

SBORNÍK
staroslovanských
LITERÁRNÍCH PAMÁTEK
O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE

USPOŘÁDAL
JOSEF VAJS,
PROFESOR UNIVERSITY KARLOVY.

V PRAZE 1929
NÁKLADEM
ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ V PRAZE

LEGENDY
O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE.

SBORNÍK
staroslovanských
LITERÁRNÍCH PAMÁTEK
O SV. VÁCLAVU A SV. LIDMILE

USPOŘÁDAL
JOSEF VAJS,
PROFESOR UNIVERSITY KARLOVY.

V PRAZE 1929
NÁKLADEM
ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ V PRAZE

KNIHTISKÁRNA »POLITIKA« V PRAZE.

OBSAH.

<i>Předmluva.</i>	Strana
<i>Úvod.</i> Všeobecný význam staroslov. legend o sv. Václavu. Nové spisy a nová hlediska. Vzájemný poměr jednotlivých redakcí původní staroslovanské legendy o sv. Václavu	5—8
I. <i>N. J. Serebrjanskij</i> , Ruské redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu: A. jihorská (Vostokovská), B. severoruská (Minejní). Úvod. Prameny starší a novější, jejich vzájemný poměr	11—13
Text Vostokovský s českým překladem	14—20
Text Minejní, varianty a překlad	20—28
II. <i>J. Vajs</i> , Charvátskohlaholská redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu. Úvod. Prameny, hodnocení textu hlaholského	31—35
Text Novljanský s různocteními, poznámkami a překladem	36—43
III. <i>N. J. Serebrjanskij</i> , Proložní legendy o sv. Lidmily a o sv. Václavu (na den 28 září a 4 března). Úvod. Nástin dějin slov. Prologu. Vážnější varianty svědčí o jedné jihorské redakci. Legenda o sv. Lidmily a o sv. Václavu 28. září jsou vzdělány podle původních staroslov. legend; legenda na „Přenesení“ sv. Václava (4. března) předpokládá ještě jiný pramen (druhou slov. legendu). V obou legendách o sv. Václavu je vidět vliv životopisné literatury o sv. Borisu a Glěbovi	47—63
Text legendy o sv. Lidmily	64—65
Text legendy o sv. Václavu (28. září)	65—67
Text legendy na „Přenesení“ sv. Václava	67—68
IV. <i>J. Vašica</i> , Druhá staroslovanská legenda o sv. Václavu. Úvod. Vzájemný poměr obou pramenů rukopisů. Původní pramen, psaný hlaholicí. Její poměr k pramenům latinským: „Gumpoldovi“, „Crescente fide“, k legendě Kristiánově a Vavřincově	71—83
Text druhé staroslov. legendy s variantami a poznámkami	84—124
Latinský překlad s poznámkami	124—135
V. <i>Kanon</i> ke cti sv. Václava. Úvod	137—138
Sědalna, kondak, stichery	139—141
Vlastní kanon	141—145
VI. <i>Jména</i> sv. Lidmily a Václava v kalendářích	146—149
<i>Přiložky.</i>	

PŘEDMLUVA.

Tento sborník vydala I. a III. třída České akademie věd a umění k tisícému výročí smrti sv. Václava. Myšlenka znovu vydati tyto texty vznikla téměř současně na západě i na slov. východě. Především se přihlásil prof. J. Vašica s prací o druhé neboli mladší staroslov. legendě o sv. Václavu, podle objevitele zvané leg. Nikolského, a téměř v touž dobu poslal prof. N. J. Serebrjanskij prof. J. Pekařovi nové zpracování zkráceného textu původní staroslov. legendy o sv. Václavu, zvaného legendou „proložní“ (z Prologu). Komise, která se za tou příčinou sešla koncem května, svěřila mi redakci tohoto sborníku s přáním, abych do něho pojal i ostatní staroslov. texty sem hledící, a to jak legendu Vostokovskou a Minejní, tak i legendy charvátskohlaholské, protože vydání J. Koláře (v *Pramenech* d. č. I), prof. V. Jagiče (v *Ruském filol. věstníku*, 1902) a zpracování prof. Fr. Pastrnka (ve *Věstníku Kr. české společnosti nauk*, 1903) jsou již i u nás méně přístupná.

Toto platí i o „kanonu o sv. Václavu“ a o „proložní“ legendě o sv. Lidmile. Také z hlaholských kalendářů, pokud se v nich děje zmínka o sv. Václavu a o sv. Lidmile, podle souhlasného přání komise uvádím aspoň jeden, totiž kalendář hlaholského kodexu Národní knihovny v Paříži (slav. 11), v němž jsem našel vedle jména sv. Lidmily (10. listopadu) i památku sv. Václava, a to dvakrát: 28. září a 5. října, t. j. v oktáv smrti sv. Václava.

K hlaholským textům jsem si opatřil fotografické snímky všech tří čelných rukopisů; lublaňského, římského i novljanského, jakož i řečeného kodexu pařížského. Z textu Rumjancovského (Vostokovova) a Minejního obstaral prof. Serebrjanskij aspoň ukázky ve snímcích; ostatní text opsal prof. Serebrjanskij sám. Také proložní texty o sv. Lidmile a o sv. Václavu opatřil prof. Serebrjanskij jak v opise, tak i na snímcích. Text kanonu o sv. Václavu je otištěn z Mineje XI. stol., vydaných prof. V. Jagičem (viz *Памятники древнерусского языка*, I 0213, Спб. 1886).

Ke všem textům, pokud toho neučinili autoři sami (prof. J. Vašica opsal text druhé legendy, vydaný prof. Nikolským, upravil text latinský a přeložil jej do češtiny), připojuji český překlad. V překladu legendy Vostokovské celkem jsem se řídil textem prof. Fr. Pastrnka, v překladu kanonu textem prof. J. Vašici; v ostatních textech jsem jednal volněji.

Česká akademie vydává tyto texty jako památky a prameny literární a dějepisné; za obsah úvodních statí odpovídají jednotliví autoři sami.

V Praze v červenci 1929.

Josef Vajs.

Ú V O D.

Nehledíc k starším ruským vydáním legendy o sv. Václavu: Vostokovovy,¹ Sreznevského² a Minej³ Makarijevských,⁴ máme-li na mysli Kolářovo souborné vydání příslušných textů v „Pramenech dějin českých“ (I, 1872), znamenáme, jak se věci od r. 1872 valně změnily. Je tu především několik nově objevených textů a prací N. Nikolského, V. Jagiče, Fr. Pastrnka a V. Vondráka, o nichž byla řeč výše a k nimž se ještě častěji vrátíme; kromě toho však i texty dříve známé vidíme dnes v *jiném* světle, nežli jak se na ně dívala minulost.

O slovanské liturgii v Čechách, rázovitě to stopě, kterou u nás zanechalo působení slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje, mluvíváno se jako o „útlé květině pokojové“, která českému podnebí nikdy nepřivýkla,⁵ a zatím znova a znova přicházíme na doklady, že myšlenka cyrilometodějská zapustila i v Čechách hlubší kořeny, nežli se myslielo nebo než jsme byli zvyklí se domnívat. Starobylé rysy hlaholského textu původní legendy svato-václavské vedle bohemismů,⁶ příbuznost této legendy s nejstaršími církevněslov. památkami,⁷ druhá legenda slovanská o sv. Václavu, přeložená z pramenů latinských,⁸ ospravedlněný (rehabilitovaný) Kristián,⁹ který vypráví o slovanských apoštolech (Cyrilu) a jejich působení a snad si vypůjčuje myšlenku a rčení ze staroslověnské legendy svatováclavské,¹⁰ Kosmas

¹) Московский Вѣстникъ 1827, č. XVII, str. 82—94; český překlad této legendy podal V. Hanka v ČČM, 1830, 453 násl. (i o sobě pod názvem „Petrohradská legenda o sv. Václavu“). Podle vydání Vostokovova otiskl legendu *Fr. Miklosich* s latinským překladem v Slavische Bibliothek II, Wien, 1858, 271—279. — *W. Wattenbach* vydal ji s německým překladem podle latinského překladu Miklosichova (oboje legendy Vostokovovy i proložní) pod názvem: Die altslavishe Liturgie in Böhmen und die altrussische Legende von hl. Wenzel, v Abhandlungen d. his. phil. Ges. in Breslau, I, 1857.

²) Филологическія наблюденія, Спб., 1865, 91—103.

³) Zátižová Mineje byla vydána Archeografickou komisí v Petrohradě, 1868—1883; text legendy o sv. Václavu s některými různostmi v sloupcích 2186—2192.

⁴) *V. Jagič*, Entstehungsgeschichte d. kirchenslavischen Sprache, Berlin, 1913, 107: „Mit Recht sagt Vondrák, man sei im Aufsuchen der Spuren nach der slavischen Liturgie in Böhmen oft entschieden zu weit gegangen... Da war sie immer nur eine zarte Zimmerpflanze, die bei jedem rauherem Windhauch Schaden leiden musste“.

⁵) O archaismech a bohemismech původní legendy o sv. Václavu bude řeč níže v článku o její redakci charvátskohlaholské (viz str. 32—34).

⁶) Prof. *Pastrnek* (l. c. 43) upozorňuje, že v moravskopannonské legendě o sv. Konstantinovi, kap. XVII, čteme výraz *въ цркви сѣдѣхъ Мѣрѣмъ* jako v leg. svatováclavské (rec. Vostokov.); podobně výraz *сѣмѣ сѣмѣ* jako v rukopise Frisinském. Modlitba biskupova při postřizínách sv. Václava, zdá se, že je ohlasem modliteb Euchologia Sinajského; srov. můj čl. „Postřiziny sv. Václava“, ČKD. 1929, 48—63.

⁷) Srov. čl. prof. *J. Vašiči*, str. 69 násl.

⁸) *J. Pekař*, Nejstarší kronika česká, 1903, 63—68; srov. též čl. téhož názvu v ČČH. IX, 125 a násl., s odpovědí prof. *J. Pekaře* na námítky prof. *Kalouska*. — Wenzels- u. Ludmila-Legenden u. d. Echtheit Christians, Prag, 1906.

⁹) Prof. *Pekař* trvá na tom, že Kristián staroslov. legendy o sv. Václavu neznal (l. c. 38—39); podle něho je závislost Kristiána na legendě ve vyprávění o Židech u Piláta jen *zdánlivá*, ve skutečnosti však K. povídá něco zcela *jiného* nežli legenda. Budiž. Mně, abych řekl pravdu, zdají se zmínka a srovnání se Židy v *obou* textech, jak v legendě tak u Kristiána, dosti cizí a vzdálené. Legenda staroslov. provádí srovnání Václava

usvědčený ze stranictví a nepřiznán k liturgii slovanské,¹ který zamlčuje události, předělává historii a snad i padělá listiny — to vše nutí, abychom si opravili dosavadní mínění a zprávy o prvním období slov. liturgie v Čechách, názory, které pocházely dílem z nedostatečné znalosti pramenů, dílem snad měly kořen v stranické vášni.

Původní staroslovanská legenda o sv. Václavu, jakožto domácí a soudobý pramen, pocházející od očitéch svědků událostí, o nichž vypravuje, je pro tuto dobu dějepisným pramenem *prvého* řádu. Ježto pak se zachovala, jak známo, ve třech různých redakcích: jiho-ruské (textu Vostokovském), severoruské (t. Minejním) a charvátskohlaholské, je nutno obecně promluvit o poměru těchto redakcí k sobě. Posledně se touto otázkou obíral prof. Pastrnek;² z jeho kritických poznámek k textu Vostokovskému (Rumjancovskému) je vidět, že má za to, shodně s obecným míněním, že Rumjancovský text je lepší nežli Makarijevský (Minejní) a že texty charvátskohlaholské obsahují *na mnoha* místech starší a původní znění proti znění obou legend předešlých.

Prof. Pekař³ v referátě o studii prof. Pastrnka došel k úsudku opačnému: 1. že text Makarijevský je celkem lepší a původnímu *blíží* nežli Rumjancovský, a 2. že texty hlaholské jsou pouhé výtahy z původního širšího textu.⁴ Ježto pak by se jemu, jako historikovi, více zamlouvalo, kdyby bylo možné připustit, že charvátskohlaholské texty byly pořízeny z porušeného textu cyrilského, vyslovuje přání, aby tato otázka byla znovu přehlednuta.

K tomu odpovídám, že v charvátskohlah. textech naší legendy vedle bohemismů se čtou výrazy *rázovitě* pro památky *nejstaršího období* staroslověnštiny (краткъ, кларо, цѣтъ, искрѣни, пѣтъ и т. п.) a tvari (silného aoristu, tvari jmenného sklonění adjektiv, tvari nestažené a j.), které mizejí a jsou nahrazovány *mladšími* již v památkách XI. století! Z důvodů filologických tedy není možné, aby tyto texty byly bývaly přejaty z textů cyrilských, a k tomu ještě tak *pokažených*, jako jsou *oba* výše jmenované. Opakují jinými slovy, co napsali již prof. Jagić a prof. Pastrnek, a myslím, že mi dají všichni filologové slovanští za pravdu. Podrobněji o tom viz níže na str. 33.

Z těchto důvodů dívám se na tento starobylý hlaholský text jako na *sudidlo* (kriterium) obou textů cyrilských, a ne jako na pouhý *výtah* z nich. Je pravda, že tu scházejí některé podrobnosti, zejména datum smrti sv. Václava (rok a indikce), pro dějepisce nadmíru důležitá, ale pokládat text hlaholský za pouhý výtah nelze. Breviáře hlaholské nejsou „breviáře“ (zkrácená čtení) ve smyslu potridentinském; v nich jsou celé knihy Písma, a ne jen

s Kristem, Boleslava a vrahu se Židy na několika místech a důsledně až do konce; tu zdá se mi *původní* proti částečnému Kristiánovu přirovnání Boleslava k Židům u Piláta. V ČČH. IX, 329, prof. Pekař sám připouští, že „srovnání se Židy“ může být považováno za jakousi stopu příbuznosti staroslov. legendy s Kristiánem. Srov. též, co píše prof. Pekař o mínění Büdingrové stran shod v obou řečených pramenech (v staroslověnských legendě a v Kristiánovi), ale dodává: „Freilich ist die Möglichkeit nicht abzuweisen, dass Christian ein Auszug der slavischen Legende . . . bekannt sein konnte“ (Die Wenzels- u. Ludmilalegenden, str. 250).

¹) Srov. J. Pekař, Nejstarší kronika česká, 67.

²) Slovanská legenda o sv. Václavu (ve Věstníku Král. české spol. nauk 1903), str. 39—85.

³) Viz ČČH. IX, 324.

⁴) Tamtéž str. 328. Proti tomu Dr. Jan Slavík v čl. „Svatý Václav a slovanské legendy“ (ve Sborníku k jubileu P. N. Miljukova, Praha, 1929) prohlašuje text Minejní, jakožto práci pozdějšími vsuvkami *rozvozněnou*, za méně cenný (odvolává se na Bodjanského, О времени происхождения славянскихъ писменъ, 1855); text hlaholský považuje za bližší dílu původnímu, kdežto o Rumjancovském se domnívá, že byl pozdějšími vsuvkami opisovačů rozšířen. Hájí tedy mínění opačné jak proti Pekařovi, tak proti Jagićovi, někde snad právem, jak je vidět i z úvodu i ze statí o charvátskohlaholské redakci legendy o sv. Václavu, ale v kritice zabíhá do výstředností.

úryvky, jako v brev. Tridentinském, dlouhé texty apokryfní a pod.¹ Není proto potřeba předpokládat, kde k tomu není *dostatečného* důvodu, že by byla naše legenda bývala nějak soustavně krácena; ovšem opisovači vypustili leccos, co se jim nezdálo k liturgické potřebě nutným nebo čemu snad již ani nerozuměli.

Jagíc vytýká textu Makarijevskému *pozdější usuvky*. Sem čítám nejen srovnání Boleslava českého s ruským knížetem Svatoplukem, bratrovrahem Borise a Glěba, ale i *rozvádění* modlitby biskupovy, kde přidává vedle jmen Abrahama, Izáka a Jakoba: и кѣкчалъ еси правокрѣпныхъ царей равныхъхъ апостоломъ Костантину и Слану. slova to rázu čistě *východního*. Podobně i zakončení legendy, kde se proti střízlivému textu hlaholskému podle vzorů řeckých čte: емуже подобаетъ всяка слава, честь и поклананіе со безначальнымъ отцемъ и съ пресвятымъ и благымъ и животворящимъ духомъ, нынѣ и прено и въ кѣки кѣкомъ лннѣ! Prof. Pekař proti tomu vypočítává vady rukopisu Rumjancovského, někde pravem, ne však všude. Na př. ani покланіе (Rumjanc.) ani оуцнемъ (Makarijev.) není původní, nýbrž hlaholské starobylé лннѣ (u Pastrnka 69), kterému později již nerozuměli a které rozličně nahrazovali; podobně ve větě 33 čteme o Boleslavovi Призракъ же нона Павла shodně s rukopisem Rumjancovským i v textech hlaholských, proti Makarijev. призрака, jest tedy místo to aspoň pochybné.

Prof. Pekař se snaží, ne bez výsledku, na některých větech ukázat, že Makarijevský text je srozumitelnější nežli Rumjancovský, jehož nesrozumitelnost vznikla leckdes jen z úsečné stručnosti písařovy. Je to pravda; ale srovnáme-li oba texty cyrilské s hlaholským, uvidíme, že jednou se shoduje starobylý text charvátskohlaholský se *stručným* zněním textu Rumjancovského, po druhé s *obsažnějším* čtením Makarijevským. Opatrnější proto bude nemluvit ani o textu Rumjancovském jako „hlavním“, jak to činil Jagíc (l. c.), ani o Minejním (Makarijevském) jako „původnějším“, jak se domnívá prof. Pekař (l. c. 324), ale oceňovati jednotlivá místa, v nichž se různí redakce cyrilské, podle měřítka, které nám podávají texty *hlaholské*. Tak to činil v své studii již prof. Pastrnek, a já jsem se pokusil o sestavení jakéhosi výsledku a statistiky, opíraje se o srovnání těchto tří redakcí; sestavení to připojuji na konec.

Zastavím se ještě u některých míst, jichž výklad, podle prof. Pekaře,² působí obtíže v *obou* cyrilských textech, Rumjancovském i Minejním. První je věta 20 (podle vydání Pastrnkova, str. 65): Приде же день св. Еварама, к немуже окрѣпанъ св. Иакоуа въ крещеніи сѧ о Госѣ. Za slovo окрѣпанъ čteme v rukop. hlaholských окрѣтънѣ, což dává dobrý a jasný smysl *devotus*. Tak vykládá to místo Jagíc; k tomuto výkladu se také připojují, a proto překládám: „k němuž (t. j. sv. Emeramu) měl Václav (zvláštní) účtu“, nebo: „kterého Václav (zvláště) ctíl“. V textě Minejním se na tom místě čte: к немуже кѣ клаженинѣ окрѣтъ свѣи творѣніе и крещеніе сѧ о Госѣ. Nehledíc ani k vazbě кѣ—творѣніе (snad кѣ творѣ), kterou vytkl již prof. Pastrnek, není potřeba viděti v slovech textu Minejního *jiný* smysl nežli v textě hlaholském. Slovo окрѣтъ není jen „*slib*“ (votum = promissio), nýbrž jakákoli modlitba, prosba, pobožnost a pod. Dokladů je v hlaholských liturgických knihách hojnost; ukazují jen na žalin 55, 13: ра лнѣ оуѣтѣ кѣ окрѣтъи троѣ, еже възданѣ хвалѣ троѣи,³ ἐν ᾧ οὐ, ὁ θεός, αἱ εὐχαῖ, αἱ ἀποδόσεις αἰνεῖσθαι; vulgáta překládá: in me sunt Deus *vota* tua, quae reddam *laudationes* tibi.

¹) V breviátech Novljanských se čtou celé epištoly sv. Pavla, celá kniha Jobova (42 kapitol!); v breviáři Vitově (v Národní knih. ve Vídni č. 3) apokryfy o Josefu Egypťském; v breviáři Lublaňském čtyři kapitoly apokryfního evangelia Nikodemova, a pod.

²) Srov. ČČH. IX, 326—327.

³) Uvádím podle rukopisu žaltáře Lobkovického z r. 1359.

Druhé místo (věta 21, str. 65) v Rumjancovském textu zní: *Благовъ же свѣщеніи церквамъ въ всѣхъ градѣхъ...*; totéž se v hlaholských vyjadřuje slovy: *княжючимъ же свѣщеніемъ црѣквеннымъ въ всѣхъ градѣхъ*. Autor, dříve než vypráví, proč jel sv. Václav do Boleslavi, předsílá, že bývála „posvícením“ po hradech, t. j. jako dosud, slavival se výroční den (anniversarium dedicationis ecclesiae) posvěcení chrámu. Že tu myslí na slavnost, kterou náš lid jmenuje „posvícením“ (t. j. na výroční den posvěcení), a ne posvěcení chrámu samo, je vidět ze slov *въ всѣхъ градѣхъ*; nemohlo být přece posvěcení *všech* chrámů ve *všech* hradech zároveň. Tím je věc vysvětlena a zcela srozumitelná; je tu řeč o prastarém obyčeji v církvi západní, který se udržuje dosud jak u lidu, tak i v liturgických knihách. Text Makarijevský tuto první polovici věty z části vynechal a mluví hned o posvěcení v Boleslavi.

Věta 38 v Minejích Makarijev. zní: *и положиша его въ цркви свѣтаго Авраама, юже въ самъ создахъ, о днеую страну олтаря кн-те апостолю.* Čtení Rumjancov. má: *и положиша и въ ц. св. кн-те. о днеую олтаря двою на .і. апостолю. и дѣ же кѣ самъ рекъ: сътворю црковъ твоу; jest tedy jen ohlas čtení hlaholského: и дѣ же кѣ самъ рекаша создати цркви.*¹

Pozoruhodnější je ovšem poslední místo ve větě 6 (str. 41). Rumjancovský text shodně s hlaholskými vypráví o *postřižinách* sv. Václava; rozdíl je, jak bude řeč níže, jen v tom, že za původní hlaholské čtení: *Възрастъмоу же емоу, кко кистъ пострижи и má Rumjancovský text: И възрасте отрокъ, ꙗко кѣ оумати емоу колосъ*. Makarijevský text však se o obřadu postřižin nezmiňuje. Ze shody textu Vostokovského s rukopisy hlaholskými soudím, že obava o pravdivost této zprávy, vyslovená Büdingrem,² je lichá; podobně potvrdily texty hlaholské jméno biskupa Notara (Нотаръ, Нотаринъ), které se čte v rukopise Minejním.

Srovnávaje texty řečených tří redakcí, došel jsem k tomuto výsledku: Text Makarijevský (Minejní), jak známo, je na zprávy nejbohatější; ovšem jsou tu i zcela jisté pozdější vsuvky a bezcenné přídavky. Můžeme říci, že na 23 místech povídá tento text více nebo má čtení rozvedenější než texty ostatní; ale i text Rumjancovský má na čtyřech místech jakési plus, a rovněž tolikrát i text hlaholský. To by o sobě ještě nic neznamenal. Nejčastěji ovšem se *shoduje* text hlaholský s Rumjancovským (na 45 místech); řidčeji již oba cyrilské texty mezi sebou (jen na 29 místech); nescházejí však ani shody mezi texty hlaholskými a Makarijevským (na 13 místech). Z tohoto souborného ohlavení je vidět, že texty hlaholské s Rumjancovským stojí v *popředí*, a bude úkolem historiků ukázat, pokud je to vůbec potřeba, smíme-li pochybovat o zprávách, o něž je text Rumjancovský nad texty hlaholské bohatější;³ jisté však je, že i text Makarijevský, třebaš pozdějšími vstavkami pokážený, poslouží na mnoha místech k potvrzení a k objasnění zkomoleného textu Rumjancovského nebo i *textu hlaholského*, pokáženého stěhováním a opisováním.

Také nové zpracování druhé staroslověnské legendy z pera prof. J. Vašici nepochybně zavádá příležitost k dalšímu rokování.

¹) Srov. ČČH. IX, 327.

²) Viz jeho Zur Kritik altböhmisches Geschichte (v Zeitschriftu f. d. österr. Gymnasien, Wien, 1857, 21).

³) Dr. J. Slavík napsal dokonce větu: „Těžko lze tedy dáti víru vypravování, že kněží (dítě) naučil se písmu slovanskému a latinskému...“, ačkoli tu zprávu čteme jak v textech hlaholských, tak v cyrilských (viz I. c., separát str. 16).

I.

N. J. Serebrjanskij :

RUSKÉ REDAKCE
PŮVODNÍ STAROSLOVĚNSKÉ LEGENDY
O SV. VÁCLAVU:

A. jihoruská (Vostokovská), B. severoruská (Minejní).

ÚVOD A TEXTY.

Staroslovanská legenda o sv. Václavu se zachovala v ruské literatuře ve dvojím zpracování (redakci): Vostokovským a Minejním. Starší redakce, Vostokovská, se tak jmenuje po slavném učenci ruském A. Ch. Vostokovovi, který ji před sto lety objevil; název druhé redakce, Minejní, vysvětluje se tím, že dosud vydané texty této recenze byly vzaty z Velikých Minejí metropolitů Makaria. Přidržují se svého správnějšího pojmenování ne podle jmen dochovaných památek, ale podle původu těch památek, a mluvím o redakci jihoruské (rukopis Vostokovův) a redakci severoruské (rukopisy Minejní).

1. Rukopis s textem prvé redakce je sborník, zvaný *Toržestvennik* (sváteční výklady a životy svatých), ze XVI. stol., o 348 ll., chovaný v knihovně Rumjancovského musea (nyní Leninské veřejné knihovně) v Moskvě, č. 436; popsán byl od samého Vostokova v jeho spise Описание русс. и слов. рукописей Румянц. Музея, Спб., 1842, 692—698. Tento sborník obsahuje kázání na důležitější církevní svátky a životy svatých, kteří požívají větší úcty ve východní církvi. Texty jsou tu uspořádány pořádkem církevního kalendáře, t. j. počínají zářím a končí srpnem. Ze životů svatých jsou v *Toržestvenniku* toliko život sv. Vladimíra, který pokřesťanštil Rus, a životopis ruských knížat Borise a Glěba. Z výkladů na ruské svátky jsou tu stať o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě (26. listopadu) a stať o zázračném obrazu Matky boží v Novgorodě (27. listopadu). V tomto velice omezeném výboru z životů ruských svatých našla místo, jistě ne náhodou, legenda českého světce sv. Václava, v staré Rusi obecně známého.

Vostokov klade rukopis na začátek XVI. stol., neudává však, kde byl napsán. Stať o zázraku ikony Matky boží je původu novgorodského. V *Toržestvenniku* je položeno toto čtení mimo kalendářní pořádek, po stať na Stětí sv. Jana Křtitele, 29. srpna; v původní soustavě *Toržestvenniku* této stať nebylo. Z toho lze připustit, že originál, z něhož byl pořízen Rumjancovský opis, byl novgorodský, a že z tohoto novgorodského rukopisu byl přepsán i text staré legendy o sv. Václavu. Jisté je, že rukopis *Toržestvenniku* je severoruský, kdežto text legendy se hlásí k památkám jihoruským, k literatuře kyjevské. Již sám vztah jihoruského textu legendy o sv. Václavu k jejímu hlaholskému originálu a k době, kdy se originál ten objevil v literatuře kyjevské, potvrzuje tuto domněnku.

Vostokovský text jihoruské legendy byl vydán již několikrát; především od samého Vostokova, pak od I. I. Sreznevského, Fr. Miklosichem a prof. Fr. Pastrnekem. Ježto jsou v textě některé nesprávnosti, pokoušeli se vydavatelé o odstranění vad originálu. Nejcennější je po této stránce vydání prof. F. Pastrnka. U něho jest podána srovnáváním všech tří redakcí starší legendy rekonstrukce jejího původního textu; spolu podává Pastrnek i podrobný kritický přehled jiných mínění jak o památce samé, tak o jednotlivých otázkách týkajících se opravy textu. Ukolem mého vydání není další kritické rozbírání textu. Nejsem filolog, a proto nehodlám zde vykládati dojmy a výsledky pozorování i pouhé mechanické práce při opětném vydávání textu. Účel mého vydání je skromný. Žádné totiž z dosavadních předchozích vydání nebylo pořízeno paleograficky přesně a v dokonalé transkripci, s rozvázáním zkratk, s novými rozdělovacími znaménky. Je sice pravda, že rukopis Vostokovský o sobě nemá paleografické důležitosti, ale dosud je to *jediný* známý text jihoruské redakce. Z toho důvodu jsem se rozhodl vydati jej věrně co

do písma, se všemi psářskými omyly i zvláštnostmi a s rozdělením na řádky. Přiložené dva fotografické snímky k textu předvádějí ještě přesněji zvláštnosti originálu.

2. Tytéž cíle a úkoly jsem měl na zřeteli i v novém vydání textu Minejního, podle mého pojmenování *redakce severoruské*. Ani zde nepodávám nijakého kritického rozboru textu, připojuji toliko soubor různocnění sedmi rukopisů, které jsem při vydávání prohlédl. V tomto souboru různocnění jsem získal nové doklady k otázce, jaké bylo původní znění severoruské redakce legendy, starší nežli redakce jihoruská. Obě předcházející vydání byla pořizena podle Velikých Minejí Četij metrop. Makaria. Vydání Kolářovo (v Pramenech dějin č. I, 127—134) je uspořádáno podle rukopisu Uspenského soboru, č. 986, s různocněními z textu Vostokovského; vydání Archeografické komise (v Petrohradě 1883, 2186—2192) podle Synodálního rukopisu Minejí, č. 174, s různocněními z kodexu Uspenského a z Minejí knihovny Sofijské. Zde kladu za základ rukopis Minejí Sofijské knihovny č. 1317, ze stol. XVI. (rukopis bývalé knihovny petrohradské Duchovní akademie, nyní Gosudar. Publ. bibl.).¹

Není-li tento rukopis nejlepší text legendy, je jistě aspoň *nejstarší*. K tomuto Sofijskému textu jsem kromě obou řečených rukopisů Vel. Čet. Minejí přidal ještě varianty ze čtyř mně známých rukopisů: Minejí zářijových I. *Miljutina*, rukopis č. 797, ll. 1105—1114, z polovice XVII. stol., z bývalé Patriarší knihovny (nyní Исторического Музея v Moskvě),² a dvou Minejí Četij *G. Tulupova*: č. 664, ll. 528v—534v, a č. 665, ll. 482—487v, rovněž z polovice XVII. stol., z bývalé knihovny Trojicko-Sergijevské lavry. Sedmý rukopis textu legendy jest ve sborníku č. 792, ll. 130v—137v, z poslední čtvrti XVI. stol., z řečené knihovny Sergijevské lavry.

Obě tyto Mineje svým původem těsně souvisí s Trojicko-Sergijevskou lavrou a její knihovnou. Také Miljutin psal svoje Mineje v lavře v Sergijevském Posadě. Ale v knihovně této lavry rukopisu jeho Minejí asi nebylo; není ho aspoň ve sbírce rukopisů pozůstalých z řečené lavry. Text legendy o sv. Václavu k 28. září je tu přejat z Minejí rukopisu Uspenského. Text této legendy je v Minejích Miljutinských i Tulupovských bez jakýchkoli předcházejících změn, takže tyto rukopisy neposkytují žádných pozoruhodných variant. Text legendy, který vydávám podle rukopisu Sofijského, také se neliší od textu Vel. Min. Četij. Originál Sofijského přepisu, jako přepis sám, náleží zřejmě k rukopisům novgorodským; zdá se však, že není totožný s rukopisem, z něhož pochází text legendy o sv. Václavu ve V. Minejích. Všecky tři rukopisy legendy v Minejích XVI. století v celku se hlásí ke znění nějakého staršího rukopisu novgorodského. Z varianty v Synodálním a Uspenském rukopise Vel. Minejí, a zejména v rukop. 108 mého vydání, nelze usuzovat, že by text legendy ve Vel. Min. Četích pocházel z různých pramenů. Čtení „Мученици“ (m. мучѣ) může být prostě neumělou opravou přepisovačovou. Zajímavější je text legendy o sv. Václavu v rukopise výše řečené Sergijevské lavry č. 792. Obsah tohoto rukopisu je podrobně udán ve spise arch. Leonida „Описание

¹) Obsah těchto Minejí viz u D. Abramoviče, Описание рукописей библиотеки Спб. Дух. Ак. (Софійская б-ка).

²) O Miljutinových Minejích viz *mnicha Josifa* „Оглавление Четинхъ Mineй священика Иоанна Милютина“. Osnova obou Minejí XVII. stol. je stará, táž jako v Minejích Makarijevských. Nová redakce jest jen velmi ohromné látky obsažené ve Vel. Čet. Minejích; na každý den se tu klade jen některá důležitější stať z Vel. Minejí. Na místo vypuštěných stať položili pozdější redaktoři čtení ruského původu: Tulupov ze starých rukopisů Sergijevské lavry, Miljutin hlavně ze „Stepenné knize“. Z této památky pocházejí zejména životy ruských sv. knížat, bez přepracování, tak jak jsou v „Stepenné knize“. Tím se vysvětluje, že Miljutin vynechal některá stará vypravování ze života svatých; tak na př. 4. března v rukopise č. 803, l. 80—81v, není u něho stať o přenesení ostatků sv. Václava, a místo ní je tu (ze „Stepenné knize“) život ruských knížat Daniele Moskevského a Vasilka Rostovského.

рукописей Лаврской библиотеки", č. III, v Moskvě 1879, 220—222. Zde přestanu na obecných datech. Podle soustavy posel tento sborník z části z Toržestvenniku Rumjanc. musea č. 436. I zde jsou stati dvojího druhu: životy svatých a poučné výklady, byť ne v témž, přesně kalendářním pořádku. Hlavní pozornost je tu věnována ruským světcům, zejména ruským sv. knížatům. Legenda o sv. Václavu se tu čte hned za životem sv. knížete mučeníka Michala Černigovského, v staré Rusi obecně známého.

Tento rukopis Sergijevské lavry dokazuje, že text legendy o sv. Václavu, redakce severoruské, ani vnější nebyl ve spojení s V. M. Četmi; čítal se i odděleně od Minejí ve sbornících. Také z variant naší legendy v tomto rukopise je zřejmo, že ani její severoruský původ nedokazuje, že byl tento text ve spojení s textem Minejním. Sborník č. 792 byl opsán později, podle textu legendy, ne z Minejí, ale z nějakého jiného sborníku, staršího, nežli jsou Mineje. Z variant rukopisu Sergijevské lavry lze vidět, že tento text legendy o sv. Václavu je bližší redakci jihoruské nežli text Minejní. Ježto z variant uvedených při základním textu bude vidět všechny rozdíly textu Trojicko-Sergijevské lavry od textu Minejního, stačí zde uvést jen několik příkladů. V Lavr. textě (var. 16) čteme „начать отрокъ *распи* и благодатию божію хранимъ“. Slovo „распи“ není ani v jednom ze šesti Minejních rukopisů, ale čte se v rukopise Vostokovském, a vyžaduje ho souvislost. Slova Boleslavova (var. 79) „ныгѣ тобѣ хоцю *юни* быти“, v Minejním textu „*бо.ни*“, ve Vostokovském textě zní „уни“. Čtení „въ Прагѣ“ je v Minejním textu zkaženo „въ борзѣ“, a v Lavr. rukopise (var. 116) „въ прозѣ“. Místo původního „разсѣкше“ je v Minejním textu „рекше“, v Lavr. rukopise (var. 95) „ракше“. Jedna z oprav v Lavr. rukopise vysvětluje původ přepisu textu Minejního; místo čtení „что еси умыслилъ, *отче* и брате“, čteme zde (var. 80) „что еси умыслилъ, о брате“; přepisovač pojal o při vokativu (psáno ѿ) v Minejním textě jako ѿ, t. j. za zkratk slova „отче“, a tak jej také plně vypsal.

Rukopis Sergijevské lavry opravuje i nadpis legendy. Všecky tři Minejní rukopisy opakují omyl svého originálu „бывшаго“ místo „Чешскаго“ (ve Vostokovském rukopise „Ческа“); Miljutinská i Tulupovská Mineje to slovo prostě vynechávají. Naš rukopis tu má opravu svou, ovšem nesprávnou: „бывшаго въ *лѣтъ*“.

Ježto rukopis Trojicko-Sergijevské lavry nepodává žádných dat o době, z které pochází severoruská recenze legendy o sv. Václavu, není potřebí uvádět jeho původ ve spojení s tím, jak se tento text dostal do V. Minejí, spíše nutí nás omezit nebo opravit dosavadní pojmenování tohoto textu redakce Minejní. Takto se může nazývat jediné vzhledem k většímu počtu dosud známých rukopisů, ale v severoruské literatuře se objevil a byl dříve nežli V. Mineje. Těžko rozhodnouti, komu sluší připsat varianty legendy v rukopisech V. Minejí. Do Minejí bývaly přejímány písemné památky ne vždy v nějakém zvláštním přepracování pro tuto sbírku, většinou spíše v své původní podobě a v původním znění. To jsem upozoroval i v „proložních“ legendách o sv. Václavu; totéž mohlo být, i když byl přejat do Minejí text naší legendy recenze severoruské. Odchytky v textě mohly být již v rukopisech starších nežli Mineje samy.

Účel vydání textu severoruské redakce je týž jako při novém vydání textu Vostokovského, redakce jihoruské. Vypouštím toliko nadřádkové značky (přídechy a přízvuky) a nenaznačuji rozdělení řádek. Fotografické snímky jsou vzaty z rukopisu Sofijské knihovny č. 1317, podle kterého jest vydán i sám text.

Vysvětlení zkratk: VMS a VMU = rukopisy V. Minejí Sofijský a Uspenský; MM = Mineje Miljutinská; MT¹ = Mineje Tulupovská, rkp. č. 664; MT² = M. Tul., rkp. č. 665; L. Sb. = Sborník lavry Trojicko-Sergijevské č. 792.

Мѣца свѣткѣриѣ кѣ. кѣ. дѣк ѡвѣ ѣмѣ сѣго калчслага княза / чѣска.
 ѣи калѣи ѡчѣ.

Měsíce září 28. dne. Usmrcení svatého Václava, knížete českého.
 Pane, požehnej, Otče!

1. 54 об. Ге нѣк сѣдѣа прѣчское словѣ / ѣке глѣше
 гѣ наша ісѣ хѣ. вѣдѣтѣ бо рече в послѣднѣа
 дни. іако / минимѣ сѣриа. вѣстанеть бо / вратѣ
 на врата своѣго и сѣрѣ / на дѣцѣ своѣи, и крази
 домашниѣи. чѣвци бо сѣрѣ не минѣ вѣдоуѣ

55. да вѣздаетѣ ѣмѣ кѣ по дѣлаѣ. и хѣ. вѣ же
 князѣ великѣ сѣа коѣо в чѣхѣ живѣи ѣменемѣ
 коротиславѣ. и жена его доро гомирѣ, ро-
 дѣста же сѣа перѣ вѣица. и іако кѣтиста и
 наре коша ѣма ѣмѣ калчславѣ. и вѣ зрасте
 ѡтрокѣ іако бы оуѣтити ѣмѣ колосѣ. и при-
 зѣа короти славѣ князѣ ѣмѣа ѣтера сѣ вѣсѣ
 калросѣ. и цѣкшиимѣ антѣ ргиѣо вѣ цѣрки
 стѣа мѣриѣ. и вѣземѣ ѡтрока постави на
 стѣшѣи прѣ ѡлатѣрѣ. и калѣи и се рекѣ гѣ
 ісѣ хѣ калѣи ѡтроѣ се калѣниѣмѣ. ѣмѣ же
 калѣа ісѣи вѣа правѣдѣники тѣоѣ. и постри-
 гоша князи ѣни тѣкѣ же минимѣ. іако оуѣо
 калѣе ниѣмѣ ѣмѣа того. но матѣа ми баговѣкр-
 ными. нача ѡтро кѣ ростѣи калѣкѣо вѣжѣіо
 хра нимѣ. и вѣда и баба своѣа лю дѣнина (!)

55 об. оуѣтити книгѣмѣ слоѣе / ѣсѣкѣмѣ. по сѣдѣа
 поповѣ и на кѣче разѣмѣ добрѣ. ѡсѣдѣи во-
 ро тѣславѣ в вѣдѣчѣ. и нача ѡ трокѣ оуѣчи-

Hle, nyní se vyplnilo prorocké slovo, jež
 mluvil Pán náš Ježíš Kristus. „Neboť bude“,
 pravil, „v poslední dni“, které, jakož míní-
 me, (nyní) nastaly: „povstane totiž bratr proti
 bratru svému a syn proti otci svému, a ne-
 přátelé (budou člověku) domácí (jeho)“, neboť
 budou lidé k sobě nelaskaví. Ale odplatí jim
 Bůh podle skutků jejich. Byl pak kníže veliký
 slávou, který žil v Čechách, jménem Vratislav,
 a žena jeho Drahomíř. Zplodili pak syna
 prvorozeného, a když jej pokřtili, dali mu
 jméno Václav. I vzrostl pacholík, že mu bylo
 třeba ujmouti vlasů; i pozval Vratislav kníže
 jakéhosi biskupa se všim duchovenstvem. A
 když odpívali liturgii v chrámě svaté Marie,
 vzav pacholika, postavil (jej) na stupních před
 oltářem a požehnal jej, takto řka: Pane Ježíši
 Kriste, požehnej toto pachole požehnáním, jímž
 si požehnal všechny spravedlivé své. I postříhli
 (jej) knížata jiná. Míníme tedy, že požehnáním
 toho biskupa a modlitbami pravověrnými počal
 pacholík růsti, milostí boží chráněn (jsa). I dala
 jej bába jeho Lidmila učiti písmu slovanskému
 po návodu knězovu, i naučil se smyslu (jeho)

тиса книгѣмъ латыньскимъ. ѿ наоученіа
добрѣ. в тоже время оумре коро тислакъ
кнѣзь. ѿ поставиши кнѣзь вѣчслава на
столе / дѣдани ѿ ѿтоле боеславъ нача
подъ нимъ ходити. ка шета ко ѿка мала.
мѣти же / ѿю дорогомѣрѣ оутверди зе млю
ѿ людѣи своѣмъ оустрой. іако вѣспити к сны
своѣмъ. іако на ча вѣчславъ стрѣити людѣи
своѣмъ ѿмѣне же сестры .ѿ. ѿ вѣдѣста іа
в росна кнѣженѣмъ / ѿ оустройсте іа ѿ вѣзла-
жи вѣ / вѣгѣмъ такъ на вѣчслава кѣ зѣ. ѿ
нача же оумрѣти книги латыньскѣмъ. іако-
же допрѣи / ѿнѣмъ ѿнѣмъ поимъ. да іаце іа вѣзла-
ше іа грѣческиѣ книги ѿнѣмъ словѣньскѣмъ

56. прочитаніе ѿвѣтѣмъ безъ класна. не токмо
же кни ги оумрѣни по вѣрѣи скерпѣмъ вѣсѣмъ
оубогимъ добро творѣи. вѣдѣмъ напѣ-
таніе ѿ сѣмъ вѣмъ по вѣмъскѣмъ оученію.
больныѣ рабы питаніе. вѣдѣи цѣ не дадѣи
ѿбидѣти. людѣи / всѣмъ оубогымъ ѿ богатыѣмъ
мало вѣмъ. цркви всѣмъ златомъ вѣкра си вѣ-
рованіе вѣ вѣмъ всѣмъ срѣмъ мѣ. всѣмъ вѣмъ
творѣи в живѣтѣмъ своѣмъ. разгорѣни же
мѣ жи чѣсѣскѣмъ ѿ вѣстаніа на са. оумрѣ
ко ѿнѣмъ вѣмъ кнѣзь. лѣтѣмъ ко ѿнѣмъ вѣмъ
.ѿ. іагда оумрѣ ѿнѣмъ / ѿнѣмъ да іагда вѣзрасте
ѿ смысла / домы ѿ братѣмъ ѿго. тогда дѣмъ-
ко лѣмъ вниде в срѣмъ зѣмъхъ сѣмъ вѣмъ тѣмъ ѿго
іакоже іагда вѣмъ ѿю дѣмъ предѣмъ. писано
ко іаце / всѣмъ вѣстаніа на господинѣмъ
свѣмъ іагдамъ додѣмъ іаце. ти же намоулиши
вѣчславъ оумрѣмъ. хощѣти тѣмъ боеславъ оумрѣ-
56 об. би / ти сѣмъ мѣмъмъ сѣмъ вѣмъмъ ѿ сѣмъ мѣмъ жи
своѣмъ. пси зѣмъ. іаже вѣмъмъ / вѣчслава на-

добре. Poslal pak (jej) Vratislav na Budeč,
i začal se pacholik učití písmu latinskému, a
naučil se (mu) dobře. V ten pak čas umřel
Vratislav kníže; i posadili knížete Václava na
stolec dědičný, a od té doby Boleslav počal
mu býti poddán. Byli pak oba malí, a matka
jejich Drahomír upevnila zemi a lidi svoje
spravovala, až vychovala své syny, takže počal
Václav spravovati lid svůj. Měl pak čtyři
sestry, i provdali je v rozličná knížetství a
vybavili je. I vložil Bůh takovou milost na
Václava knížete, i počal pak rozuměti knihám
latinským jako dobrý biskup nebo kněz, že,
když vzal řeckou knihu nebo slověnskou, pře-
čítal (ji) zřetelně bez chyby. Nejen pak knihám
rozuměl, ale (i) víru plně všem chudým dobře
činil, bídne krmil a jednal podle evangelského
učení: nemocné sluhy nasycoval, vdovám
ubližiti nedával, lidi všechny, chudé i bohaté,
miloval. Chrámý všechny zlatem ozdobil, věřil
v Boha vším srdcem, vše dobré konal v životě
svém. Zhrdli pak mužové čeští a povstali proti
sobě, neboť mlád jím byl kníže; bylo mu totiž
osmnáct let, když mu zemřel otec. A když
vzrostl a rozumu nabyl i bratr jeho, tehdy ďábel
vešel do srdce zlých rádců jeho, jako kdysi do
Jidáše zrádce. Neboť psáno jest: Každý, kdo
povstává proti pánu svému, Jidáš je podoběn.
Ti pak namluvili Václavovi, (a) řekli: Boleslav
tě chce zabít, s matkou se uradiv i s muži

оуѣчан. выдати мѣрь свою безъ вины. ваче-
 слава ꙗже разбѣнѣвъ страхъ бжій. по ма-
 ноу слово апла гл҃аа чти оца ꙗ мѣрь свою
 ꙗко ѡ сам са. ѡ вѣ злюбѣши ближнѣго своего
 ꙗко. ѡ сам са. хотѣа исполнити всю правду
 бжію. ѡ приведе пакѣ мѣрь свою велии пла-
 кашесѣ. но каѣшесѣ гла. ги бже не поу стави
 ми грѣхъ сего. поманѣ ꙗже слово прорка дѣда.
 грѣхъ сн҃о стѣ моѣа ѡ невидѣннѣа моѣго ꙗ не
 помани оубо ги. тѣмъ же чѣа ше мѣрь свою.
 ѡна же ра довашесѣ вѣрѣ сн҃а своего. ѡ ѡ
 клати юже твораше оубо гл҃аа. аце ѡ ма-
 лѣмоуца нѣта ше. аце ли сирота гд҃ѣ то
 ѡбѣ дѣти не дадаше ѡго. аце ли ꙗ стран-
 нымъ да докротвораше. ꙗкоже оубо ѡ
 57. речено ѣсть стра нѣнъ бѣ въведостѣ мене.
 аце бжій раба ѡ домашнѣа. ѡ аце ꙗ
 странники всѣа ѡ аце гд҃ѣ ѡно знойо стра-
 жѣтъ то всѣа ѡдѣ ваши ѡ кормаше. аце ли
 же ко торый понинъ проданъ приде ꙗ к нему
 ѡнѣа ѡскѣнаше всѣмъ ꙗ цркѣн же вѣ оустро-
 йла по всѣмъ градомъ добрѣ велии.
 бжій раба собравъ ѡбѣсѣхъ ꙗзыкъ войнѣ.
 слажба ѡдаше по всѣа дни къ бг҃у. ꙗко ѡ
 вѣ вели цѣхъ ꙗзыцѣхъ оустроиннѣа до-
 раго ѡ праведнаго вл҃кы ва чѣслака. ѡ вложѣ
 вѣ къ ср҃дѣ со зда храмъ ст҃го вѣта не злѣ
 мы сла. неже оубо всѣмъ боисла вѣ дѣволѣ
 вѣ ср҃дѣ да навести ша ѡ на брата своего. ѡ
 да не ꙗ бы спсена душа ѡго была вѣ вѣки.
 приде же днѣ ст҃го ѡмѣрама ꙗ к немъ же
 ѡбѣщанъ ст҃ый ва чѣславъ. вѣсѣлашесѣ ѡ
 57 об. бѣа ѡннѣже оубо тогда злѣа дѣволѣ ꙗ
 вѣзвѣа боислава сѣвѣтъ ꙗ твораше не-

свѣми. Psi zlí, jižto byli Václava naučili vydati
 matku svou bez viny. Václav však, znaje bázeň
 boží, pomněl na slova apoštola řkoucího: Cti
 otce i matku svou jako sám sebe, a milovati
 budeš bližního svého jako sam sebe. Chtě
 vyplniti všecku spravedlnost boží, přivedl zpět
 matku svou, velmi plakal a kál se řka: Pane
 Bože, nepokládej mi to za hřích. Pomněl pak
 na slovo proroka Davida: Hříchů mladosti mé
 a nevědomosti mé nevzpomínej, ó Pane! Proto
 ctil matku svou, ona pak se radovala z víry
 syna svého a z milosti, kterouž prokazoval
 ubohým. Jestliže nemocného (nalezl), krmil
 (jej); jestliže sirotek kde (byl), to nedával mu
 ublížiti; jestliže pocestným, tu dobře činil, jakož
 totíž řečeno jest: pocestným jsem byl, (a) přijali
 jste mě. Jestliže (nalezl) služebníky boží i do-
 mácí, a jestliže cizince (nalezl), a jestliže kde kdo
 zimou trpí, to všecky odíval a krmil. A jestliže
 některý kněz prodán (byv) přišel k němu, on
 vykoupil jej vším. Kostely pak zřídil ve všech
 městech velmi krásně, služebníky boží shro-
 máždiv ze všech národů. Služba se konala po
 všechny dni Bohu stále, jako u velikých národů,
 zařízením dobrého a spravedlivého vladaře
 Václava. I vložil Bůh v srdce (jeho), (a) vystavěl
 chrám sv. Víta, nemysle zle. Avšak Boleslavovi
 vsel ďábel do srdce, aby jej navedli proti bratru
 jeho a aby nebyla spasena duše jeho na věky.
 Přišel pak den sv. Emerama, k němuž (jsa)

приѡзвнѣнъ ѿ кѣчелавѣ. ѡкоже жидовѣ ѡ хѣ
 въ перваѣ лѣта. бахъ же сѣе ннѣ црквиамъ
 въ кѣхъ градѣхъ. вачелавъ же ѡзвѣсти
 по градомъ. ѣа ко колеславаю градѣ. к
 недѣлю же въ антѣргнѣ козны ѡ дамыѡна
 ѡ слышавъ антѣргнѣ. вачелавъ хотѣ
 ѣзати домовъ въ пражѣ. ко лелавъ же не
 да ѣмѣ. молаша пѣ чевнымъ смысломъ мола
 ѡ глѣ како хощемъ ѡѣзати ннѣ цѣло
 ѡмѣю. ѡн же не ѡторчѣа братѣ не ѣа до
 мо въ. ѡ въскѣдѣ на конѣ нача ѡгра ти ѡ
 веселитѣся съ дробѣи скѡмѣи на дворе ко
 лелаве. тѣмъже минѣи ѡко повѣдаша
 ѣмѣ на дворѣ. ѡ рекѡша хощетъ тѣ ѡбѣити
 58. колелавъ. ѡ не ѡ въкры томѣ на ка възло
 жи. к тѣ же нощѣ снѣдѡшасѣ ратници
 въ гнѣвысынѣ дворѣ. ѡ възвѣща сохѣ ко
 лелавѣ. ѡ сотвориша зѡмѣи тоѣ съ вѣтъ не
 приѡзвнѣнъ. ѡкоже ѡ въ пѣлатѣ съкрасѣ
 на хѣ мы слави. такоже ѡ ѡмѣи зѡмѣи не
 тѣмъ са подѡбаѣи. съвѣтъ прапа како выша
 ѡбѣити го спѡдина своѣго. рѣка же поѣ деть
 на заѡѣтрѣнѡю тогда половникъ ѣго. ѡѣтрѣ
 же вышѣи възвѣшѣи заѡѣтрѣнѡю. ваче
 лавъ же ѡсѣмѣавъ звѣнъ. ѡ рече слава
 тобѣ гѣ. ѡко даѣи ѣси мѣк дохѣти
 ѡѣтра сего ѡ встанъ поѣ де на заѡѣтрѣнѡю.
 състѣжи же колелавъ ко воротѣхъ ва
 челавъ же ѡзвѣрка ѡ рече до вѣрѣ въ напѣ
 гѣ въ вечерѣ. къ ко лелавъ же принѣи да
 колъ ко ѡѣхъ ѡ развѣрати срѣце ѣго. да
 ѡзвѣкѣ мечъ. ѡвѣща снѣ те ве хощѣ ѡѣи
 58 об. выти ѡ ѡѣдѣи мечѣмъ по глѣкѣ ваче
 лавъ же ѡвратѣи ѡ рече что ѣси ѡѣ мѣ

zasliben sv. Václav, veselil se v Bohu. Ti však
 zlí ďáblové tehdy vyzvali Boleslava, radu čínice
 nepřátelskou o Václavovi, jako i Židé o Kristu
 v prvá léta. Bývala pak „Posvěcení chrámu“
 ve všech hradech. Václav pak jezdil po
 hradech; zajel (i) do hradu Boleslavova. V neděli
 byla liturgie Kosmy a Damiana, a vyslechnuv
 liturgii, chtěl Václav odjetí domů do Prahy.
 Boleslav však nedal jemu, prose plačlivou myslí,
 prose jej a řka: Proč chceš odjetí? Nápoj zdravý
 mám. On pak neodřekl bratru, nejel domů.
 A vsed na kůň, začal hrát i veseliti se s druhy
 svými na dvoře Boleslavově. Pročež míníme,
 že pověděli jemu na dvoře a řekli: Boleslav
 tě chce zabít. A neuvěřil tomu, (ale) na Boha
 (věc) vložil. V touz noc se sešli nepřátelé do
 Hněvysova dvora a pozvali si Boleslava a dovr
 šili tu zlou, nepřátelskou radu. Jako i k Pilátovi
 se sešli Židé proti Kristu myslíce, tak i oni zlí
 psi, těm se podobající, radili se, jak by zabili
 pána svého. Řekli pak: Půjde na jitřní, tehdy
 ulovíme jej. Když bylo ráno, zazvonili na jitřní.
 Václav pak, uslyšev zvon, řekl: Sláva tobě,
 Pane, že jsi se mi dal dočkatí jitra tohoto.
 A vstáv šel na jitřní. Zastihl pak jej Boleslav ve
 vrátech. Václav pak ohlédl se a řekl: Dobrý byl
 jsi nám pán večer. K Boleslavovi však přiklonil
 se ďábel k uchu a rozvrátil srdce jeho; i tasiv
 meč odpověděl: Takto ti chci lepším býti.
 A udeřil (jej) mečem po hlavě. Václav pak

застѣжѣ / ѿ боислава. призвѣ же попа
 наоуа. да мѣтвѣ сътвори надъ нимъ. по-
 59 об. грѣкоша чѣноу ѿго / тѣло. вѣчислава добраго
 ѿ праведнаго вѣка. ѿ вѣчотца / ѿ хѣлювца.
 сѣлжи во ѿмъ горѣ нѣмъ ѿ сѣ страхомъ.
 кровей / ѿго не хотѣши по три дни в земю
 ѿти. въ третійже вѣ черъ всѣмъ видѣшимъ
 цркви / вѣде надъ нимъ. ѿ дивинаса тѣ
 всѣ ѿ ѿне надъ ѿмѣса вѣк моу антѣми и вѣго-
 вѣкрѣмъ дѣвѣраго вѣчислава ѿ болѣши чю до
 ѿвѣтиса. вѣѣстинѣноу во хѣкѣ мѣщи ѿ сѣмъ
 мѣче никъ приложиса мѣса ѿго. сѣвѣктъ
 во сотвориша ѿ не мѣ ѿкоже ѿюдѣи ѿ хѣ.
 расѣ коша же ѿго ѿ младѣнци ѿго / ѿзѣвши.
 вѣѣстинѣнъ всѣ на родѣ чѣвѣскѣ неами сѣ
 каѣѣ ѿне ѿ плакѣниса ѿ немъ. оуѣвѣнѣ же
 вѣ вѣчислава князѣ в лѣ. 63. ѿ 1. ѿ 1. вѣ
 60. ѿнѣ / кѣ. в. крѣгъ. 1. вѣ кѣ. дѣнъ / мѣ
 60. сѣмѣвѣра. ѿ вѣгъ покоѣ // ѿго дѣноу вѣ вѣч-
 немъ покоѣ. сѣ всѣми ѿзѣранѣмъ ѿго
 ра ди вѣзѣ винѣ. ѿдѣже всѣ правѣ дѣни по-
 чивѣютъ. вѣ свѣтѣ / живѣтнемъ тѣоѣмъ гѣ.
 не ѿстави же вѣгъ ѿзѣранѣмъ сѣоѣмъ. к
 порѣганиѣ невѣкрѣ нѣмъ. по посѣкти мѣтѣю
 своѣю. ѿ приложи ѿ ѿкаменѣнѣ сѣѣ. на по-
 каѣнѣ ѿ разѣмѣнѣ грѣкоу сѣоѣмъ. "
 Поисла вѣ же помѣнѣсѣ кѣ гоу вѣгъ ко-
 лико грѣка сътворишѣ. по молишѣ кѣ вѣгъ
 ѿ всѣмъ сѣмъ мѣ. ѿ посила вѣ сѣлжи принесе
 тѣло брата своѣго вѣчислава ѿзѣ вѣчислава
 града. к сѣла вѣномѣ градѣ празѣ. гѣла дѣгъ

Boleslav, nezastihl ji. Povolav pak kněze Pavla, aby vykonal modlitbu nad ním, pochovali ctné jeho tělo, dobrého a spravedlivého panovníka a ctitele božího a milovníka Kristova, neboť mu sloužil s pobožností i s bázní. Krev pak jeho, když nechtěla po tři dni jíti do země, v třetí pak večer, ani (to) všichni viděli, chrám vzešel nad ním. I divili se tu všichni, a ještě doufáme v Boha, že se na přímlovu (modlitby) a víru (pravověrnost) dobrého Václava i větší zázrak ukáže. Nebo vpravdě Kristově muce a svatých mučedníků rovnala se muka jeho; neboť se radili o něm jako Židé o Kristu, rozsekali jej a děti pro něj zahubili. Vpravdě všechen národ lidský velmi ho želel a oplakával. Zabit pak byl kníže Václav léta 6337, indikce 2., kruhu (slunečného) 3., 28. dne měsíce září; a Bůh dej pokoj jeho duši na místě věčného pokoje, se všemi vyvolenými, (zabitými)² pro něj bez viny, kde všichni spravedliví odpočívají ve světle života tvého, Pane. Nezůstavil však Bůh vyvolených svých na potupu nevěrným, ale navštívil milostí svou a obrátil i zatvrzelá srdce na pokání a poznání hříchů svých. Boleslav pak, rozpomenuv se na Boha, jak veliký hřích učinil, pomodliv se Bohu a všem svatým a poslav sluhy, přinesl tělo bratra svého Václava z hradu

¹) I toto místo mluví ve prospěch výkladu v předešlé poznámce; je tu řeč o dětech, které zbyly po přívržencích sv. Václava, zabitých pro něj. ²) Hlaholský text má tu: нѣго ради нѣхѣи и соутѣ, čímž se vysvětluje slovo v závorce.

сѣ грѣшнѣ. ѿ грѣхѣ мой ѿ беззаконїа моего
 азъ вѣмѣ. ѿ полнѣ жиша ѿ въ цркви стго
 внта ѿ деснѣю странѣ ѿ лтарѣ. двою на I.
 аплѣ ѿдеже вѣ сѣ рѣкъ сътворю цркви
 60 об. тоу. прене сѣтъ же въ качеслава князѣ
 мѣа марта въ I. днѣ. вѣтъ по кой его дню
 на лонн абраамн ѿсаака ѿіакова. ѿдѣже
 вси прѣвѣднїи починають чѣюще вѣскрсе-
 нїа га нашего іса хѣ. ѿмоу же слава к кѣкн
 аминь."

Boleslavi do slavného hradu Prahy řka: „Zhře-
 šil jsem a hřichu svého i nepravostí svých jsem
 si vědom". I položili jej v kostele sv. Víta po
 pravé straně oltáře „dvanaći apoštolů", kdež
 byl sám řekl: Vystavím chrám tento. Přenesen
 pak byl kníže Václav měsíce března 3. (sic) dne.
 Bůh dejž pokoj jeho duši na lůně Abrahamově,
 Izákově i Jakobově, kdež všickni spravedliví
 odpočívají, očekávající vzkříšení Pána našeho
 Ježíše Krista, jemuž sláva na věky, amen.

B.

И тои же дѣи. житїе блаженаго князя качеслава кыкшаго¹
 V týž den (28. září). Život blahoslaveného knížete Václava českého.*

1. 445 об.² Ге нынѣ събысться пророческоє слово. еже
 глаше оусты га нашего іѣ хѣ. поудѣтъ бо рече
 в послѣднїа днї. и же минїа нынѣ соудїа
 востанѣтъ бо братъ на брата своего и снѣ
 на вѣа своего. и врази чѣкоу домашнїи его.
 сами сѣбѣ немнїа поудѣтъ. ² да воздѣ ² нѣтъ
 бѣ по дѣломѣ ихъ. ³ вѣ же ³ нѣкто кнѣзь
 великѣ и славою чѣстнѣтъ. въ чѣхѣхъ живын.
 447а ѿменемѣ вра⁴ тислава. ⁴ и подрѣжїе его зовомо
 естъ ⁵. драгомирѣ ⁶. и родїста же снѣ сѣбѣ
 прѣвороднїи и ѿко крестїина и. и нарекоша
 имѣа емоу ко сѣмѣ крїстїенїи. качеслава. снѣ
 вѣ зовоудїїнѣ ⁷ по сколмоу шѣвчїау дѣтїи ⁸
 и возрасте втрѣкъ. и аѣ бысть вѣцїю его

Hle, nyní se vyplnilo prorocké slovo, jež
 mluvila ústa Pána našeho Ježíše Krista. „Ne-
 bot bude v poslední dñi", jež míníme, že jsou
 nyní, „povstaneť bratr proti bratru svému
 a syn proti otci svému, a nepřáteli (budou)
 člověku domácí jeho"; (lidé) sami sobě budou
 nelaskaví." A odplatí jim Bůh podle skutků
 jejich. Byl jakýsi kníže veliký a slávou ctě-
 ný, který žil v Čechách, jménem Vratislav,
 a manželka jeho se jmenovala Drahomír. Zplo-
 dili pak syna prvorozeného, a když jej křtili,
 dali mu jméno na křtu svatém Václav; tak
 nazvali dítě podle svého obyčeje. I vzrostl
 pacholík. A když otec jeho Vratislav měl po-

Varianty: ¹) MM, MT ¹, MT ²: кыкшаго není. LSb. кыкшагоу к ласѣ, сѣмѣ оу; ²⁻²) LSb. да кѣзастѣ; ³⁻³) LSb. вѣ; ⁴) MM, MT ³ вратислава; LSb.: вратислава; ⁵) VČMS není; ⁶) LSb. драгомира; ⁷) LSb. зовоудїи ѿ; ⁸) tak VČMS, v ostatních rkp.: дѣтїи;

¹) Rukopis má vlastně „кыкшаго" místo „českého", srov. úvod a varianty. — ²) Kolář má „nemili", prof. Pastřnek „nemilosrdní"; z důvodu níže vyloženého kladu „nelaskaví".

вратиславоу⁹ посадиши штрока на своемъ столѣ. ¹⁰самъ бѣ ¹⁰старъ чаше смрти снѣк. и призвавъ ¹¹вратиславъ. князи иже бѣ тогда во своемъ властѣ и епископы. и съ причетъ црквины. добрыи же и благокрныи инѣ и нотаріи. ¹²со всемъ клиросомъ шипкешѣ стоюю литургію въ цркви. прѣмъ клѣница наша бѣа и приснодѣвы мріа. и возведе штрока поставиши на стѣнени прѣ штаремъ. и кѣмъ его инѣ снѣ рекъ гъ бѣ іу хс. блѣш штрока снѣ иже блѣмъ еси вса праведники твоя. авраама ісаака. іакова. ¹³и вѣнчаемъ еси правовекрыи црн равни алѣмъ костантина ¹⁴и елену. снѣ же ркшю ¹⁵благокрномуу томоу епископу. и молитвами его начатъ штрокъ ¹⁶и благодатно бжю хрнмъ. и кда его баба своа людина оучити его ¹⁷кигамъ словескымъ. послѣдоуа ¹⁸оучителю своему добрѣ. и навиче разоуму всемоу въ корзѣ. шсати же и ¹⁹кнѣзъ вратиславъ. въ кѣдичъ. и начатъ штрокъ оучитиса кнѣгамъ латынскымъ ²⁰и наоучиса добрѣ. в то же время оумре вратиславъ кнѣзъ. и посадиши ²¹кнѣзъ болеслава. на столѣ шца своего вратислави. а болеславъ нача подъ нимъ ходити. ²²бѣста же ²²еще юнъ и возрастомъ малъ. мати же его драгомиръ. и оутверди землю и люди своа оустрои. и іако ²³воскорми сна своего другога / болеслава. и нача кѣ-

saditi chlapce na svém stolci — sám byl stár, očekával své smrti —, povolal Vratislav kněze,* jenž byl tehda v jeho zemi, a biskupy a všecko duchovenstvo chrámové. Dobrý pak a pravověrný biskup i notar(ij), se všim duchovenstvem, odpívavše svatou liturgií v kostele přesvaté Paní naší Bohorodičky a vždy panny Marie, pozdvihše pacholíka, postavili (jej) na stupni před oltářem. A požehnal jej biskup takto řka: „Pán Bůh Ježíš Kristus požehnejš pachole toto, jakož jsi požehnal všechny spravedlivé své: Abrahama, Izáka, Jakoba, a (jakož) jsi korunoval pravověrné císaře, rovně apoštolům, Konstantina a Helenu.“ An takto mluvil pravověrný ten biskup, a modlitbami jeho začal pacholík (růsti),** milosti boží chráněn (jsa). I dala jej bába jeho Lidmila učiti písmu slovanskému, (a) následuje učitele svého dobře, naučil se smyslu všemu brzo. Poslal jej pak kníže Vratislav na Budeč, i začal se pacholík učiti písmu latinskému a naučil se (mu) dobře. V tom čase umřel Vratislav kníže. I posadili knížete Václava na stolec otce jeho Vratislava, a Boleslav začal mu být poddán; byli pak ještě mladí a vzrůstem malí. Matka pak jeho Drahomír upevnila zemi a lidi svoje spravovala. A když vychovala druhého

⁹ MM вратиславадѣ; ¹⁰ LSb. сѣ же; ¹¹ MM призва; ¹² MM, MT¹ инатари; ¹³ MM, VČMS іакова; ¹⁴ MT² константина; ¹⁵ LSb. ркшю; ¹⁶ LSb. + расти (st. Vost.); ¹⁷ v MM, VČMS. není; ¹⁸ VČMS послѣдѣ; ¹⁹ MM. nemá. ²⁰ LSb. латынскы; ²¹ VČMS, MM, LSb + и; ^{22,23} LSb. бѣста (V. баша); ²³ VČM, LSb. и шко;

*) Tvar кнѣзъ (v rukop. Carském moskev. synod. knih.) by mohl být i ak. množ. čísla (knížata), jak bychom čekali podle textu Vostokovského: I postřihli (jej) knížata jiná; ale pak by v Minejním textu musil být i výrok сѣша a не сѣ. Také vydání Archeografické komise má кнѣзи. — **) Některé rukopisy (lavry Sergijev. a Vostokovský) tak mají a souvislost toho vyžaduje.

челова строити люди сьва. и имаша же сестры .ѿ. и вѣдста²⁴ и в разна²⁵ князѣа. и²⁶ оустроиша а. и возложи²⁷ вѣтъ сѣцевоу на вѣчеслава князѣа. и нача оумѣкти²⁸ 447^b книгамъ латынскимъ или акожѣ²⁹ инокѣ. или сиренинѣ. ³⁰ Да аще возаше греческыя книги и словенскѣ. и читаше в нѣхъ соукъ совазана радн. и не токмо же книгамъ оумѣашеть. но и вѣрѣ соверышаа вѣкѣмъ оубо-гымъ доводѣаше. и вѣдныа на кормляше³¹ а странныа принимаше по евангелскому слову. бжѣа рабы кормляше изаиѣа. и дождици не дааше внидѣти николюже. и люди вса оубога и когатыа вѣкѣмъ миловаашеть.³² и цркви вса златомъ оукраш и вѣровааше³³ въ вѣа вѣкѣмъ срѣдѣмъ и все благое твораше к животѣ сьвоему. и развоуаше же³⁴ моужѣ чаховескыа.³⁵ и восташи на сѣа князѣа же имъ вѣаше³⁶ аще мѣла аѣтѣ ии и гда оумре вѣцъ его. да еѣа возрастетѣ. и смысла довыи братѣ его. тогда дѣвола искони нехѣ³⁷ добра чачѣскомоу родѣ. вниде въ срѣдѣа злыхъ соукѣтнѣхъ его. акожѣ иногда во³⁸ юдѣа предѣлаа. писано бо естъ вѣсакѣхъ костаѣ на гна своѣго юдѣа³⁹ подоженѣ ѿ. ти же начаша пострѣкати⁴⁰ боеслава на сло. рѣкша хощеть тѣа оубити вѣчеслава кнѣзѣа соукѣиарѣа сѣа матѣрѣю своѣю и с моужини своимн. и тин⁴⁰ ѿн злѣи нже⁴⁰ вѣаше то вѣчеслава на оустниа⁴⁰

syna svého Boleslava, začal Václav spravovati lid svůj. Měli pak čtyři sestry, i provdali je v rozličná knížetství a vybavili je. I vložil (Bůh) takovou milost na knížete Václava, že počal rozuměti knihám latinským jako biskup nebo jako kněz; a vzal-li řecké knihy i slovenské, četl v nich bystře a bez chyby.* A netoliko že knihám rozuměl, ale i víru naplňuje všem ubohým dobře činil, nuzné krmil a pocestné (do domu) přijímal podle evangelského slova; boží sluhy krmil přehojně a vdovám nedopouštěl ublížit od nikoho a všecky lidi, ubohé i bohaté, miloval. A všechny kostely zlatem okrášlil a věřil v Boha celým srdcem a všecko dobré činil v životě svém. I zbujněli mužové čeští a povstali proti sobě; neboť kníže jim byl ještě mlád, let osmnáct (maje), když umřel otec jeho. A když vzrostl a rozhledu nabyt bratr jeho, tehdy ďábel, nechtěje od počátku dobré lidskému rodu, vešel do srdce zlých rádců jeho, jako kdysi do Jidáše zrádce. Neboť psáno jest: „Každý, kdo povstává proti pánu svému, Jidášů podoběn jest“. Ti pak počali pobádati Boleslava ke zlému (a) řekli: Chce tě zabít kníže Václav, uradiv se s matkou svou i s muži svými. Ti psi zlí, jižto byli

²⁴ MM и даста; ²⁵ LSb, в расна; ²⁶⁻²⁸ LSb, оустроиша а (sg. V.); ²⁷ MM вложи; ^{28,29} LSb, книгами латынскими и шкѣ; ^{30,31} LSb, да аще възаше (sg. V.) греческыя книги и словенскыа; ³⁰ MM, MT ² кормляше; ³¹ LSb, миловааше; ³² LSb, вѣровааше; ³³ MT ² унех. ³⁴ LSb, чаховѣа; ³⁵ LSb, вѣаше, MT ¹ вѣаше; ³⁶ VČMS кѣ; ³⁷ MM, LSb, нѣа; ³⁸ MM, MT ² подстрѣкати; ³⁹ LSb, ти ѿн; ^{40,40} LSb, вѣаше вѣчеслава на оустниа;

*) Text Minejnl (читаше в нѣхъ соукъ совазана радн) je tu jistě porušen a nedává dobrého smyslu; ani Vostokovský neuspokojuje (прочиташе в нѣхъ), spíše podle Iljinského: адрѣкѣхъ сѣа слазна (bystře bez chyby).

выгнати мѣръ свою безъ вини. вачеслакъ же разоумѣвъ страѣнѣи поману слово апѣла павла глаголюще чти лица своего и матерею свою. и возлюбил близкаго своего яко⁴¹ самъ сѧ. хота блаженныи исполнити есакоу правдоу бжню и приде пакы матерю⁴² свою в домъ свои и велии плаканіе сѧ глаголюще гдѣ бже мои не постави мѧ⁴³ грѣхъ ксеми.⁴⁴ помануеже слово пророка дѣда. грѣхъ⁴⁵ юности моеа и невѣдѣніа⁴⁶ моего не помани гдѣ. тѣмже чташе мѣръ свою она же радовашеся во вѣркѣ сѧ своего и во вѣгодати иже твораше. маломощныа кормаше⁴⁷ аще сирота гдѣ вѣдѣла не дадеши вѣдѣти еи⁴⁸ ни⁴⁹ 447 об.а комоу же и аще страннѣи приимаше и⁵⁰ адокры мѧ покои твораше.⁵¹ и адоже речеи ѿ во сѣмъ еванѣлїи матѣи⁵² еванѣлїемъ страннѣи вѣхъ и не вѣдѣсте мѧ и нѣтъ не вѣдѣсте⁵³ мене. боленъ бѣ⁵⁴ в темници⁵⁵ и не посѣтѣте мене сирѣчь в нѣюнахъ тогда вѣдоути тѣи в мѣрѣхъ вѣчною а во дѣсною иже сотвориши сѧ вѣда тогда вѣдоути в живнѣхъ вѣчною. то сѧ блаженныи князѣ помышлани⁵⁶ к срдѣи своимъ.⁵⁷ аще кто нишїи или домашнїа и страннѣа еса вѣкраа и кормаша⁵⁸ и аще ли которыи причетникъ цркви или сїиеникъ пришеженъ приде⁵⁹ к немѣ и ѿ немоушани и докро твораше вѣк. и цркви же вѣ оустронахъ во⁶⁰ вѣк грядѣ⁶¹ и вѣдо

Václava navedli vyhnati matku svou bez viny. Václav však, znaje bázeň boží, pomněl na slovo apoštola řkoucí: „Cti otce svého i matku svou“ a „Milovati budeš bližního svého jako sám sebe“. Chtě blahoslavený naplniti vše-likou spravedlnost boží, přivedl nazpět matku svou do domu svého a velmi plakal, řka takto: „Pane Bože můj, nepokládej jim všem (sic) to za hřích“. Vzpomenul pak na slovo proro-ka Davida: „Hříchů mladosti mé a nevědomosti mé nevzpomínej, Pane“. Proto ctil matku svou, ona pak se radovala z víry syna svého a z milosti, kterou prokazoval. Malomocné krmil; bylo-li kde sirotku ubližováno, nedal ublížití jemu od nikoho; též pocestné přijímal a dobrý jim pokoj činil, a jakož je řečeno v svatém evangeliu evangelistou Matoušem: „Pocestným jsem byl, a nepřijali jste mne, nahý, a nepřioděli jste mne, nemocen jsem byl (a) v žaláři, a nenavštívili jste mne“, totiž na levici tehda (jsoucím), i půjdou ti do trápení věčného, a (jsoucí) na pravici, kteří činili tyto dobré (skutky), tehdy vejdou do života věčného. To (a) takové pomýšlel blahoslavený kníže v srdci svém; byl-li kdo chudý, buď domácí nebo cizí, všecky odíval a krmil, a přišel-li k němu některý služebník kostelní nebo kněz,

⁴¹ LSb. + и; ⁴² jinde všude: мѣръ; ⁴³ jinde všude: нѣтъ; ⁴⁴ MM ксѣ; ⁴⁵ в др. sp.: грѣхъ; ⁴⁶ LSb. неведѣніа; ⁴⁷ MM, MT² LSb. кормаше; ⁴⁸ LSb., MT² сѧ; ⁴⁹ в др.: добра; LSb. и добро нѣтъ твораше (Vostok. добротораше); ⁵⁰ LSb. не вѣдѣсте; ⁵¹ VČMS вѣхъ; ⁵² VČMS, MT¹ в темници не посѣтѣте; ⁵³ LSb. помышлани; ⁵⁴ в др. sp.: своимъ; ⁵⁵ MM кормаша; ⁵⁶ VČMS приде^{хъ}, LSb. приде^{хъ}; ⁵⁷ LSb. вѣ; в др. sp.: во; ⁵⁸ MM не^{нѣ};

твораше нмѣ.⁵⁷ и возѣа рабѣи собравѣ ѿ
всѣхъ мѣстъ и служеба за него сотворѣна
по всѣмъ дѣи кѣмъ боу ѿко⁵⁸ вѣнцѣмъ мѣщнцѣхъ
оустроение доброго и желаннаго князѣа вѣ-
чеслава. и возложи емоу кѣ на срѣдѣи сицеѣхъ
мысль создати цѣрковь во имя сѣго авраама.
в то же время всѣа діаволѣ нже нз начала
ненавидѣа родѣ члѣа боеславоу аскааа кѣ
срѣде его и наоусти его на братѣа своего. ѿко-
же и уканиаго⁵⁹ сѣноноѣа нже сокѣрѣа злое
на братѣа своего⁶⁰ к срѣдѣи⁶¹ своимъ. нзвѣн бра-
тѣа⁶² своѣа и приимѣ власть единѣи к рѣстѣи
земли. а не вѣдоуѣи⁶³ ѿмѣненіа бжїа⁶⁴ ѿко
служби бжїа⁶⁵ не тоуше мечѣ посѣатѣ. но в нѣ-
гнѣахъ нечестивымъ. тако и тѣмъ законѣ сокѣ-
рѣици діаволѣ нже сокѣрѣица⁶⁶ злоа во срѣднѣхъ⁶⁷
своихъ сѣ боеславоу на блаженнаго князѣа
вѣчеслава. приидеже дѣи сѣго⁶⁸ авраама к
немоу же кѣ блаженныи вѣкѣмъ свои тро-
ваше и вѣселашеа во вѣкѣ. они же тогда
зѣи⁶⁹ сокѣрѣици діаволѣ возмаша боеслава
и сокѣмъ сотворише неприязненныи на блажен-
наго вѣчеслава. ѿкоже и живѣае в ѣхъ в
перѣаа аѣта. вѣхоу же сѣише цркви тогда
447 об. бѣхѣ. боеславѣ во грѣ кѣ // нѣа же вѣкѣнаа
к нѣже твораше празднѣи сѣмъ безмѣшнѣмъ
козми и дѣиана. и вѣсѣиаша вѣжннныи
князѣа вѣчеслава сѣго антоургію.⁶⁸ хѣтѣкѣ

jemuž bylo ublíženo, on (takové) vykupoval
a dobře činil všem. Kostely pak zřídil ve všech
městech a dobře činil jim; a boží sluhy shro-
máždil ze všech národů, a služba Bohu za
něho se dala po všechny dni, jako u velikých
národů, zařízením dobrého a žádoucího kni-
žete Václava. I vložil mu Bůh do srdce tako-
vouto myšlenku, vystavěti kostel ve jméno
svatého Abrahama* (sic). V ten pak čas ďábel,
jenž (jest) od počátku nenáviděl rodu lidského,
všel zlé věci do srdce jeho a navedl jej proti
bratru jeho, jako i bezbožného Svatopluka,
který se na zlém usnesl proti bratřím svým
v srdci svém. Zabil bratry své a převzal vládu
sám v Ruské zemi, nevěda o pomstě boží, že
sluhové boží ne nadarmo meč nosí, ale na
záhubu bezbožných. Tak i tito zlí rádcové
ďábelští, kteří obmysleli zlé v srdcích svých
s Boleslavem proti blahoslavenému knížeti Vác-
lavovi. Přišel pak den svatého Abraama (sic),
jemuž byl Blahoslavený slib svůj učinil, a vese-
lil se v Bohu. Ti pak zlí rádcové ďábelští tehdy
pozvali Boleslava a radou se uradili nepřátel-
skou o blahoslaveném Václavovi, jako Židé o
Kristu v dřívějších letech. Bylo pak „Posvěcení
chrámu“; tehdy jel Boleslav (sic) do hradu.
V neděli pak (byly) slavné služby boží, v nichž
se slavil svátek svatých dobrodinců** Kosmy

⁵⁷ MT² + кѣ; ⁵⁸ LSB уканиаго сѣноноѣа; ⁵⁹⁻⁶⁰ v tištěných VČM (str. 2189): „к срѣдѣи своимъ нзвѣн братѣа“ není; omyl tiskařský, ježto se tak čte v obojím rukopise. Ve VČMS č. 174, l. 1055 i VČMS č. 986, l. 945 v jsou ta slova, tak jak se čtou v našem originále. V LSB, MM, MT¹, MT², „нзвѣн братѣа своѣа и приимѣ...“; ⁶¹ MM кѣ срѣдѣи; ⁶² LSB, и вѣдоуѣи; ⁶³⁻⁶⁵ není v LSB, opisovač je chtěl připsat po straně, ale zapomněl; ⁶⁴ LSB, сѣкѣиаша; ⁶⁵ MM кѣ срѣднѣхъ; ⁶⁶ v MM není; ⁶⁷ jinde v dr. sp.: зѣи. ⁶⁸ MT² антоургію;

*) Všecky Minejní rukopisy tak; zkažením z „Emerama“. — **) Kosma a Damian slovou вѣзмѣшнѣици (dobrodinci), ježto, jsouce lékaři, beze mzdy léčili (ἐὐαγγελοῖ).

ниче діаволъ во^{78a} оуѣху. и развари срѣе его да изъѣвѣкъ мечь свои и ѿтѣкѣвъ сице. нынѣ тебѣ хоуно коли⁷⁹ того быти. и оудари блаженнаго мечемъ по главѣ. вѣчеславъ же вѣратисѣа и рече. что еси оумыслилъ⁸⁰ ѿче и брате⁸⁰ сіе. имѣ его поверже и ста надъ нимъ и рече емоу что тебѣ⁸¹ брате и⁸² зло сотворихъ. и притекъ единъ ѿ совѣтниківъ⁸⁴ 448^a тѣхъ⁸³ оуѣкноу / в рѣкѣ⁸⁸ блаженнаго князѣа⁸⁴ вѣчеслава. вниже испоустѣи и повѣже ко цркви. діаволъ же совѣтники чиста⁸⁵ и тира оубиѣста его в црковныя дѣрѣвѣ. гнѣвѣ⁸⁶ же притекъ проведѣ емоу рѣбра мечемъ. и испоустѣи дѣхъ свои блаженныи. глѣа сице в рѣцѣхъ твоихъ⁸⁷ предаю⁸⁸ дѣхъ мои. оубиѣша же въ томѣхъ градѣхъ с нимѣхъ мѣстниоу⁸⁹ и елиноу а на ныи моужѣи ндоиша прочее. вѣы изѣиша а дроужѣи разпѣгошасѣа по землямъ а младаица изѣиша его ради. а вѣѣла рабы и ницѣи⁹⁰ пограбѣише и выгнавшѣ ѣ зъ земли. а жены ѣ зѣа моужѣ⁹¹ даша. они же пси⁹² неприѣзжени оубиѣише гѣѣа своего. тира же рече ндѣмѣхъ и еиѣ на гѣѣю свою. да единоу⁹³ вѣжа⁹⁴ еишѣи брата и мѣтрѣ. вѣчеславъ же рече. нѣ камо сѣа еи дѣѣти да нѣ⁹⁴ ниѣкѣи доспѣѣѣѣѣѣ. ѿ вѣчеслава же ѿндошѣа рѣкѣ⁹⁵ его и не сохранише его. краѣ⁹⁶ же поиѣхъ вѣземъ блаженнаго прѣ црковію положи

meč svůj a odpověděl takto: „Nyní chci ti lepším nad to býti,“ udeřil Blahoslaveného mečem po hlavě. Václav pak obrátiv se řekl: „Co jsi si to usmyslil, otče (sic)“ a bratře?“ Chopiv ho povalil (jej) a stál nad ním a řekl mu: „Bratře, co jsem ti zlého učinil?“ A přiběhnuv jeden z rádců těch, sekl do ruky blahoslaveného knížete Václava. Ten pak pustil jej a běžel ke kostelu. Ale ďábelští rádcové Čista a Tira zabili jej ve dveřích chrámových. Hněvsa (sic) pak přiběhnuv probodl mu žebra mečem. I vypustil ducha svého Blahoslavený, řka takto: „V ruce tvé, (Pane),“ odevzdávám ducha svého“. Zabili pak v tom hradě s ním Mstinu a Helenu a na jiné ostatní muže šli; jedny zabili a druhí se rozběhli po krajích, a děti pobili pro něj. A boží sluhý a chudé oloupivše vyhnali ze země a ženy jejich za muže provdali. Ti pak psi ďábelští zabili pána svého. Tira pak řekl: „Jděmež ještě i na naši paní, ať opláčeš na jednu bratra i matku!“ Boleslav však řekl: „Nikam se nepoděje, až jinými dospěje.“*** Odešli pak od Václava, rozsekavše ho a nepochovavše ho. Krasej pak kněz, vzav Blahoslaveného, před chrámem ho položil (a) pokryl jej tenkým plátnem. Uslyševši pak matka jeho, že

^{78a} в dr. sp.: ко оуѣху, в LSB. къ оуѣхъ; ⁷⁹ LSB. místo „коли“ — юни (ve Vostok.: оуни); ^{80, 80} LSB. что еси оумыслил ѿ братѣ; ⁸¹ LSB. тоѣхъ; ⁸² в LSB., MM toho není; ^{83, 83} LSB. и оуѣѣчи в рѣкѣхъ (ve Vostok.: оудари в рѣкѣхъ); ⁸⁴ в MM není; ⁸⁵ LSB. чѣста (Vost. чѣста); ⁸⁶ tak i в VČMS, MM, MT¹, MT² гнѣвѣса же, LSB. и гнѣвѣса же; ⁸⁷ LSB. + гѣ (také i в Vostok.); ⁸⁸ LSB. тоѣхъ; ⁸⁹ MM мѣстниѣхъ; ⁹⁰ LSB. ницѣи; ⁹¹ jinde: за мѣжѣи; ⁹² VČM, MT¹ MT², MM místo: „пси“ — пси, в LSB. пси; ⁹³ в tišt. vydání единого, ale v originále: единою; ⁹⁴ LSB. даѣѣхъ; ⁹⁵ tak ve všech rukopisech m. разѣкѣши (Vostok.); в LSB. раѣѣѣѣ; ⁹⁶ MM краѣѣ же;

*) Rukopis lavry Sergiev. ѿ братѣ, а вѣсѣкѣхъ рукописъ вѣѣѣѣѣ Minej. — **) Toto přidává kromě rukopisu Sergiev., Vostokovský i hlaholské. — ***) Jako jinde i zde je toto místo nejasné; zde mimo to ještě větší nesnáž působí 3. sing. доѣѣѣѣѣ: všude jinde 1. plur. доѣѣѣѣѣѣ!

покры его тонкою плащаницею. оуслышавша⁹⁷
же мѣи его оубѣна соуци⁹⁸ сѣа своего. и при-
текише⁹⁹ искание его. оузвѣвши же и припада-
къ срѣцу его. и плачюще¹⁰⁰ собираще¹⁰¹
оуды тѣла его сѣа свое и собравши же и не
смѣ нести в дѣ¹⁰² свон. но в поповѣ дворѣ
омывши и облекши и не носина и не поло-
жини и в цркви. оубоажши¹⁰³ сѣ¹⁰² мати его
сироти и вѣжа въ кровати. страшна бо
есть смръть ѿ чюжью рѣкоу да еа не хоташе¹⁰⁴
претерпѣти. боеслав же хота оубити ю и
посла по неа злыи советници. и они же ише
и не оверѣноша еа. тоу призваши попа нава
и да молитвоу творять¹⁰⁴ над нимъ и по-
грѣноша же чѣное тѣло стго и блаженнаго
вмчслова добраго и праведнаго¹⁰⁵ вѣчница.
и хрѣтябца¹⁰⁶ слоужитель бо вѣ рѣ¹⁰⁶ со
клаговерѣнїемъ и со страхомъ. и кровь его
¹⁰⁷по три дни не рачи в землю ити въ ѿ-
же днь кровь его¹⁰⁷ потребиса. и цркви възде
надъ нимъ всѣмъ людемъ вѣдѣющимъ тоу
и дивѣющимъ. а и еше надѣюще¹⁰⁸ возѣ //
448^b и на молитвоу блговернаго вчслова болю
чюдѣ являшиса. востинноу бо хѣт моуцѣ¹⁰⁹
¹⁰⁸являшиса и стѣхъ мѣнцѣ приложиса
моука его. и советѣхъ сотвориши в немъ такоже
юденъ в хѣт посѣкоша же и такоже и нава

syn její jest zabít, přiběhnuvši hledala ho;
uzřevši pak (jej), padla na srdce jeho a plačíc
sbírala údy těla syna svého a sebravši (je)
pak neosmělila se odnésti do domu svého, ale
ve dvoře kněžově umyvše a oblékše jej, nesli
a položili jej v kostele. Obávajíc pak se matka
jeho smrti, uprchla do Charvát; neboť strašná
jest smrt od cizích rukou, že ji nechtěla pře-
trpěti. Boleslav pak, chtě ji zabít, poslal za ní
zlé rádce; oni pak šedše nenalezli ji. Tu povola-
li kněze Pavla, aby modlitbu konali nad ním;
pochovali pak ctné tělo svatého a blahoslave-
ného Václava, dobrého a spravedlivého ctitele
božího a milovníka Kristova, neboť sloužil Bohu
s pobožností a s bázní. A krev jeho po tři dni
nechtěla jíti do země; třetí pak den se ztratila
(krev jeho) a chrám vzešel nad ním, ani všichni
lidé to viděli a se divili. A doufáme v Boha, že
se (i) na modlitbu (přímělu) blahoslaveného
Václava větší div zjeví. Neboť jistě Kristově
muce (zjeví se) a (muce) svatých mučednic^{*}
(sic) rovnala se muka jeho; i radu konali o něm
jako Židé o Kristu, rozsekali jej pak jako
Pavla a děti pro** Krista zahubili. Vpravdě

⁹⁷ jinde оуслышавши же; в LSb. оуслышавши; ⁹⁸ LSb. соуци; ⁹⁹ VČMS притекиши, LSb. притекиши; ¹⁰⁰ LSb. плачюще; ¹⁰¹ LSb. собиращи; ¹⁰² jinde: оубоажши же сѣ; ¹⁰³ LSb. не хоташе; ¹⁰⁴ LSb. створѣ (Vost. сътвори); ¹⁰⁵ LSb. и; ^{106, 108} LSb. слоужилъ бо еѣ рѣ (в Vostok. сажилъ бо имѣ); ^{107, 107} není v tištěném vydání omylem tiskarelským, ve VČMS l. 1055v, VČMS č. 986 l. 947; i ve vydání Kolářově; ¹⁰⁸ v tišt. vydání, i v originále VČMS č. 174 l. 1055 об.: хѣт мѣнцѣ шалшиса неѣд мѣнцѣ. Čtení: „моуцѣ“ red. vydání chybné. V LSb.: хѣт моуцѣ шалшиса неѣд мѣнцѣ i в rukop. Vostok.: хѣт мѣнцѣ неѣд мѣнцѣ.

^{*} Všecky rukopisy tak; ale Vostok. a blaholské моученикѣ. — ^{**}) Rukopis náš sice vynechává раам, ale to se čte i v Minejích Milut. a Tulup. ¹⁻², podobně jako v ostatních redakcích.

и мѣсѣца хѣ¹⁰⁹ избѣнша. во истиннѣхъ всѣхъ на-
родѣхъ члѣвчскѣи кѣлици сѣмъ плакаше его ради.
оубѣнѣхъ же бысть кнѣзь вѣчеславлѣ въ лѣтѣ.
ѡ. т. лѣ. индикта въ ѿ. кроуѣтъ сѣптію г.¹¹⁰
лоуѣнѣ и¹¹⁰ мѣсѣца септемвриа въ кѣ. бѣ же
покон дѣшу вѣчнѣи жизни со всѣми из-
бранными идеже вси праведніи оупочинаятъ.¹¹¹
во свѣтѣхъ животнѣхъ твоихъ гѣ. не воста-
вляеъ же бѣ¹¹² избраннымъ своимъ.¹¹² в
порѣганіи невѣрнѣхъ. но посѣкти¹¹³ мѣхъ свою.¹¹³
преложѣ шкѣмѣннѣе срѣѣ ѿ на поканіе. про-
раздѣнѣша грѣхъ свои. нѣже пролѣша крокъ
неповинноуѣ. боеславъ же помѣноуѣсѣ кѣ
бѣоу со¹¹⁴ плачемъ и со вѣзхѣхѣннѣмъ глѣ.
бѣже помози ми¹¹⁵ грѣшному и мѣтнѣхъ боудѣи
ми. и послаеъ слоуѣтъ своимъ да принесѣоуѣ
тѣло вѣдѣннѣаго кнѣзя вѣчеслава брата его
изъ боеслава града прозрѣ¹¹⁶ и глѣ снѣ.
азѣ согрѣшнѣхъ грѣхъ мой вѣмѣхъ и нежа-
коніа моя азѣ знаю и прѣ¹¹⁷ мною естъ всѣгда.
и положиша его въ црѣкви стѣаго авраѣма
юже бѣ самѣхъ создалѣ. вѣдѣннѣю страну ѡла-
тарѣ.¹¹⁷ вѣ. тѣ¹¹⁷ аплоуѣ. принесѣнѣхъ бысть кнѣзь
вѣчеславлѣ мѣсѣца марта въ. г. днѣхъ бѣхъ покон
дѣшу его на лонѣхъ авраѣмовѣхъ исѣака ѿакока
идеже вси праведніи оупочинаятъ.¹¹⁸ чаюѣе
воскресѣніе мртвѣхъ. ѿмоуѣже подѣкаеъ всѣа
слава¹¹⁹ чѣхъ и покланѣніе со безначалнымъ
ти¹²⁰ ѡцѣмъ и сѣмъ прѣтѣмъ и бл҃гымъ и жи-
вѣтворѣннѣмъ ти¹²¹ дѣхѣмъ. нынѣ и присно
и въ вѣки вѣкомъ. аминь.

veškeren národ lidský (sic) velmi plakal pro
něj. Zabit pak byl kníže Václav léta 6337,
indikce 2., kruhu slunečního 3., (luny) a měsíce
září 28. (dne). Bůh pak dej pokoj duši (jeho)
ve věčném životě se všemi vyvolenými, kde
všichni spravedliví odpocívají ve světle života
tvého, Pane. Bůh pak nezůstává vyvolených
svých na potupu nespravedlivých, ale navštívil
milostí svou (a) obrátil zatvrzelé srdce jejich
na pokání: poznali hřích svůj (ti), kteří prolili
krev nevinnou. Boleslav pak rozpomenul se
na Boha s pláčem a vzdycháním řka: „Bože,
pomozíš mně hříšnému a buď mi milostiv.“
A poslal sluhy své, aby přinesli tělo blahoslave-
ného knížete Václava, bratra jeho, z hradu Bo-
leslavova do Prahy,* řka takto: „Zhrěšil jsem,
hříchu svého jsem si vědom a nepravosti své
znám, a jest přede mnou vždycky.“ I položili
jej v kostele svatého Abraama (sic),** který
sám byl postavil, na pravé straně oltáře „dva-
nácti apoštolů“. Přenesen (pak) byl kníže
Václav měsíce března 3. (sic) dne. Bůh dej
pokoj duši jeho na lůně Abrahamově, Izákově,
Jakobově, kdež všichni spravedliví odpocívají,
očekávající vzkříšení z mrtvých; jemuž při-
sluší všecka sláva, čest a klanění s Otcem,
jenž jest bez začátku, a se svatým a blaho-
slaveným a oživujícím Duchem, nyní i vždycky
i na věky věků, amen.

¹⁰⁹ MM, MT¹ MT² хѣ ради; ¹¹⁰⁻¹¹⁰ LSb, аѣна ѿ; ¹¹¹ LSb, починаюѣ (tak i Vost.); ^{112,112} LSb, избраннымъ своимъ (tak i Vost.); ^{113,113} MM, LSb, милостію своєю (také i Vost.); ¹¹⁴ LSb, с; ¹¹⁵ VČMS мѣхъ; ¹¹⁶ ve všech rukop. tak; v LSb прозѣ (Vost.; прѣзѣ); ^{117,117} LSb, ѡ ѿ; ¹¹⁸ LSb, починаюѣ; ¹¹⁹ LSb, + и; ^{120,121} jinde není „ти“, v našem rukopise v obou případech přetřeno. V LSb, „ти“ je v řádce. V starších redakcích toto „ти“ skoro vždycky se psává.

*) Text Minejní je zde porušen (прозѣк snad místo кѣ прѣзѣк, hlah. аѣ прѣаѣ). — **) Tento omyl sv. Abraama (místo sv. Víta) se čte ve všech Minejních rukopisech.

II.

Josef Vajs :

CHARVÁTSKOH LAHOLSKÁ REDAKCE
PŮVODNÍ LEGENDY O SV. VÁCLAVU.

ÚVOD A TEXTY.

Literatura: V. Jagić, Легенда о св. Вячеславѣ, Варшава, 1902 (Русский Филолог. Вѣстник, str. 92–108). Též: Analecta Romana III. (Archiv für slavische Philologie XXV, 1903, 9–20). — Fr. Pastrnek, Slovanská legenda o sv. Václavu (ve Věstniku Král. české společnosti nauk, v Praze, 1903, VI, 1–88). V. Vondrák, Nový text hlaholský církevněslovanské legendy o sv. Václavu (v Časopise Českého musea, 1903, 145–162); srov. též: Zur Würdigung d. altslov. Wenzelslegende ... Sitzungsberichte ph. hist. Cl. 127, Wien, 1892, XIII. — Jos. Vajs, Nejstarší breviář chrvátsko-hlaholský, v Praze, 1910.

Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu vešla ve známost nejpozději. Nehledíc k několika variantám, jež připojil J. Kolář již v letech sedmdesátých minulého století k textu Minejnímu z hlaholského breviáře Rumjancov. musea v Moskvě, kde se zachoval jen začátek této legendy (srov. Prameny dějin č. I, 127–129), byly všechny tři dosud známé úplné texty této recenze objeveny teprve v prvních letech našeho století. Legenda o sv. Václavu zachovala se jako liturgické čtení, podobně jako Pannonský život sv. Cyrila-Konstantina, v rukopisných charvátskohlaholských breviářích. Jsou to zejména tyto:

a) Breviář *Lublaňský* (v Lyceální knihovně v Lublani, zn. C 161^{1/2} na ll. 134–136). Podle záznamů na posledním listě pochází tento kodex z Istrie (z Berma) a podle kalendářní tabulky na l. 169 byl napsán koncem XIV. nebo poč. XV. století. Blíží bibliografická data o něm viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XIV–XVI. Podle tohoto rukopisu vydal úplný text naší legendy prof. V. Jagić ve vzpomenuté rozpravě: Легенда о св. Вячеславѣ; ostatní liturgické texty tohoto kodexu na den 28. září otiskl Jagić v Archivě f. sl. Phil. XXV, 1903, 11–12 a 18–19. Označují jej značkou L.

b) Breviář *Nouljanský*. Novi (neboli: Nový Vinodol) jest městečko v charvátském Přímoří; v kapitolním archivu chovají se tu dva objemné pergaménové kodexy (breviáře) ze stol. XV. První z nich byl napsán od kněze Jiřího v Novém r. 1459; obsahuje 466 listů in folio. Vlastně jsou tu svázaný v jedno breviáře dva; první rozměrů 36 × 28 cm, druhý 36 × 24 cm. V této druhé části, psané písmem hustějším a méně úhledným, se čte úplný text slovanské legendy o sv. Václavu. Nalezl jsem jej zde r. 1902, téměř v téže době, kdy prof. Jagić zpravoval veřejnost o textu charvátskohlaholském breviáře Lublaňského. Podle tohoto *nouljanského* rukopisu vydal úplný text legendy, s kritickým rozбором textů ostatních recenzí, prof. Fr. Pastrnek (ve Věstníku Kr. české společnosti nauk, v Praze, 1903). Podrobnější popis řečeného breviáře jsem podal ve spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XXI–XXV.

c) Breviář *Římský* ze XIV. stol. (1379), dříve v archivu Propagandy, nyní v knihovně Vatikánské (zn. Illir. 6). Kodexy Illir. 5 a 6 řečené knihovny jsou vlastně dva díly jednoho a téhož breviáře z r. 1379. Podle přípisu v druhém dílu na l. 219 z r. 1387 byl breviář ten napsán pro chrám sv. Jana v Tribichovicích za vlády knížete Anže Frankopana, pána na Krku, Senji a Gacce. Tu na ll. 181a–182d se čte vedle Pannonské legendy o sv. Konstantinu-Cyrilovi i staroslov. legenda o sv. Václavu. Tento text vydal prof. V. Jagić (viz Archiv f. sl. Philologie XXV, 1903). Různoctění z něho uvádím pod značkou R. Blíží bibliografické zprávy o tomto breviáři viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, str. XLV–LII.

d) Mimo tyto tři jest ještě hlaholský breviář v Rumjancov. museu v Moskvě, ze stol. XV. (1443). Kromě zprávy, kterou o něm uvádí prof. Pastrnek, že totiž byl koupen P. J. Sevastjanovem v Římě, nemohl jsem se o něm dovědětí ničeho bližšího. J. Kolář, jak jsem podotkl výše, uvedl z něho některá různočtení k textu Minejnímu.* Ale legenda tu není obsažena celá, nýbrž jen začátek; různočtení z něho uvádím pod značkou M. Ještě menší zlomek staroslov. legendy o sv. Václavu (pět prvních vět) se zachoval na listě 487v druhého *Novljanského* breviáře, psaného popem Martinem v Grobniku nad Rjekou v letech 1493—1495. Ale následující list s legendou je vytržen. Bližší zprávu o tomto rukopise viz v mém spise: Nejstarší breviář chrv.-hlaholský, ll. XXVI—XXX.

To jsou tedy dosud známé prameny naší legendy redakce charvátskohlaholské. Jako prof. Pastrnek položil jsem za základ čtení breviáře *Novljanského*, z důvodů, o nichž bude řeč níže; ostatní texty uvádím k němu ve způsobě různočtení. Podle vročení a připsů v jednotlivých breviářích je text knihovny Vatikánské nejstarší; ale nelze říci, že by vynikal nad ostatní obsahem nebo po stránce jazykové. Čtení Římského breviáře bývá nejčastěji zkráceno nebo je tu leccos vynecháno; a po stránce jazykové nelze vůbec dát přednost žádnému textu hlaholskému před některým hlah. textem druhým. Jednou je v tom některé slovo nebo tvar starší, po druhé v onom. Vůbec je viděti, že všechny tyto texty pošly z jednoho pramene, a odchylky nebo varianty sluší přičísti přepisovačům.

Na př. var. 2 г'иств' се N, с'иств' се L, к'и R; var. 16 родна N, рожд'на L, родинини RM; 28 мапоу LN, мисоу R; 58 дондеже R, дон'деже NL; 113 в'звратилъ е N, в'зврати LR; 157 цр'квенимъ NR, цр'кеномъ L; 167 бираки се N, оустр'ани се LR; 197 егда NR, када L; 198 ланимъ N, латинъ L, оуенимъ R; 234 вратра L, прата NR; 273 в'ржд'анъ N, в'ржд'анъ R, в'ржд'анъ L; 249 разг'г'оуе се L, разг'г'оуе се N, в R vynecháno; 259 понд'амъ L, пондемъ N, пондию R; tamtéž оуенимъ LN, оуению R; 260 отидоу LN, отидомъ R a pod.

2. Jiná je otázka, v jakém poměru je charvátskohlaholská redakce k redakcím ruským, jihoruské (Vostokovově) a severoruské (Minejní). Prof. Jagić ve vzpomenuté stati (Легенда о св. Вячеславѣ 4—5) vyjádřil poměr řečených tří redakcí takto: „Rumjancovský text zůstává jako dříve hlavním rukopisem, jemu sluší i dále zaujímati první místo, protože je obsahem bohatější nežli text hlaholský, v své soustavě pak neutrpěl pozdějšími vsuvkami tolik, jako rukopis Minejní. Ale v jednotlivostech může být text Rumjancovský opraven textem *hlaholským*, který zachoval mnohé starobylé rysy v jednotlivých slovech. Zvláště se to jeví na těch místech, kde se i Minejní rukopis odchyluje od Rumjancovského a přiléhá k hlaholskému.“

Tu jsou vyjádřeny i přednosti textu hlaholského, i v čem hlaholský text ustupuje textům cyrilským.

Hlaholský text vyniká starobylostí jazyka. Tak se tu čtou slova *манна* (*манна*) — cyr.

*) V poslední době mi oznamuje prof. Iljinskij dodatečně tato data: Kodex má 250 pergamenových listů (22 × 31 cm); text je psán, jako obyčejně, ve dvou sloupcích charvátskou hlaholicí, podle připsů na l. 246v, před rokem 1443. (Srov. L. Viktorov: Собрание рукописей П. И. Севастьянова, Москва, 1881, str. 75—77.)

**) K tomu dodávám, že text Rumjancovský může být leckde opraven i textem *Minejním*, zejména tam, kde se text Minejní shoduje s hlaholským nebo kde je textu hlaholskému bližší, jak uvidíme níže. Takových míst je dosti. Podle čtení Minejního i hlaholského působili zlí rádcové na Boleslava a ne na Václava, jak má text Vostokov.; také pronásledování po smrti sv. Václava je srozumitelněji líčeno v textu Minejním a hlahol. nežli ve Vostokovském, a j. v. Nelze však přeceňovati texty cyrilské (ani Minejní ani Vostokovský) tou měrou, jako by text hlaholský byl pouhý výťah z nich. Tomu odporuje stránka *Jazyková*, která nasvědčuje, že řečené charvátskohlaholské rukopisy jsou přímé opisy, třebas leckde zkrácené, původního textu *hlaholského*.

литоуѣрѣнѣ; благодѣѣѣ — суг. благодѣѣѣ; вратѣѣѣ (v L) — суг. вратѣѣѣ; питѣѣѣ — суг. питѣѣѣ; крѣѣѣѣѣѣ; лѣѣѣѣѣѣ (ἐνεδρεύω, sedeo in insidiis, čihām) — суг. половити; tvarу оуѣѣѣ (оуѣѣѣ) — суг. оуѣѣѣѣѣ, оуѣѣѣѣѣѣ; искрѣѣѣѣѣѣ — суг. бланжѣѣѣѣѣ; инегдоуѣѣѣ — суг. оѣѣѣѣѣѣ, ѣѣѣѣѣѣ; рѣѣѣѣѣѣ (вѣ рѣѣѣѣѣѣ) суг. вѣѣѣѣѣѣ; оуѣѣѣѣѣѣ — суг. заоуѣѣѣѣѣѣ; starobyje tvarу silného aoristu, o nichž byla již řeč výše aspoň při některých rukopisech, jako разѣѣѣѣѣѣ, отидоуѣѣѣ, vedle mladších разѣѣѣѣѣѣѣ ѣѣ (суг. разѣѣѣѣѣѣѣ ѣѣ), ѣѣѣѣѣѣѣѣ; rovněž přechodníky minulé, jako: оуѣѣѣѣѣѣѣ, оуѣѣѣѣѣѣѣѣ, роѣѣѣѣѣѣѣѣ, влоѣѣѣѣѣѣѣѣ, разѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ. Již tato zásoba slovní je dostatečným důkazem, že text v breviářích charvátskohlah. je zbytek *původního hlaholského textu* legény svatovláckavské.

Avšak nejen jednotlivá slova, tvary a rčení, ale celá místa jsou zachována v textech hlaholských *věrněji* nežli v recensích cyrilských, v rukopise Vostokovském i Minejních. Tak na př. starším se zdá Jagicovi rčení v breviářích hlaholských: «ко киста по дѣстрици и нези чѣни Vostokovské іко вы оуати єму колаѣ; nehledíc k tomu, že se ve všech hlahol. breviářích souhlasně s textem Minejním čte jméno biskupa, který postihl sv. Václava, Нотарь (имением Нотара), Нотарин (v textu Minejním), praví se ve Vostok. o spiklencích: „иже кѣна Качеслара на оучили выдати матерь свою кѣхъ кини“, kteréžto čtení zase třeba opravit podle hlaholského: на оустиаи кинати (nebo изгнати). — Ve Vostok. rukopise čteme o sv. Václavu кѣ намоуже (t. j. sv. Emeram) кѣне окѣцианъ, kdežto v hlaholských textech zase svorně окѣтана (окѣтана), t. j. devotus. — Vostok. text s Minejním má, že sv. Václav zřídil chrámy ve všech městech сограхъ по жмъ рагы... отъ кѣхъ ѡзгыкъ, kdežto hlaholský (NL) praví prostěji: Глагожителіи по жмъ кѣ нѣхъ реками красно отъ много кѣзгыкъ (ѡ многухъ кѣзгыкъ) оуцряи. Oslovení Václava ve Vostokov., добръ кѣ намъ господинъ кечеръ, nebo v Minejním, добръ дѣнь, господи, вѣра, je nepochybně správnější v hlahol. textě: „докаръ кѣ намъ слоужъ жабикни кчеръ“. — Za slova (po zavraždění sv. Václava a jeho druha Mstyni): а нныа моужи наома кѣ коръкъ, v hlaholském textě (NL) čteme: проче же гиниє к' Прагъ. Kolář a prof. Serebrjanskij míní, že кѣ коръкъ vzniklo zkomolením ze znění кѣ Прагъ. — Také stran věty младѣице же нѣхъ (R příd. єго радн) нхъ дакиниє má Jagić za to, že neobvyklé нхъ дакиниє v hlaholských rukopisech je původnější nežli obecně známé изгнаниа v textech cyrilských („а младѣнци изгнаниа єго радн“). — Jeden z vrahů Václavových radí Boleslavovi: да одиноа о долаѣши врата своєго и матерь свою. Takto je v rukopise Vostokovském. I zde, jak se zdá, zachovalo se původní čtení lépe v textech hlaholských: да ннѣдоу о каєши врата и матерь; také Minejní text да єдиноа о жалаѣши врата и матерь je hlaholskému о каєши bližší nežli Vostokovskému о долаѣши.

Ovšem, jak ukazuje srovnání textu hlaholského s Vostokovským, scházejí v hlaholském některé důležité zprávy: nejmenuje se chrám, kde se konaly postřiziny Václavovy; neuvádí se jméno sv. Lidmily, báby sv. Václava, nepřipomíná se její zásluha a účastenství ve vyučování vnuka písmu slovanskému; též účast otce Vratislava při učení latinským na Budči se vynechává; nemluví se o Vratislavových sestřích; není tu zaznamenáno, že bylo Václavovi osmnáct let, když měl zaujmouti knížecí stolec po smrti svého otce; není tu zachován letopočet zavraždění sv. Václava. Kromě toho jsou tu některé zprávy zkráceny; nejčastější výpusťky ze všech jsou v hlaholském textu Vatikánském. Zato však textem hlaholským se potvrdilo jméno biskupa, kterého povolal Vratislav k postřizinám sv. Václava, *Notar*, a textem Novljanským, jak připomíná prof. Pastrnek, se zjistilo jméno jednoho z vrahů Václavových *Товжа*, které se nečte v žádném jiném textě, ani cyrilském ani hlaholském.

Také není jisto, byly-li všechny zprávy, o které je text Rumjancovský (Vostokovský) proti hlaholskému bohatší, hned v původním sepsání legendy. Není nemožné, že se tam dostaly až později, do redakce ruské, třebaš z pramenů jinak hodnověrných (z legendy o sv. Lidmíle). Nezamlouvá se mi mínění, že by hlaholský text legendy byl býval nějak *soustavně* zkračován; aspoň tomu nenasvědčují některé příliše podrobnosti, které, kdyby bylo běželo o krácení, nejspíše by byly mohly býti vynechány. Tak na př. podrobnost, že pohřbili Václava v kostele sv. Víta (i to by stačilo) „na pravé straně oltáře dvanácti apoštolů“.

3. Ježto se zachovala hlaholská recenze legendy svatováclavské v liturgických knihách staroslovanských obřadů západního, naskytá se konečně otázka, v jakém poměru je tento text k ostatním církevněslovanským textům *západního obřadu*. S tím souvisí též otázka o *původu* první staroslov. legendy o sv. Václavu vůbec. Všichni slavisté hned od počátku pozorovali, že v naší legendě jsou některé *bohemismy*, a také na ně ukazovali. Připomenu zde jen ty, které všichni uznávají, a pomijím, v čem se někteří rozcházejí. Nesporný lexikální bohemismus je slovo „milovati“ ve smyslu „amare“ (люди въса, оубо҃гъма и бо҃гатыма, милуаху). S tím hned spojují slovo „nemilý“ na počátku legendy, jehož si všiml již prof. Vondrák (v ČČM. LXX, 148), члѣкци во вѣдоуѣ сѣлѣ немилан. V původní staroslověštině má милѣ, jak známo, poněkud jiný význam. Prof. Vondrák ukazuje na Frisinské zlomky; ale již souvislost sama nedovoluje brát toto slovo ve smyslu staroslov. милѣ — немилѣ. Autor legendy uvádí toto místo legendy ve spojení s Mat. 24, 7, kde se též ve v. 12 praví: refrigescet caritas multorum. Na to naráží autor jakožto na známku „posledních dnů“; proto překládám slovo немилан českým „nelaskavi“, ač snad tohoto smyslu v staroslov. původně nemělo. — Jiný nepochybný bohemismus je slovo „kostel“ : положиши и въ костелѣ сѣга Кудѣ (LN; v R je neméně zajímavá var. в цмннѣркѣ!). — Podobné místa въ цркви свѣтѣма Мариа а во҃жнѣмъ ра҃кѣm zřejmě ukazují na západ, kde byla tato rčení pod vlivem latinským („ecclesia sanctae Mariae“ a „famuli Dei“) obvyklá. Prof. Pastrnek připomíná, že též výraz въ цркви свѣтѣма Мариа se čte v Moravsko-Panonské legendě o Konstantinovi (Slovanská legenda o sv. Václavu 43), a že výraz во҃жнѣмъ ра҃кѣm se vyskytá též v rukopise Frisinském (tamtéž str. 62). Ovšem obě tato místa čtou se jen v recensích ruských; první místo je v textu hlaholském vůbec vynecháno, a za druhé tu čteme сло҃ужителѣ во҃жнѣ.

Legenda byla původně napsána písmem hlaholským. Důkaz máme v tom, že údaje 28. září a 4. března (přenesení ostatků sv. Václava) jsou v hlaholských rukopisech hlaholskými písmeny správně vystiženy. Omyl v legendě Vostokovské a Minejní (v datu 3. března) se vysvětluje transkripcí cyrilskou, kde „r.“ má platnost 3, kdežto hlaholské Ѡ. má platnost 4.

Kromě důvodů jazykových a grafických nasvědčují mnohé jiné okolnosti tomu, že naše legenda byla původně sepsána v *Čechách*. „Původce její,“ praví prof. Vondrák, „uvádí místní a osobní poměry s takovou důkladností, s tolika podrobnostmi, jak se to jen tenkrát může dít, známe-li vše z vlastní zkušenosti, z vlastního nazírání. Mluví o chrámu sv. Marie, podotýká, že byl sv. Václav poslán na Budeč, aby se tam učil latině, uvádí město Boleslav, dvůr Hněvsův, chrám sv. Víta, že v něm na pravé straně oltáře „dvanácti apoštolů“ byl sv. Václav pohřben, udává jméno českého kmene Chrvatů, kam se utekla Drahomíra atd.“ (Srov. V. Vondrák, ČČM. 155.)

I časové okolnosti se s tím srovnávají. Legenda byla napsána od očitých svědků brzy

*) Přehled kritických úvah o staroslov. legendě o sv. Václavu viz v uvedeném spise prof. Fr. Pastrnka, str. 6—25.

Н(а) с(к)е)того Кирисл(а)ва ис(пов)ѣдника¹

Na (den) sv. Václava vyznavače.

L. 420 b Ге нине з'вист се² прочсое³ слово, еже⁴ и
сма гъ нинѣ Ис-⁵оу⁶ рече. Боудет⁷ во⁸ рече⁹
в' пос'ѣд'нѣе д'ни, еже м'нимъ¹⁰ нине соу¹¹и¹²,
в'станетъ б'ратъ н'а брата, снъ на оца, и
врази¹³ а/лвнкоу¹⁴ домашни его. Чти¹⁵ во¹⁶ сн-
ѣ боудутъ¹⁷ немани, и в'здас'ѣ¹⁸ ть нмъ бѣ¹⁹ по
деломъ ихъ. Бис-²⁰ и²¹ же к'нез етеръ²² в' Чес'кхъ
именемъ Вратис'лава, жена/ же его нарицаема²³
Драгом'фра. И²⁴ родина²⁵ снъ с'вон прѣк'на-
цъ, [и]²⁶ кр'стис'та и, и нар'к'ста²⁷, нме емоу.
Кирислава. Из'ра-²⁸ст'ноу же емоу²⁹ к'ко³⁰ пост-
рижи³¹ и, призва³² Вратислава оца е-го на
подстрижение³³ бискоуп'а³⁴ именемъ Нотара,
и³⁵ с клирики³⁶ его; ³⁷[и]³⁸ в'сп'ѣ'шимъ³⁹ же
нмъ маин'оу⁴⁰ [емоу⁴¹] вазалъ бискоуп'а от-
рок'а⁴² постави и⁴³ на крилк' [цр'кк' рѣ⁴⁴]
степенн'к'мъ прѣдъ олт'аромъ, и пави⁴⁵ и

Hle, nyní se naplnilo slovo prorocké, jež řekl
sám Pán náš Ježíš Kristus: „Nebot bude,“ řekl,
„v posledni dny“, jež myslíme nyní že jsou, „po-
vstane bratr proti bratru, syn proti otci, a ne-
přátelé člověka (budou) domácí jeho.“ Nebot
lidé k sobě budou nelaskaví,* a odplatí jim
Bůh podle skutků jejich. Byl jakýsi kníže
v Čechách, jménem Vratislav, a žena jeho jmé-
nem Drahomíra. Zplodivše syna svého prvo-
rozeného, pokřtili jej a dali mu jméno Václav.
Když vzrostl, takže mu měli (po prvé) ostříh-
nutí vlasy, povolal Vratislav, otec jeho, k po-
střižinám biskupa jménem Notara s kleriky
jeho. Když odzpívali mši, biskup pojav pachole
postavil je na úhlu stupňů před oltářem a po-
žehnal je řka: „Pane (Bože) Ježíši Kriste,
požehnej toto pachole, jakož jsi požehnal všechny

¹ K nadpisu: v L se čte: сиктєра .Ѫ. дани, а по hymně: лєа слоужєка соуднѣ еднєго мѣ, а се чти т. j. celé
oficium budiž jako na svátek jednoho mučedníka, ale toto čtení (zvláštní); v R: на днь его Кирислава мѣника, а по
modlitbě toliko slovo чти (čtení). ² с'вист' с L, ѡ R; ³ Ko a vynechává násl. u L; ⁴ vynech. M; ⁵ vynech.
RM; ⁶ vynech. R; ⁷ боудуци L; ⁸ přídává соут' M; ⁹ жи M; ¹⁰ ~ боудѣ сѣ L; ¹¹ гъ R; ¹² вист' L, ѡ R;
¹³ vynech. LRM; ¹⁴ нмнмъ R, нарицаема нмнмъ M; ¹⁵ vynech. R; ¹⁶ рожд'ша L, родилши RM; ¹⁷ vynech.
LR. Slova v hranatých závorkách jsou podle srovnání s ostatními rukopisy nenáležitá. ¹⁸ нар'к'ста жи R;
¹⁹ кр'расти жи M; ²⁰ příd. ѡ LRM; ²¹ ѣ R; ²² пострижени R, příd. его LR, příd. призва R, vynech.
на под'стр. его M; ²³ ежнєо вис. LRM; ²⁴ vynech. u LRM; ²⁵ сь с'вонмъ емоу' к'нромъ LM (к'нр'гом'), R
(к'нркомъ); ²⁶ vynech. LR, v R se počíná nové čtení se značkou чѣ; ²⁷ п'тшимъ M; ²⁸ мисоу R; ²⁹ vynech.
LRM; ³⁰ брѣ R; ³¹ га L; ³² slovo цр'ккє v N je přeškrtnuto, v ostatních vynecháno, patrně písafský omyl;
³³ бави LRM;

^{*} Překládám takto staroslověnské „немани“; bližší výklad viz v úvodě v odst. 3.

реки: Гѣ [нѣ¹] Исѹсѣ [хѣ²] кѣмъ отрока сего.
 L. 420 с ѣккоже бѣ [ави³] вѣсѣ прѣдшникъ⁴ твоѣ; снѣ;
 же⁵ з⁶ бѣниемъ подѣстриженъ вѣсть.⁷
 Тѣмъ же⁸ мѣнимъ ѣко бѣ нишемъ кнѣгоу на
 того прѣднѣ аго и мѣтвѣмъ его⁹ начеть¹⁰
 отрока расти¹¹ благодѣтнѣ кѣнию хранимъ.¹²
 Навиче же¹³ кѣниѣ и словѣкѣмъ и латинѣски-
 ѣ¹⁴ добрѣ. ¹⁵ Оумрѣшоу¹⁶ же оцѹ его,¹⁷
 поставише Чеси¹⁸ кнѣ за сего Кѣрислава синѣ/
 а его. Болеславъ же вѣтъ ѣго расѣтѣние подѣ-
 нимъ¹⁹ вѣкѣ шѣта²⁰ же оцѣ²¹ она мала²². На
 мати его²³ Драгомира оутвѣдѣ и зѣлю, и
 люди²⁴ строн донѣже²⁵ вѣзрастѣ²⁶ Кѣриславъ,
 и вѣзрастѣши²⁷, наче сѣмъ стронити люди
 сѣко²⁸. Благодѣтнѣ же кѣнию вѣстнѣшоу²⁹
 Кѣриславъ кнѣзь³⁰ не тѣмо кнѣжи на- виче
 добрѣ³¹, на³² верою сѣ/вѣрнѣмъ вѣкѣ. Пѣкѣмъ же
 ницимъ/ добрѣ творѣни³³: нагнѣ оу- ѣккѣмъ.
 лѣоуѣи³⁴ питѣкѣ³⁵ ани³⁶ странѣни прѣмѣни
 по ѣлѣскоу³⁷ гласѹ.³⁸ Пѣдоу³⁹ же оуѣдѣтнѣ
 не дадише⁴⁰ люди⁴¹ оуѣ богѣ⁴² и богѣтѣ⁴³
 милѣви⁴⁴ бѹ работѣюшимъ слѹжа- шѣ,⁴⁵
 црѣкви мѣногѣ златѣ- мѣ крашѣмъ. Перѹѣ
 оуѣбо вѣ бѣ⁴⁶ вѣсмъ сѣрѣцѣмъ,⁴⁷ вѣсѣ вѣлѣгѣ
 творѣни, ѣже колиждѣ мо- ганѣ⁴⁸ вѣ животѣ

spravedlivé své;" a tak s pozhnáním byl
 postřižen. Protož miníme, že pozhnáním toho
 spravedlivého biskupa a jeho modlitbami začal
 pacholik růsti, milostí boží jsa chráněn. Naučil
 se pak písmu slovanskému i latinskému dobře.
 Když pak umřel jeho otec, ustanovili Čechové
 knížetem tohoto Václava, syna jeho. Boleslav
 pak, jeho bratr, rostl pod ním; neboť byli oba
 ještě malí. Ale máti jeho Drahomíra upevnila
 zemi a spravovala lid, až vzrostl Václav; a když
 vzrostl, začal sám spravovati svůj lid. Milostí
 pak boží se kníže Václav ne toliko knihám
 dobře naučil, ale i ve víře byl dokonalý. Všem
 pak ubohým dobře činil: nahý odíval, lačné
 krmíval, pocestné (do domu) přijímal, podle
 evangelského slova. Vdovám ublížití nedal,
 lidí chudé i bohaté miloval, služebníkům bo-
 žím posluhoval, mnohé chrámy zlatem okraš-
 loval. Věře zajisté v Boha celým srdcem svým,
 všechno dobré činil, cokoli mohl, v životě svém.

¹ vynech. L; ² Израниѣ М; ³ бѣникъ L; ⁴ прѣдшникъ LRM; ⁵ vynech. L; ⁶ с' LRM; ⁷ ... бѣ
 подѣ. LRM; ⁸ počátek nového čtení v L označený чѣ, v N iniciálkou; M Тѣмъ же; ⁹ и м. его vynech. L;
¹⁰ начѣ L; ¹¹ příd. и RM; ¹² хранимъ sic R; ¹³ vynech. же RM; ¹⁴ vynech. M; ¹⁵ а R, добро M, хѣло до-
 брѣ L; ¹⁶ začátek nového čtení v R se značkou чѣ; ¹⁷ příd. почтѣмъ и Чеси R; ¹⁸ и (místo Чеси); ¹⁹ ... на
 нимъ раст. LRM; ²⁰ вѣхѣта LRM; ²¹ vynech. L; ²² она мала LR, ... она оцѣ мала M; ²³ оу LRM; ²⁴ vynech.
 люди M; ²⁵ донѣже R; ²⁶ и вѣзраст L; ²⁷ vynech. и вѣр. LRM; ²⁸ vynech. начѣ с. с. а. с. R а příd. чѣ zna-
 ménko nového čtení; ²⁹ vynech. L; ³⁰ ... кнѣзь R; ³¹ добро R; ³² příd. и LRM; ³³ вѣсмъ ... добро твори M;
³⁴ лѣоуѣи M; ³⁵ питѣкѣш L, питаш MR; ³⁶ ѣлѣскоу L, ѣлѣскоу RM; ³⁷ слѹжѣ M; ³⁸ Пѣдоуѣ M; ³⁹ ... не дадиши
 оуѣдѣтнѣ L, не а. оуѣдѣтнѣ R, не а. оуѣдѣтнѣ M а příd. и; ⁴⁰ příd. вѣс LR, вѣсѣ M; ⁴¹ оуѣбои LRM; ⁴² богѣтнѣ
 L, и бог. vynech. RM; ⁴³ милѣви M, zde končí text breviáře M; ⁴⁴ бѹ слѹжѣющимъ работѣи R; ⁴⁵ бѹ L;
⁴⁶ příd. сѣномъ L; ⁴⁷ можашѣ L, v R od pozn. 44. takto: црѣкѣмъ и вѣсѣмъ слѹжѣющимъ к нимъ добрѣ творѣи;

своѣмъ.¹ Разгрудѣи² же [се]³ чѣсъ ки
ми,⁴ д'квоу клѣвъшоу⁵ в' срѣцѣ⁶ нхъ,
ккоже и прѣ⁷ в' срѣцѣ Нюд⁸ предаѣла,
L. 420 d гна,⁹ в'стане¹⁰ на га своего | Бирислава,¹¹
ккоже Нюд¹² на Ха га.¹² Писано ко е, кко
в¹³ сакн¹³ с'тав¹⁴ на га с'воего, Нюд¹⁵
подоканъ е. И наговри¹⁶ше Боеслава¹⁷ ре-
коуше: хоуи¹⁸ т' те¹⁸ в'ратъ Бириславъ¹⁹ оу¹⁹ би-
ти. с'вѣцая с'матери²⁰ю и с'моужи с'воими.²⁰
Ти п'с²¹и зли²¹ Бирислава к'к²² оу прѣжде²²
наоу²³тии, мате²⁴рь с'вою²⁵ без'вини изгнати²⁶
и.²⁴ На Бирислава²⁵ разоум'к²⁶ с'тр²⁷ахъ ежи.
оуко²⁸ се с'е глаюца.²⁷ ч'ти²⁸ оца т'воего и ма-
теръ твою, и в²⁹злюбни²⁹и искрѣнаго с'воего²⁹
кко³⁰ смъ с'вѣ. Хотѣ³¹ же исп'ити в'с'коу
прѣдоу³² ежи,³² в'вратни³³к мат³⁴ерь с'вою,³⁴
и³⁵ вли³⁵и се к³⁶е с'плачемъ гни³⁷: гн³⁸ к³⁸
не постави м'нѣ с'его³⁹ за грѣхъ. И помни-
наше⁴⁰ с'ако д'авѣда прока гни⁴¹: Грѣхъ
юнос⁴²ти мое и невѣдѣни⁴³к моего не в⁴⁴
спомини⁴² гн. Кае же се ч'торани⁴⁵ е⁴³ матеръ
свою, она же радовани⁴⁶ е се о грѣхъ его⁴⁴ и
о⁴⁵ благодѣти⁴⁶ юже творани. Не т'кмо по-
ничи⁴⁷и м⁴⁷оу⁴⁷ боги⁴⁷и и странини⁴⁸и и про-
чи⁴⁸и мн⁴⁸оу⁴⁸и, ккоже с' прѣдъ рѣхомъ,
до⁴⁹ ра творани,⁴⁸ и онѣхъ ки продани к⁵⁰е/

Zhrdnuvše však čeští muži, a když ďábel vešel
v jejich srdce, jakož i dříve v srdce Jidáše,
zrádce Páně, povstali proti pánu svému Václa-
vovi, jako Židé proti Kristu Pánu. Neboť psáno
jest, že každý, kdo se pozdvihne proti svému
pánu, podoben jest Jidášovi. A namluvili Bole-
slavovi řkouce: „Bratr Václav tě chce zabít,
uradiv se s matkou a se svými muži.“ Tito zlí
psi dříve navedli Václava, aby vyhnal bez
příčiny matku svou. Ale Václav, porozuměv
bázi boží, zalekl se slova řkoucího: „Cti otce
svého i matku svou“, a „Milovati budeš blíž-
ního svého jako sám sebe“. Chtěje pak naplniti
všecku spravedlnost boží, povolal matku svou
zpět a velmi se kaje s pláčem pravil: „Pane
Bože, nepokládej mi to za hřích.“ A pama-
tuje na slovo Davida proroka říkal: „Hříchů
mladosti mé a nevědomostí mých nevzpomínej,
Hospodine.“ Kaje pak se ctil matku svou, ona
pak se radovala z víry jeho i z milosti, kterou
prokazoval. Neboť netoliko chudým a ubohým
a cizincům a ostatním mnohým, jakož jsme
zpředu řekli, dobře činil, i ty, kteří prodáni
byli, vykupoval. Kostely pak ve všech hradech

¹ zde končí čtení ve všech kodexech LNR; v LR je označen začátek nového ¶ (v L¹), v N většit inici-
álkou. ² разгрудѣи R; ³ vynech. c LR; ⁴ чш'и м. L, Чш R, a přidávaj i; ⁵ юже вложшоу L; ⁶ в срѣца R;
⁷ дрѣка L; ⁸ Нюд L; ⁹ slova ꙗкоже — гна vynech. R; ¹⁰ в'стане R, příd. жи LR; ¹¹ vynech. R; ¹² вы-
неch. R; ¹³ сакн LR; ¹⁴ встаи R; ¹⁵ Нюдкомъ R; ¹⁶ рѣше R; ¹⁷ к Боеславу a vynech. рѣкоуши R; ¹⁸ хоуише
(sic) R; ¹⁹ с'тарки R; ²⁰ с'мат. и с'дрозаним R; ²¹ příd. и LR; ²² vynech. R; ²³ vynech. R; ²⁴ изгнати L,
изгнати б. в. R; ²⁵ Га жи R; ²⁶ разоум'к R; ²⁷ v R začátek nového čtení označený obvyklým ¶; ²⁸ в'хлюи R;
²⁹ т'воего R; ³⁰ кко L; ³¹ хотѣ L; ³² vynech. R; ³³ в'вратни LR; ³⁴ příd. в' Пира R; ³⁵ vynech. R;
³⁶ — кат с' LR; ³⁷ говорани L, и гни bez с' плачемъ R; ³⁸ vynech. R; ³⁹ вынеch. с'го R; ⁴⁰ помини LR;
⁴¹ говорани L; ⁴² не помини L, R vynech.; ⁴³ ч'т'кши L, чт'кши R; ⁴⁴ vynech. R; ⁴⁵ vynech. R; ⁴⁶ příd. его LR;
⁴⁷ vynech. L; ⁴⁸ příd. на L;

хочу¹ искоуѡпанше.² Црѣккѣмъ³ же кѣ 'к
оустроитель⁴ въ всѣхъ градѣхъ⁵ велми доука⁶,
и слоужителе⁶ бжне в' ниѣхъ оуспраки[тель]⁷
вел-/ми крас'но ѡ многихъ 'чзникъ,⁸ иже⁹ сл-
оужбоу¹⁰ твораху¹⁰ дань и поиръ боу¹¹ оустро-
ениемъ¹² бжнимъ и раба его. Бєислала. П'ложн
же емоу. въ в' срце,¹³ и сазда црѣкки¹⁴ стого
Бнда. Чи Бєиславоу же кѣ 'ратоу его наоучи-
L. 421 а нѣхъ бив'шоу¹⁵ ннѣ кѣ 'сѣкѣ д'квалъ в' срце его
злѡбоу/ 'ккоже оуенти и, да не би¹⁶ списа
дѣла его въкѣ била.¹⁷ Приида, д'шоу же, д'неки¹⁸
стого Нмѣрама,¹⁹ к' немъ оуже кѣ оуѣтѣмъ
Бєислала, и веселѣшоу се емоу в' та дань,²⁰
ти зѡан врази²¹ призваши²² Бєислала, стѣ
т'вораху неирѣкѣ зникъ²³ и' нимъ о братѣ
его²⁴ Бєислала, кѣ 'ккоже Нюдѣи прѣкѣ²⁵ о
гѣкѣ ннѣмъ Неоуѣкѣ.²⁷ Бєиславоу же, сѣ-
ценнемъ црѣкѣвнимъ²⁹ кѣ 'сѣкѣ хъ³⁰ градѣхъ,
Бєислала³¹ 'кзде, ннѣ³² по в'сѣхъ градѣхъ,³³
в'нида, е же³⁴ к' Бєислала, градѣхъ³⁵ к' не-
дѣлю же бив'шоу³⁶ празд'никоу³⁷ Коуѣ зѡан
и Домѣна, послѡушахъ/ манѣ,³⁹ бѣраки се³⁹
домомъ⁴⁰ пои-ти⁴¹ въ Прагѣ. Бєислава же⁴²
оуѣ-сѣтави и сѣкрѣннимъ⁴³ оуѣмомъ рекн:

velmi dobře zřídil a služebníky boží do nich
velmi krásně uvedl z mnohých národů, kteří
konali služby boží dnem i nocí, zařízením
božím a služebníka jeho Václava. Vložil mu
pak Bůh do srdce, a vystavěl kostel svatého
Vita. Boleslavovi však, bratru jeho, poštvanému
proti němu, vsel ďábel do srdce zlobu, aby jej
zabil, aby nebyla spasena duše jeho na věky.
Když pak přišel den svatého Emerama, jež
Václav (zvláště) ctil, a v ten den se veselil,
ti zlí vrahové, pozvavše Boleslava, konali s ním
nepřátelskou poradu o bratru jeho Václavovi,
jako dříve Židé o našem Pánu Ježíši Kristu.
Když pak bývala „Posvěcení chrámů“ v hra-
dech, Václav jezdil po všech. Vešel pak do
hradu Boleslavova v neděli, an byl svátek
Kosmy a Damiana; vyslechnuv mši, chystal
se jeti domů do Prahy. Boleslav však jej zadržel,
zlobnou myslí řka: „Proč odcházíš, bratře,
vždyť i nápoj zdravý mám?“ Tento pak ne-
odřekl bratrovi, ale vsed na koně počal hráti
se služebníky svými. Tu pak myslíme, že mu

¹ и проданне (misto пѡнѣхъ — сѣху) L; ² в R н тѣмъ бо ипри на и прѣче мѡлши продаланикъ искоуѣпанъ (sic);
³ Црѣки L; ⁴ оустроитель L; ⁵ хѣло доуѣк L, в R takto: црѣкамъ же к' власти свои велми добро оустроен; ⁶ слоужитѣль L;
⁷ vupnec. L; ⁸ в R takto: и ерѣкѣ в ниѣхъ оуспраки (misto и слоужитѣль — чзникъ); ⁹ Ки L; ¹⁰ пѣд. соу L, боу
в ниѣхъ R; ¹¹ vupnec. LR; ¹² сѣстроинимъ LR; ¹³ в R misto věty l'loжи — срце: кѣ доука сѣрши; ¹⁴ Гѣхъ
же црѣкѣ R.

Ve všech třech kodexech začíná zde nové čtení, označené v L чѣи, в N чѣи, в R чѣи; ¹⁵ vupnec. наоучи-
ниъ R; ¹⁶ да неѣ (sic) R; ¹⁷ ~ била в кѣк L, vupnec. била R; ¹⁸ Приида же дѣи L; ¹⁹ Нєрѣма R; ²⁰ ~ к дѣи
та R; ²¹ пси зѡан R; ²² призваши L; ²³ неирѣкѣзникъ L, в R и кѣрѣхъ; misto стѣ тѣ. неир. ²⁴ сѣмъ L; ²⁵ о оуѣи
брата его R; ²⁶ vupnec. R ~ дѣлѣмъ Нюдѣи L; ²⁷ о Хѣ LR; ²⁸ Бєиславоу L; ²⁹ црѣкѣвномъ L, црѣкѣмъ R; ³⁰ vу-
nec. сѣхъ R; ³¹ пѣд. же R; ³² хѣд LR; ³³ по кѣи гради L, по кѣи гради R; ³⁴ vupnec. R; ³⁵ в гради брата
своего R, L vupnec. větu в'нида — градъ; ³⁶ соуѣшоу L, соуѣши R; ³⁷ к прѣдѣлкѣ R; ³⁸ и послѡушахъ мнѣ R;
³⁹ оуѣтѣми сѣ LR; ⁴⁰ домоу L, vupnec. R; ⁴¹ ити LR; ⁴² пѣд. братѣ его R; ⁴³ кѣннимъ R;

¹ и ъдохи (місто по ч'тo ъх); R; ² vynech. R; ³ се братоу L, се брато; своємоу R; ⁴ кола R; ⁵ наче играти L, играти R; ⁶ а градъ R; ⁷ ѣко L; ⁸ и рѣши емоу R (місто тоу же — рікоуци); ⁹ vynech. LR; ¹⁰ хочити (sic) R; ¹¹ — Га же томоу не в. R; ¹² vynech. L, на бѣ оупанеи не вѣти сн; ¹³ Пош же пріесть R; ¹⁴ и сержа се тѣ п'ен R; ¹⁵ Г'нѣиши R; ¹⁶ vynech. L, v R vynech. прѣи, же Бол.; ¹⁷ та L; ¹⁸ v R и оуспѣдиши злани секти о уѣк своима; ¹⁹ vynech. во и L; ²⁰ дѣлаи L; ²¹ — мислещи на Хѣ L; ²² и си L; ²³ п'ен L; ²⁴ vynech. L, v R: ѣжи Нюдѣи о Хѣ како оуенѣт? и (місто ꙗжеи—Кіеисѣлаа); ²⁵ pfid. к сѣкѣ R, slovo рѣши v L a R je psáno velikým písmem. ²⁶ када L; ²⁷ ланиа L, оуенѣи R; ²⁸ Začátek nového čtení; v L označen čtí, v R Ч, v N velikou iniciálkou Ю); ²⁹ ꙗкоушчи LR; ³⁰ и рѣи R; ³¹ Гѣла L; ³² pfid. ммѣ R; ³³ доенѣи ютра L; ³⁴ нди R; ³⁵ и ани R; ³⁶ еастѣижи и L, R (pfid. братѣ его); ³⁷ pfid. црквищу L; ³⁸ оузнѣ' се рече к' нмоу L, v R: И рѣи емоу вратѣ Кіеисѣлаа (vynech. оуѣ. сѣ); ³⁹ vynech. R; ⁴⁰ доерѣ R vynech. стѣ); ⁴¹ слоужении вѣ R; ⁴² — д'ѣв. приишиоу L, д'ѣв. и приишиоу R; ⁴³ в'сѣи R; ⁴⁴ раз'вращ'шюу L, и раз'шюу (sic) R; ⁴⁵ vynech. ср. го R (pfid. ани Нюдѣи); ⁴⁶ и R; ⁴⁷ vynech. к нмоу L, R (vynech. оуѣ. к нмоу); ⁴⁸ рѣи R;

тѣ¹ хощоу оуни кнѣи;² си³ же рѣкѣ
оудари и по глази мече⁴ мѣ. ⁵ Кирисава⁵
обраца се к' немощ⁶ и рече: ч'то еси оуни-
мль б'р' ате? и ель⁷ под'врже⁸ и на зѣлю.
Т' оужа⁹ же етерѣ притека, [и¹⁰] оутѣ¹¹
Кирисава по роуцѣ¹². Са же¹³ в'рѣ¹⁴ ждѣнь¹⁴
роукою, поуцѣк врата¹⁵ покрѣ¹⁶ жже к' ц'р'квѣ¹⁶.
Злодѣ¹⁷ жже рѣкома Тира и Часта
оуки¹⁸ ста и ва вратѣхъ ц'р'квѣ¹⁹ниихъ. Гнѣ-
виса¹⁸ же [етерѣ¹⁹] припада²⁰ рѣбра емоу
проводе²¹ мечемъ. Кирисава же акне нсѣ
поусти д' оуцѣ с'вон рѣки: К роуцѣ т'вон
ги/ предаю дхъ мой. Оунише же тко²² к'
тома градѣ²³ и Млстниоу²⁴ етѣ²⁵ ра частна
мѣ Кирисава²⁶ ла. Проче²⁷ же г'наше²⁸ к' Прага,
нѣ²⁹ кнѣ²⁷ нзѣнише²⁸ а нѣ³⁰ кнѣ³⁰ по зѣли ра-
зѣ³¹жгоше се.³⁰ Младенце же³¹ нздѣ³² акнише³²,
жени же³³ многои за³⁴ нише³⁴ мнѣ³⁵ в'данше,
с'лоужителе³⁶ же³⁶ бжне нзигнаше³⁷ и всоу
непо³⁸ нѣ³⁸звнише³⁸ с'творнише. Тира же рече
Боиславоу³⁹: понде⁴⁰ мѣ⁴⁰ да оунише и гос-
L. 421 с пою матерѣ / ваю,⁴¹ да нѣ⁴²гдоу окаши бра-
та и матерѣ. Боислав же⁴² рече: нѣ⁴³ккано
се дѣ⁴⁴ждѣть, досѣ⁴³ деже⁴³ досѣ⁴⁴ккано нини.⁴⁴

obrátil se k němu, řekl: „Co jsi si usmyslil, bratře?“ a chopiv ho, poválil jej na zemi. Tuž pak jakýsi přiběhnuv udeřil Václava do ruky. Tento pak, jsa raněn na ruce, pustiv bratra, utekl do kostela. Dva vražedci však, řečeni Tira a Česta, zabili jej ve vrátech kostelních. Hněvysa pak přiskočiv probodl mu bok mečem. Václav pak ihned vypustil duši svou řka: „V ruce tvé, Pane, odevzdávám ducha svého.“ Zabili pak tamtéž v tom hradě i jakéhosi Mstinu, ctného muže Václavova. Ostatní pak hnali do Prahy, některé zabili, a někteří se rozběhli po zemi. Děti pak pro něj zahubili, ženy však mnohé za jiné muže vdali, služebníky boží pak vyhnali a všecko ďábelství učinili. Tira pak řekl k Boleslavovi: „Půjdem, abychom zabili i paní matku vaši, abys oplakal bratra i matku zároveň.“ Boleslav však řekl: „Nikam se nepoděje, než jinými dosáhneme ji.“ Odešli pak od Václava rozsekaného a nepochovaného.

¹ тѣ L, те R; ² оунити а vynec. оуни L, R; ³ си LR; ⁴ vynec. R, L ~ меч, по гла.; ⁵ пѣд. же LR; ⁶ vynec. R (к' немощ); ⁷ ель L, ель R; ⁸ покрѣ L, в'рже R; ⁹ Слаута L, в R и етра д'роужа (?); ¹⁰ vynec. LR; ¹¹ оудари R; ¹² в' роукоу LR; ¹³ Кирисава же R; ¹⁴ в'рѣкѣ си R, в'рѣдай си L; ¹⁵ вратѣ L; ¹⁶ к' ц'р'кѣ L, к' ц'р'кѣ R; ¹⁷ дѣла L; ¹⁸ Боислав R; ¹⁹ vynec. LR; ²⁰ припада L, притек R (пѣд. в гнѣкѣ; vynec. рѣбра емоу); ²¹ пѣд. и R; ²² тоу-
дѣждѣ L, vynec. R; ²³ vynec. в' тома гр. R; ²⁴ Млстнио LR; ²⁵ Проче LR; ²⁶ акне глак'ше L; ²⁷ ови L, vynec. R; ²⁸ нзѣнише R; ²⁹ ови же L; ³⁰ ~ разѣжгоу се по зѣли L; ³¹ целѣ вѣта а нѣки ~ разѣжгоу се vynec. в R; ³² и младѣице R, младѣице же нхъ L; ³³ пѣд. нго ради R; ³⁴ и жени а vynec. многои R; ³⁵ нни R; ³⁶ мѣ L; ³⁷ вynec. L; ³⁸ нзѣнише L; ³⁹ ннѣ³⁸кзѣниоу (sic) L, в R и всоу влоу с'творнише, а пѣд. сѣтѣ мѣ³⁸ мѣ³⁸ придоужни се мѣ³⁸ка нго! Zde se končí
též čtení v R a nově se počíná slovem чѣ. Dále se tu čte věta: Кирисава оу о нем Чест како Жидоки о Хѣ, které není
ani v L ani v N; ⁴⁰ vynec. R; ⁴¹ пондѣмъ L, Пондимо R; ⁴² ~ и госпою мѣ⁴²ра влоу оунише R; ⁴³ он же R; ⁴⁴ дождѣ L; ⁴⁵ ннѣ⁴⁴мъ L, в R místo celé věty: нѣ⁴⁴ккано — и нинi toliko: нѣ⁴⁴ ови; в L чѣ začátek nového čtení,
v N velká iniciálka li;

Бѣи-сѣла же отидоу¹ разсѣчин² а и не
схранена. Крастѣи³ же е-рѣи етера⁴ в'зам'
и⁵ а⁶ полож-и и⁶ прѣд⁷ црѣк⁸вою, покрив'
га⁷ плах⁷тоу. Галинаши же м-ати его кко⁸
оубѣн⁹ соури си-нь е¹⁰, принадиши иска-
ши и. И оузр-в'ши и принаде к' срѣцу его¹¹
пла-чюу си, ¹² и собрав'ши в'се¹³ оу-ди тлесе
его, не с'мѣ¹⁴ нести и¹⁵ в' домъ свои, на в
издаѣ¹⁶ е-рѣв¹⁷ олаѣче и, омив'ши и¹⁸ и
н-сѣши, положи и¹⁹ в' црѣкава.²⁰ [Н²¹] оу-
воѣв'ши же се оубѣн'к, оубѣ-же²² в' Хр'вати.²³
Болеслава²⁴ не задеси²⁵ е²⁶ тоу. Призва²⁷
ж-е ерѣк²⁸ етера именемъ²⁹ Павл,²⁹ да ѿи-т-
воу³⁰ с'творитъ нд те-ломъ Бѣислава³¹ имъ.
Погр-евоше же³² частно³³ тло Бѣисе-лава³⁴
добраго и преднаго³⁵ бо-гоч'таца и Холубца;
дша же³⁶ его в'зиде к боу, емоу же и³⁷ с'е-лоу жи
з говорениемъ³⁸ и са с'е-трахомъ; кр'в же его³⁹
до⁴⁰ три д-ни не рачи в зѣло нти.⁴⁰ Трет-и
же данъ⁴¹ в'сѣмъ видѣиимъ⁴² црѣки в'зиде⁴³
нд нимъ кко ди-шити се в'сѣмъ.⁴⁴ И оиже
надѣ-м' се⁴⁵ о⁴⁶ козѣ ѿи-твими благо-
вер'наго и добраго ѿа Бѣи-сѣлава⁴⁷ вѣи-
шемоу чюу деси⁴⁸ квити се. И р'кеноу⁴⁹
боу(!)⁵⁰ Хр'к' моуцѣк и стѣхъ ѿи⁵¹ приаожи

Kněz pak jakýsi, Krastěj, vzav jej položil jej
před kostelem, pokryv jej plachtou. Uslyševši
pak matka jeho, že je zabit syn její, přisedši
hledala ho. A uževši padla na srdce jeho
plačíc, a sebravši údy těla jeho, neodvážila
se nésti ho do svého domu, ale v jizbě kně-
zově jej oblékla, umyvši jej, a nesouc po-
ložila jej v kostele. Bojíc se pak, aby ji neza-
bili, utekla do Charvát. Boleslav pak (poslav)*
nezastihl ji tu. Zavolal pak kteréhosi kněze,
jménem Pavla, aby vykonal modlitbu nad tělem
Václavovým. Pohřbili pak ctné tělo Václavovo,
dobrého a spravedlivého cítěle božího a milov-
níka Kristova. Duše pak jeho vzešla k Bohu,
jemuž sloužil s pobožností a s bázní; krev
však jeho po tři dni nechtěla jíti do země. Třetí
pak den, ani to všichni viděli, chrám vzešel
nad ním, takže se všichni divili. A ještě doufá-
me v Boha, že se na přímlovu (modlitby)
pravověrného a dobrého muže Václava větší
zázrak ukáže. Neboť vpravdě muce Kristově
a svatých mučedníků rovnalo se mučednictví

¹ отидоу R; ² Краснѣи R; ³ vynech. R; ⁴ тло Бѣислава R; ⁵ vynech. L; ⁶ e R; ⁷ vynech. LR; ⁸ vynech. LR; ⁹ vynech. LR; ¹⁰ свои LR (přid. прѣдѣи); R vynech. násl. slova принадиши оузр'ши и;
¹¹ vynech. его R; ¹² vynech. с R; ¹³ vynech. R; ¹⁴ přid. нхъ R; ¹⁵ vynech. R; ¹⁶ ка нѣк L, ка нѣдѣк R;
¹⁷ ерѣисѣ L, повож R; ¹⁸ оумне'ши олаѣче и L, оум. ола. e R; ¹⁹ в'замши положи e R; ²⁰ н' црѣки L, н' црѣкѣ R;
²¹ vynech. LR; ²² сѣжа LR; ²³ Хвати R; ²⁴ přid. же послава L; же посла e ради R; ²⁵ ни деси L, ни нади R;
²⁶ e R; ²⁷ Призва'ше L; ²⁸ vynech. етера имен. R; ²⁹ Павла LR; ³⁰ ѿи-тѣ L; ³¹ vynech. L; ³² част'но L;
³³ v R takto: да с ѿи-твими погребѣт тло Бѣислава (místo да ѿи-тѣ -- тло L.); ³⁴ правого ѿа R; ³⁵ vynech.
и R; ³⁶ с'е-гоушимъ L, с духовнѣмъ (sic) R (не je připsáno nad řádkou); ³⁷ и крѣа его R; ³⁸ по LR; ³⁹ н-
нти в зѣло R; ⁴⁰ вѣрѣ L; ⁴¹ vynech. в'сѣмъ в. R; ⁴² н-взиде црѣк R; ⁴³ v R takto: ѣ динити се мноуѣмъ;
си видѣиимъ; ⁴⁴ оуспасмъ R; ⁴⁵ „и“ místo „о“ R; ⁴⁶ vynech. ѿи-твими-Бѣис'лава R; ⁴⁷ вѣи-ше тоу чюу R;
⁴⁸ Р'кѣ R; ⁴⁹ же LR; ⁵⁰ vynech. и стѣхъ м. R.

*) Toto přidávají hlaholské rukopisy L. R. —

сѣ¹ моука его; свѣ² во сѣтворини³ о немъ
L. 421 d ѣко² Нюдѣи о Хѣ, расасѣко=ше же и ѣкоже
и [ѣкоже и] Петра и мѣ⁴ладенѣе его ради
издавишѣ, ѣкоже и Ха ради.⁵ Оубѣн же
вси⁴ Евреслава князѣ⁵ мнѣ⁶сеца сѣкѣтмыгра
Ѣ⁶ и Ѣ⁶ данъ. Бѣ же покон дѣноу его в
сѣкель (!) поконии са кѣкли прѣдѣли и
са сими иже его ради⁷ извѣни⁸ соу⁹тъ,
невинни соуци. Не остана⁹ и же⁹ бѣ вринѣхъ
в пороуганне не¹⁰ вернихъ,¹⁰ на призрѣкѣ
мѣстни¹¹ своєю, прѣложи¹² окаменѣ¹³а рѣца
на¹⁴ покакни¹⁵ и разоумкни¹⁵ грѣхъ¹⁵ нхъ.
И¹⁶ да Полесавъ пелѣ¹⁷еноу¹⁷ коликъ грѣхъ
сѣтвори, пѣи сѣ¹⁸ боу и вѣсѣмъ сѣтѣмъ его,¹⁸
и прѣнесѣ¹⁹се¹⁹ тѣло крата сѣвоего прѣдѣнаго. Мѣ²⁰
Кереслава в Прагъ,²¹ глѣ²², азъ²³ сарѣкнихъ,
и грѣхъ мон сѣкѣ²⁴кѣ. Положиши и²⁴ в ко
сѣтѣкѣ²⁵ стѣго²⁵ Бѣда, о десноу сѣтранѣ²⁶оу
олтара овою и десете апаоу, и дѣже кѣ и
сѣмъ рекала²⁶ сазѣ²⁷идати црѣкѣи.²⁷ Пренесено
же бѣ²⁸кѣ²⁸ истинноу²⁹ тѣло Кереслава (!) кнѣ³⁰за
Хѣтолюбца Ѣ³⁰ ти дѣмъ мнѣ³¹сеца марѣца.³⁰ На
лонѣ³¹ же Яврамѣ³²ли и Исакован и Тіокан
бѣ оумѣ³²сѣтѣ дѣноу его, и дѣже³¹кѣ³¹ вѣн прѣдѣ³¹
ни починають, чаюци³² вѣскрѣше³²ниѣ тѣсѣ
сѣвоихъ о Хѣ Искѣ гѣ нѣ³³ашемъ.³³ Ти же.³⁴ /

jeho; nebo radili se o něm jako Židé o Kristu,
a rozsekali jej jako Petra (sic)* a děti k vůli
němu zahubili, jako i k vůli Kristu. Zabít pak
byl kníže Václav 28. dne měsíce září; Bůh
pak dejž pokoj duši jeho v svatém místě pokoje
se všemi spravedlivými a s těmi, již pro něj
byli zabíti, jsouce nevinní. Nezůstavil však
Bůh věrných na potupu nevěrných, ale, shléd-
nuv milostí svou, obrátil zatvrzelá srdce na
pokání a poznání hříchů svých, že i Boleslav
vzpomenuv, jak veliký hřích učinil, pomodlil
se k Bohu a všem svatým jeho a přenesl tělo
svého bratra, spravedlivého muže Václava,
do Prahy řka: „Zhřešil jsem a hříchu svého
jsem si vědom“. Položili jej v kostele svatého
Vita, po pravé straně oltáře „dvanácti apo-
stolů“, kdež byl sám poručil vystavětí kostel.
Přeneseno pak bylo tělo knížete Václava, mi-
lovníka Kristova, 4. den měsíce března. Na lůně
pak Abrahamově a Izákově a Jakobově umístiž
Bůh duši jeho, kdež všickni spravedliví odpo-
čívají, očekávající vzkříšení těl svých v Kristu
Ježiši, Pánu našem. Ty pak (Hospodine, smiluj
se nad námi).

¹ придоужни сѣ R; ² ѣкоже L; ³ vynesch. Глѣ³ во сѣтворини — Ха ради R; ⁴ сѣ L, кѣ R; ⁵ vynesch. Бѣи.
кнѣзъ R; ⁶ кѣ Ѣ. ни и сѣдѣи L, Ѣ. и осан R; ⁷ и нѣмъ мѣсто его ради R; ⁸ оубѣни R; ⁹ vynesch. R; ¹⁰ не-
вѣрнимъ R; ¹¹ мѣстѣ R a vynesch. своєю; ¹² приложи R; ¹³ окаменина L; ¹⁴ кѣ R; ¹⁵ грѣхъ R; ¹⁶ vynesch. R;
¹⁷ поменуѣ L; ¹⁸ v R mĭsto пол. сѣ — его takto; и приложи боу и сѣтѣ (sic) его слоужаши; ¹⁹ принеи R; ²⁰ vу-
несѣ, сѣвоего — Мѣ R; ²¹ prid. мѣца марѣца .Ѣ. ти дѣмъ R; ²² prid. в сѣтѣ R; ²³ vynesch. R; ²⁴ Положиши же сѣ L,
и положиши сѣ цѣмѣтрѣ R; ²⁵ сѣго LR; ²⁶ и дѣже сѣтѣ рекала положиши R; ²⁷ саздава ц. L, сѣздава црѣкѣ L;
²⁸ vynesch. сѣ L; ²⁹ prid. сѣ L; ³⁰ ~ мѣца марѣца вѣ .Ѣ. ти дѣмъ L; v R je celá tato věta vynesčána; ³¹ кѣ L;
³² чаюци; ³³ v R se čte takto: на лонѣ же сѣтѣхъ патриѣрѣхъ оумѣстѣи бѣ дѣноу его, и дѣже кѣ вѣн прѣдѣни починають,
чаюци спѣниѣ тѣсѣ (sic) сѣвоихъ о Хѣ; ³⁴ Slovy Ти же (vynesch. L) господи поменуи насѣ se končivalo a končí se
dosud čtení církevních hodiniek („Tu autem Domine miserere nobis“).

*) Minejní text má ѣко Павла (ten byl opravdu stat).

III.

N. J. Serebrjanskij:

PROLOŽNÍ LEGENDY O SV. LIDMILE
A O SV. VÁCLAVU.

Proložní legendy o českých svatých Lidmile a Václavovi vyskytují se toliko v *staroruských* rukopisech Prologu. V dochovaných jihoslovanských rukopisech Prologů z XIII. až XV. stol. jich není, a v jihoslovanské literatuře vůbec, zejména v bulharské, není žádných stop o nějakém staroslověnském vypravování o sv. Lidmile a o sv. Václavu.¹ Ostatně, ježto je celkem málo zbytků a památek staré jihoslovanské literatury, bude lépe pomlčet o tom, zdali tu byly nějaké zprávy o těchto českých světcích či ne; spíše můžeme s jistotou tvrdit, že nebylo proložních legend o našich světcích Lidmile a Václavu ani u Jihoslovánů ani u Rusů v *původní redakci* Prologu, z něhož se později vyvinuly u jedněch i u druhých rozmanité redakce této oblíbené památky pravoslavných Slovanů.

Počátky původní slovanské redakce Prologu sahají do polovice XII. stol., a je domněnka, že redakce ta vznikla pravděpodobně v Cařihradě jako výsledek překladatelské činnosti Bulharů i Rusů, kteří překládali řecké Synaxarion. Obě tyto skupiny překladatelů zanechaly po sobě stopy po stránce jak jazykové — bulharismy a rusismy —, tak obsahové, v soustavě statí doplňujících řečené Synaxarion, totiž památky i životy slovanských a ruských svatých. Takto vykládá vznik a dějiny slovanského Prologu prof. M. N. Speranskij.²

Že nebylo legend o sv. Lidmile a o sv. Václavu v *původní* bulharsko-ruské redakci Prologu, ukazuje především již ta vnější okolnost, za které se tyto památky objevily v rukopisech staroruského Prologu na den 16. a 28. září.

Na 16. září klade původní redakce slovanského prologu životy *tří* svatých: mučednice Entemije, muč. Sebastiany a Melitiny. V starých rukopisech jihoslovanských i ruských Prologů se čtou tytéž životopisy řečených mučednic, nehledíc k některým odchylkám jazykovým.³ V staré redakci Prologu se dovolovaly *nejvýše tři*⁴ životopisy na jeden den, takže podle

¹) V starých jihoslovanských měsíacosloveh (menologiích) není ani jmen českých světců. Viz o tom stat prof. *Ljapunova* Нѣскольکو словъ о ркп. еванг. чтеніяхъ библ. Новоросс. Общ. Ист. и Древн., str. 3. Podle dějepisných památek neznáme osob se jménem Václav. Staré jihoslovanské jméno Česlav (Bulharský bojar koncem IX. stol. i srbský kníže, syn matky Bulharky, ze zač. XI. stol. Viz *V. N. Zlatarskij*, История на Българската държава, sv. I, část II. V Sofii 1927, 222, 539—540 a j.), stejně jako polské jméno Czeslaw a české Česlav, nemají žádného vztahu ke jménu „Václav“.

²) Viz jeho История древне-русской литературы, Москва, 1914, 197—203, а Сербское житіе Θεοδοсія Печерскаго (въ Сборникѣ статей, посвященъ *В. О. Ключевскому*, 540 násl.). — Srov. i můj spis Древне-русскія княжескія житія, Москва, 1915, 8—22. Mně se zdá, že původní slov. redakce Prologu mohla povstati dříve (v XI. stol.) a že není možno správně soudit, kolik v ní bylo slovanských prvků z rukopisů nyní známých jihosl. a ruských Prologů. Proložní životy ruských světců byly sepsány později, nežli byl přeložen sám Prolog, a byly do něho pojaty až na Rusi; odtud pak se dostávaly poněmáhlu do jihoslov. rukopisů Prologu. Tím se vysvětluje, jak se mi zdá, jednak, proč nejsou stejné životopisy slovanské jak v jihoslov., tak i v nejstarších ruských proložních rukopisech, jednak i okolnost, že jsou jihosl. rukopisy Prologu, v nichž není vůbec statí o ruských světcích. S druhé strany není ani v jednom z nejstarších ruských rukopisů zmínky o světcích, oblíbené v Bulharsku, sv. Petce; je zřejmo, že o ní nebylo zmínky ani v původní redakci Prologu.

³) Totéž sluší říci o redakci obou Prologů na den 28. září, o sv. Charitoně a o mučednicích Kalutinských.

⁴) Později se toho pravidla přesně nedrželi. Obsahem se Prolog značně zvětšil; byly přibírány do něho statí, které tam ani nepatřily. K rozvedení textu z části napomáhal směr pisatů, kteří se nadmíru rozpisovali o ruských světcích a o ruských událostech; při tom jednotlivé statí o ruských světcích (životy Sergije Radoněžského, Dimitrije

tohoto pravidla na den 16. září nebylo pro životopis sv. Lidmily v Prologu místa. Aby tedy tento životopis mohl být do Prologu pojat, bylo nutno vynechat životopis třetí řečené mučednice, sv. Melitiny, a přestat v týž den na pouhé její vzpomínce. Ve většině proložních rukopisů, třeba ne ve všech, pergamenových i papírových, byl život sv. Melitiny prostě přenesen s 16. na 17. září. Takovým způsobem bylo vyhověno původní soustavě těchto památek stran čtení životů svatých.

Na den 28. září připadaly v původní redakci Prologu toliko dva životopisy: vyznavače sv. Charitona a mučedníků bratří Kalutinských; legenda o sv. Václavu mohla tedy být sem prostě přidána neboli vsunuta, bez porušení soustavy proložních čtení, buď na třetí místo, jako doplněk předešlých čtení, nebo na místo druhé, jakožto čtení proti legendě o mučednicích Kalutinských závažnější. V starších rukopisech Prologu mívá legenda o sv. Václavu nestejné místo, buď druhé nebo třetí. Pergamenový rukopis Prologu ze XVI. stol., chovaný v moskevské Typografické knihovně č. 154, ukazuje, že pro život sv. Václava bylo původně určeno místo třetí, jako doplnění předešlých dvou; ve skutečnosti však tu legenda sama není, spokojili se toliko vzpomínkou: *Въ тѣхъ днѣхъ сѣго мѣсѣца вѣщала.*¹

Kdyby legendy o sv. Lidmily a o sv. Václavu byly bývaly pojaty již od počátku v soustavu prvotní redakce Prologu, nebylo by v staroruském Prologu nedůslednosti ani stran památky samé — v některém je, v jiném jí není —, ani stran místa, kam životopis byl položen.

Zvláštní pozornosti zasluhuje veliký počet nejstarších rukopisů ruského Prologu, v nichž vůbec není *ani vzpomínky* na naše svíce ani jejich legend. Zejména je nutno vytknout tuto skupinu i pro její poměr k neúplnější sbírce ruských pergam. rukopisů Prologu, chované v moskevské Typografické knihovně. Ze dvanácti rukopisů této sbírky na první polovici církevního roku (záříjovou), č. 153—164, mají legendy o sv. Lidmily a o sv. Václavu toliko dva rukopisy, a to č. 153 a 161; v č. 154 je vzpomínka na sv. Václava, avšak bez legendy. Z šestnácti rukopisů na druhou polovici (břežnovou) církevního roku (č. 165—180) není stať o přenesení ostatků sv. Václava 4. března ani v jednom. V pozdějších pak papírových rukopisech Prologu, rozličných sbírek, ač není tohoto nepochybně stran našich legend, je přece značné procento rukopisů, které těchto legend nemají. Ruskoslovanské prvky v Prologu se ovšem nevyskytují stejně důsledně, a nebylo pro ně přísné závazného pravidla; nezřídka se vyskytují rukopisy s textem nestejně zkráceným a ještě častěji s textem nestejně rozvedeným. U opisovačů Prologů se brzo objevuje snaha, a jak jsem poznamenal výše, čím dál tím větší, vsouvat do textu nebo aspoň připisovat na volných místech knihy, po stranách, nahoře nebo dole a na okrajích, poznámky o *místních* svatých nebo i o osobách pamětihodných, třeba ne svatých.² Je také známo, že někdy vynechali v Prologu legendy i tak známé a u lidu oblíbené svíce, jako byla kněžna sv. Olga.³ Z toho je vidět, že

Přilidského, Soloveckých svatých a j., vypravování o nalezání ostatků sv. Knížete Vsevoloda Pskovského atp.) vzrostly na míru nepřípustnou v starém Prologu, s jeho krátkými životopisy. Tento směr se vyskytuje jen v některých rukopisech Prologu, celkem i rukopisy XVI. stol. zachovávají staré zásady o životech připadajících na jeden den. V rukopisech XVI. stol. s legendami o sv. Lidmily a sv. Václavu na den 16. a 28. září můžeme znamenat snahu, ještě více zkrátit čtení původního Prologu; 16. září vedle legendy o sv. Militině vypouští se i legenda o sv. Sevestianě, a 28. září vynechává se čtení o muč. Kalutinských. Podle všeho zdá se legendy o českých svatých příliš objemnými.

¹) Že to není zjev nahodilý, dokazují tři proložní rukopisy ze XVI. stol., chované v moskevském Istor. museu č. 562, 679, 128, v nichž se čte na den 28. září o sv. Václavu tatáž poznámka.

²) Příklady o tom viz v mém spise Древне-русская княжеская жития, 262—265.

³) Z šestnácti pergam. rukopisů Typografické knihovny se čte legenda o sv. Olze toliko v jednom — pskovském — rukopise (stol. XIV.), č. 173. Vysvětlení tohoto, rovněž ne nahodilého zjevu, viz v uvedeném mém spise, str. 23—24, 32.

slovanské prvky v staroruském Prologu, co se týče rozsahu, jsou rázu více nebo méně *nahodilého*. A jako nebylo pro ně přesného pravidla, tak také byly omezeny v starší době na nejmenší počet. Z ruských životopisů tu byly: životy sv. Borise a Glěba, Teodosia Pečerského, sv. Vladimíra, někdy sv. Olgy; stati o cestách sv. Ondřeje na Rusi, o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě, o vzniku kláštera Pečerského v Kyjevě a j. Ze slovanských svatých životy sv. Cyrila a Metoda. Tyto ruské životopisy, kromě ž. sv. Vladimíra, přešly z ruského Prologu i do rukopisů jihoslovanských; v rukopisech ruského Prologu se však čtou, kromě ž. sv. Olgy, skoro vždy, nezávisle na tom, kde nebo kdy byla kniha přepsána. Je vidět, že proložní životy sv. Lidmily a sv. Václava nenáležely do nejranějšího omezeného počtu obvyklého v ruskoslovanském Prologu; v tomto se objevují později. O tom máme ještě jiné svědectví.

Spousta rukopisných pramenů k dějinám staroruského Prologu nebyla dosud dostatečně prozkoumána; nebyly ani uvedeny v seznam jednotlivé rukopisy Prologu, takže otázka redakcí této památky není dosud vyjasněna. Rukopisy Prologu dělívaly se na dvě redakce, druhá z nich se vyznačuje úplnějším počtem životů ruských a slovanských svatých. Archim. *Sergij* zařadil tuto druhou redakci Prologu do památek ruské literatury, aniž určil dobu jejich původu.¹ *J. J. Durnovo* v svém spise *Úvod do dějin jazyka ruského*, Brno 1927, I, 42, řídě se vročením nejstarších, jak se domnívá, rukopisů Prologu této redakce, č. 246 a 247 Patriaři knihovny, tvrdí, že druhá redakce Prologu nevznikla před stol. XIV. Avšak, třebaže datování vzpomenuťch dvou rukopisů do stol. XIV. určuje dobu památek epochy následující, nevylučuje se jím možnost, že památky toho druhu byly tu už dříve. Mimo to rukopisy označené prof. Durnovem nenáležejí k nejstarším. Starší rukopis, podle kterého tuto vydávám i texty legendy o sv. Václavu a sv. Lidmily, je rukopis moskevské Typografské knihovny č. 153 z XIII.—XIV. stol., který u prof. Durnova je zařazen do rukopisů redakce první (str. 50).² Druhá redakce Prologu byla nepochybně již ve stol. XIII. Nemáme sice dosud přesných dat k určení jejího původu, mně však se zdá pravděpodobnějším přičíst druhou redakci ruského prologu k památkám ruské literatury období předmongolského.

Kromě těchto dvou původních redakcí ruského Prologu rozeznávají arch. *Sergij* a A. A. Pokrovskij ještě třetí skupinu rukopisů proložních, která obsahuje památky stojící na přechodu mezi 1. a 2. redakcí a kterou Pokrovskij nazývá „*промежуточную*“. Podle tohoto rozřídění by náležely rukopisy Typografské knihovny č. 153, ze století XIII.—XIV., a č. 161, ze století XIV., s legendami našich svatých do druhé redakce ruského Prologu;³ rukopis č. 154, ze století XIV., pak s pouhou vzpomínkou o sv. Václavu (bez legendy) k redakci přechodní; jinými slovy, legendy o českých svatých se dostaly do druhé redakce Prologu, ale první kroky k tomu byly učiněny již dříve, před druhou redakcí. V první redakci ruského Prologu nebylo ani vzpomínky na sv. Václava a na sv. Lidmily, ani jejich legend.⁴

¹) Полный мѣсяцесловъ Востока, Владимиръ, 1901, I, 320.

²) K druhé redakci počítá tento rukopis A. A. Pokrovskij. — Prof. Durnovo, který psal svoji práci vzdálen od pramenů, dopustil se stran rus. Prologu i jiných nepřesností. Tak na př. na str. 47, č. 124 uvádí Prolog Uspenského soboru č. 3 (z. 1322) zářijové (t. j. druhé) polovice roku. Takového rukopisu vůbec není; je toliko pod č. 3 Uspenského soboru (z. 1406) Prolog za březnovou (t. j. první) polovici roku (viz u Durnova str. 53, č. 196). Rukopisů první redakce je podle ní (str. 42) „o něco víc než 50“; ve skutečnosti však je jich velmi málo, a to je zase důkaz, že změna redakcí Prologů se stala před XIV. stol. V této době byla druhá redakce v rus. literatuře značně rozšířena.

³) K druhé redakci náležejí i jiné pergam. rukopisy Prologu (Patriaři knihovny, Pogoďinský prolog, Public. knihovny) se čteními o českých svatých.

⁴) V nejstarším rukopise Prologu Sofijské knihovny č. 1324, z XII.—XIII. stol. (majetek bývalé petrohradské Duchovní akademie, nyní Public. knihovny), se nedochovaly listy se čteními na den 16. a 28. září. Ale podle

Naskytá se otázka, je-li možno ze vrocení neboli z dat starších rukopisů Prologu, pokud jsou v nich naše legendy obsaženy, přesněji určit dobu, kdy asi tyto legendy se dostaly do ruského Prologu.

Především sluší opravit nepřesnost Kolářova datování pergamenového rukopisu Patriarši knihovny č. 247 (v Pramenech d. č. I, XII), třebaže se nestala jeho vinou. J. Kolář zařadil tento rukopis podle archim. Sávy (Указатель для обозрѣнія Патр. Синодальной библиотеки, v Moskvě 1858, 221) do století XIII. Novější badatelé, A. A. Pokrovskij a N. K. Nikolskij, kladou tento rukopis do století XIV. Dosud neznáme staršího rukopisu s řečenými legendami o sv. Václavu a sv. Lidmile nežli ze století XIII.—XIV. (rukopis č. 153 Typografské knihovny), a nemáme tedy *spolehlivých* důvodů, abychom mohli klásti počátky těchto legend v Prologu do doby dřívější nežli do polovice XIII. století; jen dohadem můžeme připustit, že se snad tyto legendy dostaly do Prologu již dříve. Všecky dosud známé nejstarší rukopisy Prologu s legendami českých světců jsou čeledi severoruské, hlavně novgorodské a pskovské; ale legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile náležejí k památkám písemnictví jihoruského, a tedy předem přešly do Prologu *jihoruského*. Kdyby se byly dochovaly staré rukopisy jihoruských Prologů, měli bychom v nich snad doklad, že se legendy o sv. Václavu a Lidmile dostaly do Prologu již dříve, počátkem XIII. nebo snad i koncem XII. století. Ranější datum nežli konec století XII. je málo pravděpodobné, ježto zpracování legend o českých svatých, jak uvidíme níže, nelze klásti s jistotou do doby starší nežli do 2. polovice XII. století.

Obraťme se nyní k dějinám původního textu těchto památek. Proložní legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile se dochovaly v ohromném počtu rukopisů, z různých míst i z různých dob, obvykle v Proložích, velmi zřídka ve Sbornících rázu obecného. Již z toho předem můžeme soudit, že jejich text bude různorodý. Původní text legend se měnil pohnutě, ale stále, až do pozdní doby, do století XVI. Zde jen obecně naznačíme, jaký ráz měly cíle a pohnutky změn původního textu a k jakým výsledkům vedly opravy, leckdy vynucené porušením textu.

Všecky vážnější varianty v rukopisech legend lze rozdělit na dvě skupiny. Jedny se týkají jmen osob a místních pojmenování, v ruském jazyku neobvyklých; čtenář nebo opisovač jim neporozuměl a upravil si je podle ruské výslovnosti. Druhá skupina zahrnuje různocnění, jejichž podstatou je zkrácení původního textu nebo opačně jeho rozšíření a výklad. Výsledky oprav a změn obojího druhu většinou byly méně šťastné a vedly jen k pokazení původního textu. Ale i v pozdních opisech ze XVI. století se najdou zajímavé varianty, z kterých je nejen vidět zájem ruských písařů o vypravování o našich světcích, které však jsou také důležité pro rekonstrukci (nové sestavení) původního textu legend, odcizeného původnímu znění již ve velmi raných rukopisech. Podávám několik příkladů variant obojího druhu.

Z osobních jmen na Rusi neobvyklých, která působila ruským opisovačům obtíže, jsou jména kníže Bořivoj, Spytihněv, Vratislav i jména vrahů sv. Václava, Česta, Tira, Hněvsa. Čistě slovanské a Rusům srozumitelné jméno Spytihněv se v rukopisech legend čte ve více

obsahu, zejména proto, že tu není ruských statí, na př. poznámka o posvěcení chrámu sv. Jiří v Kyjevě (26. listopadu) nebo 30. listop. o putování sv. Ondřeje po Rusi, můžeme říci skoro s jistotou, že tu nebylo o českých světcích ani legend ani vzpomínek na ně. Ani nejstarší proložní ruská stat o zavraždění knížete Glěha (na den 5. září) nebyla vždycky v nejprvnějších Proložích; někdy spokojili se pouhou vzpomínkou na něj bez legendy. V Sofijském Prologu chybějí listy se čteními na den 5. září.

než desíti zkomolených variantech, ano neobešlo se leckdes bez libovolných dohadů a výkladů. Někteří prepisovači užívají podle starého obyčeje, na Rusi rozšířeného, v rukopisech dvojího jména: světského (pohanského) a křesťanského, spojujíce jméno Spytihněv se jménem Boleslavovým; jiní zaměňují jméno Spytihněvovo jménem „Hněvsovým“, ve vypravování pak o zavraždění sv. Václava píší: „самъ же прободѣ“ (м. Гнѣвиса же прободѣ ему ребра мечемъ), t. j. Boleslav. Užívají i polsko-českých jmen: Сбыгнѣвъ, Збигнѣвъ, Спывъгнѣвъ. Moudřeji si vedl opisovač legendy v Prologu č. 636 moskevského „Историч. музея“; ten vynechává jméno Spytihněvovo a mluví toliko o Boleslavovi, t. j. opravuje toto místo původního textu proložní legendy podle textu jejího pramene, podle staroslověnské legendy o sv. Václavu.

Jméno „Bořivoj“ zkomolili opisovači všelijak: Брибой, Ворибой, Врибой, Боровой, ano i Борихъ. Taktéž jméno „Vratislav“ zaměňují s podobnými jmény ruských knížat: Братиславъ, Брачиславъ [rus. Брячиславъ], Ростиславъ. Jméno sv. Václava, známé i u Rusů, píší správně: Вячеславъ i Вечеславъ; toliko jeden z prepisovačů užívá latinsko-polské formy Венславъ. Přivlastek „князя чешскаго“ neušel ovšem rozličným změnám; vedle správného чешскаго, чешьскаго, чешескаго se čte i чецкаго, шескаго, вешевскаго; ve dvou rukopisech князя чернѣговскаго, dohadem русскаго князя (Черниговскаго). O jménech vrahů sv. Václava bude řeč níže.

I místní názvy, jak míst méně známých: Budeč, Tetín, tak i slavného města Prahy, byly v legendě nevědomostí opisovačů všelijak pokaženy. Vedle jmen въ Прагу, въ Празѣ čte se nezřídka i въ прягу, въ брагу, въ фрагу, прازی, прязи; nebo, vynechávaje vlastní jméno, písař píše въорзѣ, прясъ (t. j. споря), иризавъ a j. Místo slov въ церкви св. Вита (Вида, Вѣта) se čte v jednom rukopise св. гвета,¹ v jiném св. Петра.

Z variant druhé skupiny zasluhují větší pozornosti tyto:

V proložní stati na den 4. března, na Přenesení ostatků sv. Václava, podle jilhuského rukopisu Prologu ve sbírce V. J. Grigoroviče (Rumjancovského musea č. 1706) v druhé polovici vypravování o zázraku nad tělem sv. Václava čteme: въ третій же день вечеръ възыйде солнце надъ нимъ, яко дивитися въсѣмъ. Ve všech ostatních rukopisech, jakož i v původním čtení Vostokovské legendy se čte: церкви възыйде надъ нимъ.

Již autor Minejní redakce podle všeho upozoroval nejasnost tohoto místa ve vypravování zázraku o krvi a o chrámu a rozvedl je takto: И кровь его по три дни не рачи въ земю ити, въ ꙗже день кровь его потребися, и церкви възиде надъ нимъ, всѣмъ людемъ видящимъ и дивящимся. Podtržených slov nebylo v textu původním, ale jsou dodatkem redakce Minejní, který není doložen ani v charvátsko-hlaholské redakci ani v proložních rukopisech stati o přenesení ostatků sv. Václava. Tímto dodatkem byla první polovice vypravování (o krvi) ovšem jaksi ukončena, a souvislost se stala jasnější.

Autor proložní legendy o sv. Václavu na den 28. září nepojal do vypravování zprávu původního textu o zázraku s krví a chrámem. U něho se čte: крови же его не могоша потерти (variant: оттерти) по три дни съ стѣнъ церковныхъ. V tomto krátkém znění snadno postřehneme souvislost čtení proložní legendy s vypravováním latinských legend o této příhodě. Za nejpravděpodobnější pramen proložní legendy v tomto případě můžeme pokládat slovan-

¹⁾ V originále, z něhož byl pořízen tento opis, byla v slově Вѣта první dvě písmena těsně napsána, ostatní byla přenesena na druhý řádek; opisovač je nepřečetl správně.

skou redakci legendy Gumpoldovy.¹ Autor proložní legendy zřejmě znal tuto památku, která byla známa v ruské literatuře nejméně sto let před sepsáním legendy proložní. Opisovač proložního textu v rukopise Grigorovičově (srov. výše) v pokuse o opravu řečeného místa tedy nebyl sám, ale jiní opisovači proložního textu si této opravy nevšimli. Řečená oprava nemá významu pro rekonstrukci původního textu. Opisovač zaměnil slova церкви за солнце правдopodobně vlivem jiných památek, na př. Pochvalného slova na přenesení ostatků sv. knížat Borise a Glěba na den 2. května. Podobné vypravování čteme i v tomto Pochvalném slově o zázracích, které se přihodily při přenášení jejich ostatků. Tak zejména se tu vypráví, že když biskup pro krátkost doby (а солнце заидеть) navrhl odročiti pohřeb sv. Glěba na druhý den, lidé všedše do kostela řekli jemu: Не заидеть солнце, но стоять въ единомъ мѣстѣ. A tak prý stálo slunce, až se skončil pohřeb: и тогда солнце заиде.²

Podobnou opravu navrhl kdysi v překladě Vostokovského textu legendy o sv. Václavu V. Hanka, který četl „krew . . . w chrámě wzešla nad ním“³ jako by v slovanském textě byla předložka въ (церкви); toto čtení přijal i J. Kolář (v Pramenech I, 133).

Ale prof. Pastrnek, jako Miklosich,⁴ se přidržel v svém překladě doslovného znění originálu. Proti opravě Hankové v podstatě nelze nic namítat, ana, omezujíc zázrak na jedinou událost s krví, sblížíve vypravování slovanské legendy s vypravováním latinských legend o téže věci. Ale v dějinách textu slovanských legend nemáme důvodu ani pro tuto opravu, ani pro opravu spisovatele proložního textu Grigorovičova. Proložní texty o přenesení ostatků sv. Václava zřejmě mluví o objevení kostela, a v některých rukopisech této statí, aby se předešlo nedorozumění, se místo церкви čte церковъ; v jednom rukopise je psáno toto slovo bez obvyklé zkratky. Starí ruští přepisovači chápali toto místo doslovně. A měli k tomu důvod. V životech ruských knížat mučedníků Borise a Glěba, Michala Černigovského a Michala Tverského čteme podobná vypravování o zázračných zjeveních a viděních nad těly umučených knížat. Ovšem naprosto stejné příhody se tu nevyprávějí, leda toliko o vystavění chrámu na místě jich umučení (tak v životě sv. Borise a Glěba); ale vypravování obdobné k místu v legendě sv. Václava snadno nalezneme jak v literatuře staroruské, tak i v středověké latinské. V ruském písemnictví máme vypravování o Kyjevsko-Pečerském monastýru, o tom, jak jeden z bojarů Izjaslava, milovníka Kristova, projížděje v noci na patnáct verst od řečeného kláštera „*viděl chrám v oblacích*“ nad monastýrem, ale když se přiblížil ke klášteru, tu prý „*sestoupil chrám a stál na svém místě*“.⁵ Z latinské literatury poukází jen na knihu Dialogus miraculorum . . . Caesarii Heisterbacensis, vol. II, p. 172–173, Distinctio IX, De sacramento corporis et sanguinis Christi, cap. VIII, kde se vypráví, že včely vystavěly zázračně chrámek nad částkou těla Kristova, kterou vložila majitelka včel do úlu, aby prý se jí vyrojily.⁶

¹) Viz ve vydání prof. *Nikolského*, str. 56, 58; srov. *Prameny I*, 161 (Gumpoldova legenda), 219 (Kristiánova legenda).

²) Tuto památku vydal *D. Abramovič*, Памятники древне-русской литературы, Спб., 1916, 130–131.

³) Petrohradská legenda o sv. Václavu, ČSM. roč. IV, 1830, 460.

⁴) U prof. Pastrnka (Slovanská legenda o sv. Václavu, str. 80): „chrám vzešel nad ním“; u Miklosiche (Slav. Bibliothek II, 279): „ecclesia ambulavit super eum“.

⁵) Памятники русской литературы XII–XIII вв. Спб. 1872 изд. *В. Яковлева*, стр. XXXVI–VII. Ve spise Очерки по истории Псковскаго монастыря, Москва, 1908, 57–58, srovnávám s tím obdobné vypravování z letopisů Pskovsko-Pečerského monastýru.

⁶) Vypravování a podání *Cesariova* o sv. Eucharistii byla přeložena i na ruský jazyk. V rukopise Simonovského monastýru [nyní moskevského Istorického musea] č. 62, zač. XIX. stol., l. 17^b–18, se čte vypravování velmi podobné. O tomto rukopisu viz *N. P. Popova*: Рукописи Москов. Синод. Библиотеки II, Москва, 1916, 152–161.

Vypravování o zázračném zjevení chrámu nad tělem Václavovým se čte i v charvátsko-hlaholské redakci a bylo jistě již v původním znění legendy, třebaže výklad této příhody není jasný.

V proložní skupině rukopisů v stati o přenesení ostatků sv. Václava je vypuštěno z původního textu (брата же имѣяше старѣшаго Болеслава) slovo старѣшаго. V této skupině rukopisů vůbec máme jakési slohové přepracování původního textu; proto ji nazýváme *různorodou* proložnou statí. K ní náleží zejména rukopis Grigorovičův. V Minejích Makarijevských (v rukop. Patriarší knihovny č. 332) jsou oba druhy proložního textu; s počátku (od l. 39 v°) prvé, původní čtení, po něm (l. 41v^b — 42r^o) druhé znění. Od druhé polovice XVI. stol. se sice častěji opakuje v proložních rukopisech druhé znění, ale v některých rukopisech se zachovalo i čtení *starší*. Výklad, který se mi zdá pravděpodobný, podám níže.

Také rukopisy proložní legendy ke dni 28. září se dělí na dvě třídy. Rázovitým vzorem odlišného čtení tohoto textu je zase rukopis ve V. Minejích, kde jsou v obojích Četích Minejí oba tyto texty dvakrát. Jako v druhém znění proložní stati na den 4. března, je i zde v stati k 28. září jakési nové přepracování původního textu. Ale, jak je vidět z variant mého vydání k prvnímu textu pergam. rukopisů Patriarší knihovny č. 244 a 247 ze XVI. stol., bylo toto přepracování provedeno dříve nežli V. Mineje samy, a do nich bylo takto zpracované znění prostě přejato.

Při nepatrných slohových rozdílech tohoto druhého znění můžeme vzít za základní dělidlo rukopisů této proložní legendy jenom hlavní variant ve jménech *vrahů* sv. Václava. Tu máme trojí různé čtení v rukopisech: a) čtení se jmény všech tří vrahů sv. Václava: Tira, Tista, Hněvsa; b) čtení bez jmen, znějící neurčitě: два боярина, инѣ же; c) čtení stojící na přechodu mezi čtením prvním a druhým: два боярина, Гнѣвса же. První čtení sluší míti za původní, přejaté do proložní legendy z jejího pramene, t. j. z původní staroslověnské legendy o sv. Václavu. Později vynechali jména vrahů, bezpochyby z toho důvodu, že přepisovačům činila obtíže.¹ Jako je obecným zjevem v ruských proložních legendách, že se nehledí na určitá jména a legendisté se spokojují vypravováním bez přesného udání jmen, tak si mohli vést přepisovači i v legendě o sv. Václavu. Jak ukazuje třetí odrůda rukopisů, nevynechávají všichni opisovači řečená jména všechna; nevidím však důvodu, proč bychom měli tato třetí čtení považovati za samostatnou třídu, odlišnou od předešlé.

Z ostatních variant proložní legendy o sv. Václavu zasluhuje zvláštní pozornosti především, kde se pravi ve dvou rukopisech o sv. Václavu и той бѣ перенець; to zase dokazuje, že opisovači někdy opravovali text legendy podle původní staroslov. legendy (v textě Minejním místo первенець čteme первородный).

Z různocnění v rukopisech proložní legendy o sv. Lidmile jsou nejzajímavější a nejsložitější ta, kde se vypráví, čím vrazi uskrtili sv. mučedníci. V nejstarších rukopisech legendy máme krátké a jasné čtení: емше же Людмилу возверста уже на шію ею и удавиша ю. V latinských legendách o sv. Lidmile (v Pramenech I, 141, 145, 186, 208) se mluví o provaze („*fune gutturi eius inmisso*“). V druhé skupině proložních rukopisů se čte: возвергоша уже на шію ею, соемше и (var. ей) со главы и тѣмъ удавиша ю — čtení složitější, které však je porušeno, ježto je tu asi něco vynecháno.

V třetí skupině rukopisů se slovem уже, někdy též místo něho, se čtou slova ушєвъ, убрусъ, увивало. První dvě v starém ruském jazyce značí jedno a totéž; ушєвъ (ушьвъ) je pokrývka na hlavu neboli závoj, а убрусъ podobně jako v češtině značí nějaké plátno,

¹) V Prologu Publč. knihovny č. 876 (sbírky Titovy), ze XVI. stol., se místo Гнѣвса же čte гнѣвашеся.

pokryvku neb šátek.¹ Třetího slova v slovnících Sreznevského a Vostokovově není. V. Dal v svém slovníku živého velikoruského jazyka (v IV. dílu, 474) k časoslovu „уивать“ uvádí jen podstatné „уивачъ“; to je vzato z jazyka ukrajinského a znamená bílou plenu, do které zavínají novokřtěné dítě. Že je slovo уивало staré, toho důkaz máme v tom, že se čte v rukopise legendy o sv. Lidmile ze XIV. stol. (Patriarší knihovny č. 247); slovo убръсь se vyskytuje jak v starých církevních památkách a letopisech, tak i v živém jazyce (u Dalje 471). V některých rukopisech legendy o sv. Lidmile se místo ушевъ čte оужъвъ, оужъ, оушь, nebo, protože slova уже (provaz) a оушьвъ (závoj) zní podobně, jedno se zaměňuje za druhé. Vycházejí od původního krátkého znění, sestavují text podle všech různocenění takto: емше же Людмилу (повергоша ю на землю) возвергоша уже на шю ея (и съемше ушевъ [убрусь, уивало] съ главы ея) и (гѣмъ) удависта ю. Čtení оушевъ je asi starší nežli убръсь nebo оувало.

Nejstarší rukopisy proložní legendy nasvědčují tomu, že kratší čtení je původní; ale i čtení složitější sotva vzešlo z pouhé libovůle přepisovačů. Můžeme mít za to, že i ono povstalo, podobně jako vytčené varianty v legendě o sv. Václavu: первенець, vynecháním jména Spyti-hněvova, z původního slovanského vypravování o sv. Lidmile. Ze dvojího čtení уже, оушевъ sestavovatel proložní legendy slovu druhému nerozuměl a prostě je vypustil; opisovači však nám restaurovali původní znění podle textu původního. Ve XIV. a XV. a snad ještě v XVI. stol. původní vypravování o sv. Lidmile tu bylo a četlo se. V Kosmově kronice (v Pramenech II, 144) se nástroj, kterým byla sv. Lidmila zardoušena, jmenuje „*peplum*“ (závoj). Tak by i latinské památky potvrzovaly dvojí čtení, jež máme v ruských proložních rukopisech (уже — ушевъ).

Zajímavá, třeba ne historicky cenná, je poznámka, kterou v textu legendy o sv. Lidmile v Prologu ze XVI. století, chovaném v Publické knihovně č. 880 (sbírky Titovy), čteme o osudu Drahomířině: а сноха ея, жива червьми снедена, злѣ умре. V ostatních rukopisech legendy, které jsem probadal, se tato poznámka neopakuje, ale v starém tištěném Prologu se krátce čte: окаянная же мати Вячесл. зле погибе, bezpochyby asi podle nějakého rukopisného Prologu. Přidavek v Prologu č. 880 nelze uvádět ve spojení s pozdější českou legendou o zahynutí Drahomířině, nejen proto, že se tu vyprávějí věci zcela různé, ale i proto, že tento Prolog byl napsán dříve, nežli přešla řečená česká legenda prostřednictvím polských kronikářů do ruského písemnictví.² Spíše můžeme mít za to, že opisovač nebo některý čtenář legendy sám dal těmito slovy výraz přesvědčení, že zločinci neostávají u Boha bez trestu, ano že bývají trestáni za své zločiny již i v tomto životě; ve spisech o životě svatých se aspoň často čte o hříšnicích, které sežrali červi za živa. Jiný opisovatel legendy, v Prologu Istor. musea, č. 685 (sbírky Barsovy), zprávu o vražednici sv. Lidmily vyjádřil na konci textu legendy ve verších takto:

Лютая Людмилѣ вражденица сноха,
Ейже злая дума и плоха.
Нынѣш(н)и вѣкъ любящи власти,
Почес(ть) гонящи бѣсовскую сего сласти,
Свекровь погубити повелѣ удавленіемъ,
Повинушеся бѣсовскія лести веленіемъ.

¹) I. I. Sreznevskij, Матеріалы для словаря древне-русского языка письменнымъ по памятникамъ, III, Спб., 1903, 1117—1118, 1345. — А. X. Vostokov, Словарь церковно-славянскаго языка. Спб., 1858, 534.

²) Srov. J. Poltva, Česká kronika v ruské literatuře starší, ČSM. roč. LXV, 303—305: пишутъ лѣтописцы чешскіе, что еѣ (Драгомиру) земля живу жерла.

V Prologu Rumjancovského musea č. 189 (sbírky Bolšakovovy) připisuje se podnět k zavraždění sv. Lidmily svatému Václavu: Вечеславъ же начать зло мыслити на Людмилу бабу свою и всячески искаше погубити ю. Zaznamenávám zde tuto víře nepodobnou zprávu jako doklad, čeho je schopen opisovač nemyslicí při práci na souvislost; ale tento příklad (v ruské literatuře jinak ne řidký) je u ruských opisovačů textu proložních legend o českých svatých výjimkou. Celkem si počínají naši písaři při práci pozorně a v jistých případech, jak dokazují varianty, píší ne bez rozmyslu, ale s vědomím toho, co vyprávějí. Legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile, u ruského lidu oblíbené, obracely na sebe pozornost opisovačů těchto textů, a ti se leckdy snažili znění památek opravit, uhladit. Někdy se tak skutečně stalo, a připouštím, že ne bez výsledků; ale celkem nebylo této opravné činnosti mnoho. Lidová vypravování, jako proložní legendy o sv. knížatech Borisovi a Glěbovi, Michalu Černigovském, krátký život Alexandra Něvského, vedla k obsírnějšímu zpracování a dočkala se nových redakcí těchto památek. Velmi četné rukopisy legend o českých svatých však lze rozdělit toliko na dvě hlavní skupiny, ty pak nejsou *nové* legendy, nýbrž jen různé odrůdy jedné a téže legendy. Podle hlavního různocení v legendě sv. Lidmily můžeme rozeznávat i v této památce dvě odrůdy rukopisů. Proti legendám o sv. Václavu jsou různosti v legendě o sv. Lidmile tak rozházeny, že jsem nemohl najít nijakou zásadu, podle které bych rukopisy rozvrhl.

S vydáním Prologu tištěného v XVII. století přestává poněkud rozšiřování legend. Toliko v Pomorských poustevnách „starého obřadu“ opisovali a užívali dále tradičních textů Prologu; ale legendy o českých svatých jsou i v těchto rukopisech většinou čerpány z textu vydání tištěného před reformou (v 2. pol. XVII. století) patriarchy Nikona. Legenda o sv. Lidmile přešla do tištěného Prologu v nejstarší podobě (se zkráceným čtením, už) s některými slohovými opravami, legenda pak o sv. Václavu v přechodném znění, rovněž pozměněném: и постигоста его тии и разсѣкоста въ дверехъ церковныхъ, Гнѣва же прободѣ ему ребра мечемъ.

Ježto legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmile se čítají vedle sebe v týchž rukopisech Prologu, můžeme usuzovat, že byly obě do Prologu nejen současně pojaty, ale i současně sestaveny jedním a tímž autorem. Proložní „stat“ na den 4. března o přenesení ostatků sv. Václava byla sice pojata do Prologu o něco později nežli proložní legenda na 28. září, ale byla složena brzy po legendě. Také pramen obou dvou statí je jeden a týž, totiž staroslověnská legenda o řečeném světci; ale autorem statí byl jiný ruský písař. Z obsahu statí (na „Přenesení“) aspoň nelze soudit, že by závisela na proložní legendě o sv. Václavu.

Tím končím výsledek svých úvah o osudech proložních legend o českých světcích. Čtenář najde ještě leccos ve variantech připojených k textům. Přecházím k dějinám těchto památek.

Literární historie obou legend a zejména legendy o sv. Lidmile, jak se zdá, není složitá; ale na ten čas nemáme pro ně dostatečných dokladů, ježto nejsou všechny jejich rukopisy přístupny, jiné pak zašly, snad v staré době, ne však před stoletím XVI.

Ježto v české literatuře literární historie legend jest již dostatečně objasněna, nemám za nutné jednat i o této otázce v celém jejím rozsahu. Přestanu na některých doplňcích nebo opravách, založených na hlubším prozkoumání textu rukopisných památek, které mohou být užitečné k přehlédnutí jednotlivých otázek z literární historie legend a mohou opravit leccos již posud ustálené mínění.

Že tyto legendy o českých světcích nenáleží k českým památkám staroslověnského

písemnictví a že nebyly ani známy v Čechách do posledních dob, ukázali V. Vondrák, J. Kalousek a prof. Pekař.¹ Čeští badatelé neurčují přesně dobu, kdy byly legendy sepsány, ale přisuzují je prostě ke skupině pozdějších legend o sv. Václavu a sv. Lidmíle.² Podle výše vyložených dějin rukopisných památek a podle některých zvláštností, jak jsou sestaveny (o čemž bude řeč níže), není pochybnosti o jejich původu ruském, ano můžeme přesně určit i místo a dobu, kdy byly sepsány.

Jak jsem již dříve poznamenal, bude správnější zařadit proložní legendy o sv. Václavu a o sv. Lidmíle k památkám *jihoruské* literatury předmongolského období. V Rusi kyjevské byly příznivější okolnosti, aby se tu mohla spíše zrodit tato skládání, nežli v Rusi severovýchodní, v období mongolském; bylo i více pohnutek a více zájmu o život a o hagiografickou literaturu českých světců. V tomto literárním prostředí, které se zabývalo spisováním životopisů sv. knížat Borise a Glěba, již sama osoba a legendy sv. Václava budily zájem, také proto, že životopisci sv. Borise a Glěba chtěli využít vypravování o našem světci jako pomůcky k své literární práci. V proložní legendě o sv. Václavu, jak uvidíme z rozboru jejích pramenů, se odráží tento zájem řečeného prostředí.

Ale mimo podnět literární byly na kyjevské Rusi i praktické pohnutky k napsání kratších legend podle obsírnějších vypravování o českých svatých. V počtu jihoruských knížat potkáváme se s několika osobami, které měly jméno „*Václav*“; u knížat severoruských nebylo to jméno tak obvyklé. U Rusů bylo toto jméno staré, *domácí*, původu ještě pohanského.³ Ale v XI.—XII. století pokládali ruská knížata jménem „*Václavové*“ za svého patrona sv. Václava, knížete českého. Z té příčiny se mohla jevit potřeba liturgických textů a krátkého životopisu na den sv. Václava v knížecích chrámech větší nežli v ostatních. Také kanon sv. Václava čteme v rukopise bohoslužebných Minejí, z devadesátých let XI. století, ale v literatuře kyjevské byl znám již dříve. Sem se dostal současně s původní staroslověnskou legendou o sv. Václavu počátkem XI. století, ba možno že i na konci X. století. Ježto se neče v starých ruských rukopisech Minejí vždy také kanon o sv. Václavu, nemyslím, že by sem byl nutně přišel s bulharským překladem bohoslužebných Minejí. V původním textu Minejí snad kanonu o sv. Václavu nebylo, jako ho nebylo v (řeckém) originále bulharského překladu. Do ruského rukopisu Minejí mohl vložit tento kanon některý z jihoruských opisovačů.⁴ Rovnoběžně s kanonem byly sestaveny podle původních staroslověnských legend o sv. Václavu a sv. Lidmíle pro liturgickou potřebu příhodnější proložní legendy o řečených svatých.⁵

¹) J. Kalousek, *Obrana Václava Sv.*, v Praze, 1901, 32. — V. Vondrák, *Zur Würdigung der altslov. Wenzels-legende* ... Wien, 1892, 30—31 (Sitzungsberichte d. phil. hist. Classe. 127. Band).

²) Prof. Jos. Pekař, *Nejstarší kronika česká*, 1903, 41.

³) Jméno „*Václav*“ nebylo vyhradně jménem knížat. Téhož jména byli na př. bojarové novgorodští, pskovští a haličtí. Někdy se ho užívalo ve formě zkrácené, „*Vjačko*“. Redaktor „*Stepenné knihy*“ o sv. Barlaama Chutym-ském praví: вел. чудотв. игумень Футымскій, иже мирскимъ именемъ зовомъ бѣ Алекса Михайловичъ, по реклу же Вячеславъ Проктининъ. Klášterní jméno Barlaamovo bylo Oleksa (Alexij), jméno Václav (Вячеславъ) bylo jeho jméno světské. Redaktor (řečené St. knihy) zde máte sv. Barlaama († koncem XII. stol.) s mnichem novgorodského Chutymského kláštera Barlaamem († 1243), který se po světsku jmenoval Vjačeslav Proktinin. Možné však je, že i sv. Barlaam měl dvě jména, Oleksa a Vjačeslav.

⁴) Bulharismy v jazyce nerozhodují, jednak nejsou rázovité, jednak literární jazyk XI. stol. na Rusi a u Bulharů byl týž.

⁵) Z toho, že dosud nevíme o kanonu ke cti sv. Lidmíly, nenásleduje, že ho vůbec nebylo. Do Minejí se asi nedostal proto, že sv. Lidmíla nebyla v ruských chrámech nijak zvlášť ctěna; také v knížecích ruských rodinách nebylo jméno sv. Lidmíly rozšířeno.

Ale sestavení proložních legend nelze klásti do doby, kdy byl kanon pojat do ruských Minejí, na konec XI. století. Tyto legendy byly psány později. Již v předmongolském období přešly legendy z Kyjeva do literatury severoruské, ale, jak ukazuje osud těchto památek, ani v XIII. a XIV. stol. nebyly nutnou součástí severoruských Prologů. Příčinou toho asi bylo, že severorúští přepisovači pořizovali i dále své opisy ze starších rukopisů Prologu pocházejících z XI. a XII. stol., a v těchto rukopisech legend o českých svatých ještě nebylo. Nepřímým důkazem, že proložní legendy jsou původu pozdějšího, možno vidět i v tom, že jich není v jihoslovanských rukopisech Prologu. Okolnost, že v těchto jihoslov. rukopisech není života sv. Vladimíra, považují za přímý následek toho, že tento proložní životopis byl sestaven teprve později, začátkem XIII. stol.¹ Podobně si vykládám, proč nejsou v jihoslov. Prologu proložní legendy o sv. Lidmile a Václavu. Ty byly upraveny ne dříve nežli na konci XII. stol. a možno že již počátkem XIII. stol. jako proložní život sv. Vladimíra. Pohroma, která stihla jižní Rus za vpadu tatarského a která překazila na dlouhou dobu literární vzájemné spojení s jižními Slovany, zamezila, že ani proložní legendy nemohly přejít do literatury bulharské. Proložní legenda o ruském knížeti Mstislavovi, sepsaná brzy po jeho smrti († 1132), přešla do jihoslov. písemnictví. Kdyby také legendy o českých svatých nebyly bývaly sestaveny později nežli legenda o Mstislavovi, i ony mohly vejít ve známost v literatuře jihoslovanské a mohly se zachovati v jihoslov. proložích XIII.—XIV. stol.

Že proložní legendy o českých svatých jsou původu jihoruského, dokazují i literární prameny těchto památek.² Nejsnáze lze označiti původní pramen proložní statí o přenesení ostatků sv. Václava. Je to jihoruská redakce staroslov. legendy o sv. Václavu v rukopise, který je podobný textu Vostokovovu. Ve vypravování o zázraku s krví čteme: третій же гень в е черъ взиде церковъ; podtržené slovo se čte toliko v redakci Vostokovské (a charvátsko-hlaholské), ale v *severoruské* redakci ho není. A celé toto vypravování, podobně jako stat o přenesení ostatků sv. Václava do Prahy, se úplně srovnává s textem Vostokovským. Stejná jsou i závěrečná slova statí: чающе воскресенія Господа нашего I. X.; v Minejní redakci je čtení opravené, srozumitelnější: чающе воскресенія мертвымъ. Jméno matky Václavovy v proložní legendě má též tvar (plnohlasý) Дорогомиръ, Дорогомилъ, Дорогомида, v jakém jedině jihoruská redakce původní staroslov. legendy. V proložní statí není skoro nic vlastního, je to výtah z textu řečené staroslov. legendy; ale nepatrné rozdíly v textu, nepocházejí-li od samého autora, vedou k domněnce, že autor měl v rukou nějaký *starší* text, nežli je sám Vostokovský. Autor proložní statí se odchyluje od původního pramene tam, kde nazývá Boleslava *starším* bratrem: брата же имѣаше старѣишаго Болеслава. V latinských kronikách³ a legendách o sv. Václavu a také v slovanském překladě legendy Gumpoldovy

¹) Srov. můj spis Древне-русскія княжескія житія, 13—14.

²) V dalším výkladu se nebudu už dotýkati liter. dějin legendy o sv. Lidmile. Dějiny rukopisných památek obou legend o sv. Václavu a sv. Lidmile jsou tak těsně spojeny, že jich nelze od sebe dělit. Tak i v literární historii těchto památek, kde se mluví o jedné z nich, nutně připomíná se i druhá. Ale osnova badání v otázce o pramenech legendy o sv. Lidmile je zcela jiná nežli u legendy o sv. Václavu. Proložní legenda o sv. Lidmile je sepsána podle staroslov. legendy o ni. Tato památka však dnes není známa; buď se tedy musíme vůbec zdržet výkladu, v jakém poměru je proložní legenda o sv. Lidmile k svému prameni, nebo se pokusit o dohad, jak asi vypadala tato ztracená památka. Pokus o rekonstrukci staroslov. legendy o sv. Lidmile (nebžijí o slova, nýbrž jen o soustavu) považuji za proveditelný. Ale k tomu konci mám za nutné vzít na pomoc i nejbližší latinské legendy o naší světici — Menkenovu a Kristiánovu. K tomu ovšem je vhodné místo ve zvláštní statí.

³) Ostatně v kronice Dalimilově: „(Drahomír) dva syny krásná imějieše, starějšímu diechu Boleslav a mladšímu diechu Václav“ (v Pramenech III, 51—52).

jmenuje se Boleslav *mladším* bratrem, jako v legendě staroslověnské. V rukopise staroslověnské legendy, jehož užil autor proložní stati, tohoto variantu nemohlo být; v staroslov. legendě se jmenuje Václav *proorozeným*. Těžko je vyložit, jak povstala tato osudná záměna. Neobráží se v ní u ruských spisovatelů rozšířená snaha přirovnávat Boleslava k Svatoplukovi, bratrovrahu sv. Borise a Glěba? V životech těchto svatých několikrát čteme o Svatoplukovi: брата своего (var. ми) старѣишаго. Příčinu k této domněnce zavdávají další slova proložní stati o Boleslavovi: преложи окаменение сердца своего на казнь (var.: на покаяние) и выю желѣзную преложи (var. преклони) на мolenie, разумѣ грѣхъ свой, еже не токмо брата своего уби Б. но и ини его ради погуби. V kratším textě staroslov. legendy se tato slova nevztahují přímo na Boleslava: и преложи и окаменение сердца на покаяние.¹ Staroslov. legenda vůbec nedávala příčinu autoru proložní stati mluvit o „železné šíji“ a o „zkažení srdce“ Boleslava; ale na ruského knížete Svatopluka, k němuž asi autor chtěl přirovnávat Boleslava, českého bratrovraha, se tyto přívlastky úplně hodily. Životopis sv. Borise a Glěba mluví o Svatoplukovi takto: не въспоману злаго своего братоубійства и многаго си съблажненія, ни поне мало на казаніе превратися. Tak se čte toto místo v severozápadní redakci života sv. Borise a Glěba, která zachovala na mnohých místech starší čtení. V ostatních redakcích tohoto životopisu se čte: и ни малы на покааніе преклонися.² Tedy varianty v tomto životě a v proložní stati o sv. Václavovi jsou tytéž. Tatáž jihozápadní redakce staroslov. legendy je podkladem i proložní legendy o sv. Václavu na den 28. září. Ale poměr autorův k tomuto prameni jeho skládání není tak jasný. V proložní legendě se potkáváme s doplňky k textu staroslov. legendy i stran obsahu i stran rozličných literárních pramenů. Některé z těchto doplňků se protíví i zprávám staroslov. legendy i latinských legend o sv. Václavu. To nás vede k tomu, abychom předpokládali, že autor měl po ruce kromě staroslov. legendy ještě jiné, nyní neznámé životopisné prameny; ale okolností, za jakých se proložní legenda zrodila, byly těmto předpokladům málo příznivé. Proložní legenda je památka poměrně pozdní a byla napsána daleko od místa, kde by bylo možno nalézt nové životopisné zprávy o svatém Václavu. Také nevidíme, že by se autor legendy byl vyzna- menával zvláštní touhou, která by jej byla pobízela, aby hledal nových zpráv o Václavovi. S latinskými legendami o sv. Václavu byl v překladě slovanském jako jíní tehdejší spisovatelé obeznámen; ale nemůže být řeči o tom, že by jich byl soustavně užíval.

Ve skutečnosti jsou dva doplňky v proložní legendě; jeden z nich se protíví původní staroslov. legendě a druhý jen doplňuje text.

Z proložní legendy se dovidíme, že svatý Václav měl dva bratry: Boleslava a Spythněva. Staroslověnská legenda, latinské legendy o sv. Václavu a jejich slovanský překlad mluví *toliko* o Boleslavovi; srov. u Kosmy: „Нec (Drahomíра) peperit *binos* natos Wencezlaum et Bolezlaum“ (Prameny II, 28). Odkud vzala proložní legenda Spythněva? Jistě že si ho její autor nevymyslíl; možno, že neporozuměl, stejně jako jeho opisovači, ani smyslu tohoto jména.³ Učenci podávají dva výklady.

¹⁾ V Minejní redakci: преложи окаменное сердце ихъ, t. j. zlých lidí vůbec; v charvátské redakci: преложи окаминна срѣца на покаяннi и разумѣннi грѣхъ ихъ.

²⁾ Древне-русс. княж. житія, Прилози 39. — Severozápadní redakce Ж. Сказаний, vydaných v mém spise *Замѣтки и тексты изъ Псковскихъ памятникѣвъ*, Moskva, 1900, 45–67.

³⁾ V legendě Vavřincově čteme tento výklad jména Václavova: „iuxta sui ethimologiam propriam regebat *providē iram*“ (v Pramenech I, 172). Prof. Pekář poznamenal, že tento výklad se spíše hodí na jméno Spythněvovo. Vavřinec patrně si tu pomáhl výklady, které mu řekl jeho pomocník.

Prof. Kalousek připouštěl tuto zprávu proložní legendy a vysvětluje nedostatek jiných zpráv o Spytihněvovi v této legendě tím, že Spytihněv brzo zemřel, dříve nežli Boleslav zabil sv. Václava.¹ Budíž. Ale i přijmeme-li mínění Kalouskovo, nevysvětlíme, jak vznikla zpráva o Spytihněvovi v památce ruské. K tomu konci bude lépe, přijmeme-li starý výklad, který podal Vostokov, že je tu pouhé nedorozumění: autor položil strýce Václavova za jeho bratra. Jak mohlo vzniknout toto nedorozumění?

V ruské proložní legendě čteme: и родиста (Бор. и Люд.) три сыны; ale jmenuje se tu jen jeden z nich (Vratislav). Spytihněv se připomíná v památkách latinských; při tom kronika Kosmova zase mluví o dvou synech: Borivoy autem genuit duos filios, Spitigneum et Wratislaum (27). Legendy Menkenova a Kristiánova, které jsou blízké legendě staroslovanské, jakož i proložní legenda, mluví o třech synech, ale jmenují (Kristián) dva: Spytihněva a Vratislava. V slov. překladě Gumpoldovy legendy se rovněž připomíná Spytihněv, s dodatkem: сынъ Боровоевъ (10). Výše jsem pověděl, že považují za pravděpodobné, že proložní legendy o sv. Václavu a Lidmile složila jedna a táž osoba. S původní legendou o sv. Lidmile byl autor jistě obeznámen, a tam se rovněž asi mluví o třech jejích synech, i když snad nebyli uvedeni všickni jménem. Co přivedlo autora na myšlenku, že i Drahomíra měla tři syny, nelze objasnit. Autor znal slovanskou redakci Gumpoldovy legendy. Čta v legendě: отцу оумершу по роду братія (maior natu *fratribus*) старѣи на княженіе приступивъ, mohl se domnívat, Václav měl *několik* bratrů. Три сыны в staroslov. legendě o sv. Lidmile a zmínka o Spytihněvovi v slov. redaci způsobily u autora toto nedorozumění. Obdobné omyly nalézáme i v životech ruských svatých. Tak na př. životopisec jaroslavských knížat Basilia a Konstantina zaměnil Konstantína s jeho dědem a Basilia s jeho strýcem (rovněž Basiliem).² Ještě snáze mohl ruský pisar poplést rodokmen knížat cizích, českých.

Druhý přídavek v textu staroslov. legendy máme ve zprávě o vyhánění Drahomírině: отогна матеръ свою въ Будочъ (srov. v rukopise vatikánském redace charv.-hlaholské: и взрати матеръ свою въ Прагъ). Ani staroslov. legendy o sv. Václavu, ani latinské, ani jejich slovanský překlad se nezmiňují na tomto místě o Budči.³ Abychom pochopili, jak vznikl tento přídavek v proložní legendě, bude asi nutno uvést ve spojení toto místo se zprávou o Budči v staroslovanské legendě v redakci Vostokovské a Minejní: отсади же (и князь) Воротиславъ (Вратиславъ) въ Будучъ (Будичъ).

V proložní legendě čteme o sv. Lidmile, že она отъиде (v prol. Istoričesk. muzea č. 2773: бѣжа) во инъ градъ Тетинъ (такo) нарицаемъ. Opisovače legendy v Prologu Istorič. muzea č. 890 zřejmě neuspokojilo toto nedostatečné udání místa, a proto sám ze svého dodal: Тетинъ нарицаемъ страны сербьскыа. Podle jeho vysvětlení sv. Lidmila, chtějíc se zachránit před úklady své snachy, odešla do svého rodiště; o tomto rodišti se opravovatel textu s jistotou domníval, že bylo v Srbsku. To, co učinil prepisovač legendy o sv. Lidmile v XVI. stol., mohl učinit i autor legendy o sv. Václavu a ještě pravděpodobněji někdo z prvních opisovačů; označil dohadem místo, kam byla Drahomíra vyháněna, užívaje při tom jednoho ze jmen, která se vyskytují v legendě. V originálu proložní legendy o sv. Václavu, jako v staroslov. legendě, slovъ въ Будочъ snad ani nebylo. Chceme-li označit písemný pra-

¹) Obrana knížete Václava Sv., 13; srov. *Palachý*, Dějiny národa česk. I.

²) Srov. *V. O. Klyuchevskij*, Древне-русская жизнь святыхъ, какъ историческій источникъ, Москва, 1871, 176. — Alexandra Jaroslaviče Něvského jeden z životopisů jmenuje *Jaroslavem*, zaměňuje jeho jméno s otcem; viz u tom v mém spise Древне-рус. княж. житія, 169.

³) Матеръ свою (и)зъ) зимаа свою изгна отъ себе (38).

men tohoto dodatku, můžeme i zde ukázat na starosl. legendu o sv. Lidmile. K tomu vybíží částečně i rozbor textů proložní legendy a staroslov. legendy o sv. Václavu.

V proložní legendě se čte:

Паустиша Вячеслава, да отженеть матеръ свою, рекуще; хошетъ тя убити съ братома (variant s bratrem), та бо преже убила естъ и бабу твою Людмилу. И отъгна матеръ своего въ Будочь. И по малѣ покався, приведе ю къ себѣ.

V legendě Vostokovské:

Ти же намолвиша Вячеславу, рѣша: хошетъ тя Болеславъ убити, съ матерью совѣщава . . . ; бѣша Вячеслава научили (var. Минеј. наустили) выдати (var. выгнати, изгнати) матеръ свою безъ вины. Вячеславъ же разумѣвъ страхъ божій . . . и приведе паки (въ Прагѣ) матеръ свою . . . , каяшеся.

Vypustíme-li v textě proložní legendy podtržená slova, srovnává se tento text obsahem s textem staroslov. legendy o sv. Václavu, ale v podobě zkrácené. Dodatek, o zabiti sv. Lidmily, je tu vsunut pod vlivem staroslov. legendy o sv. Lidmili. Z téhož staroslov. pramene a pod jeho vlivem nastala záměna slov bezъ вины — въ Будочь. Opravovateli, který četl zprávu o Drahomíře v staroslov. legendě o sv. Lidmili, mohla se zdát slova bezъ вины nemístnými, a proto zaměnil čtení jedné památky za čtení památky druhé.

Rozbor textu proložní legendy o sv. Václavu stran tří odchylek od staroslov. legendy (o Spytihněvovi, o Budci, o zázračné příhodě s krví) dopouští, že se můžeme omezit na tři prameny: na jihoruskou redakci staroslov. legendy o sv. Václavu (jako základní pramen), na slov. redakci Gumpoldovy legendy a na staroslov. legendu o sv. Lidmili (prameny doplňující). Pro životopis sv. Václava bude nutno připustit ještě jeden vedlejší pramen *ruský*, kterým by se vysvětlily některé odchylky proložní legendy od staroslov. legendy o sv. Václavu.

V proložních životech ruských světců, které jsou sepsány podle širších legend, bývá pravidlem, že zkrácené texty zachovávají velikou, někdy až doslovnou příbuznost s původním čtením. Proto skoro vždycky bývá lehké ukázati nejen na pramen proložních životopisů, ale i na jeho redakci.

O tom byla řeč již výše, když jsem ličil vztah proložní statí o přenesení ostatků sv. Václava k jihoruské redakci staroslov. legendy. Proložní legenda o sv. Václavu na den 28. září je výjimkou od tohoto pravidla. V té se setkáváme tak často s variantami a doplňky k textu staroslov. legendy, že snad není oddíl, který by se úplně kryl s textem staroslov. legendy. V čem je toho příčina? Sotva lze přičíst tyto rozdíly na vrub osobností spisovatele, který nebyl zvyklý prostě opisovat cizí myšlenky. V staré Rusi se svéráznost spisovatelova pokládala spíše za nedostatek, za důkaz nevzdělanosti, nežli za nějakou přednost. Ani v druhé práci našeho autora, v proložní legendě o sv. Lidmili, jak se zdá, se tato svéráznost nijak nejeví. Srovnáváme-li text proložní legendy o sv. Lidmili s jednotlivými místy latinských legend o této světici, přicházíme k závěru, že její proložní legenda je blízka staroslov. legendě o sv. Lidmili. Byly tedy asi jiné, *věcné* příčiny, které vedly autora k tomu, že psal jinak, nežli je psána spousta jiných proložních legend. Ježto větší část slohových odchylek proložní legendy o sv. Václavu od staroslov. legendy je vzata z podobných vzorů geografické literatury o sv. Borisovi a Glěbovi, míním, že řečená literatura působila na autora této legendy i v tomto směru. Život sv. Borise a Glěba a částečně i *jihoruské* redakce proložní legendy o těchto svatých byly, po mém mínění, autorovi při práci vzorem. Podám o tom několik dokladů.

Ve vypravování o zázračné příhodě s krví (přejal-li je autor co do obsahu od překla-

datele latinských legend, viz str. 56—58) přidal náš pisár k prameni: *вопьяше бо яко и Авелева къ Богу на Болеслава*. Toto srovnání se mohlo ovšem vyskytnouti u autora i bez cizího vlivu, ale způsob vypravování je blízký textu „Žitíjného Skazaniija“ sv. Borise i Glěba: *кровь брату моему (variant брата моего) вопіеть къ тобѣ, Владико, Якоже Авелева — слова кнѣзете Ярослава, která пронесл на мѣстѣ, kde byl sv. Boris zabit.*¹

Ve většině rukopisů proložní legendy o sv. Václavu v rozmluvě velmožů s Boleslavem čteme: *а мы тобѣ (ти) приємъ*. To je původní čtení; srov. s tím slova Svatoplukova v nejstarší letopisné redakci vypravování o Borisovi a Glěbovi k bojarům: *приѣте-ли ми всѣмъ сердцемъ?*

V pergaménovém Prologu ze XIV. století, chovaném v Typografské knihovně č. 161, se čte: *Гнѣвыа же пронзе ему сердце мечемъ*; v ostatních rukopisech: *Гнѣвыа же (var. инъ же) прободе ему ребра мечемъ*; podobně i v staroslov. legendě o sv. Václavu. K řečené opravě původního textu čteme zase v proložní legendě blízkou paralelu o Borisovi: *и единый извлекъ мечъ, пронзе и (Бориса) въ сердце (28—9).*

Místo slov staroslov. legendy и испусти (В.) духъ свой čteme v proložní legendě čtení v proložních životopisech obvyklejší: *и предать св. В. блаженую душу въ руцѣ Господни (var. Господеви, Божиі); тотѣж и в proložní legendě o sv. Borisovi: и предать (В.) душу свою въ руцѣ Божиі (var. Господеви) (31).*

Slova, která doplňují vylíčení staroslov. legendy o poměru Boleslava k jeho bratrovi, бѣ бо языкомъ лъстивъ (var. лъстивомъ) паче живота своего любая, а на сердцѣ своемъ оубійствѣ его помышляше, mohla se objevit v legendě nejspíše pod vlivem obdobného vyjádření v životopisech sv. Borise a Glěba o poměru Svatoplukově k bratrům: *посла же лестію (var. лестно) къ Борису, глаголя: брате любовь хошу съ тобою имѣти; се же оканный неистину глаголаше, лъстя подъ нимъ, како бы и (В.) погубити (28, 35).*

Zkoumaje slovanskou redakci Gumpoldovy legendy pozorují, že překladatel pod vlivem staroslověnské legendy o sv. Václavu zmirňuje vyjádření latinského pramene o vině Boleslavově při zavraždění bratrově a větší část viny svaluje *na rádce* Boleslavovy, bojary. Proti tomu v některých slovech proložní legendy můžeme pozorovat u autora snahu zvětšit odpovědnost a zdůraznit *osobní* účast Boleslavovu. Myšlenku zavraždit Václava i podle proložní legendy vnukají Boleslavovi velmoži, ale v dalším projednávání plánů vystupuje především Boleslav. Proto původní slova staroslov. legendy: *тогда злиі дьяволи възваша Болеслава, совѣтъ творяще неприязнь о Вячеславѣ; и възваша совѣ Болеслава (на Гнѣвыснѣ дворѣ) и сотвориша злий той совѣтъ неприязнь, jsou v proložní legendě takto změněna: и сотвори съ ними совѣтъ Болеславъ; утверди совѣтъ съ боляры его Болеславъ.*

Autor staroslov. legendy věří v opravdové pokání Boleslavovo a mluví o něm bez omlouvání, které je zaznamenáno v proložní stati na den 4. března. Spisovatel proložní legendy se vůbec nezmiňuje o osobním účastenství Boleslavově při přenesení ostatků sv. Václava. Co asi mohlo být příčinou neodůvodněné opravy v textu staroslov. legendy? Nejspíše zase snaha, přirovnat knížata bratrovrahy, Boleslava a Svatopluka. V proložních životopisech sv. Borise aspoň máme tato obdobná slova s proložní legendou: *призва (Святополкъ) Вышегородьца (var. бояры, мужѣ) съвѣтъ створивъ (обѣ оубійствѣ В.); и созва къ совѣ боляры его (28, 30).*

¹) Srov. Древне-рус. княж. житія, Прилози, 42; dále v závorkách číslo stránky tohoto spisu.

Podobnost tu ovšem není veliká, ale při tak skrovné památce, jako je legenda o sv. Václavu, ji uvádím.

Po stránce literární zasluhují obě proložní legendy o českých světcích, aby byly zařazeny do skupiny stejné zdařilých proložních životopisů, jako jsou vzorná skládání v proložní ruské literatuře: legendy o sv. Borise a Glěbě, o Michalu Černigovském a nejstarší, dosud jen z jihoslovanské redakce Prologu známá, legenda o sv. Olze. Autor legend o českých světcích sotva spisoval svá skládání nahodile. Nenáležel k onomu literárnímu prostředí, v němž byly legendy o sv. Borisovi a Glebovi skládány a potom přepracovány? Kdybychom mohli oněm říci, že on sám sepsal nebo přepracovával proložní životopis sv. Borise a Glěba, byl by vliv ruského proložního vzoru na proložní legendu o sv. Václavu tím pochopitelnější. Skutečnost, že spisovatel proložní legendy o sv. Václavu užil životopisné literatury o sv. Borisovi a Glěbovi v nejstarší *jihoruské redakci*, potvrzuje moje mínění, že i proložní legendy o českých světcích jsou původu *jihoruského*.

Na závěr podávám poznámky o svém vydání proložních legend o sv. Václavu a Lidmile.

Texty legend na den 16. a 28. září uveřejňuji podle nejstaršího ze známých rukopisů, podle pergamenového Prologu z XIII. — XIV. stol., č. 153 bývalé moskevské Typografské knihovny (nyní knih. Centrálního archivu); to jsou texty, které jmenuji texty „prvního řádu“. Varianty k nim uvádím z Prologu téže knihovny č. 161 (T²), pocházejícího ze XIV. stol.; k legendě o sv. Lidmile ještě z t. zv. Priluckého pergam. prologu ze XIV. — XV. stol. (Pr), sign. A 1^{1/264} bývalé knihovny petrohradské Duchovní akademie, nyní Gosudarstv. publické knihovny (v Leningradě). List se čtenými na 28. září se tu nedochoval. Z pergam. Prologu Publické knihovny (sbírky Pogodinovy) ze XIV — XV. století připojuji fotografické snímky s celým textem; je to starý rukopis nejvhodnější k reprodukci. V rukopise Typografské knihovny č. 153, který jsem položil za základ, je písmo vybledlé. Ve variantech podávám v podstatě celý text i druhé odrůdy, podle tří pergam. rukopisů ze XIV. stol.: Patriarší knihovny (nyní moskevského Istor. musea) č. 244 (P¹), č. 247 (P²), a č. 248 (P³); v papírových rukopisech přestanu na textu Vel. Mineje metropolitů Makaria, podle obojího rukopisu této staroruské sbírky: Uspenského č. 986 a Synodálního č. 174; ježto pak není rozdílu v textě obou rukopisů, uvádím jej prostě pod zn. VČM. Uvádět varianty z ostatních papírových rukopisů XV. — XVI. stol. nepovažoval jsem za vhodné.

Týmiž zásadami a týmž způsobem označení jsem se řídil i ve vydání proložní stati o sv. Václavu na den 4. března. Ale text této stati je v rukopisech méně pestrý nežli text předěšlých legend, a stať sama je po stránce literární méně zajímavá. Text první odrůdy podávám podle pergam. Prologu Uspenského soboru č. 3 Patriarší knihovny z poč. XV. stol. (1406); varianty k němu z pergam. Prologu Patriarší knihovny č. 248 ze XIV. stol. Z druhé odrůdy беру Uspenský rukopis (papírový) Vel. Mineje Četij (VČM) č. 992 (v rukopise Synodální knihovny chybějí Mineje březnové) a Prolog (papírový) z poč. XVII. stol., sbírky Grigorovičovy č. 1706 v Rumjancovském museu (nyní Leninské veřejné knihovně v Moskvě).

Texty uvádím paleograficky přesně se všemi zvláštnostmi originálu, pokud je v tiskovém vydání možno. Svislými čarami označuji řádky textu v originále.

OBSAH.

Proložní legendy o sv. Václavu a sv. Lidmile se čtou toliko v staroruských rukopisech; je nanejvýš, že ani u Slovanů západních ani v literatuře jihoslovanské v staré době nebyly známy. Při ohromném množství staroruských rukopisů těchto památek není divu, že jejich

text se leckde různí; ale všechny tyto rozdíly vznikly jen z toho, jak ten neb onen opisovač nebo čtenář původní redakci legendy pojal a dále podával. Nelze tedy mluvit o nových redakcích těchto památek, nýbrž toliko o roznostech jednoho a téhož původního čtení.

Legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu (tato z 28. září) osudem svých rukopisů těsně souvisí a i svým původem jsou rovněž v úzkém svazku mezi sebou. Jsou to památky jiho-ruské písemnosti z druhé polovice XII. nebo ze zač. XIII. stol., vzdělané podle starých slovanských legend o těchto svatých, pravděpodobně jedním a týmž autorem a v jedné a téže době.

V legendě o sv. Václavu (28. září) možno vedle jejího základního pramene, jihoruské redakce staroslov. legendy, vidět ještě vliv dvou jiných památek: staré, nyní neznámé, slovanské legendy o sv. Lidmile a slovanského překladu Gumpoldovy legendy o sv. Václavu. Na účet těchto památek můžeme přičíst jednak odchylky od jejího původního pramene, jednak přírůstky k němu, pokud obsahují *skutečné nové zprávy* (vypravování shodné s latinskými legendami, o zázraku s krví, ze slov. překladu Gumpoldovy legendy, nebo doplňky o Spytihněvi a o vyhnání Drahomíry na Budeč ze staroslov. legendy o sv. Lidmile).

Autor legendy o sv. Václavu si vzal za vzor při práci proložní legendu o sv. knížeti Borisovi, jejíž pramen, Жизниное Сказание o sv. Borise a Glěbovi, v starší redakci ne-zůstal bez vlivu na legendu o sv. Václavu.

Z textů těchto ruských památek si vysvětlíme odchylky proložní legendy o sv. Václavu od základního jejího pramene, t. j. od legendy staroslovanské.

Tato příbuznost proložní legendy o sv. Václavu s hagiografickou literaturou o Borisovi a Glěbovi dovoluje nám spojit původ legendy s oním ruským literárním prostředím, které se zabývalo skládáním a přepracováváním hagiografických spisů o Borisovi a Glěbovi. Je možno, že autor proložní legendy o sv. Václavu byl i autorem jedné z redakcí proložní legendy o sv. Borisovi.

Proložní stať o Přenesení ostatků sv. Václava (4. března) je, co se týče doby skládání i co se týče pramene, rovněž jihoruské redakce staroslov. legendy o sv. Václavu, příbuzná s proložní legendou na 28. září. Ale z obsahu proložní statí není tuto příbuznost vidět. Z toho důvodu spíše lze soudit, že autorem proložní statí (4. března) byl někdo jiný nežli autor proložní legendy z 28. září. Také v této statí, jako v proložní legendě, můžeme znamenat vliv životopisné literatury o sv. Borisovi a Glěbovi. Přiložené texty podávají původní čtení legend, a varianty k nim ukazují rozličné počáteční pokusy o přepracování tohoto původního znění.

Poznámka. Při studiu proložních legend o sv. Lidmile a o sv. Václavu prohlédl jsem 98 rukopisů Prologu záříjové polovice roku (z těch 19 pergamenových) a 69 rukopisů březnové polovice roku (z těch 20 pergaménových). Zbývá ještě asi 30 rukopisů Prologu z druhé polovice XVI. stol. a ze XVII. stol.

Ко тѣ дѣи сѣи¹ ѿице людинамы. какы сѣго кѣсалака.²

V týž den (16. září) svaté mučednice Lidmily, báby sv. Václava.

1. 22 ob.^b Блаженѣ людина. баше ѿ земли сербс-
скиѣ.³ кна/ за сербскаго дѣи.⁴ ѿда/ на
бѣ за чешскаго кна/ за/ именемъ боривоѣ.
ѣ башу же тогда не вси крѣи⁵ егда/ же
кыста вкунѣ⁶ просвѣти/стася ѿмъ дѣи сѣи
нѣи/ і крѣи/стася ко ѿмъ дѣи і сѣи і сѣго/
дѣи. ѿ создаста⁷ цркви ѿ сово/кунѣи сѣи.
ѿ родѣи⁸ сѣи/ сѣи ѿ дѣи.⁹ боривоѣ же.
ѿ ѿ сѣи. житѣи сѣи ѿице. блѣ женаѣ же
людина всю пѣча/лѣи ѿице¹⁰ кѣ бѣ. ѿ все
сво/е ѿице ѿ матѣи ници мѣ¹¹ раздѣи.¹²
сѣи же ѿице вратѣ славѣ¹³ приѣи прѣи¹⁴ оцѣ.¹⁵
ѿ тѣи¹⁶ / владѣи¹⁷ лѣи Дѣи. почи ѿ гѣи/ ѿице
властѣи вачеславѣи/ внукѣи людинаѣи тогда/
начи мѣи сѣи мѣи ваче/сала на свѣи
своѣи зѣи¹⁸ людинаѣи. ѿице сѣи и сѣи¹⁹
погубѣи ю. раздѣи/ици же.²⁰ людинаѣи. ѿице
вѣи ѿице тѣи²¹ нарицаѣи/мѣи.²² сѣи
же ѿице сѣи сѣи / сѣи бѣи ѿице. и²³ по/

Blahoslavená Lidmila byla ze země Srbské,
knížete srbského dcera. Byla provdána za čes-
kého knížete, jménem Bořivoje. Nebyli tehdy
ještě všichni pokřtěni; * když pak byli spolu,
osvítily se jim oči srdce (jejich), a byli pokřtěni
ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého. I vy-
stavěli chrámy a shromáždili kněze. A zplo-
dili tři syny a dceru. ** Bořivoj pak, máje šest-
atřicet let, z života tohoto odešel. Blahoslavená
pak Lidmila všecku péči *** měla k Bohu a roz-
dala všecko své jmění na almužnu chudým.
Syn pak její Vratislav přejal stolec otcovský,
a ten, vládnuv třiatřicet let, skončil v Pánu,
i přejal vládu Václav, vnuk Lidmilin. Tehdy
začala pomýšleti máti Václava velmi † proti
tchyni své a všelijak hledala zahubití ji. Vě-
douce to Lidmila, odešla na jiný hrad, nazvaný
Tetín. Snacha pak její se uradila se dvěma
bojary a poslala je na Tetín, aby zahubili tchyni

Varianty k textu: ¹) T² сѣи; ²) T² кназа; ³) T² сербскимъ; ⁴) VČM + и; ⁵⁻⁵⁾ P¹, P² икрѣиции вси; podobně i VČM, P³ башу бо тогда не крѣици сѣици вси; ⁶) tak i v T², jinde: вкунѣ; ⁷) T² созда; ⁸) tak i v Pr.; P¹ дѣири, P² три сѣи и три дѣири, VČM: и дѣири; ⁹) VČM ѿмаше; ¹⁰) VČM ницихъ; ¹¹) P¹ издѣи; ¹²) P¹, P² братиславъ; ¹³) VČM столъ; ¹⁴) T¹ оци, VČM отѣи; ¹⁵) VČM той; ¹⁶) P², VČM ѿицеи; ¹⁷) T² толико: ѿицеи; ¹⁸) T² людинаѣи; ¹⁹) Pr. раздѣи же; ²⁰) P¹, VČM тетинѣи; ²¹) Pr. нарицаѣи; ²²) VČM ѿицеи; ²³) P¹, P² ѿицеи.

*) Většina rukopisů P¹, P², i Minejní, mají: nepokřtěni všichni (= pohané); P³ byli pak tehdy nekřesťané jsouce všichni. — **) P²: tři syny a tři dcery; VČM: a dcery; P¹: dcery. — ***) пѣча/лѣи může být: soužení, zármutek (олучи-) i péče. — †) зѣи (velmi) je v našem rukopise asi zkažené původní зѣи (zle), jak mají ruko-
pisy Minejní.

23.^a сла ѿ въ тигентъ.²² 23 дакъ погубилъ сѣ кровь ѿѿа людѣ мнѣ.²⁴ 24 пришедшема же раз/войникомъ тѣмѣ.²⁵ сово/кѣнѣста о соѣк множество / злодѣѣ подобны сѣкѣ.²⁶ вѣче рѣ же вѣкино бѣтѣнина дво/рѣ.²⁷ со брѣжнѣмъ и разбѣна.²⁸ / двѣри ѿ вѣндоша « хрѣмъ.²⁹ ѿ мѣше же людѣмъ вѣвергоста / оуже на шнѣ ѿѿ. ѿ оудаки ста ѿ.³⁰ ѿ тако приѿтъ конѣцъ житѣю в дѣѣ сѣвотѣнѣ в не/рѣвѣн.³¹ чѣ ноѣн живѣн.³² лѣ. / ѿ ѿ ѿдно лѣто.³³ ѿ бѣ оугоди/вѣн.³⁴ мѣчѣнѣнѣ вѣнѣцъ при/ѿмѣнѣ. вѣ бо по кажа ѿ не/ѿ знаменѣнѣ ѿ чѣса на мѣ стѣк ѿдеже вѣк погребѣна не/вѣк ко в цѣркѣнѣ но по стѣкноу / грѣ. ѿдѣже по вѣсѣ ноѣн ѿвѣл хѣсѣ свѣтѣнѣ го раѣнѣ. ѿ нѣкѣ/ѿ слѣнѣцъ прозрѣ прикоснѣ/вѣсѣ нерѣнѣ.³⁵ ѿдѣже людѣмъ лежанѣ ѿ ѿтолѣк многа вѣѣ / чюдѣса. ѿже слышѣнѣ кнѣѣ. ѿѿ вѣчѣславѣ / потѣравѣсѣ / прѣнесѣ.³⁶ вѣѣ скоѣ в славѣнѣ/ѿ градѣ прагѣ. ѿ положи мо ѿн ѿѿ в цѣркѣнѣ стѣго геѣргѣ/ѿ ѿдеже и нѣнѣк многа.³⁷ сѣѣ / знаменѣнѣ и чюдѣса.³⁸

její Lidmilu. Přišedše pak vražové ti, shromáždili množství zlosynů sobě podobných. Když pak byl večer, obstoupili dvůr se zbraněmi a rozbili dveře a vešli do domu. Chopivše pak Lidmilu, vhodili provaz na hrdlo její a udusili ji. A tak vzala konec života v den sobotní, v první hodinu noční, živši let šedesát a jedno (léto), Bohu se zalibivši a korunu mučednickou přijavši. Neboť Bůh ukázal skrze ni znamení a divy na místě, kdež byla pohřbena; nebyla totiž (pochována) v kostele, ale pode zdí hradní, kdež se po všechny noci zjevovaly svíce hořící. I nějaký slepec prozřel, dotknuv se prsti, kdež Lidmila ležela. A od té doby se děly mnohé zázraky, o nichž slyše vnuk její Václav, pospíšiv si přenesl bábu svou do slavného města Prahy a položil ostatky její v kostele sv. Jiří, kdež i nyní mnohá znamení a zázraky se dějí.

По тѣмъ дѣмъ стѣтѣмъ стѣго вѣчѣславѣ / кнѣзѣ чѣшѣскѣго.

V týž den (28. září) umučení svatého Václava, knížete českého.

1. 37 ob.^b Подобно юсть¹ прѣже бѣѣѣ / вѣдѣти¹ и столѣ стѣго мѣчѣнѣнѣ вѣчѣславѣ. сѣ² вѣ / сѣѣ вратѣславѣ / кнѣзѣ / чѣшѣскѣ ѿмѣѣ подѣ

Slušné jest předem znáti vlast a stolec svatého mučedníka Václava. Tento byl syn Vratislava, knížete českého, maje pod sebou dva

22) T² тѣнѣ; 23, 23) totéž čtení i v Pr.; T² да слышѣ, P¹, VČM да вѣста ю погубѣнѣ; 24, 24) P¹, VČM пришедѣше ма; 25) P², VČM има; 26) VČM сѣ; 27) T² разбѣна; 28, 28) totéž čtení v T², Pr.; v P¹, P² вѣвергоста оуѣнѣ на шнѣ и слышѣнѣ ѿ сѣ глѣѣнѣ и тѣмъ оуѣнѣнѣ; P² VČM вѣвергоста оуѣнѣнѣ слышѣнѣ сѣ глѣѣнѣ ѿ на шнѣ и тѣмъ оуѣнѣнѣ (уѣрѣсѣ, а druhá čtení: уѣжѣ, — уѣнѣсѣ, уѣнѣнѣ,); 29) T² вѣ ѿ; 30, 30) ѿ ѿ ѿ T²; 31) T² оуѣнѣнѣ; 32) Pr. прѣстѣ; 33) P¹, VČM слышѣнѣ; 34) P¹, Pr. прѣнесѣ; 35) T² многа чюдѣса сѣѣ.

Varianty: 1, 1) T² прѣже вѣдѣти; VČM вѣдѣти прѣже; 2) VČM сѣѣ;

сокою два брата⁸ испытити гнѣва боеслава.⁸
⁴ преставляюша же сѧ⁴ ѿцю⁵ і⁶ / прии⁷ ваче-
 члавъ столъ ѿчь⁷ то / гда злѣ ради чаици⁸ на-
 чаша / браю сваживати. ⁹ перво⁹ же / наоустни-
 на⁹ вачеслава да ѿ женеть мѣрь своѣ ркѣ. ¹⁰
 хо цють тѧ оустити с братома. ¹¹ та / ко и¹¹
 преже оукила естъ бавѣ твѣ¹⁰ ю людинамѣ. и ѿгна
 мѣрь сво ю в вѣчѣ. и помалѣ покаиавъ / сѧ
 приведе ѿ к соекъ.¹² болярѣ¹³ же / послаша¹⁴
 38.2 к братѣ ѿго ркѣ. // аще¹⁵ насѣ не послѣ-
 наемъ.¹⁵ не / оупередили оустити брата сво ѿго
 то онѣ¹⁶ тѣмъ хоцють оустити / а мѣ¹⁷ ти
 наче сего хоцемъ.¹⁷ и / створи с ними сѣктъ
 боесла / вѣ. оумоли же¹⁸ брата вачесла ва
 прити¹⁹ к сѣкѣ¹⁹ на оспити²⁰ цѣки. и при-
 шедъ²⁰ вачеславъ / и²¹ побѣдно прѣвѣста въ
 дѣи сѣи нии. въсхотѣ же вачеславъ / ѿити
 ѿ града и оумоли ѿго²² боеславъ²² до оутрени
 повесе / лнтисѧ. ²³ вѣ бо ѿзъкомъ лстѣ / вѣмъ.²³
 наче живота своѣго лю / ба и. а²⁴ на срѣци
 своѣмъ ѿ оуби / истѣхъ ѿго помышляше²⁵ и ѿ ко
 ѿблеже²⁶ вачеславъ²⁷ той по цн в градѣ и оу-
 твердихъ сѣкѣ²⁷ тѣ²⁷ с болярѣ²⁸ ѿго боеславъ²⁹
 ѿ / оубивши³⁰ братни. ³⁰ и оутро³⁰ и дѣи
 юмѣ на оутрени³¹ кѣ³¹ цѣки. ³² постиже
 боеславъ сѣ / коларѣ и оудари и в главу
 мѣ чемъ. и побѣже вачеславъ³³ вѣ³³ цѣкѣ.³³

bratry: Spytihněva a Boleslava. Když pak
 zemřel otec, převzal Václav stolec otcovský.
 Tehdy zlomyslní lidé začali popouzetí bratry
 (proti sobě). Zprvu navedli Václava, aby vy-
 hnal matku, řkouce: „Chce tě zabít s bratřími,
 neboť ta zabila i dříve bábu tvoji Lidmilu.“
 I vyhnal matku svou na Budeč, a zakrátko
 kaje se přivedl ji k sobě (nazpět). Bojaři pak
 poslali k bratru jeho řkouce: „Jestliže nás ne-
 uposlechněš, (a) nepředeješ-li v zabítí bratra
 svého, on tě zabije; ale my tobě nad onoho
 přejeme.“ I vešel s nimi v radu Boleslav. Po-
 žádal pak bratra Václava, aby přišel k němu
 na „Posvěcení chrámu“. A přišel Václav, a mile
 ztrávil den Posvěcení. Václav pak chtěl ode-
 jíti z hradu, i přemluvil jej Boleslav, aby se do
 jitra (s ním) veselil. Byl totiž jazykem lstivý,
 více než život svůj miluje jej, ale v srdci svém
 na zabítí jeho pomýšlel. A když Václav ulehl,
 té noci na hradě potvrdil radu s bojary svými
 o zabítí bratrově. A ráno, když šel na jitřní
 k chrámu, zastíhl (jej) Boleslav s bojary a ude-
 řil jej do hlavy mečem. I běžel Václav do

^{2,2}) T², VČM боеслава и спытити гнѣва; P³ спытати гнѣва; ⁴⁻⁴) VCM ѿмориу же; ⁵) T² + и; ⁶) není v VCM;
⁷) T² + и; ⁸) VČM боари; ⁹⁻⁹) T² и перво наоустниша; ¹⁰) VČM ркѣ; ¹¹⁻¹¹) P¹ тако и; ¹²) T², VČM къ сѣкѣ;
¹³) T² боари; ¹⁴) T² послаша; ¹⁵⁻¹⁵) není v T²; ¹⁶) není v P¹, VČM; ¹⁷⁻¹⁷) T² není: ти; P¹, P², VČM а мы
 тоекъ (P³ ти) примамъ и тѣмъ паче сего хоцемъ; ¹⁸) T² není: же; ¹⁹⁻¹⁹) není v VČM; ²⁰) T² приде; ²¹) v T² není: и;
²²⁻²²) T² да въ оутрени дѣи повеселасѧ; P¹; VČM повеселасѧ; ²³) T² лстѣхъ, P¹, VČM лстѣвомъ; ²⁴) v P¹ místo
 а—и, VČM на срѣци же; ²⁵) VČM мысла, ²⁶) P¹ шелаже; ²⁷⁻²⁷) T² въ градѣ. тон нош оутвердихъ сѣкѣтъ;
²⁸) T² VČM боари; ²⁹) P², P³ ѿ оубиствѣхъ; ³⁰⁻³⁰) P³ въ оутрѣи; ³¹) P², VČM заоутрени; ³²) T² въ цѣкѣ и;
³³⁻³³) v P¹ není, T² къ цѣрки, VČM къ цѣркѣ, P³ воиѣ;

постигоста ѿ тира⁸¹ и⁸⁵ ра/сѣккоста ѿ въ
дверѣ црквиныхъ. / гнѣкыса же⁸⁵ ⁸⁶ прокоде
емѹ ребра / мечемъ.⁸⁶ сѣты же вѣчславъ / пре-
дѣста вѣжнѹю свою дѣно / рꙋцѣхъ бѣи⁸⁷ по-
недѣланикѹ же / свитѣицю. крови же юго⁸⁹ не
мо/гоша потертѣ⁸⁸ по три дѣи сѣтѣхъ нѣ
црквины⁹⁰ вопиѣше во к бѣ⁹⁰ аки авелеа⁹⁰ на
38^b бо/селава. по // нѣколицихъ же лѣтѣхъ при-
се⁹¹ нѣхъ бѣша моци ѿго въ / славныи гѣра
прагѹ. / и положени бѣша оу сѣго вѣта.

chrám. Zastihli jej Tira (a Tista)* a rozsekali
jej ve dveřích chrámových. Hněvysa pak pro-
bodl mu bok mečem. Svatý Václav pak ode-
vzdal blahoslavenou duši svou v ruce boží,
když pondělí svítalo. Krev pak jeho nemohli
setřítí po tři dni se stěn chrámových, neboť
volala k Bohu jako Abelova proti Boleslavovi.
Po několika letech byly přeneseny ostatky jeho
do slavného města Prahy a položeny byly
u svatého Víta.

Къ тѣхъ дѣи¹ принесение¹ сѣго вѣчслава.

V týž den (4. března) „Přenesení“ svatého Václava.

² Тѣхъ сѣ² князѣхъ въ часѣхъ³ правде нѣ⁴
l. 5 ob.^b именемъ вѣчславъ рождѣ⁵ ѿ крѣтѣланѹ ро-
дителемъ оца / вратислава⁶ мѣри же доро-
ми⁷ врата же⁸ нѣмѣише старѣиши⁹ го бо-
слава.⁸ бо/славъ же поучени¹⁰ юмъ⁹ дѣи¹⁰ коленихъ
оуби врата свою/го вѣчслава. ¹⁰ тогда яви¹⁰ се
чудо / надѣ телесѣхъ сѣго вѣчслава / ѿко
кровь юго не ѿдаше за гѣ. дѣи / р земаю.¹¹
третий же дѣи вечеръ / ¹² цркви възидѣ надѣ
ни¹². ¹² іако ди/вѣтиса всѣмъ видѣицимъ.¹³
¹⁴ ви/дѣвъ сѣ¹⁴ бо/славъ. ¹⁵ приложи шка/ме-
нение срѣца своего на казѣхъ. / и кѣю свою
железною преклони / на моление.¹⁵ разоумѣ

Byl kníže v Čechách spravedlivý, jménem
Václav, rodilý z křesťanských rodičů: otce
Vratislava, matky pak Drahomily. Bratra pak
měl staršího Boleslava. Boleslav však nave-
dením ďáblovým zabil bratra svého Václava.
Tehdy ukázal se zázrak nad tělem svatého
Václava, že krev jeho po tři dni nešla do
země. Třetí den večer vzešel nad ním chrám,
takže se divili všichni vidoucí (to). Uviděv
to Boleslav, obrátil zatvrzelost srdce svého na
pokání a šíjí svou železnou sklonil k modlitbě.
Poznal hřích svůj, že netoliko zabil svého

³¹) P³ тира; ^{35,39}) ve všech ostat. rukopisech: и тѣста; P¹, VČM: и постигоста и дѣа болярина и расѣкоста и въ двѣрѣхъ црквиныхъ. нѣхъ же прокоде емѹ ребра...; P¹, P²: дѣа болярина... гнѣкыса же... ^{36,39}) T² проиде имѹ срѣца мечемъ; ³⁷) T² гни, P³ гни; ^{38,39}) P¹, VČM не ѿтерти; ^{39,39}) P¹, VČM аки авелеа.

Variants: 1-1) P, VČM¹ принесенимъ моцимъ (моцимъ VČM); 2-2) VČM²; G: Кѣхъ князѣхъ; 3) P³, G, VČM² и че-
хѣхъ, VČM¹ в чѣхѣхъ; 4) G блговѣрнѣхъ; 5) P рождѣ, G рождѣ, VČM¹ родѣса; 6) P вратислава, VČM² ратислава,
G ратислава; 7) P, VČM¹ дорогомѣхъ, VČM², G дорогомѣхъ; 8-9) VČM², G нѣмѣише бо/слава; 9) G поучени; 10) G+и;
11) VČM, G+въ; 12-12) P цркви, VČM цркви, G възидѣ сѣнѣ на нѣмѣхъ; 13) neni v G; 14-14) VČM², G видѣвъ ко; 15-15)
VČM², G приложѣ (приложѣхъ G) шкѣниное срѣца свое на покѣнѣи и кѣю свою железнѹю преклони (G приклони) на молѣнѣи;

*) Ve všech ostatních rukopisech jsou i slova „a Tista“, jak toho vyžaduje smysl.

6* грѣхъ свой / ѡже не токмо оуби брата своего
вѣчислава но инѣ ѡго ради погуби. / и по-
маноуся¹⁶ к боу коли грѣхъ створѣ / ривѣ и
¹⁷ молашеся боу вс преста / ни и всѣ сѣмь
и сѣмоу брату / своему вѣчиславу. тогда
посла / въ нивѣи и слуги свои. ¹⁸ и принесе¹⁸
тѣло брата своего вѣчислава из болесла /
вѣа града ¹⁹ въ прагю. ¹⁹ гла. азъ сгорѣ /
шихъ и грѣхъ мой и беззаконие²⁰ мо / ю азъ
свѣмъ. и положиша и оу²¹ црѣ / кви сѣго вѣта²²
о десною страну / ѡлтаря. ²³ ЕИ. аплоу²³ идѣ-
же бѣ самъ / рекаъ ²⁴ сѣтвори црква тоу. пре-
неснѣ²⁴ / бѣ вѣчислава кнѣзѣ мѣа марта /
въ дѣ. днѣ. ²⁵ вѣпокон²⁵ юго дѣю на лонѣ /
авраами и ѡсакѣ²⁶ и ѡсакѣ / идѣже вси
праведнии починають / чающе въскрѣсенниа гдѣ
нашего ісѣ хѣ.²⁷

bratra Václava, ale (i) jiné k vůli němu za-
hubil. A rozpomenuv se na Boha, jak veliký
hřích učinil, modlil se k Bohu bez přestání
i ke všem svatým i k svatému bratru svému
Václavu. Tehdy poslav kněze a sluhy svoje,
přinesl tělo bratra svého Václava z hradu Bole-
slavova do Prahy řka: „Zhřešil jsem a hřichu
svého a nepravosti své jsem si vědom.“ I po-
ložili jej v kostele svatého Víta, na pravé
straně oltáře „dvanácti apoštolů“, kdež byl
sám řekl, postaviv kostel ten. Přenesen byl
kníže Václav 4. den měsíce března. (Bůh)*
dejž pokoj duši jeho na lůně Abrahamově
a Izákově a Jakobově, kdež všichni spraved-
liví odpočívají, očekávající vzkříšení Pána na-
šeho Ježíše Krista.

¹⁶) VČM¹ G поманоуся; ¹⁷) VCM², G není; ^{18,19}) VČM¹ принести, G принести; ^{19,19}) v VCM², G неѣ;
²⁰) P, VČM², G беззаконни мои; ²¹) G въ; ²²) G вѣта; ^{23,23}) VČM¹, G двоюнадцати апла; ²⁴) G сѣтвори. тоу прини-
снѣ; ^{25,25}) VČM², G вѣ покон; ²⁶) G ѡсакѣан; ²⁷) VČM¹ + смѣ слава нѣхъ и прѣш.

*) Slovo „Bůh“ se čte ve Vel. Minejích, měli jsme je v úplném textu legendy o sv. Václavu, a vyžaduje ho smysl.

IV.

J. Vašica :

DRUHÁ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA
O SV. VÁCLAVU.

ÚVOD A TEXT S ČESKÝM I LATINSKÝM
PŘEKLADEM.

Zkrátky: G = latinský text legendy Gumpoldovy o sv. Václavu, K = kazaňský rukopis slovanské recenze Gumpoldovy legendy, P = petrohradský rukopis slovanské recenze Gumpoldovy legendy, FRB = Fontes rerum Bohemicarum, I. díl, Praha 1873, WLL = J. Pekař, Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians, Praha, 1906.

1. Slovanské zpracování latinské legendy Gumpoldovy o sv. Václavu objevil roku 1904 N. Nikolskij ve dvou cyrilských rukopisech, petrohradském (= P) a kazaňském (= K),¹ a vydal je r. 1909 s názvem „Legenda mantuanskago episkopa Gumpol'da o Sv. Vjačeslavě Čěsskom v slavjano-russkom pereloženii“ (ve sbírce „Pamjatniki drevnej pis'mennosti i iskusstva“, svazek 174).² Není to pouhý překlad slavné a skvělé hagiografické práce mantovského biskupa o českém mučedníku,³ nýbrž zároveň pokus o opravu a doplnění cizí práce ze zdrojů domácí tradice. Proto můžeme právem tuto památku nazvat i s J. Pekařem (WLL, 44 násl.) „druhou staroslovanskou legendou“ o sv. Václavu; jinak bývá také zvána po svém objeviteli legendou Nikolského.

Na její velkou historickou cenu poukázal dostatečně již J. Pekař v svém spise „Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians“ (1906, str. 44–51, 431–2).⁴ Současně dokazoval A. I. Sobolevskij ve studii „K chronologii drevněšich cerkovno-slavjanskich pamjatnikov“ (Izvěstija otděl. rus. jaz. i slov. 1906, t. XI, kn. 2, str. 1–19) rozbořem lexikálního materiálu (o. c. 4–8), že legenda Gumpoldova byla převedena do staroslověnštiny touž neznámou osobou, která ztlumočila též „Besědy“ sv. Rehoře a Kyjevské listy. I kdybychom nepřijali celého jeho závěru o identitě překladatele těchto tří textů, zejména co se týče Kyjevských listů,⁵ přece se nedá upřít, že je mezi Besědami a naší legendou po stránce

¹) První rukopis, označený zde P, je sborník psaný v 2. polovině XVI. století a obsahuje legendu o sv. Václavu na l. 371 v — 386 v (podrobný jeho popis viz ve vydání Nikolského, str. 83–93); dříve náležel Pařnuciovu klášteru v Borovsku (v gubernii kalužské), r. 1908 však byl, spolu s ostatními rukopisy borovského kláštera, odevzdán knihovně archivu sv. synodu v Petrohradě. — Druhý rukopis, označený zde K, jest Mineja na měsíc září a náležel dříve proslulému klášteru na ostrově Soloveckém; v Bílém moři, nyní se chová v knihovně kazaňské Duchovní akademie (čís. 500 Solov.); Nikolskij (o. c. II, pozn. 2) klade jej do XVI. stol., kdežto sestavitel „Opisanija rukopisej Soloveckago monastyrja“ (Kazaň 1885) jej přiřklí stol. XV. (roku 1494?).

²) Z vydání N. Nikolského přetiskl slovanský text legendy Gumpoldovy VI. Gruzín v své knize Slovanský svatý Václav (Praha, 1929, str. 134–169); za základ si vzal rukopis K a varianty z P uvedl v závorkách. Pro český překlad, který jde souběžně se slovanským, použil překladu F. J. Zoubka z FRB I; ta místa, kde se překlad slovanský odchýlil od latinské předlohy, pokusil se VI. Gruzín sám přeložit, nikoli vždy se zdarem. Pro výzkum textu tato edice nepřináší nic, mimo dvě tři drobnůstky.

³) Latinská legenda Gumpoldova byla vydána podle rukopisu knihovny ve Wolfenbüttlu od G. H. Pertze v Mon. Germ. Hist., Scriptorum t. IV (Hannover, 1841, str. 211–223), a odtud přetištěna ve FRB I. (str. 146–166) s českým, dnes již nevyhovujícím překladem Fr. J. Zoubka. O tomto památném rukopise s nejstarším miniaturním zobrazením sv. Václava srov. studii, kterou napsal Ant. Friedl (Illuminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttlu. Práce z vědeckých ústavů Karlovy university č. XIII, 1926, s 55 obrázky).

⁴) J. Pekař k svému rozboru použil otisk Nikolského, kromě druhého tiskového archu (t. j. ve vydání Nikolského, str. 17–32), který se ztratil poštou (srov. WLL, 431).

⁵) Názor Sobolevského o totožnosti překladatele jmenovaných tří textů odmítá V. Jagić v Entstehungsgeschichte³ (1913, str. 103, pozn. Kyjevské listy vznikly o víc než o století dříve než překlad Gumpolda. Cunibert Mohlberg (II Messale glagolitico di Kiew (secolo IX) ed il suo prototipo romano del secolo VI–VII. —

jazykové souvislost, která nemůže být nahodilá a opravňuje nás alespoň k té domněnce, že oba překlady vznikly v téže době a v témž prostředí.¹

N. Nikolskij v obsáhlém úvodě k své edici slovanského překladu Gumpoldovy legendy (str. I—LI) kromě popisu obou památek, v nichž se překlad ten dochoval, a kromě příslušné bibliografie podává také zevrubný výčet a rozbor všech odchylek slovanského překladu od latinské předlohy, s pokusem o určení, odkud jsou převzaty. Jeho výsledky, jak uvidíme, dají se v ledačems doplniti. N. Nikolskij [o. c. XLII sl.] pokládá slovanský překlad Gumpolda za plod českého písemnictví z XI. století; na potvrzení toho cituje list P. A. Lavrova o čechismech v překladě porůznu se vyskytujících a dovolává se při tom vzpomenuť studií Sobolevského a Pekaře.

Následující poznámky mají jednak doplniti úvodní stať Nikolského tím, že se pokoušejí blíže určití vzájemný poměr obou pozdních ruských opisů, které Nikolskij otiskl paralelně vedle sebe, a vnitřním rozbořem stanoviti povahu jejich prototypu, jednak také novými poznatky osvětliti ta místa, kde se slovanský překlad odchýlil od latinského originálu, buď se přiklání k některému z jiných známých textů, nebo podává zprávy docela nové, jedinud nedoložené.

2. Texty obou rukopisů, které nám dochovaly staroslovanské zpracování Gumpoldovy legendy, shodují se doslova i tam, kde jsou pouhým překladem Gumpolda, i v částech čerpaných z jiných pramenů, přece však nejsou na sobě přímo závislé, aby jeden mohl být pokládán za předlohu druhého, neboť v obou se vyskytují chyby opisovačské, jež tuto možnost vylučují. Hned v tom, hned v onom opise vypadlo nějaké slovo, které čteme v druhém, jak poučují s dostatek poznámky. Větší úryvek chybí jen v K (v kap. XII; srov. pozn. 7). Dále pozorujeme dosti hojně takových míst, kde jeden opis má členění chybné, druhý správné. Tak píše K chybně proti správnému znění v P: v prologu K *желаетъ* místo P *желаетъ* (desiderat); kap. V K *нѣтвори люды* m. P *не твориха люды*, K *вѣсѣдковалъ* m. P *вѣсѣдковалъ*; kap. VI K *предъ неправеднѣхъ* m. P *предъ онѣхъ пришеднѣхъ* (ad se adductus); kap. VII K *плады* m. P *платы* (septa); kap. X K *млада* m. P *мила* (dulces); kap. XIV K *ригъны* m. P *къръгъны* (crusinas); kap. XVIII K *скоты* m. P *скоты* (veste); kap. XXI K *выпнѣаго* m. P *днѣпнѣаго* (hodie); kap. XXIII K *ѡ сиуъже* m. P *ѡ снѣдѣже* (de virtutibus); kap. XXIV K *ѡжженикомъ* m. P *ѡжженикомъ* (vincitis), K *скончаша* m. P *искончаша* (exiliunt); kap. XXVI K *оутѣшениа* m. P *оутѣшениа* (mansuefactis); kap. XXX K *лжаше* m. P *лажаше* (od лажити, incedens) a j. Podobně zase v P, ač celkem řidčeji, sledáváme chyby proti správnému čtení v K: kap. VII P *сѣхрани ѣмъ* m. K *сѣхрани ѣмъ* (servando), P *полныа*.. *нѣполныа* m. K *волныа*.. *нѣволныа* (ultronea .. coacta); kap. X P *кѣрою* m. K *кѣрою*; kap. XVIII. P *разны* m. K *разны* (singulos); kap. XXVI P *ѡна* m. K *ѡна* (domino) a j.

Atti della Pontificia Academia Romana di Archeologia, seria III, Memorie vol. 2, Roma, 1929 — str. 286) dokonce ze shody modliteb mešních v Kyjevských zlomcích a v sakramentáli Padovském soudí, že překlad tohoto nejstaršího misálu blahoslého je dílem samého sv. Konstantina-Cyryla, pořízeným v Římě v letech 868—869.

¹) A. J. Sobolevskij shledal 57 příkladů, kde se totéž latinské slovo překládá v obou památkách tímž slovanským výrazem. Některé shody jsou velmi nápadné, na př. bystrost' = studium, zaklenuti = subcludere, zemlja = patria, oslad' = patibulum, prijazn' = amicus, račiti = dignari, řeč' = ratio, causa, sila = virtus, snaga = studium, susēd = civis, utjagnuti = mereri, čin = modus, čest'n = venerabilis. Dále uvádí ještě 26 případů, kde totéž slovo slovanské vyjadřuje v obou textech podobný, namnoze synonymní výraz latinský. I příslušná doslovnost překladu a některé hrubé omyly rušící smysl, společné v obou památkách, vedou nás k tomu, abychom připsali oba texty, ne-li téže osobě, alespoň témuž kroužku překladatelskému. K tomu srovnej také stať A. J. Sobolevského „Cerkovno-slavian. teksty moravskago proischoždenija“ v časopise „Russkij Filol. Vestnik“ (1900, t. XLIII, str. 154 násl.).

Z těchto vzájemných odchylek, zaviněných opisovači, jde najevo, že žádný z obou textů nemohl být druhému přímou předlohou. A přece vyplynuly oba z jedné starší předlohy A, oběma jim společné. To poznáváme s jistotou z toho, že se v obou opisech, K i P, vyskytují tytéž chyby opisovačské, jichž původní překlad X neměl. Jsou to na př.: v prologu K *неговѣла ко ѡнымъ*, P *неговѣла къ онымъ* místo *сего вѣкъ оуныи* (*hunc aetas iuvencula*); ib. KP *нигоу стѣхъныа старости* m. *того* (nebo *оного*) *стѣхъныа старости* (*illum frigidae senectutis*); ib. KP *смываніемъ* m. *смѣшаніемъ* (*commixtione*); ib. KP *радостъ* m. *рѣдкостъ* (*raritate*); kap. I KP *таче вѣчномоу* (=иш) m. *таче вѣрномуу* (*послѣдѣствію* = *ac sedulae posteritati*); kap. V K *к'томъ* не пристаіиіе, P *к'томъ* не пристаіиіе m. *къ домъ* же простъ *вѣкии* (? *domestica habitudine simplex*); ib. KP *т'кѣхъ* m. *тихъ* (*modestus*); ib. KP *неоученыа* (=а) m. *наоученыа* (=а = *edoctos*); kap. XIII KP *д'клл т'кѣ* m. *д'клатель* (*factorem*); ib. KP *оуды* m. *оумы* (? *consiliis*); kap. XV KP *оумъ* m. *моужъ* (*virum*); kap. XXI KP *ни минемъ* m. *ни мнѣ* (*non minus*); kap. XXIII KP *опрѣктона* m. *окрѣктына*. KP *вѣкмъ* m. *къ сѣмъ*, P *ракоу* (=8) m. *рѣкоу* (*rivulo*); KP *чистани* m. *чистани* (*sinceriter*); kap. XXIV K *ѣзы*, P *оуды* m. *оуды* (*membra*); kap. XXIX KP *къ* m. *иъ* (*sed*) a j.

Tato cyrilská předloha A, z které prostřednictvím několika dalších opisů vyplynuly oba ruské texty K i P, byla přepsána z hlaholského rukopisu. Na stopu tohoto poznatku uvedl mě chybný překlad latinské věty „proficisci non *moror*“ (v kap. XXX), kterou oba rukopisy tlumočí slovy *не моръ тало ити*. Poněvadž v téže kapitole ke konci „non *diutius morante*“ se překládá správně *не долго же медалуиш ѣиш*, není pochyby o tom, že „non *moror* = *неморъ*“ nebylo v původním překladě, nýbrž že tam stálo správně: *не мѣдлѣхъ*. Přeměna *мѣдлѣхъ* v *моръ* se vysvětlí mnohem lehčeji z hlaholice než z cyrilice, neboť v hlaholici druhé písmeno v obou slovech, *к* = *ѣ* a *ѣ* = *э*, je stejné vyjímajíc to, že při polohlase *к* ze středu písmena vybíhá nalevo vlasová čárka zakončená tečkou, což se snadno přehlédne; také *д* *и* (*ѣ ѣ* nebo ligaturu *ѣѣ*) možno si spíše splést s *р* (*ѣ*) v písmu hlaholském. Takové přehlédnutí je tím pochopitelnější u písaře, který nebyl dosti cvičen v hlaholici, zvláště když předpokládáme, že měl před sebou rukopis psaný zběžně a neúpravně, asi tak jako Pražské zlomky, náležející podle všeho témuž místu a téže době.

Dalším důkazem toho, že text A byl opsán z předlohy hlaholské, je záměna *к* za *а*, jež se tu naskýtá ve dvou případech: *рад-остъ* m. *рѣд-костъ* (v prologu), *ракоу* m. *рѣкоу* (v kap. XXIII). V hlaholici totiž značka *ѣ* může vyjadřovati i *к* i *и* (po palatálních souhláskách *и*). Písař méně zběhlý ve čtení hlaholského textu snadno mohl přepsati hlaholské *ѣ* omylem *а* místo *к*, neboť na mnohých místech toto *а* mělo vsutku fonetickou platnost *а* (*и*). Sem bych také zařadil záměnu *ч* za *и* v slově *руиш* místo správného *рѣиш* (*causam*)¹ v kap. XIX (srov. pozn. 31) a rovněž v kap. XXI (srov. pozn. 7); v hlaholském písmě se *ѣ* podobá ligatuře *ѣ* dosti značně, takže omyl se tu spíše vysvětlí nežli v cyrilici.

Konečně třetí důkaz, že originál překladu byl psán hlaholsky, vidím v tom, že rok, kdy ostatky sv. Václava byly přeneseny do Prahy, je určen čtvrtou indikcí místo páté. Jak již J. Pekař (WLL, 432) upozornil, připadá čtvrtá indikce na rok 931, kdežto odjinud víme, že přenesení se událo třetí rok po smrti Václavově, t. j. r. 932. Nesnáz zmizí, když připustíme, že text původně byl psán hlaholici, v níž písmeno *ѣ* (= *ѣ*) značí 5, kdežto cyrilské *ѣ* = 4. Písař omylem přepsal písmeno hlaholské cyrilským, bez ohledu na jeho numerickou platnost, tedy *ѣ* místo *ѣ*, a tím změnil pátou indikci, která přísluší roku 932, na čtvrtou.

¹) Přepisovatel napsal místo *рѣиш*—*рѣиш*, což pozdější opisovači změnili v *руиш*: v obou rukopisech se ostatně častěji píše *ѣ* místo *ѣ*.

Netřeba se nikterak pozastavovati nad tím, že se v obou rukopisech číslice vypisuje slovem (kap. XXIII): КР ЧЕТВѢРТАГО МѢСЯЦА. Můžeme s jistotou předpokládati, že v hlaholském originálu byl zde číselný znak, který teprve v pozdějších opisech předlohy A byl nahrazen slovem. Vždyť hned za udáním indikce určuje se den, kdy se stalo přenesení, ještě v rukopise P písmenem: МѢСЯЦА МАРТА КЪ ДНѢ 4, kdežto v K se vypisuje: МѢСЯЦА МАРТА КЪ ДНѢ ЧЕТВЕРТЫИ.¹ Arci v tomto druhém případě se písař nezmýlil, přepsav správně hlaholské ѡ (= r), jež značí 4, cyrilským 4 (— 4); mohli bychom si to vysvětliti tím, že toto datum, 4. března, bylo mu velmi dobře známo, ježto památka přenesení se toho dne každoročně slavívala, a zmýlil-li se přepisovatel, mohl chybu opravit někdo z českých čtenářů.

Když tedy přijmeme jako zjištěnou skutečnost to, že slovanský překlad Gumpolda byl původně napsán hlaholicí a potom přepsán cyrilicí písařem, jemuž čtení hlaholice působilo obtíže, nebudeme se rozpakovati, na vrub tohoto přepisu přičísti též i mnohé jiné chyby, společné oběma ruským opisům, jako ТОМѢ М. ДОМѢ, ОУДЫ М. ОУМЫ, ОУМОУ М. МОУЖОУ, НЕ АННЕМ М. НЕ АННѢ, ОУКТОИМ М. ОУКТОУИМ, ОУЖЫ М. ОУДЫ а j.²

3. Již tím poznáním, že mnoho chyb kazických text ruských opisů KP vzniklo teprve později od nevědomých neb povrchních písařů, mění se podstatně náš úsudek o jakosti prvotního překladu. Skutečných a hrubých omylů je v něm celkem poskrovnu, a i ty se z části dají omluviti jednak umelou složitostí stylu Gumpoldova, jednak též vadným čtením latinského originálu. Překládá-li se na př. v prologu fixione v KP ТЧЕННЕМЪ, je to záměnou s fluxione; v kap. XII curis К ОУДОКЪ, Р ОУДОКЪ je záměnou s curiis, v kap. XIX exitium KP НАЧАТОКЪ je záměnou s initium, v kap. XXX Cur iter KP ПОЧТО ТАКО je záměnou iter za ita. O těchto nesrovnalostech poučují dostatečně poznámky v textu.

Hlavním svizelem pro překladatele byly Gumpoldovy dlouhé periody s nakupenými ablativy absolutními a gerundii,³ v nichž se jest těžko vyznati i zkušenému latináři. Kdož by se divil, že slovanský kněz, který pracoval bez jakýchkoli pomůcek, mnohdy v tom labyrintu umělých obrátů a vazeb pobloudil? Jak dovedl překládati doslovně, a přec ne otrocky, jak malými obměnami zhladil ztrnulost přílišné závislosti na originálu, možno dobře pozorovati na př. na počátku XIII. kapitoly, a i jinde. Již Nikolskij (o. c. str. VII, XI—XII, pozn. 1) upozornil na rozdíl ve stylu, jakým se liší od sebe části přeložené z Gumpolda

¹) Podobně v kap. XII píse P: 44: КРАТ, kdežto v K je vypsáno ДНѢ КРАТЪ НА ДЕСЯТИ.

²) Vznikli-li překlad Gumpoldovy legendy v Čechách, jak třeba souditi, koncem X. nebo počátkem XI. stol., mohli bychom se ptáti, proč se nedochovaly v textu ony typické znaky české řeči (bohemismy), známé z Kyjevských a Pražských zlomků, totiž střídnice c, z za št, žd. Na to odpověděl již A. Sobolevskij v uvedené stati v Rus. Fil. Věst. 1900 (str. 154): staří opisovači měnili fonetické zvláštnosti svých předloh s neobvyklou rychlostí a snadností, a podobný osud stihal také všechny zvláštnosti morfologické. Proto kladl A. Sobolevskij při určování textů „morauského“ (lépe: českého) původu největší váhu na materiál lexikální. Zdá se však, že pozdní ruské opisy slovanské legendy Gumpoldovy nám zachovaly na jednom místě stopu, třeba slabou a nejistou, těch bohemismů, které charakterisují Kyjevské a Pražské zlomky: v kap. XXIV (srov. pozn. 4) se tu čte místo latinského „ut erat necesse“ К ОУРА, Р ОУ ОУРА, což si nedovedu vysvětliti jinak než jako zkomoleninu z původního ОУРА (z ОУРА).

³) Proti hojným místům, kde ablativ absolutní a gerundium jsou přeloženy správně, ano dovedně, dá se postaviti celkem jen málo překladů chybných. Ablativ absolutní se vyjadřuje obyčejně dativem absolutním, ale někdy též i jinými vhodnými vazbami participiálními, na př. kap. III se publico assensu eligente (ИРАТСКАЯ) ИРАТСКАЯ ИРАТСКАЯ; kap. IV ingenio celeri capacitate instructo (СКОРЕЙШИМЪ РАЗНѢ НАПРАВЛЕНЪ), а pod. Také gerundia bývají dobře přeložena participií činnými i trpnými, infinitivem а jinak. — U ablativů absolutních se stalo několikrát, že jsou přeloženy mechanicky instrumentálem, čímž vzniká v slovanském textě jakýsi instrumentál absolutní: kap. II regnante rege Heinricho (ИМЕНЕМЪ ИМЕНЕМЪ ИМЕНЕМЪ); ib. ope divina co-operante (ИМЕНЕМЪ ИМЕНЕМЪ ИМЕНЕМЪ); kap. XXII Peracta venerabili passione (ИМЕНЕМЪ ИМЕНЕМЪ ИМЕНЕМЪ) а pod.

a části čerpané odjinud, a vysvětlil, na čem se ten rozdíl zakládá: překlad obou částí jest dílo téže osoby, rozdíl pocházejí od různé povahy stylu obou těchto částí, Gumpoldova legenda má sloh zdobný, uměle stavěný, partie vsunuté sloh prostý, narrativní. Prohlašuje-li Nikolskij (o. c. str. VII)¹ sloh první za „temný“, platí to spíše o stylu ruských opisů, zkažených pozdějšími chybami. V originálním překladě rozdíl ten v obou částech nebyl tak nápadný.

Jazykový rozbor slovanské recense Gumpolda odhaluje nám ještě jednu stránku jejich minulých osudů. Dovidáme se z něho, že prvotní překlad byl někým opravován interlineárními neb marginálními glosami a že některý pozdější opisovatel, snad ten, který přepisoval legendu po prvé písmem cyrilským, zařadil glosy ty většinou zcela mechanicky do textu. Tím vznikla místa, kde totéž slovo neb týž obrat latinský je vyjádřen dvěma slovanskými. Opravné poznámky byly dělány někým, kdo měl před sebou text latinský, a to patrně do rukopisu hlaholského. Poněvadž poznámky k textu upozorňují na všechna tato místa,² stačí, když zde uvedu několik typických příkladů.

V kap. III diebus . . per naturae legem obclusis je přeloženo v KP *днѣмъ . . по законѣ рода члвччѣска закланенымъ* (v rukopisech omylem *днѣхъ . . закланены*) *лѣтѣмъ ѿ сего сѣкта прѣставленнѣмъ*; zde původní doslovný překlad *днѣмъ закланенымъ* byl opraven jiným rčením, které se vyskytuje též v kap. XVIII (quacumque hora lex naturae od extrema nos deduxerit = *да ѿне в' коюю годиноу доуина наина ѿ сѣкта прѣстависа*), zbývající slovo *лѣтѣмъ* pokládám za marginálii k následujícímu slovu *рѣкомъ* (sc. *мѣнѣ*) = aetate minor (srov. též pozn. 1 v kap. III). V kap. IV crimen luendum veritus přeloženo dvakrát, po prvé špatně: *противоу сѣгрукуніюу казнити стыданисѣа*, po druhé lépe: *рѣкѣа к' тоамъ блѣданисѣа*, jenže druhý, lepší překlad se octl na nepravém místě, až za větou podmíněčnou. Ib. incolarum quome iam rusticitate maioribus saepe in diligente praeferens = *прѣнѣмѣмъ же ѿ оуѣгомнѣа ѿ страннѣмъ ѿ колѣнѣа ѿ чѣстнѣа* (m. *чѣстнѣа*) *любкѣа подѣданѣа ѿзносѣа*; *ѿзносѣа* je pozdější přípisek, doslova podle latinského praeferens — glosátor, jak viděti, nahlížel do latinského textu —, překladatel neporozuměl slovu „maioribus“, závislému na „praeferens“ (dávaje přednost před svými předky), rovněž přeložil nesprávně „rusticitatem“, dal však větě určitý a jasný smysl (podávala cizincům a chudým větší a časté důkazy lásky), který je přípisem *ѿзносѣа* porušen. V kap. XXI probandi causa = *ѿкоушениѣа рѣдѣ рѣиш*; pokládám *рѣиш* (= *рѣчи*) za glosu, vyjadřující jinak latinské „causa“, srov. kap. XIX (pozn. 31), kde *рѣиш* (= *рѣчи*) je variantou k *виноу* (= causam). Také v kap. VI v úryvku, jehož nemá lat. Gumpold: *рѣкоуѣа виноу рѣиш самѣ сѣткорнѣа*. je *рѣиш* (= *рѣчи*) variantou k *виноу*; toto *рѣиш* místo *рѣчи* mohlo vzniknouti nejspíše přepisem z hlaholského písma do cyrilského, proto mám za to, že slovanská recense Gumpolda byla glosována ještě v rukopise hlaholském.³

4. Již N. Nikolskij (o. c. VIII násl.) zjistil, že slovanský překlad na mnohých místech, kde se odklání od Gumpolda, přidružuje se některé jiné latinské legendy, nejčastěji Crescente fide, a to stejně doslova, takže nebyly všude ani zahlazeny stopy mechanického spojování dvou různých pramenů;⁴ nechal však nerozřešenu otázku (o. c. str. XXXIX), zda tyto obměny

¹) Nikolskij cituje jako doklad tohoto „temného“ stylu počátek prologu, který právě je zkomolen pozdějšími opisovači k nepoznání.

²) Vyskytují se v kapitolách I—VIII, XIX—XXIX.

³) Označíme-li původní hlaholský překlad X, překlad glosovaný Y, cyrilský jeho přepis A, můžeme si znázorniti vznik ruských opisů a jejich poměr k originálu tímto obrazcem:

⁴) Nikolskij (o. c., str. 8) cituje jako doklad úryvek z XIII. kap., kde „*Finito excellentis alloquio iussionis, nefastae participes coniurationis domum pavidū redeunt*“ je přeloženo: *І сі К Р*

X
Y
A
:
:
:
K P

základního textu, jež shledáváme v slovanské recenzi, pocházejí teprve od překladatele, či zda překladatel měl před sebou již latinského Gumpolda takto opraveného a doplněného. Sám Nikolskij nevyklučuje možnost druhou a cituje slova V. A. Franceva (v recenzi o Kalouskově Obráně v Izvěstijich t. VII, 1902, kn. 2, str. 383–402), že „Gumpoldova legenda pronikla do Čech a do Bavor již v X. století a že tam byla rozličně zkracována a rozšiřována, slučována s jinými legendami, rozmanitě vykrašována“; kdyby celá rukopisná tradice legendy Gumpoldovy byla náležitě prozkoumána, myslím, že by se tato možnost změnila v jistotu pouhým srovnáním textů. Utrvuje mě v tom zkušenost s pozdní legendou o sv. Václavu, počínající slovy „Ut annuncietur“.

Obě recenze této legendy, kratší i delší, popsal a zhodnotil J. Pekař, zvláště v svém německém spise o Kristiánovi (WLL, str. 61–64), po prvé však ji vydal úplně Ant. Podlaha r. 1917 (Vita sancti Wenceslai incipiens verbis „Ut annuncietur“, Praeae, sumptibus propriis. Stran IV + 67). Do svého vydání pojal A. Podlaha obě recenze: delší (= II), připisovaná biskupu a kancléři Janu ze Středy, je otištěna jako vlastní text podle rkpu universitní knihovny pražské (8 A 3) z pol. XIV. stol., kratší (= I) petitem pod čarou podle rkpu musejní knihovny (15 E 5) a rkpu universitní knihovny pražské (10 B 7), obou z počátku XV. stol. Kratší recenze je starší, a její vznik se klade na konec XIII. nebo počátek XIV. věku; delší, pocházející z 1. pol. XIV. stol., je značně rozšířena proti kratší, a to nejen stilově, nýbrž i věcně, některé zprávy jsou v ní čerpány přímo z Kristiána, jehož vliv, vedle legendy Oriente iam sole, se projevil zřetelně i na první, kratší recenzi. Co však posud zůstalo nepovšimnuto, jest patrný a vydatný vliv Gumpoldovy legendy na delší recenzi legendy „Ut annuncietur“. Někdy jsou do textu vsunuty větší souvislé úryvky z Gumpolda (na př. z kap. VIII

izglagolav bezakonija načal'nicu mater svoju izemlja svoeja izgna ot sebe. *I skončanom že knjažem glagolom* velmoža zemskija i rotnici i sovětnici v domy svoja ustrašeni vyzvratišasja. — O vzájemném poměru legendy Cresc. fide a legendy Nikolského jedná také Jan Slavík v stati Svätý Václav a slovanské legendy (otisk ze Sborníku prací k sedmdesátému jubileu P. N. Miljukova, Praha 1929, str. 16–18).

!) Na důkaz toho kladu zde jednu delší ukázkou z obou recensí legendy „Ut annuncietur“ (Podlaha, str. 38–39) a z Gumpolda (FRB I, 160), která nám to jasně dosvědčuje:

I. recense Ut annuncietur.

Dum ergo beatus vir esset in medio vie ab ecclesia rediens, pro-siliit ex latebris frater maledictus in armis. Quo recognito vir beatus (var. sanctus) *mitissime eum salutavit* dicens: *Ave, frater dilecte*; *Ave, frater dilecte*, multarum tibi reddo graciaram acciones pro convivio die hesterno mihi et meis habundanciam exhibito. Hoc autem dicebat volens eius nequissimum intentionem ad benevolentiam inclinare et animam eius vel manus a fratricidii peccato liberare. At ille surdior aspidem, qui semper astitit omni vie non bone et maliciam nunquam odovit, arrepto gladio, quo accinctus erat, et in caput fratris percuciens ut fortius valuit, sic ait: *Melius tibi hodie preparo con-*

II. recense Ut annuncietur.

Cumque esset *vie in medio* pro-siliit ex latebris frater maledictus in armis. Quo recognito vir beatus (var. sanctus) *mitissime eum salutavit* dicens: *Ave, frater dilecte*; *grates immense pietati tue a nobis sint relate, quia honorifice heri disposito convivio bene nobis et satis iocunde ministrasti.* Hoc autem dicebat mansuetissimus, volens malignitatem illius benignitate sua vincere, animamque suam a peccato fratricidii liberare. At ille seivior aspidem, qui semper astitit omni vie non bone, tam dulci non respondens salutacioni sed extracto cicuius ense, ut fortius valuit in sancti capitis verticem percuciens ait: *Hodie melius preparo tibi convivium! Sed fratre (!) resiliente, et nec vul-*

Gumpold.

Rubente iam primum aurora, execrabilimemoria scribendus Bolezlav, viri sancti germanus, per-versitatis auctor, quae prius arma contra innocentem latenter commoverit non immemor, specu quo latuit, more lupino, cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit, ipse cum aliquot sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus, et mucrone succinctus, viro simplici media via obvius restitit. Quem sanctus ipse *mitissima inter salutando* benignitate ita alloquitur: *Ave, frater dilecte! grates immensae dilectioni tuae a nobis sint relate, quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iocunde (var. abunde) ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allo-*

„O indissolubile circa pectus.“, u Podlahy str. 21, nebo z kap. XIX v líčení vraždy boleslavské, u Podlahy str. 37—40, část viz v předchozí poznámce), jindy jsou to jen jednotlivé věty a slovní obraty, dovedně zapředené do osnovy děje, často přerývaného vzrušenými elogiemi a ovládaného mistrným stilistou. Při tom však jest ta neobyčejně zajímavá okolnost, že k interpolaci II. recense nebylo autorem použito oné obvyčejné redakce Gumpolda, jaká jest ve vydání Pertzově nebo ve FRB I, nýbrž asi takové, jaká se obrází v druhé slovanské legendě.

Není zde místo, abych všechny shody mezi slovanskou recensí Gumpolda a legendou „Ut annuncietur“ uváděl a hodnotil. Poukáží na několik nejvýznačnějších koincencí.

V VII. kap. čteme u Gumpolda: notatis reis criminosa dampnacione pereundis benignissime pepercit, slovanský překlad přidává: povinnýja osuždeniem na pogublenie blagomilostivě pošedja *izbavľaje na unšaja privodja*, podobně v II. recensi Ut ann.:... *criminosos ad veram penitenciam revocavit, sic.. eos liberavit*. V téže kap. o něco dále vypráví G: et mortis lege illaqueatos plerumque neglecta a civibus minus religiosi sepultura, funebri obsequii potulavit obsequio, to přeloženo: no umersim *uhogim i chudym ot sused* nebregomym *sam* potrebovania služby podavaše, v I. rec. chybi, v II. rec. (l. c. 17) se čte: *pau-perum cadavera ab irreligiosis vicinis neglecta... ipse sepulcrum fodiens tumulabat*. — Kap. XVI slovanské recense Gumpolda je kromě jedné větičky a několika ojedinělých slov zpracována úplně nezávisle na G. Vypráví se tu, že Václav chtěl odevzdati vládu svému bratru a odebrati se do Říma „i tu sja otrešti mira sego“, ale odložil cestu, ježto nebyl ještě dohotoven chrám, který začal stavěti. K tomu se připojuje zmínka o jeho touze po mučednictví, ale nikoli z ruky bratrovy, a že Bůh mu popřál toho, co chtěl vyhledávati v cizích zemích, doma ve vlasti, a pak se podává ona odjínud nedoložená zpráva, že Václav byl od bratra a bojarů donucen k soužití s ženou, měl s ní syna Zbraslava, potom učinil s ní slib čistoty, když však žena zhrěšila s jeho milým sluhou, vdal ji za něho, avšak se závazkem, že bude i v manželství zachovávatí svůj slib. Kratší, I. recense Ut ann., jen

vivum. Quod fecit secundo et tercio, et vix de vertice eius modicum sanguinem tot ictibus elicuit. Interim ensis de manibus eius labitur, et ipse pariter cum labente gladio cecidit.

neris signum annotante, geminatur ictus, quo nil omnino ledente, tercio ferire cum velit, una cum extento ictu ensis manu terrii militis excidit. Quem sanctus Wenceslaus per capillos (!) statim subripiens et supra scelerosi (!) fratris iam inermis vertice manu vibrans (!) 'Videsne,' inquit, o funeste, verti in te posset tue crudelitatis exitium. En unde prohibeor fra[39]-terni sanguinis fieri effusor? Sed nolo (ut) de manu mea ultimo examine tuus, o frater, sanguis queraur in me; recipe gladium, matura supplicium, quae sunt agenda ne differas in longum.'

cutioni, sed extracto ciclus ense, in sancti capitis verticem, ut fortius valet, percutiens, ait: Melius hodie tibi praeparavero convivium! Sed ferro resiliente et nec vulneris tandem signum annotante, geminatur ictus. Quo nihilo magis ledente, tercio ferire cum velit, una cum extenso ictu ensis manu terrii militis excidit. Quem statim sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu librans: Videsne, inquit, o funeste? Verti in te posset tuae crudelitatis exitium. En! unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusor? Sed nolo, de manu mea ultimo examine sanguis, o frater, tuus queraur in me. Recipe gladium, matura supplicium; quae sunt agenda ne differas in longum!

stručně zaznamenává úmysl Václavův jíti do Říma, jakož i jeho řízení po koruně mučednické. II. recense (l. c. str. 30—32) je však mnohem obsírnější a jeví některé rysy shodné s legendou Nikolského: také tu se čte o zamýšlené cestě do Říma, kde se Václav chtěl „zřici světa“, o touze po mučednictví¹ a zdůrazňuje se, že zásahem Prozřetelnosti Václav byl zdržen ve vlasti, aby ji oslavil svou smrtí. Motiv žízň po mučednictví jest rozveden v mohutný chvalozpěv o ctnostech světky, k jehož oslavě se používá některých údajů ze VII. a VIII. kapitoly legendy G, hned potom se pak autor obrací v prudké polemice proti zlovolným utlačům, kteří „se pokoušejí pomluvití svatého muže a svými hloupými povídačkami poskvřiti život slavného mučedníka, nedotčeného úhonou neřestí“. Není pochyby, že autor II. recense Ut ann. svou obranou nevinnosti a čistoty sv. Václava, „vojína svatě Panny“, čelí nějaké písemné zprávě, která se mu zdála újmou čisté a neporušené ctnosti světcovy. A poněvadž, jak viděti, zachovává na tomto místě pořad událostí, jak je podává XVI. kap. slovanského zpracování G, kde se čte o Václavově nuceném a přechodném poměru k ženě — což asi podle jeho domnění vrhalo stín na jas panenského mučedníka —, nelze tuším popřít, že se jeho rozhořčený protest týká právě této epizody. Podle všeho kolovala u nás ještě v polovici XIV. stol. latinská legenda Gumpoldova — na použití slovanského textu nemožno myslet — s týmiž dodatky, které známe posavad jen z její slovanské redakce. — Další shody II. recense Ut ann. (l. c. 33) se slovanským G (kap. XVII—XIX) jeví se ve způsobu, jakým se líčí úskočné pozvání Václava na slavnost do Boleslavě a jeho zavraždění. Vytuknu jen dvě takové shody. V II. rec. Ut ann. líčí se postup Boleslavův takto: Boleslav se radí se svými stoupenci, jak se Václava zmocnit; žádá na oko po poslech Václava o smír a odpuštění; Václav, ač ví o jeho úkladech, mu to neodepře; Boleslav novým poselstvím jej pozve na hostinu do Boleslavě. Podobně se líčí postup událostí i v slovanském G; dokonce se nám vysvětlí nejasná jinak slova v slovanském textě: on že *isprovisja* u brata i s sovětníky svými, stvorí píř velik.., srovnáme-li je s příslušným místem v II. rec. Ut ann.: *Quamobrem pacem simulatorie per internuncios cepit quaerere*. Druhá nápadnější shoda se naskýtá v líčení posledního zápasu Václavova s Boleslavem; u G čteme (FRB I, 160): *Quem (sc.ensem) statim sanctus Vencezlaus per capulum surripiens et supra scelerosum fratris iam inermis verticem manu librans..*, v II. rec. Ut ann., jak viděti z pozn. na str. 9, omylem změněno „per capulum“ (= za jilec) v „per capillos“, podobně v slovanském překladě G se vedle správného „za rukojeť“ čte ještě „za vlasy drže“: *ize meč' svjatij Vjačeslav za rukojat pochvativ i nad grěšnym bratom uže uoruženom (!) za vlasy derža i potrijasaja glavou ego..* — Konec XXV. kap., kde se vypráví o zázračném vysvobození jakéhosi pohana od smrti, zní v latinském G: *credens ipse Deoque serviens satis longam perduxit aetatem*, slovanský překlad změnil poslední slova: věruja sam bogu i služu zělo *mnoha lěta poživ poči o gospodi*, stejně II. recense Ut ann. (l. c. 53): *Post hoc annis plurimis vivens tandem beato fine quievit.*²

Jak si vysvětliti tento vzdálený, ale přec dosti zřetelný ohlas slovanského zpracování Gumpolda v pozdní hagiografické práci z polovice XIV. věku? Je nemožno, že by Jan ze Středy byl použil přímo druhé slovanské legendy nebo že by tato legenda byla bývala později převedena do latiny; nezbyvá než vysvětliti si tyto nesporné shody v textech dobou

¹) Obojí tato zpráva je již v *Crescente fide* (FRB I, 186), jenže zde napřed se uvádí Václavova touha po mučednictví, i s přirovnáním k sekáčci, pak jeho záměr jíti do Říma. Kristián (WLL, 111), a stejně i druhá recense Ut ann. (l. c. 31), přirovnávají Václavovu touhu po mučednictví k prahnutí jelena po toku vod (podle žalmu 41, 2).

²) Kristián (WLL, 122) má toliko: *postea multis annis supervivit*.

tolik od sebe vzdálených společným pramenem, neboli předpokládati, že již koncem X. nebo počátkem XI. století, kdy vznikla slovanská recense Gumpolda, kolovala v Čechách latinská kompilace z Gumpolda a jiných václavských legend, doplněná ústním podáním, toho rázu a rozsahu, jaký se nám zachoval v ruských opisech objevených N. Nikolským, a že tato kompilace byla ještě ve XIV. století v Čechách známa.

Mantovský biskup Gumpold sepsal svou legendu o sv. Václavu asi kolem r. 980 (srov. Pekař WLL, 42). V slovanské versi G, v kapitole XXIII, je do textu vpleten krátký úryvek z řeči „Licet plura“ na slavnost přenesení ostatků sv. Václava, počínající slovy: Spochvalimoe dostojanie muža božija i čudnoje vlasti obladanie... Týmž citát v téže souvislosti se vyskytá také v obou recensích legendy Ut annuncietur (l. c. 48), možno se tedy právem domnívat, že byl již v oné opravené české redakci Gumpolda, které použil jak slovanský překladatel Gumpolda, tak autor legendy Ut ann. Přijmeme-li důkaz H. G. Voigta,¹ že řeč „Licet plura“ byla složena sv. Vojtěchem, nejspíše v letech 992–994, za dostatečný, třeba nám položití vznik české redakce Gumpolda do posledních let X. století. Tím by byla přibližně určena i doba, kdy mohl být pořízen její slovanský překlad, psaný hlaholicí: bylo to pravděpodobně na přelomu tisíciletí, kolem roku 1000 po Kr.²

5. Většina oprav a dodatků, jež přináší slovanská redakce Gumpolda proti znění latinskému, je vzata ze starší tradice písemné, a namnoze můžeme označiti přesně i jejich pramen. Nejčastěji je to Crescentie fide, a to, jak se zdá, její česká recenze,³ několikrát Kristián;⁴ také na legendu Vavřincovu upomínají některé údaje.⁵ Při tom zarážej, jak poměrně nepatrné jsou vztahy druhé staroslov. legendy k první, Vostokovově.⁶ Na přímou jejich závislost sotva lze myslet; předpokládám, že v Čechách existovalo prvotní slovanské zpracování života Václavova, nám nedochované; z něho byl pak učiněn stručný výťah

¹) Srov. H. G. Voigt, Der Sermon von der Übertragung des hl. Wenzel. Věstník Král. čes. spol. nauk, tř. filos.-histor., roč. 1906, VI, str. 1–7.

²) N. Nikolskij (o. c., str. XLVII) stanoví dobu překladu všeobecně „v XI. věku“; A. I. Sobolevskij (Izvěstija 1906, t. XI, kn. 2, str. 4 a 8) „na konci X. nebo na začátku XI. století“; J. Pekař (WLL, 51) „v 1. polovici XI. století“.

³) Srov. J. Pekař, WLL, 48–49; o české recenzi této legendy tamtéž str. 34–38, 431. Poukazují na jednu shodu naší legendy s českou recensí Cresc. fide, z níž Pekař (l. c. 37, pozn. 2) cituje podle rukopisu kapitul. praž. (G 5, f 45a): statim *ille prefatus iuuenis, si eum nullo modo liberare poterat, occasione aliquam faciens, exiebat (!) foras ...* (slova písmem ležatým jsou přidána v české recenzi); v slovanské redakci Gumpolda (kap. VI) čteme: ašte milostivij knjaz' *nemožaše ego nikakože ot smerti olprěti ni izbaviti*, někuju vinu rešti (!) sam sčtoviv von izběgnaše ...

⁴) Srov. J. Pekař, WLL, 46–47, 432.

⁵) Srov. J. Pekař, WLL, 47: v obou se přítomnost ozbrojené družiny Václavovy uvádí jako příčina, která zmařila provedení vraždy již v neděli. Podle Vavřince (FRB I, 172) byl Václav zvolen nástupcem ještě za života otce (*patre viventij*, srov. slovan. G, kap. III: (Vratislav) Vjačeslava za *živa sebe ... izbira sebe (!) naměstnika*. Pekař (WLL, 20) shledával zmetenou narážku na tuto zprávu Vavřincovu také v první staroslovanské legendě (v recenzi Minejní).

⁶) Srov. J. Pekař, WLL, 47, N. Nikolskij, o. c. XL–XLII. Patrnější shody jsou dvě: v kap. VII slov. G se tvrdí o Václavu, že znal „jak latinsky, tak i řecky“, znalost řečtiny přičítá se Václavovi v Rumjancovské i Minejní redakci první starosl. legendy (srov. Pastrnek, Slovanská legenda o sv. Václavu, Věstník Král. čes. spol. nauk 1903, VI, str. 52–53), a myslím, že je zbytečno pochybovat o hodnověrnosti této zprávy; v kap. XVIII slov. G je zmínka o turnaji, „hře“ na koních v Praze před odjezdem do Boleslavě, která jej zde velmi jasně a přesvědčivě motivována jako projev neohrožené velkomyslnosti kníze proti nízkým piklům; vedle toho se nám položení turnaje do Boleslavě zdá dílem nepozorného zkracovatele, který se dopouští nepřesností.

k účelům bohoslužebným (první staroslov. legenda), a z něho také čerpal i kompilátor nově, české úpravy Gumpolda.

Zbývá však ještě několik zpráv v slovanském Gumpoldovi, jejichž provenience nám posud zůstává skryta. Mezi nimi největší zájem budí vyprávění kap. XVI o nuceném a přechodném soužití Václavově s ženou, o zrození jeho syna Zbraslava a o slibu čistoty. Podle slov legendy neslo tu vlastně o manželství, jak se obvykle má za to. Řčení *приложити къ сѣбѣ жинѣ* nemůže mít v této souvislosti jiného významu než obvyklejší *приложити съ къ жинѣ*, což značí podle J. J. Sreznevského (Materialy) „sovokupiti'sja, voiti v plotskuju svjaz“.¹ Kdyby autor byl chtěl říci, že sv. Václav byl donucen se oženit, byl by to nepochybně vyjádřil jinak (buď *оженити съ* nebo *имати жинѣ*).² Také důvody, jež legendista vkládá do úst sv. Václavu, aby pohnul ženu k zdrženlivosti („se, už mnoho bohu pregrěšichově i bezakonie sčtvorichově“), neměly by smyslu o řádném a dovoleném styku mezi manžely. Jak již J. Pekař (WLL, 45) správně vyložil, slova „въ brata město mja imě, a az tja v sestry město“ značí, že oba, Václav i žena, jejíž jméno se neuvádí, zavázali se slibem čistoty.³ Byl to jednoduchý slib čistoty (votum simplex castitatis), který se jako každý slib ve smyslu theologickém definuje: „přislibení, rozvázené a svobodné, učiněné Bohu, nějakého dobra možného a lepšího“.⁴ Všechny podmínky jsou zde splněny: slibuje se Bohu, jak to legenda dvakrát výslovně naznačuje („iměšisja po nju pred bogom i samem“ — „počto solga pred bogom“); slibuje se uváženě, oba věděli, jaký závazek berou na sebe; konečně slibuje se zdrženlivost, dobro možné a vyšší. Poněvadž slib byl platný, nemůže být sporu o jeho závaznost, kterou splnění slibu se stávalo příkazem věrnosti Bohu, a jeho porušení jakýmsi způsobem nevěry.⁵ Proto platilo, že jest lépe vůbec neslibovati, než slibu učiněného neplnit (Kazatel 5, 4), a poukazovalo se na trest, který stihl Ananiáše a Zafiru za to, že obelhali Boha, podrževše si částku z ceny pole obětovaného potřebám církve (Skut. ap. 5, 1 sl.).⁶ Podobně v naší legendě slova, jimiž sv. Václav kárá ženu, když ji přistihl v hříchu se svým „milým sluhou“: počto solga pred bogom?, jsou obměnou slov, která pronesl sv. Petr k Ananiášovi: Neselhal jsi lidem, nýbrž Bohu (Skut. ap. 5, 4). Hřích ženin se zde výslovně označuje jako porušení slibu, nikoli jako cizoložství. Také následující věta: tobě lzě bjše iti za muž ili ne iti, nemůže mít v této souvislosti jiného smyslu, než že ji bylo

¹) Miklosich (Lexicon) uvádí v též smyslu příklad z Hom. Mih. *ни приложити се мѣтрци жина*. — Správně překládá toto místo Jan Slavík ve studii: Svatý Václav a ráz počátků křesťanství u Slovanů (otisk ze Slov. přehledu, roč. XXI (1929), str. 20–22) „obcoval (souložil) s jakousi ženou“; neporozuměl však slovům: vdsti tu zamuž, sestrou tvořia tomuž. Celá tato epizoda se mu zdá „nešikovnou vložkou, hodně pozdní, patrně . . . nečeského (ruského?) původu.“ Ruská nebo lépe církevně-slovanská forma jména Izbraslav, místo českého Zbraslav, však nic nedokazuje, neboť na př. i jméno Václavovo, Drahomířino a j. je přizpůsobeno ruskému prostředí.

²) Také slůvko „*принужденъ*“, jež následuje v textě po „*принюженъ*“ (přinucen kdysi od svého bratra a svých bojarů . . . přiložil k sobě ženu . . .), nebylo by tu na místě, kdyby se mluvilo o trvalém sňatku. Téhož slůvka se užívá níže, kde se mluví o prohrěšení ženy té s „milým sluhou“.

³) Du Cange, Glossarium (1846), t. VI, 302: Sorores appellatae presbyterorum vel episcoporum uxores, a quibus ii abstinebant. Potom se vůbec užívalo rčení „žítí jako bratr a sestra“ o čistém soužití dvou osob různého pohlaví.

⁴) Specifikujeme-li blíže tento slib, je soukromý (votum privatum), nikoli veřejný (publicum); jednoduchý (simplex), nikoli slavný (solemnne), a osobní (personale). Srov. Cod. Iur. Can. (Romae 1917), can. 1307.

⁵) Sv. Tomáš Akv. (Summa Theol. 2–2, Q. 88, art. III): quaedam species infidelitatis.

⁶) Srov. na př. sv. Isidora Španělského (560–636) De ecclesiasticis officiis (Migne, Patrol. lat. t. 83, col. 804): Quod erat per naturam licitum, per votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias et Sapphira, quibus de pretio possessionis suae retinere nihil licuit, ob quam causam et subita morte prostrati sunt (Act. V).

lze předtím, než se zavázala slibem (a zdá se, že jí to sv. Václav sám navrhol), vdáti se nebo nevdati, že tedy nebyla poutána manželstvím s Václavem; kdyby byla jeho řádnou chotí, nemohl by k ní takto mluvit.¹

Prohřešili se někdo proti slibu, není tím arci zproštěn závazku pro budoucnost, tak žena i po svém hříchu byla povinná dodržovati, co Bohu přislíbila. Její postavení u dvora stalo se od té chvíle nemožným. Sv. Václav jedná proti ní s rozhodností, opravdu knížecí, ale s nemenší šlechetností, opravdu křesťanskou. Nařizuje oběma vinníkům, aby zatím věc uchovali v tajnosti, dokud sám neuváží, co by se tu mělo činiti; je pravděpodobno, že se radil se svým knězem. Šlo mu o to, aby spravedlnosti boží se učinilo zadost, a zároveň se pomohlo ženě ze svrchované trapné situace. Jak vypráví legenda, vystrojil hostinu, a nežli kdo poznal, co zamýšlí, provdal ji za toho, s nímž se provinila. Poněvadž nebyla před sňatkem zjednána církevní dispens od překážky slibu, byla žena i v manželství vázána svým slibem, neboli, jak správně dodává legenda, žena stala se „sestrou“ svému muži.

Způsob, jakým byl tento sňatek uskutečněn, je sám sebou zajímavým případem právním. Slib čistoty (votum simplex castitatis perfectae) patří mezi překážky, kterými se stává manželství bez církevní dispense² nedovoleným, avšak platným. Zdá se, že oba manželé předem nevěděli, jak s nimi Václav naloží;³ sňatek byl od kněze prohlášen neočekávaně, bez předchozí domluvy s nimi. Tu by pak závazek k čistotě byl vlastně toliko částečný a jednostranný.⁴

Jak viděti z celého výkladu, slova legendy, jimiž se vypráví tento odjinud neznámý příběh ze života světce, dávají jasný smysl, a nikde nepozorovati zmatenost, jaká jim byla vytýkána.⁵ Původní text je dobře zachován, vyjímaje snad jedno místo, opisovači porušené,⁶ stilisace je přesná a dobře uvážená. Autor-kněž si byl plně vědom své odpovědnosti, když pojal do svého zpracování životopisu Václavova událost, která mohla pokrytce a slabochy pohoršiti; o tom s dostatek svědčí jeho úvodní slova, zdůrazňující její jedinečnost,

¹) Samo sebou bylo by možno celý případ vykládati také tak, že to byl sňatek od počátku neplatný pro rozlučující překážku násilí a strachu. Násilím (vis) se rozumí jednak nucení ke vnějším úkonům, jednak působení na svobodu člověka; násilí je tu korelátém strachu. Uskutečnění manželství násilím je nemožné, a známa je zásada církevního práva: consensus nuptias facit, souhlas činí sňatek. Také podmínky, jimiž se strach stává rozlučující překážkou, že totiž musí býti gravis, ab extrinsecus, iniuste incussus in ordine ad matrimonium, našly by se zde, avšak, jak již řečeno, ze slov legendy nevyplývá, že by byl Václav býval donucen *k sňatku*. Srov. Dr. Martin Leitner, *Lehrbuch des katholischen Ehegesetzes*,¹ Paderborn, 1912, str. 131 sl.

²) Dispensuje sv. stolice nebo s jejím svolením diecéšní biskup.

³) Srov. slova legendy: nikomuže nevěduštu světa sego.

⁴) Arregui A. M., *Summarium theol. moralis* (Bilbao, 1925), str. 499: Uzavře-li sňatek někdo, kdo je vázán slibem čistoty, bez předchozí dispense, peccat petendo debitum, non autem reddendo compati iure penitentii. — Tento výklad zdá se mi nejprostší a srovnává se přesně s textem legendy. Netřeba předpokládati, jako by se sv. Václav byl s oběma předem dohodl na tom, že budou v manželství zachovávat čistotu. Pak by to byl tak zvaný „sňatek josefský“ (srov. Josephsehe, Wetzler u. Welte VI, nelle Leitnera, o. c. 128—131), pojmenovaný podle sňatku sv. Josefa s Pannou Marií, při kterém se předem stanoví podmínka, že manželství nebude tělesným spojením dovršeno. O platnost takového josefského sňatku je mezi církevními právníky dáván spor.

⁵) J. Pekař (*Křesťanův Život a umučení sv. Václava a báby jeho Ludmily*, Praha, Kuncic, 1921, str. 66) praví v poznámce, že druhá staroslovanská legenda „zmateně vypravuje, jak sv. Václav se rozešel s chotí, aby zachoval čistotu“. Fr. Dvorník (*Život sv. Václava*, Praha, 1929, str. 46) trvá na tom, že sv. Václav zemřel jako paníc, a dodává: „Ovšem, druhá staroslovanská legenda tvrdí opak. Její zpráva však je velmi pomatena (!), rázu hodné fantastické, takže rozhodně nemůže býti vážně brána v úvahu.“ V. Novotný (*České dějiny I*, 477, pozn.) vi o této zprávě jen z Pekáře (WLL) a odmítá ji jako nepravděpodobnou a legendární.

⁶) Myslím slova *et ex coet.*

ale spolu též její vysokou mravní hodnotu: „Ani tohoto jeho skutku nesmíme mlčením pomínouti, divného smrtelníkům a radostného andělům božím a *úžasného těm, kdo se bojí Boha*, a nikdy mezi lidmi neslýchaného, který prsa světcova, tvrdší kamene, nosila v srdci.“

J. Pekař první (WLL, 45, 239—240) poukázal na souvislost této zprávy, kterou jsem se právě pokusil vyloučit, se slovy o čistotě sv. Václava v legendě Kristiánově (WLL, 110): *Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis hec rara vix* (var. *vis, ius*) *uxoratis matrimonio presentem inhians finire vitam*.¹ Není pochyby, že Kristián přejal tato slova částečně z legendy Crescente fide, kde se praví o sv. Václavu (FRB I, 186): *Vultu procerus et corpore castus*, ita ut coelebs libenti animo *optabat vitam finire*, t. j. postavou štihlý a tělem cudný, takže si přál s toužebností srdce neženat skončit život svůj. Když oba texty srovnáme, pozorujeme, že Kristián slova legendy *Cresc. fide* málo stilisticky obměnil a rozšířil vloženou větou s „*quamvis*...“, proto je nasnadě dohad, že v Kristiánovi místo „*matrimonio*“, které odpovídá slovu „*coelebs*“ v *Cresc. fide*, třeba čísti „*sine matrimonio*“. Když eliminujeme variantu „*vix*“, která nedává smyslu, nezbyvá, než čísti se Suyskenem² „*quamvis hec rara viris uxoris*“, ale ani tak nedostaneme přiléhavé a jasné myšlenkové spojitosti.³ Proto navrhuji místo toho „*vi uxoris*“, takže celé místo v nové úpravě zní: „*Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis haec rara, vi uxoris sine matrimonio praesentem inhians finire vitam*“. Tím nabývají slova Kristiánova přesného obsahu a zároveň plně souhlasí s tím, co nám vypráví druhá staroslovanská legenda o *nuceném* — slovo „*prinuženy*“ položeno s důrazem na samý počátek věty — soužití Václavově s ženou.⁴ Poněvadž nemůže být pochyby o tom, že autor slovanské recenze Gumpolda převzal tuto zprávu z domácích pramenů, ať ústních či písemných,⁵ musil o ní vědět také Kristián, který psal svou kroniku o něco dříve, a že měl dosti širokého ducha, aby se nepohorsil pravdou, víme bezpečně z jeho vlastního díla. Což nebyl to v polovici XIII. století skladatel legendy „*Oriente iam sole*“, jenž Kristiánovi výtčal, neuváděje ho arci jménem, že „na pohoršení slyšících a na výmluvu hříšníků v jejich hříších“ psal o sv. Václavu, jako by prázdnil poháry a jiné

¹) Ještě v své práci „*Nejstarší kronika česká*“ (1903), str. 153, čte Pekař se Suyskenem (v Bolland. Acta Sanct. Sept. VII, 831) místo „*vix, vis, ius*“ paleograficky blízké „*viris*“ a následující „*matrimonio*“ těsně spojuje s „*viris uxoris*“ v jeden pojem (*viris uxoris matrimonio*); ve vydání WLL (110) přijal čtení „*vix*“ a „*matrimonio*“ změnil v „*martirio*“, aby dal konci věty (*presentem inhians finire vitam*) nějaký smysl. Jak upozornil Fr. Stejskal (Sv. Václav, 1925, str. 57, pozn. 4), nemá „*vix*“ význam „*nedávno*“, který přijal Pekař ve vydání Kuncířově podle překladu Střížova; ale jinak ani Stejskal neobjasní tohoto místa, a jeho překlad, částečně podle Jos. Truhláře (ve FRB I, 215), je nemožný, nesmyslný a nesprávný: „*Velebný byl pohledem, čistotou zachovával, ač ctnost tato sotva u ženatých bývá tidičká(?)*, i žádal si umlčení v stavu panickém(?)“. Konjektura Pekařova „*martirio*“ je nesprávná již proto, že o mučednictví se v obou legendách, i v *Crescente fide* i v Kristiánovi, mluví o něco dále.

²) Srov. předchozí poznámku.

³) Spíš by se dalo uvažovat čtení „*quamvis hec rara viris non uxoris*“, ovšem, když přijmeme korekturu „*sine matrimonio*“, padá i ono.

⁴) Po této rekonstrukci textu Kristiánova není třeba blíže se obrátit výkladem H. G. Voigta (Die von dem Přemysliden Christian verfasste ... Biographie des hl. Wenzel, Praha, 1907, str. 52), jenž přijímá odtud jako fakt, že sv. Václav byl ženat, a výkladem Aug. Naegle (Kirchengeschichte Böhmens I, 1918, str. 181, pozn. 960), který myslí, že Kristián mylným pochopením slov z *Cresc. fide* přisuzuje sv. Václavu manželství panické! Nic takového v Kristiánovi není.

⁵) Pokládám za naprosto nemožné, aby tato zpráva byla povstala, jak myslí Fr. Stejskal (Sv. Václav, 1925, 57—58), „na základě dohadu, upraveného podle zvyku církve východní, která považuje manželství cizoložstvím porušené za neplatné“, snad až někde mimo území české. Ostatně, podobná fakta se z legend později spíše vymyčují, než aby se přidávala.

k opilství sváděl, narážejí tak na známé místo v legendě Kristiánově, kde se líčí, jak se sv. Václav zrání kál, přihodilo-li se mu někdy jako knížeti, který musil stolovati s tak velikými šelmami, že se pozdě večer víc napil než obyčejně?¹

6. *Poznámka o vydání textu.* Za základ je vzat text z rukopisu K, který je o něco starší než P; kde má P čtení správné nebo lepší, bylo poято přímo do textu, a v poznámce na to upozorněno. Rovněž všechny důležitější varianty z P jsou vypsány v poznámkách. Zkratky jsem rozvedl. Na některých místech se mi podařilo s pomocí latinského originálu rekonstruovati prvotní překlad; všude tam je uvedeno v poznámkách, jak čtou rukopisy. Lituji, že mi nebylo možno kolacionovati přepis Nikolského s rukopisy. Zvlášť potřebným se vidělo, vyznačiti proloženým tiskem všechna místa, kde se slovanský překlad odchyluje od své latinské předlohy; totéž platí i o českém překladě, v němž tato místa jsou tištěna kursivou. Překlad sám neshoduje se vždy *doslova* s textem církevněslovanským; kde totiž slovanský překlad je zřejmě chybný nebo kde je opisovači zkomolen a porušen tak, že nedává rozumného smyslu, všude tam jsem použil latinského originálu. To platí měrou hojnější zvláště o prologu. Kromě těchto výjimek, které se ospravedlňují samy svou povahou, přidržel jsem se v překladě přesně slovanského textu se všemi jeho odchylkami a zvláštnostmi. Latinský překlad, který pak následuje jako zvláštní dodatek, je z části originál Gumpolda, z části je to můj převod slovanských odchylek od Gumpolda; všechna místa, kde se slovanský text odchýlil od legendy Gumpoldovy, jsou dána do hranatých uvozovek a tištěna ležatě. Tečky (...) v textě Gumpoldově jsou tam, kde některé slovo nebo několik slov z latinského Gumpolda je v slovanském překladě vynecháno.

V Olomouci v červenci 1929.

¹⁾ Srov. J. Pekař, WLL 57, 109, 416.

цремъ настоаще, дръгъ дръга кыше³⁶
 ѿ горахнѣ ѿстаѣти хоташе³⁷. вѣсть
 же истинны ѿ³⁸ скатыхъ бога нашего дѣланіихъ
 поминати, небесны³⁹ благоволеніемъ смерт-
 ныма ѿчина толикоу назънаменаноу, въ селѣ-
 ци⁴⁰ неродимемъ аки ѿвѣстѣише, ⁴¹ похѣсть-
 ми любави, не ѡжасаютсѣ заклениути. не
 дивѣно то естъ, аще ко великаа толи⁴² фи-
 лосовъсѣкаа ѿпытаніа подѣзѣаюи сего чинѣ
 премудрыа ѿ простаго сложеніемъ ѡстаѣа⁴³
 сложати, ѿ егда многаждѣ, ⁴⁴ ревностноу при-
 липаемо⁴⁵ поганьскимъ писаніемъ, но не толико
 что въ свѣтлѣхъ дѣланіихъ ѿ хвалѣ⁴⁶ божи,
 аще ѿзнено естъ толи ѿзречено сказаніемъ
 на послѣдѣа ѿ ѡправимо⁴⁷ посемъ ѿзло-
 жина, по⁴⁸ истиннѣ аще что кожественое⁴⁹
 толики⁵⁰ мыслѣ⁵¹ захѣтънѣ⁵² тисѣ ѿ простѣ⁵³
 ѿ ѡдобнѣ съвѣтѣмъ речетсѣ, ѡтиноуд то
 аки полезѣно хотѣ ѿ тревѣ⁵⁴ ѡверѣгоу. сию⁵⁵
 по истиннѣ ѡдобреню⁵⁶ ленаицѣа, мнози
 мнѣтсѣ, вѣи чловѣческѣа ѡдѣржаніемъ жи-
 вѣи⁵⁷ толики⁵⁸ хитростію вышнѣхъ рефор-
 сѣихъ боле сматраица⁵⁹ высотѣ, ѿ намѣ к' та-
 ковымъ премудрыхъ ѿученыхъ словесѣ чинѣ
 привѣзавшем'сѣ,⁶⁰ но ѡбаче кратькѣмъ ска-
 заніемъ, аще ѿ не чѣстѣмъ⁶⁰ написаніемъ.

ců božích, ač byla dobrotivostí nebeskou lid-
 ským zrakům tolikrát ukázána, neostýchají
 se zahrnovati, jsouce zamilování do svých
 bajek, pohrdavou a zhoubnou nevšímavostí.
 Není divu, jestliže věci vznešené a dávající
 podnět k úvahám filosofickým odvedly tako-
 věto mudrce od prostinkého skládání, když
 mnozí z nich příliš horlivě ulpěli na spisech
 pohanských, a nejen že jim dali přednost
 před tím z posvátných dějů, co by byli měli
 k počtě boží hlásati a šířiti mezi potomstvem
 písemnými záznamy, nýbrž oni vše to, co se
 jeví prostě a bez těžké zmotanosti božským
 a zbožné mysli přelibezným, zhola odhodili
 jako bezcennou tretku. Když tedy takové po-
 měry, jak mnozí myslí, zavládly a um skvě-
 lých reťorů spíše spěje za věcmi vysokými,
 třebaš jsme příliš daleci této veliké a učené
 povídkavosti mudrců, přece nechť tato krátká
 úvodní poznámka, třebaš sebe chybněji pově-
 děná, uložená naší neumělosti svatým roz-

³⁶ выше в К вьнечано; ³⁷ Р горахнѣ хоташе ѡстаѣти; ³⁸ Р ѿ; ³⁹ К чыбнѣ нѣмъ; ⁴⁰ Р в селѣци, G incuriae, překladatel četl asi in curia; ⁴¹ Р неродимѣмъ аки ѿвѣстѣише; ⁴² в К jen то, G ac; ⁴³ так опра-
 вуѣи msto К ѡстаѣа, Р ѡстаѣа, G a simplici compositionum serie; ⁴⁴ G cum plures eorum! ⁴⁵ G inhaerendo,
 msto принаицимъ; ⁴⁶ Р похвалѣ; ⁴⁷ G in posteros divulgandum, oba rkp-y čtou ѡправимо, ѿ патѣи пѣд на послѣдѣ;
⁴⁸ Р то! ⁴⁹ Р ежкои; ⁵⁰ Р толи; ⁵¹ Р мыслѣ; ⁵² так опраѣуѣи podle G menti devotae, К захѣтъ, Р захѣтъ;
⁵³ G utilitate carens, původně asi bylo ползѣнаго х. ѿ тр.; ⁵⁴ Р сию; ⁵⁵ psáno в К ѡдобнѣ х'ноу, в Р ѡдобнѣ
 лноу, G fortuna; následující ленаица odpovídá spoje uti (= ut), jež snad překladatel pokládal za sloveso;
⁵⁶ G (fortuna) res hominum volente, četl snad překladatel videntes? ⁵⁷ Р толи; ⁵⁸ Р смотраица; ⁵⁹ G seiunctis,
 zde opak, jako by bylo lat. adiunctis, пѣд прикаж. patrně вьнечано ни; poněvadъ к' такоѣмъ патѣи к' словесѣ чинѣ,
 třeba opraviti buď k' такомуъ nebo k' такоѣмъ; ⁶⁰ К не чѣмъ (= чѣстѣмъ), G corrupte;

но по велѣнію⁶¹ повѣдѣтел'наго⁶² царѣ ѿ
 дѣгоуста мирьскаго ѿты в'торого⁶³ свѣтымъ
 єго повелѣніемъ сельскимъ напимъ оуста-
 вленіемъ,⁶⁴ памѣтнаго мужа ѿма ѿ дѣл'ніа
 ѿ знаменіа памѣти⁶⁵ мало потомъ проіав'ле-
 ныѣ, вослѣдствующаѣ предѣл'идеть оуставы
 рѣдкость,⁶⁶ єгоже бо кванжды оустраша-
 єтъ⁶⁷ каз'нь ѿскаж'но⁶⁸ пишоуцаго,⁶⁹ толко
 же оудобрѣетъ свѣтаго выш'ніе достоѣніе,
 оуставъ словесъ дѣла свѣтымъ⁷⁰ оустав'ле-
 ніемъ з'наменіацаго.

kazem vítězného a osvíceného císaře Oly II.,
 předchází řidkost následujícího sepsání, které
 bude hned dále líčiti jméno nezapomenutelného
 muže a vzácnou paměť jeho skutků. A čím je
 slabší vinou špatného spisovatele, k tím větší
 ozdobě jest mu vznešené důstojenství světce,
 jenž posvátnou autoritou svých skutků stanovil
 volbu látky.

Починаюцца книги ѿ родѣ ѿ ѿ страсти свѣтаго к'наза вѣслава.
 Počíná se kniha o rodu a o utrpení svatého knížete Václava.

I

I

(Ѣ)т пер'ваго всѣхъ к'р'ныхъ оученнаго
 ѡставленіа нагбѣномъ оуже прегрѣ-
 шенію кончаваюцѣса, жикот'ный ѿлескъ
 оученіа раздѣл'ніемъ снаюцима¹ ѡкрыстѣ²
 всеѣ вселініныѣ т'маши заблужденіа чер'но-
 пріимачіи³ кожески проіас'ні. по іако к'кры
 спасител'ныѣ рѣшеніа растахъ,⁴ єюже к'кроу
 первоу⁵ к'р'ностию поудств'ніи начат' (є) ⁶ цер-
 ковный, ⁷ пер'вои выстростию⁸ богословецъ пер-

Od prvního vymezení nauky pro všechny
 věřící, když se zhoubné kacířství již skonávalo,
 živoucí lesk učení prozářil božsky svým planou-
 cím jasem všecek okresek zemský, černě za-
 chmuřený temnotami bludů. Jak známo, zacho-
 valy se nám dostatečné zprávy o prvním rašení
 zdravé víry hned z té doby, kdy počalo na-
 bývati síly v církvi, ježto za dřívějšího mohut-
 něho rozkvětu úsilných bohovědných studií

⁶¹ P по повелѣнію; ⁶² P повѣдѣтел'наго; ⁶³ оба rkp-y chybně вторым; ⁶⁴ G rusticitati nostrae imposita (sc. brevis seriola subnotacionis), celé místo chybně přeloženo; ⁶⁵ G gestorumque insignes (= и знаменіа!) men- tiones; ⁶⁶ оба rkp-y ѡтѡу chybně редость, G raritatem; celé místo třeba upravit i takto: послѣдствующаго при- дѣства редкость; ⁶⁷ G attenuat, překladatel četl asi atterreat; ⁶⁸ K ѿскаж'но, G viciose; ⁶⁹ P пишоуцаго; ⁷⁰ tak opravují podle G materiae causam | operum sacra auctoritate designantis, K оуставъ словесъ ѿ дѣламъ стѣми..., P оустѣ словесъ ѿ дѣламъ стѣ.

I. ¹ K снаюцихъ, P сіаюцихъ; opravují podle G irradianti diffusione; ² P ѡ крѣтѣ; ³ G obfuscatum (sc. orbem), ob- je vyjádřeno předložkou окрестъ před крѣтѣ крѣтѣ; ⁴ растахъ je přidáno; ⁵ P первои, G quo primum, původně snad bylo іагдаже первои; к'кроу se dostalo asi později do textu; ⁶ K начѣи, P начѣи; ⁷ správně by znělo: крѣности поудств'ниши начатіи церковныа (п. -ныа); ⁸ P выстростою;

ВѢХЪ СПАСИТЕЛ'НЫМИ ХИТРОСТЯМИ⁹ ОУСТАВЛЕНЪ
ПРОСТРАННѢ СВѢТЛАСА,¹⁰ ВЪ К'НИГАХЪ ИСПИСАНЪ
ТАЧЕ ВѢРОНОМУ¹¹ ПОСАДѢДСТВОЮ ИСТИННЫМЪ ТВѢР=
ДО ПРЕДЗНАМЕНАНЪ ДОВОЛНО ТВѢР'ДО СТОИТИ¹²
ПРЕЖЕ(Е) ОУВѢДѢКН¹³ ЕСМЪ; ПУГАНОМЪ ЖЕ(Е) ОБАЧЕ¹⁴
ИТЕРЫМЪ ПО ДОЛ'ЗЪКМЪ ЗАБЛОЖЕНІИ ТОЛ¹⁵ ПРЕ=
ЛОМЛЕНОМЪ ИЗЪВРАЩЕНІЕМЪ КЪ ПРАВИЛНѢЙ ПРАК'КѢ
СТЕЖЪ¹⁶ СВЯТЫМЪ ПРОСВѢЩЕНІЕМЪ ВЪЗВЕДЕНОМЪ,
НЕ ОУ ЕЩЕ ВЪСЕГО ЛИРА НАРОДЫ, АИЖЕ ПРЕДВЕ=
ДЕНА,¹⁷ СѢ БЛАГОДАТИ ДАРУЮ ВЪКПѢ¹⁸ БЫТИ
ПРИСОВОКУПЛЕНУЮ И ПРИДѢ¹⁹НЪ, ИМЪ ОУВРАЖЕНУ
НЕВЕСНЫМЪ ВЕЛИЧЕСТВОМЪ,²⁰ АКИ ПОМАДѢ ВЪСТА=
ЮЩИМЪ²¹ ДІАВОЛАМЪ ПАГЪБАМЪ, СЪЧАСТНѢ КЪ
СТРАНЫ ВЪСТОУПИ. ИХЪЖЕ ВО ИСТИН'НОУ СТРАНѢ
ІДИНУЮ ПИСМЕНЪ ПРОСТЫНАМИ НАСТОИЦІИЧЪ²²
ПРОИВ'ЛЕНУ ЗЕМЛИ ЖИТЕЛЦЕМЪ СЛОВЕНЕМЪ,²³ СТРА=
НОУ ѿ ИНѢХЪ СТРЕМЪЮ²⁴ ТВѢР'ДЪ²⁵ И ВЪКРОИД
ЛЕНИВІИЧЪ, НАШІИМЪЖЕ СМОТРЕНІЕМЪ ПОВѢДАЕМОУ:
ІДЖЕ САМА ЗЕМЛЯ СВЯТАГО ДОУХА ДАРОМЪ НА
ХРИСТІАНС'КІИ ЗАКОНЪ ѿБЪКІАНІИ, АИЖЕ ПУХЪ:
НА,²⁶ ПО ОБАЧЕ БЛАЖЕНЫМЪ ѿВРАЩЕНІЕМЪ ВОСХО=
Т'КЛАСА ЕСТЬ ОУСТАВИТИ.

o spásitelných textech Písma bylo to popsáno
v knihách a dosti určitě zaznamenáno pro vě=
řící potomstvo; a tu, třebaže některé pohanské
národy po dlouhé a zmatené zacházce v okli=
kách byly uvedeny svatým osvětlením na řád=
nou a správnou cestu, přece se posud ještě
nestaly účastny daru této milosti úhrnem vše=
cky národy světa, ač jsou k tomu předurčeny;
avšak řízením nebeské velebnosti, jako by se
zenáhla začínaly porážky ďáblavy, pokročila
dostí šťastně po krajích. A z těchto krajů jeden,
osídlený obyvateli slovanskými, chystám se
vylicíti v prostínkém svém spisku. Naši pozor=
nost zaujala krajina severní, nad jiné drsná
a u víře lhostejná; země tato sama darem
Ducha svatého zatoužila, třebaž v pozdním,
přece pozeňnaném obrácení, podrobiti se zá=
konu křesťanského vyznání.

⁹ К хитрости; ¹⁰ celá věta opisovači zkomolena, správně by zněla: ирѣкѣи ѿсѣротѣи (ѿсѣротѣк) ѿгослосѣицѣи
спаситѣлѣицѣи хитростѣи хитростѣи ѿсѣротѣи пространнѣ свѣтлѣи; ¹¹ v obou rkp-ech chybně: К тачи чѣиномѣ, Р тачи
чѣиномѣ, G ac credulae posteritati; тачи = ac; ¹² Р стоици; ¹³ К ѿвѣдѣкн, G pernovimus; ¹⁴ Р ѿбача; ¹⁵ тол =
ac vzniklo chybným čtením následujícího latinského *anfractuum*, jež překladatel patrně četl: ac *fractuum*;
¹⁶ Р стѣж; ¹⁷ tak v obou rkp-ech, místo прѣдѣдѣкн, G *praedestinatae*; ¹⁸ Р вѣкпѣ; ¹⁹ G *sunt sortitae* přeloženo
dvěma výrazy: быти присовокупленѣи и прѣдѣнѣ; ²⁰ Р величѣстѣи; místo G *ordinante* četl překladatel podle všeho
ordinale (-iae); ²¹ Р вѣстѣи; ²² opraveno podle G *unam (partium) sili simplicitate praesentis exprimendam*;
К ідинѣ писменѣи простынами настоицими, Р ідинѣ писменѣи простынами настоицими; ²³ Р слокѣи; za tímto
slovem následuje v lat. textě *aggredimur*, za jehož překlad možno pokládati o něco dále, na nepravé místo
vsunutě стрѣмѣю (Р čte стрѣмѣю; srov. následující dvě poznámky), od slovesa стрѣмити, стрѣмити (1. os. sg. стрѣ=
мля, стрѣмля), ovšem zde přeložen singulár *aggredior*, smyslem správně; byla to původně asi glosa marginální,
jeť při opise byla špatně zařazena do textu; ²⁴ Р стрѣмѣю; ²⁵ G *inmittor*; patřil-li стрѣмѣю (стрѣмѣю; srov. pozn.
23) do předchozí věty, pak třeba upravití celé místo takto: странѣи сѣи вѣи оуи (zde vynecháno) ѿ инѣхъ твѣр'дѣи.

II

іако поистинѣ ѿ самѣхъ землехителѣ¹ коі-
мѣ земли има възвѣдѣтсѣ, іиже² царствоу-
юциемѣ съчасѣтноі памѣти престѣплымѣ
царемѣ іѣрѣхом,³ фратѣ сѣкимѣ и рнм-
сѣкимѣ, іетерѣ ѿ колѣна рода того свѣтлѣи
толи силою великѣ в соудѣхъ присѣда, іме-
немъ спытигнѣвъ, сынѣ коривоевъ, кѣна-
жѣа строй пшд царскою властію дръжа,⁴
кѣ божію законѣ садѣцкимъ завѣтомъ привле-
ченѣ,⁵ кѣ скѣтій⁶ водѣ тайнаствію вѣтороі
родитисѣ немалы приимаѣ,⁷ крѣпниіемѣ
ѿчѣстисѣ, и новою хитростію вра, церкѣви
богоу и блаженнѣи єго родилниці⁸ маріи
и свѣтомѣ и верховному⁹ апостолоу пѣтрѣ
памѣти чѣстнѣ ѿнова, в неуж(е)¹⁰ по семъ
ѡустроіеніи¹¹ бесчисленѣи чюдеса лѣты минов-
юциѣ¹² и мнѣстію божію дѣлающеі ѿбѣдѣтсѣ.

III

ієго же межі симѣ похвалителѣнаго житіѣ
дѣнемѣ, лѣтнхъ дѣіаній ѿбразомъ, по законѣ
рода чловеѣческа закѣлининымѣ, лѣты ѿт сего
свѣта преставивѣшусѣ,¹ брат єго вѣкомъ мніи,
вратиславѣ, на кѣнаженіє стола, и зѣбранѣ всѣ-
ми людьми, прѣстѣпи, брата же² вѣслѣда³
законѣ христѣанескѣ, побѣдѣтелѣному⁴ вой-

II

Od samých zajisté obyvatelů země bývá
kraj ten zván Boemia. V něm již za panování
blahé paměti Jindřicha, slavného krále *fran-
ského a římského*, jeden muž tohoto kmene,
vznešený rodem a silou převyšující své spolu-
občany, jménem Sptyihněv, *syn Bořivojův*,
drže správu knížetství pod svrchovaností krá-
lovou, a nemálo dychtěl po tom, aby se znovu
zrodil tajemstvím posvátného pramene, očistil
se křtem svatým, a novou horlivostí jsa zanícen,
zbuildoval dva chrámy na čestnou paměť Boha
a jeho blahoslavené rodičky, jakož i svatého
knížete apoštolů *Petra*; v nich brzy potom dějí
se přispěním pomoci boží každoročně nescíslné
zázraky.

III

Když zatím dni jeho života, proslaveného
příkladem krásných činů, byly podle zákona
lidské přirozenosti spočteny, nastoupil na kní-
žeci trůn jeho bratr věkem mladší, Vratislav,
zvolený všemi lidmi, a přijav křesťanské ná-
boženství, podobně jako jeho bratr, vystavěl
chrám vítěznému vojínu, blaženému mučedníku

II. ¹ Р землехитѣ; ² Р и ѣ; ³ Р иѣрѣхѣ; ⁴ ѿдрѣжа; ⁵ G *attactus*, překladatel četl patrně *attractus*;
⁶ Р сѣтѣи; ⁷ Р приимаѣ; ⁸ Р родитѣлицѣи; ⁹ Р верховнемѣ; ¹⁰ К кѣ нѣ, správněji P, G *in quibus*, zde duál;
¹¹ Р ѡустроіеніи, G *postmodum* (= potom, brzy potom), zde z tohoto přislovce chybně udělán předložkový pád:
post (hunc) modum! Srov. kap. XXV, pozn. 7; ¹² Р мнѣстіи.

III. ¹ Podle G *..diebus..obclusis* (abl. abs.) opravují днѣмъ...закѣпнинымѣ, oba rkp-y čtou chybně: днѣ...
закѣпны; лѣты, zdá se, byla původně glosa k následujícímu *ѣтѣ*, jež později se zde octl na nepravém místě; ѿ
сего св. прест. není nic jiného, než jiný, volnější překlad, místo днѣмъ закѣпнинымѣ, jenž původně byl též glosou
a později vsunut do textu; srov. v kap. XVIII quacunq̃ue hora lex naturae ad extrema nos reduxerit = да ѣни кѣ коуѣ
годиноу доуши наша ѿ свѣта престѣтсѣ; ² К chybně вѣтѣ; ³ Р вѣслѣда; ⁴ Р побѣдѣтелѣномѣ;

НИКЪ БЛАЖЕНОМУ МОУЧЕНИКОУ ГЕΩРГІО ЦЕРКОВЪ,
БОГЪ ИСТИННЪ ВЪРОУА, ⁵ СЪЗДА. ЕМОУЖ(Е) НЪ-
КОЛНКО ЛЪТЪ ЖІВІЮУ І ПО РОДЪ ЧЛОВЪЧІСЪ
КОМЪ ⁶ СЕГО СВЪТА ѠХОДАНУ, ⁷ РОДНІШЕМСА
ИПРАДІЕМЪ ⁸ ВЫСОКАГО ЧЮДА СМЕРТНЫМ ЧАСТЫ-
МИ ХВАЛАМИ, СЫНОВЕМА ПО ИСТИННЪ РОЖДЕ-
НИЕМ Ѡ НЕГОЖ(Е) СТАРЪІШАГО, БОГОМЪ ВОЗЮБЪ-
ЛЕНАГО ВАЧЕСЛАВА ЗА ЖИВА СЕБЕ І НА НЕБЕСНАА
ЖЕЛАЮЩОУ І ЗБРА СЕБЕ НА МЪСТЪНИКА.

IV

ЕЖЕ ¹ БО ЧЮДНОЙ ² СВЪТЛОСТИ ТОЛИ ЛЮБИМОЕ
КРАСОТЫ ѠТРОЧА, ЕГДА ЦВЪТЮЩІЙ ³ ОУНОСТИ
ВЪКОУ ПЕРВОМОУ ⁴ ПРИКОСНЕСА, ѠТЦЪ ⁴ І ІПРЕ
ЖИВЪ СОУРІЪ, КНИЖНЫМЪ ХИТРОСТЕМЪ ЖЕЛАА
ТОЛНКО ⁵ ѠНЮ ⁶ ДОУШЪ І ОУМЪ І МЫСАА
ЧАСТЫМ МОЛНІЕМЪ ПРЕМОГЪ, І ЕГО ПОСЛАНИЕМ
ВЪ ГРАДЪ НАРИЦАЕМЫЙ БЪДЪЧЪ, ⁷ КЪ ПОПНИОУ ⁸
І МЕНЕМ ОУЧЕНІЪ, НАОУЧЕНИ КЪНИГАМЪ ОУ-
ЧІТИ ⁹ ДАНЪ ВЪСТ. ІГОЖЕ ПОИСТИННЪ ХОДОЖЕ-
СТВОМ ¹⁰ КЪ СКОРЪІШЕМОУ РАЗЪМЪ КОЖЕСТВЕНО ¹¹
НАПРАВЛЕНЪ, СКОРОУ ХИТРОСТІЮ КЪНИГИ ПСАЛЪТЫ-
РН ¹² І ПРОЧЕ ДРОУГОЕ ПРОИДЕ І ¹³ ТВЕРДОА ¹⁴
ВНЪТРЕНЮ ¹⁵ ПАМАТІЮ ОУДЕРЖА. ѠТЦОУ ЖЕ
ПО СЕМ, ІАКЪЖ(Е) ОУЖЕ ГЛАГОЛАНО ВЪСТЪ, ѠШЕДЪ-
ШОУ СВЪТА СЕГО, ОУНОНИЦА СІЙ, ¹⁶ СТАРЫХ ѠБРАЗ
АКЛЫ ¹⁷ ПРОДЪВАА, ПОДЪ ЦАРЕМЪ ¹⁸ ІСНЪКЪІШИМ
ОТОВОЮ ¹⁹ ѠБЛАСТІЮ СВЪТАРИСА, ПУХВАЛИТЕМЪ

Jiřimu, uvěřiv pravdě boží. Když i on po ně-
kolika letech života odcházal s tohoto světa
přirozenou smrtí člověka, *ještě jsa živ vybral*
si za svého nástupce Václava, dítě ze všech
zrozenců nejvyš obdivované od smrtelníků
a hojně chválené, ze synů rodem starší, Bohem
milované a po nebesích toužící.

IV

A tento hoch, ku podivu sličný a roztomilý
svou krásou, jakmile dospěl v kvetoucího ji-
nocha, ještě za života otcova zatoužil po
kněžím vzdělání a opětovnými prosbami pře-
mohl srdce, *rozum i mysl* otcovu a byl od
něho poslán do města zvaného Budeč, *ke knězi*
jménem Učený, jemuž byl svěřen, aby jej
vycvičil v písmech. Poněvadž jeho duch byl od
Boha nadán rychlou chápavostí, osvojil si
vbrzku studiem knihy žalmů a jiné ostatní
a pevně je podržel v nitru v své paměti. Když
potom jeho otec, jak již bylo řečeno, odešel
s tohoto světa, mladík ten, podobný svými činy
starcům, byl zvolen pod oslnivou mocí nej-

¹ G *basilicam deo dicandam* (vynech.) *christianae credulus veritati*; ² P чѣкъ; ³ oba rkp-y chybně Ѡхоломца;
⁴ P І Ѡмдлѣ.

IV. ¹ Tak opravuji podle G *Qui*, K *адѣж*, P *адѣ*; ² P чюдной; ³ P цвѣтѣщій; ⁴ G *dum... primum*,
zde *primum* (sc. *aetatem*); ⁵ P Ѡцъ го; ⁶ P толн; ⁷ K chybně Ѡтиню; ⁸ P вѣдѣчъ; ⁹ K *попниоу*; ¹⁰ оучити
zde zbytečně přidáno; ¹¹ P *хѣдѣтѣ*; ¹² G *divinitus*, v obou rkp-ech chybně: K *сѣтениому*, P *сѣтениомъ*;
¹³ *итърю*; ¹⁴ *и* v P chybl; ¹⁵ tak v obou rukopisech, G *solidius*, původně asi bylo *тердѣти*; ¹⁶ K chybně *кнѣтениамъ*;
¹⁷ P *сѣ*; ¹⁸ G *actibus*, oba rkp-y chybně *акла*; ¹⁹ P *цѣмъ*; ²⁰ v obou rkp-ech omylem *готовою*, G *Ottonis*;

ным прѣставленіемъ²⁰ людскимъ на ѡтѣче коѣ=
воѣство пѡдѣстпеніа,²¹ велѣни сѧ ѡмѡу ѡи=
раюиѡ, ѡзѣранъ вѣстъ, ѡ на столѣ кнѣж(е)=
ствіа чести достѡйнкѣ посаженъ вѣстъ.

V

како тѣжкими тѣда стѣжаюиѡ нечлани
различныа¹ кнѣжа нѡраго благоволеніа, земѣ=
скою ѡбластнѡ приидѣ, вѣнѡуѣ стѣжаніе
сн, не естъ томѣ дѣвѣно, іако нечеснаѧ паче
прочихъ сѡмѡтра мѣсѡиѡ зѣвѣтѣнѡю предѣ
положи, да ѡце ѡ іѣвѣ мираскнѧ ѡбластн
стройтеѧ вѣ, но ѡбаче кѣ вѡжій слоужѣтѣ
сладѣцѣкѡ ѡ ѡ нерѣвѣхъ лѣтѣ дѣтѣскѣхъ
любокоіѡ ѡ вѣдѣрѣжнѣхъ вѣ. ѡ людѣмъ
сѣкѣ² порѣченѣмъ прѡтивѡу сѣгрѣшеніѡ каз=
ннѣ стѣдѣшесѧ, ѡце ан достѡйнаго закона
любоствѣ³ не творѣи вѣ,⁴ грѣха кѣ томѣ
блѡдѣшесѧ,⁵ но се размыслинѣ не долѣго
на поѣмъ предѣканъ размыслинѣ, тако поѣт
правѣ мѣдрѡ вѡсѣхнѣтѣ, да сѣго земѣскѣ
творѣнѣ ѡпоустѣнѣсѧ вѣ, любо ан ѡного
кѣ нечеснымъ радѣ⁶ прѡстѣраѡсѧ ѡ сѣбе не=
пѣреватѣ⁷ на вѣдѣцаѧ не ѡжѣсноуѣсѧ вѣ.
ѡ по сѣмѣ оѣрѣдѣнъ вѣ людѣхъ прѣ=
вѣй законѣ како хѡудѣмъ како ан
ѡ вѡгатѣмъ тоѡи на столѣ кнѣж=
жнѣ⁸ сѣдѣѧ повѣленіемъ вѣсѣ стѣрѡ=

jasnějšího krále Oty, za jásavého souhlasu
všeho lidu, přes velký svůj odpor, následníkem
otcova vévodství a důstojně byl posazen na
knížecí stolec.

V

Jak těžkými rozpory mučivých pochyb bý=
vala dobrotivost mladičkého knížete vnitř skli=
čována, když převzal pozemské právo, není
se co diviti, ježto si umnil v své zbožné mysli,
že bude hleděti především k věcem nebeským;
vždyť, ačkoli byl správcem veřejné moci, přece
i od prvních let *dětských přilnul s láskou* k slad=
ké službě boží. Obával se však, že bude musít
pykatí za hříchy svěřeného lidu, kdyby jich ne=
stíhal, jak náleží, podle občanského zákona, ale
tyto rozpaky si rozřešil po nedlouhých úvahách
a přidržel se správné cesty, takže ani neopo=
míjel svých světských povinností, ani se přístě
nelekal, že snad zanedbá něco ze svých snah
nebeských. *Potom zřídil v národě pravé zá=*
konodárství, jak pro chudé, tak pro bohaté,
a sedě na knížecím stolci pořádal vše svým
pokynem. V rozsuzování býval obezřelý, hotov

²⁰ Р прѣставленіа, G assensu; ²¹ podle G třeба opraviti: на ѡтѣча коѡвоѣства пѡдѣстѣпеніа.

V. ¹ Р рѣличныа, G diversitatibus, asi omylem místo различни; ² Р сѣкѣ; ³ Р лѡбѡстнѣ; ⁴ К chybně не
творѣи любѣ; ⁵ G crimen luendum veritus je přeloženo dvakrát, po prvé (прѡтивѡу сѣгр. казннѣ стѣдѣшесѧ)
špatně, po druhé (грѣха вѣ томѣ блѡдѣшесѧ) již správněji; tento druhý překlad byl původně asi marginální ko=
rekturou, která se v opise ocitla na nepravém místě; ⁶ G ob coelestia; радѣ původně byla asi glosa, jinak by
bylo = нечеснымъ радѣ; ⁷ G a se negligi (= že bude od něho zanedbáno), zde přeloženo chybně činným infini=
tivem; непѣреватѣ (obvyčejně = iudicare, arbitrari) ve významu „nevšímáti si“, negligere doloženo u I. I. Sreznevského,
Materiály dlia slov. drevnerus. jaz., z Mineje r. 1096; ⁸ v rkp-ech psáno К кнѣжѣ, Р кнѣжѣ;

ише. тѣмъ же⁹ совоудѣніемъ моудрый, на
 мноасть всакоу¹⁰ гштовѣ и надѣ оубоги¹¹
 прегрѣшеній безъ мзды и збавителя ѿ по-
 роушенія, и къ всакой моуцѣ поганъ =
 сѣтъ¹² и¹³ къ ѿсуженію и нѣ бывааше, к' домъ
 же простѣ быше,¹⁴ и ракомъ чистотѣ смотрѣ,
 благимъ посвѣщеніемъ окръстѣ¹⁵ силныхъ и не-
 ленныхъ, и тѣмъ исполнити заветомъ памѣ-
 тивѣ; пришеа'цемъ же и оубогимъ
 и странниымъ и колѣшій и чыстныхъ
 любви подааше и зноса¹⁶; ѿсиренымъ
 же ѣко и ѿтъца и ѿбѣдовѣвшихъ
 помощишъ имѣніа своіго помощ-
 никъ,¹⁷ но и ѿзгнѣствованымъ оутѣшитель
 толи ѿчю любовью над' нимъ чюднѣкъ прісно
 проіавлаа. тнхъ¹⁸ (вѣ)всѣхъ д'киніихъ, и па-
 малтию лювитель терпѣнію, и во всѣхъ наде-
 ній противныхъ моудрый оудрадителъ, имѣні-
 емъ шед'ръ¹⁹ на оубогуа плачущиу потребы
 разрадителъ, с'мѣреный тнхъ¹⁸ оубоудный
 вѣсѣдователь,²⁰ на са многож'ды лючій,²⁰
 а на ныи всегда мноаствѣтъ, всѣмъ вѣчнымъ
 жизни образъ подаа, мироуѣ, невѣдѣлаа
 наоучаа, наоученымъ²¹ оутвер'жаа іавлашесѣ.

⁹ P jen tѣмъ; ¹⁰ v K csaкомъ vynechano; ¹¹ G *Gomnigenarum...poenarum* (= všelikých trestů), překladatel si vykládal — *genarum* jako *gentium* (= pohanů); ¹² P оубоги^ж; G *in misera reorum* (vynechano) *noxas*; ¹³ tak opravuji podle G *domestica habitudine simplex*, K k' томъ не присташи; P котомъ не присташи; ¹⁴ P jen кѣтъ; ¹⁵ и зноса je pozdější korektura, původně asi interlineární, doslova překládající lat. *praeferens*; korektor však neopravil *maioribus*, které závisí na *praeferens* (= dává je jim přednost před osobami urozenými) a které je zde špatně přeloženo (и колѣшій — je spojeno s люемъ = větší důkazy lásky); podle lat. *saepe* třeba také opravit чыстѣмъ v чыстѣмъ; стран'нымъ odpovídá lat. *rusticitatem*. První překlad byl arci chybný, dával však jasný smysl, teprve korekturou и зноса celé místo porušeno; ¹⁶ помощникъ přidáno, původně byla to nejspíše glosa k помощишъ; ¹⁷ oba rkp-y piší тѣтъ; následující къ, jež doplňují podle G *Modestus in omnes actus*, v obou rkp-ech chybí; ¹⁸ P и члара; ¹⁹ K тѣтъ; ²⁰ K вѣсѣдователь, G *humilitatis mansuetissimae placidus exsecutor*; ²¹ tak opravuji podle G *severior* (= лючій, komparativ k лютъ), K лючій, P лѣчин. ²² v obou rkp-ech chybí: K и оубоудный, P и оубоудный, G *edoctos*.

²³ Odchylný překlad vznikl tu neporozuměním latinskému textu Gumpoldovu. Správně by to znělo: „Nejednou zahrnoval větší láskou prostinné chudé občany než osoby urozené; pomáhal těm, kdo ztratili rodiče nebo majetek...“

slitovati se nad každým, obviněné z bídných zločinů vysvobozoval od záhuby bez trestu, dalek byl užívání všelikých muk *pohanských* na soudech, v své domácnosti býval prostý, dbalý čistoty mravů, mocným neskrblil pří-
 povědmi statků a pamatoval na to, aby své sliby plnil; *příchozím a ubohým a cizincům* podával větší a hojně *důkazy lásky, sirotkům byl otcem a odovělým přispíval ze svého majetku,**) a psance těšil a projevoval jim vždy podivuhodně svou otcovskou přízeň. Byl tichý ve veškerém počínání a pamětihodný milovník trpělivosti, ve všech nahodilých proti-
 venstvích vedl si opatrně, rozdíl štědře své jmění na potřeby plačící chudiny, pokorný, tichý, vlídný v svém chování, na sebe mnohdy velmi přísný, k jiným vždy shovívavý, štěd-
 rostí, milosrdenstvím, vyučováním nevědo-
 mých, utvrzováním vyučených zářil všem jako příklad věčného života.

VI.

снѣ же снѣ¹ скѣтаѣишисѣ² красотами
блаженнаго ѿноши ѿкрытии бѣст прѣкываніе
и в' толнѣк сѣл мнѣстниши трѣхъ³ вѣзюки,
ѣгдаже с' вел'можамѣ и соудѣиши⁴
своѣи на сѣд'кѣх с'кѣданиѣ, и ѣще ко-
торой в' винѣк ѣтъ пред' онѣ прѣведенъ⁵
бѣданиѣ, покниенъ смѣртѣ на смѣртъ ѿсоуженъ,
ѣще мнѣстниши князь не можашѣ ѣго
никакоже ѿ смѣрти ѿпъркѣти ни
нѣзбавити, нѣкоу ю винѣ рѣши⁶ сам
сѣтворивъ конѣ нѣзбѣг'нѣше, да
во крови пролианіѣ кѣ покниенъ
бѣлъ ни слышалъ погоуженіѣ кон-
чинѣ.⁷ совѣтъ ко такъ ѣмашѣ с' мнѣ-
лымъ своимъ ѿтрокомъ: ѣще оѣслы-
шиши моухъ воіаръ сѣдѣ чловѣкоу
на смѣртъ, вѣзюки ма ѿ нихъ конѣ,⁸
нѣккю ю винѣ сѣтворивъ, да бѣхъ
в' той крови не причастенъ бѣлъ.
помѣна во вѣ ѿно слово ѿвѣнгалъ
с'коѣ, господоу глаголаѣш: не ѿсѣ-
жайте, да не ѿсоудитесѣ, и не понижайте,
да не понижѣи бѣдете.

VII

се самѣ ѿноши кожѣю ѣсполнаѣ¹ запо-
вѣдъ свѣршѣтел'но любѣи, и² погоужѣнымъ рѣчи

VI. ¹ так opravuji podle G *virtutum*, v K chybi, P сѣлами; ² K omylem скѣтаѣишисѣ, G *fulgentibus*; ³ P с' сѣдлами; ⁴ K omylem предѣ прѣведенъ; ⁵ рѣши vzniklo z пѣводниго рѣчи (srov. kap. XIX, pozn. 31. a kap. XXI, pozn. 7), a byla to asi пѣводнѣ hláholská glosa, vsunutá pak od pozdějších opisovačů do textu a takto pozměněná. Toto místo je částečně překladem z *Crescente fide*, české recense, soudic podle ukázky u Pekaře (WLL, 37, pozn. 2), z kod. kapit. praž. G 5, f. 46 a, kde se čte: statim ille prefatus iuvenis, si eum nullo modo liberare poterat, occasione aliquam (= нѣкоу ю винѣ рѣши) faciens, exiebat(!) foras; ⁶ P конѣчныи погѣданіѣ; ⁷ v K конѣ vynesčano.

VII. ¹ P ѣспѣмъ, G *deo plenus*, správně by bylo сога ѣспѣмъ; G: na počátku je místo снѣ (заповѣдъ), omyl vzniklý otročským překladem latinského Hoc (sc. mandatum); ² ѣ v K chybi;

VI

Těmito skvoucími perlami ctností bylo zkráš-
leno obcování blaženého jinocha, a brimě této
slitovnosti oblíbil si do té míry, že *kdýž zasedal*
se svými velmoži a soudci na soudech a ně-
který z uvězněných zločinců, odsouzený na
smrt, byl před něj předveden, *tu, nemohl-li*
ho dobrotivý kníže nijak obhájit z trestu smrti
ani osvobodit, sám si vzal nějakou záminku
a vyběhl ven, aby nebyl vinen prolitím krve
ani neslyšel konec popravy. Neboť měl takovou
úmluvu se svým milým panošem: „Uслы́šíš-li,
že moji vládkové konají nad člověkem hrdelní
soud, vypolej mě od nich za nějakou záminkou
ven, abych nebyl účasten v tomto prolití krve.“
Bylť pamětliv onoho slova evangelia, jež řekl
Pán: „Nesudte, abyste nebyli souzeni, a ne-
potupujte, abyste nebyli potupeni.“

VII

Tento příkaz si náš jinoch, Bohem naplněný,
svrchovaně oblíbil, a ježto poznával, že jeho

ин, ѿ которыхъ³ смертныхъ⁴ чютихъ⁵ не вѣсѣ-
дѣа⁶ с'казанамъ рѣчьми⁷ повиннымъ ѿсѣже-
ніемъ на погубленіи благомилостивѣ поцадѣа
и забавляше, на оуишѣа приводѣа. есѣ
теминица по вѣсѣмъ градомъ разоушн
и есѣ ѿслади по всей земѣи своѣи
многои посѣчи повелѣва⁸ самъ по-
чинаѣа. съчастнаи ж(е) его дѣлаиѣа
оуслышавше по инѣмъ землямъ мно-
зи клирици и вожіи раби к' него⁹
благосердїю прихожаху, и самъ ѣ
радостнымъ проявленіемъ любеи к' себѣ при-
маше, и божественною любовію съхранилѣи¹⁰
предъ очима своимъ, чыстымъ любленіемъ съ
собою іа¹¹ прехваѣица печально¹² и с' радо-
стїю милостивѣно дер'жаше, и нхъ частымъ
и сватымъ¹³ наказаніемъ оуиъ чистый ко-
жественно наоученъ, частикѣ побиленъ, на чю-
додивныѣ разбѣи к'нигѣ изыде, тако ла-
тиньски іако и гречески. и аще что
наоучающѣхъ¹⁴ хитростемъ преже видѣше,¹⁵ не
ленивымъ дѣламъ самъ испулиаше, іако есѣкои
печали чловекоу пос'корѣтель еѣхъ,¹⁶ к' колѣхъ-
ни етеры и з'немогающаиѣа милостивѣною по-
мощїю посѣщаше, но с'мершѣмъ оубоги
и хоудымъ, ѿ сѣсѣдѣ¹⁷ невегомныхъ, самъ
потребованиѣ^{17a} слоужбы подаване. но и наро-

zanedbávání nemůže pro nikoho ze smrtelníků
nebyti beze škody, šetřil milostivě řečených
vinníků, odsouzených k utracení, a *osvobozoval*
je, snaže se je napravití. Všechna vězení po
všech městech rozbořil a všechny šibenice po
celé své zemi na mnoha místech kázal po-
káceti, sám čině začátek. Když o jeho požeh-
nané činnosti uslyšeli v jiných zemích mnozí
kněží a služebníci boží, spěchali k jeho do-
rotivosti, a on je přijímal k sobě s radostnými
projevy lásky, a nespouštěje s očí zachování
božské lásky k bližnímu, zdržoval je starostlivě
a s radostnou laskavostí, aby jen zůstali, a jejich
častým a svatým povzbuzováním čistá jeho
mysl božsky jsouc poučována a častěji vzděla-
vána, dostoupila podivuhodné znalosti písem,
jak latinských, tak i řeckých. Neboť co dříve
za studií spatřil u svých učitelů, sám to plnil
horlivými skutky, a poněvadž mívál soustrast
s každým zármutkem lidským, navštěvoval
svou slitovnou pomocí ty, kdož ochuravěli
nějakou nemocí, nebožlákům pak ubohým a
nuzným, nepovšimnutým od sousedů, sám se

³ Р не ѿ которыхъ; ⁴ Р смѣртнхъ; ⁵ Р ѿчютихъ; ⁶ G *non sequendum!*; на počátku téže věty *periculose* přeloženo *пагоуе'ныѣ рѣчи*, jako by překladatel byl četl *periculosa*; ⁷ G *notatis reis*; překladatel, zdá se, zmátl *reis* s *rebus*; ⁸ Р повелѣхъ; ⁹ Р кѣ ирѣ; ¹⁰ Р *omylem* съхрании ѿмѣ, původně bylo съхраниаемоу, abl. abs. přeloženo nesprávně *instrumentálem*, kromě toho vynecháno z lat. textu: *erga proximum—adfixo*; ¹¹ ѿ в Р chybí; ¹² tak opravuji podle G *curiose*, ježto se v této legendě častěji překládá *curiosus* = печальный; К итакиишъ, Р итакиишъ; ¹³ в К и сватымъ vynecháno, G *sacrisque*; ¹⁴ Р наоучающаи; ¹⁵ Р при'кѣдѣши, G *praesignaverant*, volně přeloženo; snad se čítlo původně: отъ наоучающаи; ¹⁶ в Р еѣхъ vynecháno; ¹⁷ Р съсѣдѣ; ^{17a} G *funebris obsequii*; nelze snad čistě *погребованїа* (neb *погребенїа*)? Srov. v kap. XXIII *погребенїи* = *sepultura*;

можаши, ꙗко воленъ тако ѿ неволнъ⁸¹ по истиннѣ возвахъ на вечерю ѿтча члвчъ, сѣ⁸² всѣмъ ѿбѣишамъ, ко вѣчнѣй радости придръженію приевожаши.

VIII

К' чюдныхъ же постѣхъ по истиннѣ мноюхъ даща лѣта к' великѣи постѣ а' чѣмъ и молитвою свѣтлыи самъ¹ оуноша, ꙗже ѿ мирскыи строимъ ѿдеръжимъ, но ѿбаче не леннѣ ѿ не ѿз'немогъ са² молитвами, предъимъ к' нишнихъ раствореніемъ прелетающими, дѣлы ѿсѣбныи проковаши дани. в' поимъ же) ѿснѣишымъ настоѣдѣннѣмъ, а'кнѣсти³ не поимъ ѿ дреманіа, первоѣ покою поимомъ аки оуложса,⁴ а по семъ ѿвергъса постела ложница своѣа, ѿтай ныи⁵ ѿс' полга въставаше, ѿ ѿтрока ложница своѣа к'лючника возвѣдаше, ѿ молча⁶ к'ниги в' рѣцѣхъ сѣхити, ис полаты неведущимъ⁶ стражемъ ѿснѣа, еднѣмъ⁷ ѿтрокомъ своимъ свѣдѣши, по лютымъ горамъ верхоу⁸ ѿ пошдоуимъ⁸ пропасти⁹ ѿ ѿзломаныи гаввинъ ѿ по стезамъ¹⁰ каменныи досѣкѣ толн по лѣдныи грѣдѣмъ лютымъ вѣсѣ ѿ п'кнѣ поутъ дѣлѣ межоу¹¹ градома, съ п'сал'тырѣ

se ze všech sil, aby, koho jen mohl, jak dobrovolným, tak nuceným pozváním *přivedl* na večeri Hospodářovu, skvějící se veškerou hojností, *k účasti v radosti věčné*.

VIII

V úžasných zajisté *postech* rok co rok, *v době velikého postu, o hladu a v modlitbě* svatý ten jinoch přes to, že jako panovník byl poután veřejnou správou, prožíval jednotlivé dny ustavičným konáním modliteb, vzletajících za štědrého podělování chudých. V noci pak oddával se nejjasnějšímu bdění, nemysle ani na slabé zdfimnutí, a za prvního ustálení nočního ticha, odvrhna postel své skvoucí ložnice, v skrytě přede všemi vstával s lože, mlčky budil panaše, klíčnika své ložnice, a chopě *do rukou* knížky, vycházel z paláce, aniž o tom stráž věděla, a jsa provázen jediné svým panašem, putoval bos a *pěši* od města k městu přes příkré vrcholky hor a úvaly dolin a hluboké strže, po kamenitých stezkách a srázných balvanech ledných, za pěni žalmů a jiných mod-

⁸¹ P оmyлем поныма...неболныма; ⁸² tak v obou rkp-ech, snad místo сѣа⁸², G habundantem.

VIII. ¹ P сѣа стѣмъ; ² G *indefessis* (...operibus), překladatel četl, zdá se, *indefessus*, což je vyjádřeno dvěma obraty: не леннѣ ѿ не ѿз'немогъ са; ³ G *lenis* (sc. *soporis*) = libého spánku, překladatel četl asi: *lenitatis immemor et soporis*, při čemž *lenitas* přeložil podobně znějícímъ а'кнѣсти! Těž způsob „latinismu“ se vyskytuje v staročeském překladě biblickém (srov. J. Jireček ČČM 1864, 144), kde se překládá *vetus* = *vetchý*, *pessimus* = *peský*, *validus* = *valný*, *valde* = *valně* a j. ⁴ K оmylem оуложса; předcházející аки je přidáno; původně zdá se, bylo покою и аки оуложашоу са; ⁵ P оmylem ѿ тайнѣхъ; ⁶ G *facilis excitat, codicellum*, podle toho молча, původně snad glossa, patří před коуложаша, a opisovačem bylo vsunuto na nezáležité místo; ⁷ P неа'днѣи⁸; ⁸ P днѣи⁸; následující сѣдѣмъ odpovídá latinskému „comite“ a je patrně místo сѣдѣмъ (srov. Miklosich, Lex., сѣдѣсти = *deducere*); ⁹ P подбѣи⁹; ¹⁰ P стезѣхъ; ¹¹ P межи;

нѣмъ пѣніемъ ѿ прочими молитвами по
ѿсобонымъ церквамъ прехождаше¹² вѣзыхаа
ихъ, вѣ толицѣ по истинѣ плоти своѣй терпѣ
оумоу чинѣа, да¹³ расчѣдавшинисѣ патами
ѣго младыми кровн истекши раскроуленіемъ
казаніе стопы ѣго. вѣ домѣхъ своѣхъ возвратив-
сѣ ѿ на ложе своѣ¹⁴ тайно, ѿже оумъ
внотренній дѣлаше, самъ свѣтъ ѿ оукланѣ-
лѣсѣ, княжескими паки ризами красными на
столаѣ сѣда ѿдѣвашесѣ, но тѣло чистѣише
властаницею подѣ ризами царскими¹⁵
облачашесѣ. во время же настоѣиѣи¹⁶
жатѣеѣ посреда¹⁷ ноци таѣ всѣхъ вѣ-
ставъ сѣ ѿ трокомъ оумѣ реченымъ,
востъ и пѣшъ кѣ никамъ своѣмъ ѿдѣ-
ше ѿ рѣкама своѣма пѣшеніцу жнѣше,
ѿ во сѣношы ѿзѣлазавъ, самъ ѿсѣкѣ¹⁸
на рамиѣхъ своѣхъ восклѣданіе ѿ ѿ трока
своего вѣ тайнемъ¹⁹ оумѣ домоу своѣго сѣкры-
ваше, ѿ тѣхъ истеръ ѿ вѣ жерновахъ ѿзѣмолѣ²⁰
ѿ свѣтъма своѣма роукама чистѣхъ просѣиавъ
ѿ водою покрѣпнѣвъ во ѿма троица, самъ
ѣдинъ ѿ сѣ слоужающимъ ѣмоу токѣмъ ѿ тро-
комъ сѣ водою, юже самъ ношаше ѿ клѣ-
дазѣхъ вѣ вѣдрѣхъ, истиннымъ троица вѣзыха-
ннѣмъ ѿзѣнамена ѿ,²¹ сѣ моукою вѣ сосѣдѣхъ
сѣмѣнѣхъ,²² вѣмѣшаше рѣкама скѣномъ
трѣдомъ ѿ просѣвры ѿ сѣпекъ по цер-
квамъ попомъ слаше на приносѣ сѣлоуж-
памъ господоу нашѣмоу ѿсоусоу христѣ.
вѣ ѿсѣйнаѣхъ же временахъ слѣгѣ при-
зѣвѣвъ великаго ѿ вѣрѣнаго²³ глаголеннаго

liteb navštěvuje jednotlivé kostely. A vpravdě
snášel až takovou trýzeň svého těla, že kapky
krve, které se řinuly z rozdrásaných útlych
jeho chodidel, značily jeho stopy. Vráť se
domů *potají na své lože*, skrýval sám *světec*,
co působilo v něm vnitřní poznání, a když
zasedal na trůn, odíval se nádherou knížecích
rouch, ale *pod panovnícký háv oblékal* na své
přechisté tělo *roucho žíněné*. Když nastal čas
žni, *uprostřed noci, zcela pokradmu vstal a se
svým panošem, shora již vzpomenujím, bos
a pěši se ubíral na své pole a vlastníma ru-
kama počínal pšenici a vázal ji do snopů a sám
je ukládal na ramena svá a svého panoše
a skryl je v tajném koutku svého domu a tam
je vytřel a na žernově semlel a svatýma svýma
rukama čistě je prosel, a pokropiv vodou ve
jménu svatě Trojice, samojediný toliko se svým
panošem, který mu sloužil, smísl v nádobě
mouku s vodou, jižto sám nosil ve vědře ze
studně, a požehnal ji vzýváním právě Trojice,
zamíslil *praci svých rukou, a když napekl
prosfor, poslal je kněžím po kostelch* k obě-
tování při mších *Pánu našemu Ježíši Kristu*.
V čas pak podzimní zavolal svého nejvěr-
nějšího *sluhu*, řečeného již *panoše* a společníka,
a sám s ním v noci v *skrytě přede všemi pře-**

¹² в обѣ ркп-ехъ је омылемъ прехождѣи; ¹³ в К лѣ вѣнечано; ¹⁴ Р ско^м! ¹⁵ Р цркви; ¹⁶ Р настоѣиѣи; ¹⁷ Р посре^{дѣ}; ¹⁸ Р ѿ сѣкѣ; ¹⁹ Р тайнѣ^м; ²⁰ Р ѿзѣмѣ; ²¹ Р ѿзѣнамена, G *signavit, hanc farinulam*...; ²² Р сѣмѣнѣ; ²³ G *nimiae fidelitatis* volně великаго ѿ вѣрѣнаго;

ѡже ѡтрока и наслѣдника, виноградынѣа
плоты²⁴ сам²⁵ с' нимъ ноцію прелѣхъ тѣи
всѣхъ, кошеа ѡба напоише ѡ винограда
своего и на плещи своей вѣзложивъ,
сѣ отрокомъ своимъ в' домъ вѣзъ-
вративса, роукама своимѣ и жнѣтѣ-
ше и доврѣ оустройивъ на слоужбѣ
божію, нѣкоторымъ ж(е) и нѣмъ вѣ-
дѣшнымъ развѣ единого ѡтрока часто
ѡже преже глаголаша, сице же и еди-
нѣмъ богомъ²⁶ вѣдоушимъ и тѣмъ ѡтрокомъ,
налицомъ съсѣдомъ вина и тайно положенѣмъ,
оусмотривъ время подобно, слыше по церк-
вамъ кирикомъ и попомъ с' проскоуры, и ж(е)²⁷
самъ печаше на церковныхъ слоужбѣ, и самъ
ладо всѣмъ раздѣлаше²⁸. ѡ како неразрѣ-
шител'ныа оузы окрестъ пер'сѣи²⁹ чистийши³⁰
вѣры неск'вер'ныа!³¹ ѡ како похвалятел'но
послушаниѣ наслѣдователя заветнѣиша! ѡ
чюдно³² с'мирниѣ князѣ, рабѣ своихъ слоуж-
бамъ божественѣа любѣ наоучениѣмъ поды-
ти³³ нестыдливѣа!³⁴ ѡже мыслъ жестокиа
с'мощеніемъ на небесахъ, ѡже сердцемъ³⁵
с'моща тайны, чистаго и спасител'наго гос-
подна телеса и крови приношеніа тако оуче-
стна³⁶ есть и любна слоужбою, да при-
ношениемъ закона небеснаго, прегрѣшеніа дѣла
ѡчищааго,³⁶ не³⁷ вѣроу токмо чинѣмъ твер-

лезалъ плоты, а naplniv dva koše *svými* hrozny
a *vloživ na svá bedra, vrátil se domů se svým*
panošem a vlastníma rukama je vytlačil, a
když je dobře připravil pro službu boží, aniž
kdo jiný o tom věděl, kromě jediného onoho
panoše, již často vzpomenuťého, slil víno do
nádoby a tajně je uložil, a shledav, že je zralé,
posílal je klerikům a kněžím zároveň s pros-
forami, které sám pekával pro chrámovou
bohoslužbu, a sám všem stejnoměrně rozdělil.
Ó nerozlučná pásko neposkvrněné víry kolem
přecistě hrudi! Ó zbožný následovníče chva-
litebné poslušnosti! Ó divná pokoro knížete,
nestydicí se podvoliti z vnučení božské lásky
povinností služebníků! Neboť on, patře
v závažné kontemplaci na nebeská tajemství,
jež choval v srdci, s takovou ochotností utčí-
val a miloval vznešenou a spásitelnou obět
těla a krve Páně, že pro kult této nebeské
hostiny, očišťující skvrny vin, nejen bojoval

²⁴ К омылемъ плодѣмъ, G *septa*; ²⁵ В К самъ вьнехано; ²⁶ G *sicque diotae* (= do džbánu) *conscio solum clientulo, infusum* (sc. *vinum*); *diotae* četl překladatel jako *deo* a spojil je s následujícím *conscio solum*, potom však nejspíš glosátor opravil překlad „*diotae*“ v *сосѣдомъ*; místo *dativu absol. ponechán tu instrumentál* podle latiny; ²⁷ Р ѡко; ²⁸ Р раздѣлаа; ²⁹ Р *пер'сѣи*; ³⁰ Р *чѣиши*; ³¹ Р *нескверныа*; ³² Р омылемъ чюдѣ; ³³ Р *поѡти*, а shora později připsáno; ³⁴ oba rkp-y chybně не стыдливѣа; ³⁵ zde vьнехано *tenuit*; ³⁶ К chybně *чѣстѣа*, G *veneratus est*; ³⁶ tak opravuji podle G *mundantis*, К *ѡчищааго*, Р *ѡчищааго*; celé místo je porušeno, дѣла patří nejspíše к закону (законъ дѣла = cultui), pak ovšem lat. *criminum contagia* by bylo přeloženo jen *прегрѣшеніа*; приношениемъ místo приношениа, аč možno vykládati také *приношениа* jako *dativ adno-*

достаннѣмъ войнѣствоваше, но по истиннѣ
источника чистѣйшаго в'ноу'тряннѣмъ³⁸ ѿбра-
зомъ рабѣи троу'дѣ въземъ на сѧ и милостнѣмъ³⁹
дарованіемъ ѿбѣѣвъ законоу самъ⁴⁰ рабѣ бысть.

IX

Не тайти подобаетъ ѿ видѣніи
ѿго пророчествіе, ѿже ѿ павла прѣз'-
вѣтери ѿ домѣ ѿго, еже самъ въ з'-
бнѣхъ прѣже тако повѣда¹ къ всѣмъ
глагола:

X

на ѿдрѣ лежащѣмъ мнѣ ѿ починаюшѣ, мнѣ
ла¹ моѣ дръжину² ѿ ѿже ѿ дротокъ моухъ
слоу'ги, посредѣ³ ноци страшно видѣніи⁴
примѣтъ мѧ, ꙗко павла поимъ двороуи в'сѧ⁵
ѿсновы⁶ ѿ выше до долѣ ѿ всѣхъ члове'че-
скѣхъ жиницѣхъ видѣхъ ѿтнѣнѣ⁷ ѿпоу'тѣкѣ-
ше.⁸ ѿмѣ же видѣніемъ троу'жа прометѣхъ ѿ
в'ноу'тряннѣю⁹ с'корбѣи печали за кого в'кр'-
ныѧ¹⁰ простирахъ. но ѿбаче видѣніи се
къ всѣмъ дѣшѣмъ¹⁰ творѣцѣ милости
вомъ ѿсправлю, вонъ же ѿ в'крѣоу¹¹
ѿ истинѣ¹² рѣчи сего видѣніи разрѣшѣ.

IX

*Nesluší se zatajiti též jeho prorocké vi-
dění, které měl o knězi Pavlovi a o jeho domu
a které dříve sám probudiv se takto všem
vykládal, pravě:*

X

„Když jsem ležel a odpočíval, milá má dru-
žino a má čeledi, uprostřed noci uchvátilo mě
strašlivé vidění. Neboť jsem spatřil dvorec kně-
ze Pavla se všemi budovami a přibytky lidskými
odshora dolů úplně zpustošený. Sklčen jsa
tímto viděním, zmltl jsem se a trápil vnitřním
žalem a obavami o věrné služebníky boží. Ale
*poručím toto vidění vševedoucímu a milosrd-
nému Tvůrci a věřím, že s jeho pomocí roz-
řeším, co je pravdivého na tomto vidění.*

minální, podle něho by však mělo býti некимъ мѣсто неснаго, takže rekonstruovaný text by zněl: аа при-
ношеніемъ закона дѣла некимъ пригѣшнѣ ѿчѣнашаго; ³⁷ в К не вынечано; následující кроу мѣсто стрм; ³⁸ G
exteriorē, překladatel četl snad interiorē, vztah k labore rovněž není zachován; ³⁹ в rkp-e К мѣтнѣ, Р мѣтнѣ
(= милостнымъ); ⁴⁰ Р оmylem сѧа.

IX. ¹ К повѣдаѣ.

X. ¹ К оmylem малаа; ² К оmylem дръжина; ³ Р посредѣ; ⁴ К видѣніи; ⁵ К оmylem двороуи! ⁶ tak
opravuji, мѣсто ѿсновы, jak ёtou oba rkp-y; ⁷ К koncově -ау nadepsáno, Р ѿтнѣнѣ; ⁸ К ѿпѣтнѣши, Р ѿпѣтѣши;
⁹ Р вѣтряннѣ; ¹⁰ tak opravuji podle G pro Del fidelibus, К ѿгоу'тѣнѣ, Р ѿгоу'тѣнѣ; ¹⁰ К вѣтряннѣ; ¹¹ Р
оmylem в'крѣоу, předcházející ѿ zde vynecháno; ¹² Р истинѣ.

XI

Домоу пѡ истинѣ развршениѣм видѣнїа
моѣго с'причаст'на¹ моѣѡ бабы людямы и
чистыѡ жены з'наменаѣтсѡ смѣртъ. и домъ
ѡнѣст'кѣшїѣ² павловъ клириком
нашїмъ и законникомъ и згнанїѣ
и з'земла³ и разъграбленїю имѣ-
нню их ѡблагаѣт. видѣхъ⁴ бо ѡко⁵ ро-
днтел'ница моѡ, ѡко родом тако и дѣла-
нїем по истинѣ ѡскверненїемъ дѣлаѣ погана
и недостойна именовати, съ дроу-
гими съвѣт'ники своиѡ злыми,
бога невѣдоуциѡ любящисѡ мыс-
лнть ѡ свѣрови своѣѣ пагоубѣ.

XII

си же словеса ѣго свѣтлѣ¹ солнца
с'вышасѡ, ѡко мати ѣго зла,² нари-
цаѣмаѡ пѡ грѣхоу дорогомѣрѣ,
съвѣтъ сътворнѣши с' нечтнвыѡ
моужн рече: что сътворимъ ѡ сеѣ
рѣчи, ѡко, ѣмоуж(ѣ) подоваѣтъ кнѡ-
зю выти, ѡбращенъ естъ ѡ клирикъ
и ѡ свѣрови моѣѡ и естъ ѡко и
мнихъ? погублю самоу и ѡны про-
женѣ и з'земла³ в' тож(ѣ) времѡ,
пославши совѣт'ники своѡ, оудави
с'вѣровѣ своѡ людямы. и по сем
прогоненїѣ велико выст⁴ клирикомъ
и законникомъ⁵ по всеѣ землѣ бо-

XI

Zboření domu, které jsem viděl, znamená
smrt blahoslavené mé báby a ctihodné paní
Lidmily. A zpusťosený dům Pavlův věští vy-
hnání kleriků a kněží ze země a zabrání
jejich majetku. Neboť jsem viděl, která má
matka, pohanka jak rodem, tak věru i ohav-
ností svých skutků, jež si ani nezaslouží, aby
byla jmenována, oblibila si své zlé rádce
neznabohy a s nimi pomýšlí na záhuby své
tchyně.“

XII

A tato jeho slova, jasnější nad slunce, se
vyplnila. Neboť zlá jeho matka, zvaná po-
hřichu Drahomíra, dohodnuvši se s bezbož-
nými muži, řekla: „Co učiníme v té věci,
ježto ten, kterému náleží býti knížetem, je
zkažen od kněží a od mé tchyně a je jako
mnich? Zahubím tuto, a ony vyženu ze země.“
V tu chvíli poslala své rádce a usmrtila svou
tchyni Lidmilu. A potom nastalo po veškeré
zemi české veliké pronásledování kleriků a
kněží a ničení chrámů. I postavila po ulicích

XI. ¹ Tak upravuji podle G; K čte разршениѡ моѣго, vynechávajíc видѣнїа, P разршениѡ; obojí toto раз-
ршениѡ místo разроушениѡ (destructio) vzniklo vlivem posledního slova v X. kap. (разрѣшѣ); srov. v XII. kap. цѣркѡмъ
разроушениѡ; v obou rkp-ech je takéž chybně K с'причаст'нѡмъ, P съ причастно (G felicem...obitum); ² K ѡпоустна'шиѡ
(srov. pozn. 7 ke kap. X.); ³ P ѡ земаѡ; ⁴ v rkp-ech chybně K видѣт, P вѣдѣт; ⁵ v K ѡко вynecháно.

XII. ¹ K свѣтлѣ; ² P злѡ; ³ K ѡ з'земла, P ѡ земаѡ; ⁴ P ѡко велико; ⁵ v K ѡ законникомъ chybí;

ѣмѣстѣ⁶ и церквам разроушєніѣ. ѥ постави по ѡлицам стражи⁷ рєкѡци тако: нѣѣж(ѣ) гдѣ⁸ оѣзрїте котораго⁹ люко клирика¹⁰ ѥдѡца к' моѣмоу сыновн, тоу ж(ѣ) посѣци-те ѥ, ѥ животѣ ѣмоу не сѣтворите. ѥ постави по всѣѣ землѣи капища ѥдольскаѣ, ѡбрати ж(ѣ) землѣю всю к' ним, трєвы ѥмѣ дѣюци ѥ сына своѣго принужаюци к' ним. сам' же оѣношица свѣтлѣ, ѣще ѡтроча сын, не могѣи сѣ противити матери своѣѣ, хожаще в' капища ѥ николїже ѡскверни доуша своѣѣ ѡсквернѣ ѥдольских. каше бо свѣтлѣ небеснымѣ ѡроужїем зацїицинѣ ѥ ѡкрѣплєнѣ, ѥ кєль-можам своѣмѣ хоѡащим в' капища ѡки пристаѣ вѣ, но сердцем в'ноутренѣго с'мотрєніѣ пристанїю ѥхѣ в' дѣлаѣ¹¹ ѡтпи-рѣсѣ. блѡдаше жєсѣ¹² ѡ всѣхѣ лю-дїѣ ѥко отѣ хоуѡыхѣ тако ѥ ѡ сил-ныхѣ, достоѣнше бо. вѣ бо благодѣть бо жїѣ на нем ѥ ѡ всѣхѣ люким вѣ. вѣ¹³ бо во словєсєхѣ своѣхѣ ѥсти-ненѣ, в' соудѣ правдѣнвѣ, в' сокѣ-тєхѣ моудрѣ, вѣ благодѣти с'мо-трєн, во всѣхѣ ѡмычанѣ добрыхѣ хитростїю дѣрѣжавєнѣ, на молит-вы же божєственныхѣ оѣставлєніѣ часто припаѡашє, к'ниги написаны малы блѡдѣнїемѣ ѥ тайнѣхѣ хранѣ оѣ себє под

stráže, pravil takto: „Kdekoli spatříte, že ně- jaký kněz jde k mému synovi, na tom místě jej skolte a nedarujte mu života.“ I zřídila po celé zemi modlářské svatyně a všechen kraj obrátila k nim, konajíc jim oběti a nutíc k nim svého syna. Sám svatý hošík, jsa ještě dítětem a nemoha se protivit své matce, chodil sice do pohanských svatyní, avšak nikdy nepotřisnil své duše skvrnami modlářskými. Byl světec ochráněn a utvrzen nebeskou zbrojí, a když se velmožové ubírali do pohanských svatyní, tu jako by svoloval, avšak vnitřní roz- hodností srdce odpíral souhlas jejich skutkům. Byl vážen ode všech, jak od chudých, tak i od mocných. A patřilo se to, neboť milost boží spočinula na něm a všemi byl milován. Byl v řečech svých pravdivý, na soudě spravedlivý, na sněmeh moudrý, v dobrotivosti rozvázný, ve všech dobrých obyčejích pevně zkušený, často poklekal k modlitbám božských hodinek, napsaných v malé knížce, již opatrně a kradí mívál schovanou u sebe pod šatem, a když

Cresc. fide, již se tuto slovan. text řídí, čte (FRB I 185): *presbyteros multosque cum clero..eiecerunt*; ⁶ oba rkp-y píší chybně: К ѣмѣстѣ, Р ѣстѣ; ⁷ Р стражѣ; ⁸ Р нѣѣ кл; ⁹ Р коѡѡ; ¹⁰ К клирика; ¹¹ К в' дѣлаѣ; ¹² К chybně блѡдаше жєсѣ; ¹³ в К chybí druhé сѣ;

с'коу'тъ м'ъ д'ръжаше, оу'кланалася с'удовъ¹⁴
миръс'кіа печали, двѣ кратъ на десѣте¹⁵ ѿли
воле б' тайнѣи ложниці полога своѣго мо-
литвамъ тайнымъ прилежаши, в ноци
ж(ѣ) ѿ въ дни¹⁶ чистымъ смотрѣніемъ христа
похвалѣа до кон'ца прочиташи.

XIII

приминующею лѣтомъ оу'ности свѣтаго
тако съчастнѣи, на могу(ѣ)с'кіа оу'мы сил'-
ныхъ князь самъ выше вшед', ѿ по малѣ
мѣжъ свойхъ безоум'ныа съвѣкты въслѣ-
дуюцихъ¹ мѣжес'ки ѿвер'гъ² ѿ себе, ѿ за-
блуженіе ѿхъ невѣд'кнѣа³ ѿ истиннаго
бога не малы воз'ненавидѣвъ, въ ѣдинъ
ѿ дѣиѣи соз'ва всѣмъ боляры своимъ ѿ дрѣжину
в' полатоу, нача к' нимъ съ с'варомъ глаго-
лати: ѿ дрѣжину вѣр'налъ, но не въ христѣ!
ѣгда бѣхъ в'данъ родителю своимъ
книгъ оу'читиса, нах'одихъ в' ни
оу'ченіа павла ѿкоже рече: ѣгда бѣхъ
младенець, глаголахъ аки младенець, ѣгда
бѣхъ мужъ, ѿтвергохъ младенч'скаа. сею
повѣстїю по истинѣ, нынѣ мене самогу
с'мотра, ѿко пер'вѣи⁴ всѣхъ словесъ дѣла
тѣхъ⁵ хоужіи дѣхъ сый, к' мѣж(ѣ)стѣ
прійти в рев'ности сердца хоужіи, но ѿт-
роча дѣхъ смѣлами на княженіе⁶ ѿз'бранъ,
ѿтцѣ оу'мершъ, по родѣ кратѣи старѣи, на

unikl starostem světských věcí, dvanáctkrát
nebo víckrát se oddával tajným modlitbám
v skrytu své ložnice a pročítal je v noci i ve
dne do konce, velebě Krista čistým úmyslem.

XIII

Když takto šťastně uplynula léta světcova
mládí a kníže vyspěl silou mužného rozumu,
odvrhl pomalu od sebe mužně pošelilé rady
svých dvořanů, a zoškliviv si nemálo jejich ne-
vědomou pobloudilost od pravého Boha, jed-
noho dne svolal všechny své vládky a přátele
do paláce a jal se k nim mluvit s výčitkami:
„Ó družino věrná, ale nikoli v Kristu! *Když
jsem byl dán svým rodičům, abych se učil Písmu,
našel jsem v něm poučení Pavlovo, jenž pravil:*
*„Když jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě . .
ale když učiněn jsem mužem, vyprázdnil jsem,
co bylo dětinského“* (L Kor. 13, 11). Ve světle
tohoto výroku nyní vpravdě sám na sebe po-
hlížeje *pro všechna tato slova* já bídny tou-
žím s vroucností srdce po tom, abych *dospěl
k mužnosti,*“) avšak byl jsem vámi jako pachole
zvolen knížetem po smrti otcově, jsa starší

¹⁴ G *curis*, překladatel zaměnil s *curtis*; ¹⁵ P .ѿ.скрѣтѣ; ¹⁶ P во дни.

XIII. ¹ Tak opravuji podle G *suorum . . vana sectantium consilia*, oba rkp-y: князѣдѣюще; ² P ѿверго(и);
³ K нивидѣннѣа; ⁴ v K chybí *ска*, G jen *mlitum*; ⁵ P *первѣи*; ⁶ celé místo zdá se porušeno; podle G, kde se
čte: *quoniam primo iam adeunte pueritia rerum omnium factorem ullis ego factura cognoscere eiusque
servitio me implicari ardentius desidero*, vzniklo asi дѣла тѣхъ з дѣластѣиш (factorem); ⁷ P князи;

“) Podle G zní toto mis o: Já bídny tvor hned již od svého pacholetství toužím vroucně po tom, abych
poznal Stvořitele všehomíra a věnoval se jeho službě.

к'нажнѣ⁷ пристѣпникѣ, і ис'правнѣхъ всѣ⁸ з строи богоу помогающѣмъ ми раз'радихъ, и земаю протнѣхъ противляющимся сил'нѣ оутвер'дихъ, и хоцѣхъ испол'нити слово, ѣже рече пророкъ давидъ: паче стареця раз'скахъ, ѣко заповѣдей твоихъ возыскахъ. вы же, ѣко сердци⁹ ѡ вышнѣи истинѣ смотрити л'кнстнѣи,¹⁰ и в'ерюи мнѣ прѣвѣдите раз'лични, како м'ноги оумы¹¹ вашеа крив'ды любины доселе терпѣхъ, оуже не хоцѣхъ сего терпѣти, по писанию к'ниж'ному, ѡпатъ за сѣмъ завер'гохъ оумность, моуж же оуже смѣи, ѣже соут дѣт'скаа дѣла, заповѣд'амъ господ'скимъ дѣлании истощѣхъ,¹² вашеа неправ'ды боле того неслоушаа, вышнѣю м'лостію оукрѣплении противит'сѣа хоцѣхъ. тѣмъ же оуже да ис'чезнеть роптаніе вашего совѣта протнѣхъ м'нѣ, да престанутъ лютыхъ и злыхъ¹³ лѣхъ с'роженіа в' васѣ и съвѣти. мира люби, в'и'хъ¹⁴ и в' домоу, въ царствіи моемъ да воскипнѣхъ. рѣчи котораго¹⁵ любю сѣда протнѣхъ дѣла¹⁶ кривѣхъ да не соудат'сѣа. мѣжи бо истощнѣхъ грѣхъ,¹⁷ и мнѣ доселе ѡсквер'нал'сѣа ѣсте, боле того да ни ѡ когож(е) не дерз'нет'сѣа. сего же закона оѣстроѣніе дѣи вышнѣаго царѣа вои'нию не хоцѣте болѣт'сѣа, наши

z bratří, a vstoupiv na knížecí trůn, spravoval jsem a fídlil všecek stát za přispění božího a upevnil jsem mocně vlast proti nepřítelům a *chci naplniti slovo, které řekl prorok David: „Nad starce rozuměl jsem, nebo přikázání tvých jsem hledal“* (Žalm 118, 100), vy však jste neteční srdcem k pochopení nejvyšší pravdy a zůstáváte odlišni věrou ode mne, a já jsem posavad až tuze trpěl oblíbené názory vaší převrácenosti, *ale už to trpěti nechci*, neb jsem podle slov Písma pryč od sebe odvrhl mládí, a stav se mužem, vyprázdním, co je dětského v mých skutcích, a neposlouchaje víc vaší nepravosti, sílen jsa milosrdenstvím Nejvyššího, *chci plniti příkazy Páně*. Proto ať již zmizí repot vašich piklů proti mně, ať přestanou mezi vámi kruté úradky *padouchů* na veřejných shromážděních! Láska k míru ať vzkypí v mé říši doma i venku! Žádné věci nebudtež na soudě proti právu křivé souzeny! Vražděných zločinů, jimiž jste se dosud poskvrňovali, ať se již nikdo neodvází! *Nezaleknete-li se ustanovení tohoto zákona z bázně před nejvyšším králem, náš hněv proti přestupníku,*

⁷ Р кнаж'е, у К р'сано кнажнѣ; ⁸ К всѣ; ⁹ Р срца; ¹⁰ Р ѡ вышнѣи смотрити истинѣ; оба рк-у чѣлоу чыбнѣ л'кнстнѣю, G *desides*, созъ оправуи в' л'кнстнѣи (неб л'кнстнѣи); ¹¹ такъ оправуи поdle G *in consiliis*, оба рк-у чѣлоу оумъ; п'едъ тѣмъ многи патрнѣ м'сто много (како много = *quam plurimum*); ¹² п'екладателъ умистилъ несравнѣ слова заповѣд'амъ госп. дѣлании (G *praeceptis actibus dominici*), жеъ завіси на *insistam* (зде шпатнѣ = протнѣт'сѣа, *insistam* замѣнено за *resistam*, сров. кап. XIX *restitit* = протнѣт'сѣа), položivъ же п'едъ *evacuabo* (= истощѣхъ); ¹³ К з'амъ; целѣ м'сто въ slovan. п'екладѣ замѣнено, G *cessant saeva publicis conventibus inter vos consilia*; ¹⁴ Р оумлетъ любили; ¹⁵ Р котораго; ¹⁶ G *Negotia cuiuslibet utilitatis iudicium eversione...*, text slovan. volnѣ; ¹⁷ Р грѣхъ, G *Parricidiorum scelera...*, text porušenъ; истощнѣа аси м'сто истощнѣа (п'уводнѣ снадъ: моужъ истощнѣхъ грѣхъ... да... не дерз'ну'т'сѣа); ¹⁸ Р кривѣхъ;

гнѣвъ на прегрѣшающаго кожіймъ¹⁸ рѣ-
ниемъ разжѣнъ, иж(ѣ) колиждо симъ дѣломъ
повинна ѿбращаетъ, главѣ да ѿсѣчетъ. ѿ сѣ
ѿзглаголавъ беззаконїа¹⁹ нача́лницѣ
матеръ свою ѿземлаа своѣа ѿзгнѣ
ѿ себе. ѿ скончаномъ же княземъ глаго-
ломъ велѣмъжа земьскїа ѿ ротницѣ
ѿ совѣтницѣ вѣ домы своа ѿустранени
възвратившасѣ ѿ гордаѣ помышленїа на
мало время оѣмлачїе²⁰ положиша. тогда
ж(ѣ) оѣже кожїемъ проїшненїемъ приложени
выша нѣколко поганьскихъ странъ подѣви-
женїа подѣ рѣкѣ²¹ ѿго, ѿ воскресѣша соборъ-
наго закона вѣселаа ращенїа, ѿ по кожестве-
ному законѣ церкви ѿснованы, маломъ
преж(ѣ)²² невѣрныхъ неверженїемъ падѣюшасѣ²³
твердостїю ѿснованїа ѿбновишасѣ, кли-
рици ѿземлаа²⁴ ѿ благыхъ своихъ ѿлвчени,
милосердною щедротою призвашасѣ, вси еди-
ною не токмо возвращени своимъ благымъ,
но по истинѣ свѣтаго мѣжа мнѣжствомъ
приложени²⁵ даровъ ѿмѣниа ѿго ѿбогати-
шасѣ, ѿ подѣ тацемъ княземъ по тѣмъ
странамъ всака вѣселащїа радѣвашасѣ церкви.

XIV

ѿ оѣслышавшїе сїю вѣсть свѣтаго
князѣ¹ благодарство мнози ѿдаху
ѿз баворъ ѿ изъ франкѣ ѿ ѿсасѣ²
ѿ исъ прочихъ земьа прихѣжахъ несоущїе³
кѣ немѣу моцї ѿ книги разанчїна, паж(ѣ)

roznícený horlivostí boží, dá každému, koho
najde vinného v té věci, hlavu stříti!" *Když
domluvil, vyhnal od sebe ze země matku,
která byla v čele tohoto odboje.* Po skončení
knížecích slov vrátili se *velmožové zemští
a spiklenci a rádcové* ustrašení do svého do-
mova a *zkrušení* odložili na nějaký čas své
pyšné záměry. Již tehdy přízní boží bylo po-
tlačeno několik vzpour pohanských krajů pod
jeho rukama, a *vzkřísil se* radostný *vzrůst*
katolického náboženství, a když chrámy, zří-
zené ke konání služeb božích a krátce předtím
odporem nevěřících položbořené, byly znovu
pevně vybudovány, povolání byli s milosrdnou
štědrosť nazpět kněží, zapuzení ze země a ze
svých statků, a oni všichni zbohatli na svém
jmění, ježto jim byly nejen ihned vráceny jejich
statky, nýbrž ještě byly rozhojněny množstvím
darů tohoto svatého muže, a tak veškerá církev
po všech končinách plesajíc radovala se pod
takovým knížetem.

XIV

*A slyšíce tuto zvěst o štědrosti svatého kní-
žete, mnozí se sbíhali z Bavor a Francie
a Svábška, a také z jiných zemí přicházeli,
nesouce jemu ostatky a rozličné knihy, které*

¹⁸ Р езаконїю; ¹⁹ G *moliri* překladatel zaměnil s *mollire* (оумачити; сгов. v kap. XVIII *emolliti* = оумак-
ши); ²¹ Р рѣкоу; ²² Р прѣ мало^м; ²³ К омылемъ подавшасѣ; ²⁴ Р ѿ землаа; ²⁵ Р приложени.

XIV. ¹ v K князѣ *vynecháno*; ² = ѿсасѣ; ³ Р несоущїе;

самъ златомъ своимъ ѿ с'рєкромъ ѿ
павшюками толнко⁴ къ р'заны⁵ ѿ
кшповаше⁶ ѿ в'крою правдою по всєи
зем'ли крѣстьѣны⁷ комъ⁸ оѣставоу.

XV

Тогда же братъ ѿго болеславъ в'ѣкшмъ м'нїи,
оѣма кривостїю ѿ д'ѣла¹ рєг'ностїю мєр'зкѣ,
дїавольскѣмъ кос'новенїемъ пострєк'новенъ,
г'н'комъ злобы противъ моужоу² кожїю
люте³ въ ѿрѣженъ, на царствїе брат'не⁴
рѣкою похищенїа лакомъ, с' нечестїи мнѣ⁵
моужи дїаволї, с'мертїю оѣбїениа по-
г'бєнїи хоташе. но божїевымъ предъ-
вїд'енїемъ сов'ѣтъ бѣдїиїи тогда ѿ сєк'ѣ,
їстинно проїд'клен оуб'ѣд'ѣ⁶ сватый.
в' тож(е) время моужъ коголюбивый⁷
зав'ѣтъ положиє помысли в' сєрдци
ѿсновати церковь когоу ѿ нок'ѣ-
дїтел'номоу войнику ѿ моученикоу
ѿго вѣту. ѿ посла къ єпископѣ рєжанъ
с'комоу⁸ солъ ѿ рече : ѿтець мой
д'ѣлалъ церковь сватомоу гїѿр'гїю,
ѿ д'зъ по повел'енїю⁹ твоємъ хоцїѣ
ѿсновати церковь сватомоу вѣтѣ
хрїстовѣ моученикоу. оѣслышавъ же
єпископъ тѣстонъ, возд'ѣвѣ рѣцѣ своѣ
на небо к' богу, хвалы възд'ѣлъ хрїстѣ
рече : ѿд'ѣте ѿ р'цїи с'част'номоу

on kupoval zlatem svým a stříbrem a draho-
cennými rouchy a krzny, a upevnil pravou
útrů křesťanskou po všem kraji.

XV

Tedy bratr jeho Boleslav, věkem mladší,
odporný nezřízeností svého ducha a výstřed-
ností v jednání, jsa ponoukán ďábelským
dotknutím, hněvem zloby proti muži božimu
lítě obrněn, dychtiv bratrskou rukou uchvátiti
království, chtěl s bezbožnými muži pekelníky
zahubiti jej smrtí násilnou. Ale božskou pro-
zřetelností světec o budoucím úkladu proti
sobě již tehdy zvěděl, neboť mu byl pravdivě
ukázán. V též čase muž Bohu milý, slib
učiniv rozhodl se v srdci svém, že vystaví
chrám Bohu a vítěznému jeho vojínů a mu-
čedníku Vítovi. I vypravil posly k řezenskému
biskupu a řekl : „Otec můj zbudoval chrám sva-
tému Jiří, a já chci s tvým svolením vystavěti
chrám Kristovu mučedníku, svatému Vítu.“
Když to uslyšel biskup Tuto, pozvedl ruce své
k nebi k Bohu, a vzdávaje chválu Kristu, řekl :

¹ Р толн; ² К омылем рѣзнымъ; ³ К ѿрѣжанїе; ⁴ Р хрїстіанскомъ, sloveso chybí (nebylo snad původně: оѣстани, místo оѣставоу?)

XV. ¹ Так исправлю по G *mentis perversitate et actuum qualitate*, К оѣмѣ кривостїю ѿ д'ѣла р.; Р оѣмѣ ѿ кривостїю ѿ д'ѣла р.; ² так исправлю по G *virum*, оба ркп-у оѣмъ; ³ Р омылем лѣст; ⁴ místo братню, G *regni fraternali manu rapiendi cupidus*; ⁵ Р нечестїи мнѣ; ⁶ К оуб'ѣд'ѣ; ⁷ К омылем ѿголюбивый, G *deo carus*; ⁸ Р рѣзнымъ; ⁹ К по повел'енїю.

сынѹ моѣмѹ вѣчеславѹ: ꙗкоже помы-
слилѣ єси, тако ѿже церкви твоѹ предъ
богомъ стоить на нескѣѣ ѿснѡвана.

XVI

слышавъ же снѹ рѣчь вѣчеславѹ ѿ
єпископа, пристройивъ дѣлаателя, на-
чалъ самъ носити на плещѹ своѣю
нѣзвѣстъ¹ и рѣками своѣма ѿснѡва
и снѡвѣ. и призва єпископа преже(є) реченъ-
наго, ѿсвати ю² во имя свѣтаго вѣта. и
выша тоу многа чюдеса и знаменїѹ до
днѣшнѣаго днѣ, а дѣволу мнѡги
пагоубы. самъже свѣтый хоташе ѣти
в римѣ къ свѣтому апостолу петрѹ,³
предавѣ книженїѣ⁴ братоу своѣмѹ, и
тѣм ѿрещи мира сего, но церквѣ⁵
ради тоѹ, ꙗко и єще несвершѣна вѣ
до конѣца, того ради мѣждаше. но ꙗко
же сѣкныи кѣто сѣно вѣ великій зѣной
и жадаѣтъ воды, тако и свѣтый жа-
даше мочениѹ и крови проливнїѹ, но
не ѿ рѣкѹ брата своѣго. но бога щедрѡго
мздовѣздателя прорасмотрїнемъ и мздамъ
вѣрныѹ ѿплатителѹ,^{6а} достѡинѣ тѹ
ѣмѹ вѣзда мѣздоу во своѣй дѣдѣнѣ,⁶
ѣмъ(є) жадаше во инѣхъ странахъ. ни
сего дѣла его можемъ молчати, днѣна
смертныи и аггеломъ божїимъ радо-
стѣна толи бога боишимся чюдна и
николиже вѣ чловѣцѣхъ слышана, єже
перси свѣтаго камени тверѣжъше но-

„Jděte a rcete mému požehnanému synu
Václavovi: Jak jsi se rozhodl, tak již chrám
tvůj stojí v nebesích před Bohem vystavěn.“

XVI

Když Václav uslyšel tento vzkaz od biskupa,
opatril dělníky a sám začal nositi na ramenou
svých vápno a svýma rukama dal základ
i skončil. I pozval řečeného biskupa, a ten
vysvětil chrám na jméno svatého Vít. I stávaly
se tu mnohé divy a zázraky až do dnešního
dne, ďáblu pak mnohé škody. Světec sám chtěl
odevzdati knížetství svému bratru a jíti do
Říma k svatému apoštolu Petrovi a tam se
zřici tohoto světa, ale pro tento chrám, poně-
vadž ještě nebyl úplně dokončen, odkládal
s tím. A jako ten, kdo seče seno za velikého
vedra, žádá si vody, tak si přál i světec mučed-
nictví a prolítí krve, nikoli však z rukou bratra
svého. Řízením pak Boha, milosrdného odpla-
titele a dárce odměn věřícím, dostalo se jemu
vhodně této odměny v jeho dědičné zemi,
které si žádal v cizích krajínách. Ani toho
jeho skutku nemůžeme zamlčeti, divného smr-
telníkům, a andělům božím radostného, a úžas-
ného též, kdo se bojí Boha, a nikdy mezi lidmi
neslýchaného, který hrud světcova, tvrdší než
kámen, nosila v srdci. Neboť, byv přinucen

XVI. ¹ Р ѡзнѣтъ; ² Р а (místo ю); ³ Р петрѹ апѡл; ⁴ Р книѣ; ⁵ Р цѣркѣ; ^{6а} Р ѿплатителѹ; ⁶ Р дѣдѣнѣ;

сиша⁷ въ сердцаѣ. приноужены⁸ по истинѣ нѣкогда ѿ своего брата ѿ своихъ коларѣ, сыновѣ ради роженіа, приложи к' себѣ женоу, ѿ роди ѿ неа сынъ ѿзбраславъ ѿменем.⁹ ѿ рече к' ней: се оуже много вогъ прегрѣшиховѣ ѿ безаконіе сътворишовѣ, оуже ѿ сего престѣнѣѣ,¹⁰ плодъ по роду чловецескому пріймѣша. вѣ въ совѣ: въ врата мѣсто ма ѿмѣѣ, а азъ та в сестры мѣсто. ѿ сей рѣчи ѿна пристаѣши ѿ ѿмѣшисѣ по ню предъ богомъ ѿ самѣм. нѣкогда съгрѣши с' миломъ его слоугою. н сѣмъ самомъ то видѣвшъ рече: почто солга предъ богомъ? тоѣѣ л'зѣѣ каше ѿти замужъ любо не ѿти. но не вѣдѣта¹¹ дер'зда пронести се¹² комъ любо, донѣ деж(е) азъ ѿ сѣм сѣ помышлю. ѿ сътворишъ пирѣ великъ, никомуж(е) не вѣдоущу съвѣта сего,¹³ вѣдасть ю замѣжъ сестрою творѣ томѣж(е).

XVII

братъ же его меншіѣ болеславъ преж(е) реченный, ѿчютивши¹ хотѣша² в ринѣти, поча нанъ многа злаа ѿтай мыслити ѿ творити пакости многи.³ совѣты в' домохъ нхъ твораше, съвѣщѣавадѣсѣ⁴ съ злыми совѣт'ники на

jednou od svého bratra a svých vládků, pro zrození synů obcoval s ženou a zplodil z ní syna jménem Zbraslava. I řekl k ní: „Hle, již mnoho jsme se Bohu provinili a nepravost jsme učinili, již toho zanechme, přijavše plod podle přirozenosti lidské. My dva mezi sebou: ty měj mne za bratra, a já tebe za sestru.“ A ona na tuto věc přistoupila a zavázala se k tomu před samým Bohem, jednou však zhřešila s milým jeho služebníkem. A světec sám, když to viděl, řekl: „Proč jsi selhala před Bohem? Tobě bylo lze vdát se nebo nevdát. Ale nepovažte se nyní nikomu, ať je to kdokoli, o tom se zmíniti, dokud já si to nerozvážím.“ A učiniv velikou hostinu, aniž kdo věděl, co zamýšlí, provald ji za téhož (služebníka), čině ji jeho sestrou.

XVII

Mladší pak bratr jeho, dříve již řečený Boleslav, zvědév, že chce jíti do Říma, počal potajit proti němu mnoho zlého zamýšleti a strojit mnohé úklady. Radil se proti svatému muži se svými zlými rádci a konal

⁷ Рносни; ⁸ Р приноуженъ; ⁹ Р ѿменѣмъ избраславъ; ¹⁰ К престаѣнѣ; ¹¹ Р вѣдѣта; ¹² Р сѣ пронести; ¹³ Р сѣмъ съвѣта.

XVII ¹ Р ѿчютивъ ѿ; ² в К равноднѣ psáno хотѣши, potom koncové ѣ opraveno в а, Р хотѣше; ³ Р ѿ многи; ⁴ Р същѣавадѣсѣ;

свѣтѣи мѡуж. ѡхъж(ѣ) вси совѣти
не оѣтаишасѣ свѣтаго никакож(ѣ) но
молча рѣчи сеѣ кончинѹ⁵ с'мѡтраше.

XVIII

В' дрѡгоѣ же время съз'вавъ совѣт'и
ники свѣи братъ ѣго: промыслати,
како ѣго погубим. ѡннж(ѣ) ѣмъ тако
ѡвѣщава: никакож(ѣ) ѣго ѡнако мо-
жеши погубити хода в' него¹ власти,
но просисѣ домови болеслав'лю градѣ,
и тѹ ѡмѡжеши погоубити, призвавъ
къ себѣ. ѡнъж(ѣ) испросисѣ оѣ брата
и² съ совѣт'ники своиѣи, сътвори
великъ пиръ честнѣи на памѣт' рек'и
свѣтѣи коз'мѣ³ ѡ дам'иѡнѡу, ѡ по-
славъ слы къ⁴ братѡу своѣмѣ рече:
братѣ, радость великъ на памѣт' свѣ-
тѣи сътворихъ. но молю владычеств'ѣ
вашѣ, да бы сѣ не ѡрек'ѣ пр'ѣити к'
намъ. свѣтѣи же къ слоу ѣго ѡвѣщава:
радость брат'на⁵ радость божиѣ ѣсть,
ѡ азъ къ ѣго повелѣн'ю оѹготов'люсѣ.
всѣ же си злобы ѡ съвѣт'ѣи ѡхъ свѣтаго
не оѣтаишасѣ, но всѣ вѣдаше.⁶ ѡ ѡб'ѣ
прининисѣ съ дрѡжиною своѣю, ѡ
всѣд' на конь⁷ нача ѡграти, гонасѣ
предъ нимъ по д'ворѣ своѣмѹ глагола
к' нѣмѣ: азъ ли быхъ не ѡмѣл⁸ с' вами
чехи на комони ѡверести прѡтив'ник
нашихъ? но не хочю. ѡ си рекъ поѣха
къ братѣ. ѡзѹде же братъ ѣго со всѣми

v jejich domech porady. Všechny tyto pikle
jejich nezůstaly nijak světlci utajeny, ale on
mlčky hleděl vstříc, jak ta věc skončí.

XVIII

V jinou dobu svolal bratr jeho své rádce :
„Uvažujte, jak jej zahubíme.“ Oni mu od-
pověděli takto: „Nijak jinak jej nemůžeš za-
hubiti, dokud chodíš v jeho panství, ale popros
a pozvi jej k sobě do paláce na hrad Bole-
slavův, a tam jej můžeš zahubiti.“ Tu on
i se svými rádci, usmířiv se s bratrem, při-
pravil velikou a slavnou hostinu, jak říkal,
na paměť svatých Kosmy a Damiána, a poslav
posly k svému bratru, řekl: „Bratře, vesel
veliké jsem připravil na paměť svatých. Nuže
prosím vřícenství tvé, abys neodřekl a přišel
k nám.“ Světec pak odpověděl poslu jeho :
„Veselí bratrovo jest veselí boží, a já na jeho
přání se přichystám.“ Žádné tyto jejich ná-
strahy a pikle nezůstaly světlci tajny, nýbrž
věděl vše. A ihned ozbrojiv se s družinou
svou, usedl na kůň a počal rejdit, a pro-
háněje se před nimi po svém nádvoří, pravil
jim: „Zdaž bych já nedovedl s vámi Čechy
na komoni vyhledati protivníků našich? Ale
nechci.“ A když to řekl, odjel k bratrovi. Vyšel
pak bratr jeho se všemi úřady a hodnostmi

⁵ Р кончинѹ.

XVIII. ¹ Р ѡ'г'рѣ; ² в Р ѡ чыбѣ; ³ К коз'мѣ; ⁴ в К къ чыбѣ; ⁵ Р брѣи; ⁶ К вѣдаше; ⁷ в К на конь
впечѣано; ⁸ К ѡмѣл;

слабѣками и честїи⁹ противѹ на оѹ=
срѣтенїе с' великою тихостїю. ѿгоже
кротости аще и ложнѣ богодостойный вначе-
слабѣ м'ного порадовася, целовавша жеса¹⁰
весело толн соплетшася межн собою, в домъ
с радостїю внидоша, и на ѡбѣдѣ сѣдоша.
и напившем на дол'зѣ нѣкоторымъ,¹¹ леств
тайна не можа дшеся тайти мыслацихъ¹²
на оѹвїенїи свѣтаго мѹжа. иже злогниѹ,
мечи под' скѹты¹³ оѹже сѣкровени,¹⁴ три
краты вѣстающе,¹⁵ пакї и пакн аки нѣко-
торымъ¹⁶ са трѣдом сѣданїа прикланяюще,
силами послѣднїе¹⁷ и дер'зостїю ѡттиноу,¹⁸
ѡмакше, того же ради не оѹ и ѿне пове-
ленїа вожїа пришла к'к година страсти¹⁹
ѿго, цѣла и ѡпѣстиша.²⁰ ѿгоже сѣвѣта не
невѣдѹи, пагоубы не оѹжасася, пожїи²⁰
запрїициемъ возможе, но не печалїю,²¹ аще и
нѣкотою слагою врата своѿго пошеп-
тавшимъ ко оѹѹѹ ѿго, да влюлѣса кы, како
протївѣ ѿмѹ оѹготовалиса соѹтъ на оѹвїенїе,
но²² ѡбаче не подвиженїемъ имъ ѡ врата сѣ²³
и нѣмн сѣдацимн, но веселациемъ, яко и
гостемъ хвалы дѣла,²⁴ и любя молашеть и.
и посемъ мало посѣдѣвъ, ѡ трапезы вѣставъ,
налилѣвъ²⁵ чашѹ вина, тихимъ целованїемъ рече-
номъ, вса сладцѣ сїю рѣчїю примолви рекыи
такѹ: целѹйтъ кы цѣлы всѣхъ христосъ. чашѹ,

*naproti němu s velikou pokorou. Z této jeho
mírnosti, třebas lživé, bohumilý Václav velmi
se těšil, a radostně se poltbiše a zavěsivše se
do sebe, vešli do domu s veselím a zasedli
k obědu. Když po drahné době někteří se
napili, tajná lest těch, kdož pomýšleli na za-
bití svatého muže, nemohla se utajiti. Zlo-
synové ti, majíce meče ukryté pod šatem,
třikrát povstali a opět třikrát, jakoby něčím
jsouce zmoženi, klesli na sedadla a alespoň co
se týče síly a odvahy docela změkli, protože
ještě nepřišla hodina jeho utrpení, určená
Bohem, a pustili jej zdráva. Jejich úmysl byl
mu dobře znám, ale neděsil se nebezpečí, po-
silen jsa ochranou boží, nikterak nejsa stísněn,
a ačkoli kterýsi sluha jeho bratra mu pošeptal
do ucha, aby se měl na pozoru, že se proti
němu strojí, aby jej zabili, ale tím se nedal
znepokojiti, nýbrž prosil mile bratra i ostatní
stolující, jakoby místo hostitele, aby se veselili.
A potom málo poseděv, vstal od stolu, a naliv
pohár vína, pronesl srdečnou zdravici a pro-
mluvil sladce ke všem tuto řeč, řka takto:
„Spasiž vás spása všech Kristus! Čiši, kterou
já držím v ruce, musí jeden každý z vás vypít*

⁹ v K původně napsáno чѣтинн, potom koncové n vyškrabáno; ¹⁰ P целовав'шнжеса; ¹¹ P и'ткой^м; ¹² P мыслацихъ^м;

¹³ K оmylem скоты; ¹⁴ P сѣкровнѣ; ¹⁵ K вѣстающе^м, P вѣстающе^м, zde opraveno -ци; ¹⁶ tak upravuji podle G *terque iterum quasi quodammodo lassī*, K пакї и пакн л'нѣхъ которѹмъ, P пачи и пакн аки нѣкоймъ; ¹⁷ P послѣдни, G *sal-
tim*, slov. pozn. 35 kap. XIX; ¹⁸ P ѡттишѹ; ¹⁹ oba rkp-y omylem сѣрѣтъ (= страсть); ²⁰ K ѡтстоушнша, G *dimi-
serunt*; ²¹ G *divini tutaminis securitate animatus*; místo, zdá se, porušeno, snad původně bylo
но не печалїю? ²² G *sede* (var. *sed*), slovanský text řídí se různocněním *sed*; ²³ P и сѣ; ²⁴ G *quasi hospitii
grata vice*; ²⁵ P налиа к'к чашѹ;

юже аѣхъ дръжюу роуцѣхъ,²⁶ во ѿмѣдъ свѣтаго
 а́рха́нгела²⁷ ѿспити ѿди́нномоу комоуждо вас
 по́добаетъ, к ѿмоу же свѣтломоу дѣ́нни
 на́м а́мъ оу́тро по́стѣ на́м прихо́-
 дѣтъ, ѿ тако́ любовію доу́ховною чѣ́сташе
 величѣствіе́ ѿго, да а́ще к' коу́ю го́диноу доу́ша
 на́ша ѿ свѣ́та прѣ́ставитсѣ, в ра́й в'к'ч'ны́и
 восхо́иетъ ны прѣ́дти к'²⁸ ми́ръ а́минь.
 ѿ то́гда по́ семъ сло́веси весе́ло ѿспитъ, всѣ́м
 разны чаши́к²⁹ то́ю же любовію ѿспити пове́лк
 ѿ целованіемъ ло́б'зѣ ласканіемъ. не трепе́ши
 стра́хы, на своѣ ло́же спѣтъ ѿзыде́.

XIX

ѿ тоу́ но́щѣ, мо́литвами ѿ по́даніемъ ни́-
 щимъ печа́льнымъ насто́ианіемъ потѣ́ша троу́-
 домъ,¹ коу́дѣшюу́ю сме́рть в'к'ды́и за х́риста
 воле́ю прѣ́терпѣ́ти за́вѣ́тно прово́ди. бра́тъ
 же ѿго́ ко́ своимъ рече́: не мо́жемъ ѿго́
 ника́коже погвѣ́тити, ѿ́ко дръ́жина²
 ѿго́ соу́тъ с нимъ тре́зва, но в'к'да́-
 ѣмъ ѿбыча́и ѿго́ тако́, ѿ́ко ѿ́гда пер-
 ко́е гла́с з'вона́ церкве́ слы́шитъ,
 ѿди́ни с ло́жа воско́чнѣвъ к' церкве́
 поте́четъ, а́ не же́детъ ни́когоже. да
 р'це́мъ по́поки, да бы́ рано з'вонѣ.
 ѿже́ вы́ст тако́. слы́шаномъ же зна-
 мени́емъ з'вона́ свѣ́тлыи моу́жъ, не
 л'кнѣвъ сно́мъ, но ѿ́ко ѿ́маше ѿбыча́и, с ло́жа
 воско́чнѣвъ ѿ прѣ́текъ к' церкве́къ вше́д, и́к-
 ни́а втѣ́рпѣ́го ѿ хва́лы оу́тѣ́реннѣи тѣ́хымъ по-
 слоу́шаніемъ вше́мъ, по́ мно́гихъ³ мо́литвахъ

ve jménu svatého archanděla, k jehož svatému
 dni na zejtří jako připomínka nám připadá
 půst, a tak duchovní láskou uctíme jeho vzne-
 šenost, aby v hodině, kdy naše duše odejde
 z tohoto světa, račil nás v pokoji přijmouti
 do ráje věčného. Amen.“ A hned po těch
 slovech vesele vypil a každého zvlášť s touž
 láskou vybil, aby číši vypil, a laskavě jej
 políbil. Nechvěje se strachy, odešel spat na
 své lože.

XIX

A tu noc horlivě konal modlitby a rozdílel
 almužny chudým a strávil ji nábožně, věda, že
 mu hrozí smrt, a jsa hotov vytrpěti ji dobrovolně
 pro Krista. Bratr pak jeho řekl k svým: „Ne-
 můžeme ho nijak zahubit, neboť jeho družina
 jest s ním střízliva, ale známe takový jeho
 obyčej, že, jakmile uslyší hlas kostelního
 zvonu, sám skočí z lože a běží do chrámu
 a na nikoho nečeká. Řekněme tedy knězi, aby
 časně zazvonil.“ A tak se i stalo. Když svatý
 muž uslyšel znamení zvonu, nezmalátně spán-
 kem, ale, jak mívával ve zvyku, skočil z lože
 a běžel do chrámu, a vešed tam, poslouchal
 s tichým soustředěním noční pěni i chvály jitřní,
 potom po mnohých modlitbách znaven vyšel
 z chrámu odpočinout si doma. Za prvního úsvitu

²⁶ Р в рѣцѣхъ дръжѣ; ²⁷ в обѣхъ rkp-ech nepřeloženo Michaelis; ²⁸ Р ѿ міръ; ²⁹ Р рѣшны (!) чаши.

XIX. ¹ G desudus přeloženo, podobně jako v Prologu (srov. pozn. 34), dvěma výrazy: потѣша троудомъ;
² К дръжина; ³ Р многѣ;

домови троуденъ почитъ ѿ церкви выниде.⁴ свѣтаицимъ сѣмъ первымъ зорамъ, меръзоѣ намъ-ти написаный болеславъ, мѹжа свѣтаго братъ, тайнѣмъ мѣстѣмъ тѣмъ, и'ракомъ⁵ волѣмъ противалѣсѣ, дѣньца татеникъ хотѣмъ растерзати, с'нѣколицими⁶ своимъ раз'копники гнѣвно выстѣпа, мечемъ припоисанъ, посреди поутѣ оуспѣча⁷ противисѣ. Ёго же самъ свѣтый тѣхымъ гласомъ ѿ благымъ⁸ тако цѣлова: здравъ, брате любѣнниини.⁹ велики ти соутъ хвалы любѣ ѿ насъ воздаѣмы, ѿко вчера ёси намъ чест'но ѿ ѿбранио¹⁰ с'весѣлѣмъ слоужилъ. такоу же глагола сладкомъ¹¹ ѿнъ безоум'ный не ѿбѣжа, но ѿзнесъ¹² воскорѣ мечъ, на свѣтаго главоу вер'хъ. ѿко накрѣп'чаѣ¹³ можаше, с'дара рече: днѣсь ти лѣпѣй пиръ оустрою.¹⁴ но¹⁵ мечю ѿскочѣшъ¹⁶ ѿ знаменѣ раны не ѿбранисѣ, в'тороѣ оудари. ничесоже може оубрединѣ ёго. третѣе же¹⁷ ёгда хотѣ оударити, мечъ ѿз роука оубжасѣнаса слоужы дѣвола ѿпаде. ѿже мечъ свѣтый качеславъ за рѣкою¹⁸ похвѣтнѣ ѿ надъ горѣшнымъ братомъ оубже ѿврѣженомъ¹⁹ за класы дѣржа ѿ потрѣсѣ главоу ёго ѿ²⁰ рече: видѣши²¹ ли, брате мой? могаъ бы²² сѣ на тѣмъ возвратити тѣмъ лютоисти начатокъ.²³ ли ѿкоудъ возвранѣосѣ брат'ни²⁴ кровнъ быти пролѣтѣлъ? но не хо-

зоѣ братъ свѣтаго муѣ, на потупную памѣть psaný Boleslav, skrývá se na tajném místě na způsob vlka, který chce napadnouti jehně a kradmo je roztrhati, s některými svými zbojníky zuřivě vyrazil a mečem jsa opášan zastoupil jemu násilně uprostřed cestu. Světec však jej pozdravil takto mírným a laskavým hlasem: „Zdráv buď, milený bratře! Veliké díky budťž tobě od nás vzdány, že jsi nám včera s veselím důstojně a skvěle sloužil.“ Na takovou líbeznu řeč šilenec ten neodpověděl, ale tasil rychle meč, a co mohl nejsilněji, udeřil světce po temeni hlavy řka: „Dnes ti vystrojím lepší kvas.“ Ale meč odskočil, aniž se objevila známka rány, i udeřil po druhé. Nic mu však nemohl ublížiti. Po třetí když chtěl udeřiti, vypadl meč z ruky poděšeného *sluhy dáblova*. Tu svatý Václav chopil meč ten za jilec, a máchaje jím nad hlavou zločinného bratra, již odzbrojeného, *drže jej za vlasy*, řekl: „Vidiš-li, bratře můj, mohla by se proti tobě obrátiti záhubná tvoje ukrutnost! Neb co mi zabráni, abych neprolil bratrovu krev? Ale nechci, aby z mých rukou tvá krev, bratře, byla požadována na posledním soudě. Vezmi meč a sobě zatrazení“, co se má státi, neodkládej na dlouho,

⁴ К ѿниде; ⁵ Р и'рако со (místo и'рако со); ⁶ Р и'колицѣми; ⁷ Р оуспѣча *obuiam* (místo оуспѣча? = съспѣча?), к následujícímu slovesu противисѣ vynesčán předmět *utro simplici*; ⁸ Р омылемъ блгы; ⁹ Р любѣнниини; ¹⁰ G *lucunde* (var. *abunde*), v slovanském překladě jsou oba výrazy spojeny; ¹¹ в К такоу же гл. сѣ. vynesčáno; ¹² Р лѣре ѿнесъ (od из-несъ, из-несити); ¹³ Р накрѣп'чаѣ; ¹⁴ oba rkp-y chybně К оустрою, оустроѣ; ¹⁵ К омылемъ; ¹⁶ К ѿскочѣши; ¹⁷ К chybně ѿже; ¹⁸ К рѣкѣ ѿти; ¹⁹ Р ѿврѣженъ, snad místo ѿврѣженомъ?, lat. *inermis*; ²⁰ в Р и vynesčáno; ²¹ К видѣши; ²² oba rkp-y chybně бы; ²³ G *exultum*, překladatel četl *initium*; ²⁴ К chybně брат'ни;

*) G má: rychle mě zabij (matura supplicium).

цюу, да бы са ѿ мою роуѣ твоѡ кровѣ, братѣ, на послѣднем²⁵ соудѣ ѿ мене взискала. вѣзъми мечъ, а собѣ моюѣ, ѿ ѡже соутъ дѣлаѣмаѡ, не²⁶ провлачи на долъѣ, и ты зови ѿже та соутъ наоѣчили, а сам са братнѣю кроуѡю не ѡгрѣши. прѣтом же мечем братѣ нечестивый, аки побѣдитиса боѡ вѣли возопи, на помощь себѣ своѡ зовый тако: ѿ кралоуници, ма наоѣчи вѣше, минѣ не поможетъ? самъ же са аки приноуженъ²⁷ братнѣю побѣдоу первоѡ вреженъ²⁸ противитиса оукланѡ. ²⁹ ѿ ѡднѣю дроужина великим³⁰ гласомъ призвани притекоша, рѣчи аки³¹ грѣху не вѣдоуще, но ѡголѣ³² вѣзуютъ, князѡ своѡго вѣрши³³ гнѣвъ чюют. ѡмоу³⁴ оуже тогда грѣху привабеникоу четвертоѡ вѣ главоу свѣтоуѡ оударившоу ѿ послѣднем³⁵ протѣшоу, вси съ ѡроужїемъ нападоша ѿ оуды свѣтаго мичи ѿ³⁶ копїи прободоша, ѿ аки волицѣ разѣстѣ рѣгавше³⁷ на земли новѣрѣгоша ѡдваживѡ. пакы же толики³⁸ пакы оучастиша раны ѿ ѡзѣвы,³⁹ ѿ кровѣ неповинноу пролѣдѡша, тѣло же⁴⁰ тѣще грѣху аки ѿ пѣсѣ растѣрѣдѡса. а доуша свѣтѣиши⁴¹ ѿ плотскаго заклѣпѣниѡ храмини толицими азѡвами⁴² азѣвѣченѡ⁴³ моуѣ камин, честною побѣдоу похвалами⁴⁴ аггѣльскѡ роуками подѣла,⁴⁵ вышнѡго оуцѣдрѣте-

a volej ty, kteří tě k tomu navedli, sám se však neprohřešuj bratrovou krví.“ Když bezbožný bratr přijal nazpět meč, jako by se bál, že bude přemožen, vzkřikl, volaje na pomoc své druhy takto: „Roto spiklá, kteréš mě k tomu navedla, což mi nepomůžete?“ Sám dělal, jako by byl přinucen se bránit, byv dříve poraněn útokem bratrovým. A jeho druhové, přivoláni jsouce velikým křikem, hned se sběhli, a jako by nevěděli o zločinu, ptají se po příčině hluku, pozorují, jak to v knížeti vše vztekem. A když on, původce zločinu, po čtvrté udeřil v svatou hlavu a konečně ji protal, všichni vpadli se zbraněmi a probodali údy světcovy meči a kopími, a jako ulci je roztrhávají, povrhli jej jedva živého na zemi. Opět a opět houšť padaly údery a rány, a prolili nevinnou krev, tělo pak prostě hříchů jako od psů bylo rozsápáno. Avšak jeho přesvatá duše, jsouc vyprostěna mukami ran z žaláře tělesné schránky, u vítězoslávě a s jásotem nesena rukama andělskýma, aby

²⁵ P послѣднѣ; ²⁶ у P не вынечано; ²⁷ за прин. вынечано в обоех rkp.; ²⁸ оба rkp-y chybně извѣжнѣ, G prius laesus; ²⁹ G stimulat, místo оукланѣнѣ; ³⁰ P велико; ³¹ K chybně аки, G quasi; místo předcházejícího slova рѣчи čtou oba rkp-y chybně рѣци (lat. causam), srov. kap. VI, pozn. 5, XXI, pozn. 7; ³² P rovněž ѡголѣни, G de tumultu, zkomolenina vzniká asi z ѡ голѣцѣ (голакъ, гѣлакъ, гѣлакъ = θόρυβος, tumultus, srov. I. L. Sreznevskij, Materialy I); ³³ K съ роуѣцѣ; ³⁴ P ѡмѡ; ³⁵ G saltim, srov. pozn. 17, kap. XVIII. ³⁶ ѿ в K chybně; ³⁷ P растѣрѣдѣни; ³⁸ P толи; ³⁹ G percussiones přel. dvěma slovy: раны ѿ ѡзѣвы; ⁴⁰ P тѣлѡ; ⁴¹ K чистѣиши, G sacratissima; ⁴² P толицими ѡзѣвами; ⁴³ P омылем ѡзѣвичѣ; ⁴⁴ похвалами в slov. překladě přidáno, původně asi glosa k поудѣ; ⁴⁵ подѣла, G subvecta (sc. anima);

ла ѿчина радостно видѣши, ѿ въ славныхъ
мученичѣхъ⁴⁶ анцѣхъ въ вѣкы на престолѣ
сѣдиша, четвертый день предъ каландомъ⁴⁶
ѿкѣбромъ въ вѣчноѣ веселіи царства небес-
наго вѣнчае.

XX

свѣтоѣ же тѣло ѿ мало вѣрныхъ, ѿже тоу
пахоу, честно в раце заклаше ѿ слоужбы
вса по законоу над нимъ исполнѣше, предъ
церквію паны¹ побѣжѣнъ ѿго погребенъ ѿ.
прѣймшоу же² посемъ княжениа³ ѿ великиа
непрады князю болеславоу ѿ лютоу стѣнъ ѿго
на вѣрныхъ⁴ дружиноу, не много по вѣн-
чѣнъ⁵ свѣтаго, посла въ прагъ погуби
вса ѿго прѣдъзны ѿ клирѣи ѿ слоужбы
ѿго ѿзъмае⁶ вса ѿ сѣкѣ, ѿ дѣти
нѣхъ в рекоу вметѣ.

XXI

перводѣлаю¹ же крѣпчайшаго вождѣ ко-
нѣа честною страстїю, слѣгы ѣтеры, ѿмѣже по-
велѣно бѣ, кровъ, ѿже по десемъ стѣкны
ѿкропена бѣ церквѣ² в самъ часть муче-
нїа, водою мыла³ ѿ ѿтиноу^{3a} ѿроша. по-
семъ же дрѣгїи день тоу пришеде, не мнѣ⁴
ѣкоже ѿ первѣ⁵ кровъ по стѣкнѣ приа⁶
шоу на томъ же мѣсте ѿ раширенѣ⁶ ѿзрѣша.
не малы же сами снѣмъ видѣнїемъ ѿustra-
шени. водоу пакы прїнесѣше, велими порѣзо

s radostí patřila na tvář nejvyššího slitovníka,
sedíc na trůně mezi slavnými sbory mučedníků
po věky, vešla čtvrtého dne před kalendami říj-
novými do věčné radosti království nebeského.

XX

Nečetní věřící, kteří tu byli, uzavřeli pak
svaté tělo důstojně do rakve, a vykonavše nad
ním podle předpisu všechny smuteční obřady,
pohřbili je před chrámem poblíž místa jeho
vítězného zápasu. Potom přejal vládu kníže
Boleslav, velmi nespravedlivý, a krutě se roz-
lítiv na družinu věrných, nedlouho po za-
vraždění světce *poslal do Prahy a vyhubil
všechny jeho přátele a kněze, a služebníky
jeho zjímav, všechny pobil a děti jejich vme-
tal do řeky.*

XXI

Po skončeném slavném utrpení statečného
vojína božího někteří služebníci, jak jim bylo
poručeno, smývali vodou krev, kterou v chvíli
umučení bylo skropeno bednění stěn chrámo-
vých, a úplně ji setřeli. Potom, přišedše sem
druhý den, uzzřeli, že krev o nic méně než
dříve lpe na stěně, na témž místě jsouc roz-
stříknuta. Sami nemálo tím viděním jsouce

⁴⁵ tak opravuji místo К мѣнцѣхъ, Р мѣнцѣхъ, G *martirum*; ⁴⁶ К приа⁶домъ!

XX. ¹ Р снѣ; ² Р прїемшѣ; ³ Р княжѣ; ⁴ так opravuji podle G *in catervas fidelium*, К на кѣрнаго,
Р пакѣрнаго, zde také vynescháno *furente*; ⁵ Р ѿбѣнїи; ⁶ Р ѿзрѣша.

XXI. ¹ G *Peracla*, překladatel čelil asi *Praeacta*; ² Р ѣрки; ³ Р ѿмыша; ^{3a} Р ѿтиноу; ⁴ = не мнѣ;
(srov. níže v téže kap. не мнѣ), G *non minus*, oba rkp-y chybně не мнѣ; ⁵ Р прїемшѣ; ⁶ К омылемъ рашиноу;

ѡмыкѣше ѡтроша. на третій же день ѡкоу-
шеніа ради оуци, ⁷ ѡце ѡ ѡце ѣсть також(е),
пришѣдише, ѡѣзрѣхъ не мнѣ покропленѡу стѣ-
нѡу кровію видѣша, ⁸ нежели колѣми тройчѣ ⁹
ѡѣзрѣша. ѡмѣже во надѣмъ много чюднѣ-
шеася, ¹⁰ тѣмѣже троудом ѡмыкѣша посемъ
ѡхѣкнѣшемъса, ѡже до днѣшняго ¹¹ днѣ кроу-
тоѡже кропленіемъ ¹² стѣна сама знаменіе
честно ¹³ сказаѣтъ.

XXII

но ѡстинныхъ повѣстѣми частымъ повѣ-
даніемъ ¹ проѡблено быст, ѡко ² по твѣрдо-
станнѣмъ повѣданѡго воѡника христѡва вси
кроуны пролѣтила, вышѣшаго гнѣвомъ по-
трѣсени, дрѡзѣи дѣмонѣскоу ѡбластію похн-
пени на семъ свѣтѣ посемъ ³ не ѡбнѣшася,
дрѡзѣи же ѡзменише ⁴ чловѣческыѣ нравѣ,
пескы лающе въ гласа мѣсто, скрежѣчиюще
зѣбы, возсѣдѣюще грызѣніемъ пескымъ ⁵
толи бѣластнымъ оушнѣмъ ⁶ телесъ ихъ, жнѣ-
ти ѣ своѣ злѣ кончаша, ⁷ а дрѡзѣи ѡлѣ-
чени слѣдѣ своѣго ѡ глагола, житіѣ своѣ
в ненависти всѣмъ своимъ блѣжнимъ злѣ
ѡкончаша. нѡ ѡ самъ братѣ ѣго, ѡко-
ж(е) повѣдають мнози прѣжніи,

XXII

Jak nám často vyprávěly hodnověrné osoby,
po vítězném boji vytrvalého bojovníka *Kristova*
všichni ti, kdo prolili jeho krev, jsouce za-
saženi hněvem Nejvyššího, buď byli uchvázeni
mocí ďábelskou a již se potom na tomto světě
neobjevili, nebo, změnivše svůj *lidský* obyčej,
místo řeči pesky štěkali, cvakotem zubů na-
podobující psí kousání, nebo bídně schli na
těle a tak život svůj zle skončili, a *jini*, po-
zbyvše sluchu svého *i řeči*, žití své *žalostně*
dokonali, jsouce v nenávisti *u všech svých*

¹ G *probandi causa*, оуци (= рѣчи? *causa*) byla původně asi glosa; srov. kap. VI, pozn. 5 a, XIX, pozn. 31;

⁸ G *agnoscunt* přeloženo dvakrát: ѡѣзрѣхъ а видѣша; ⁹ P *сома троѣи* (koncové ѡ připsáno později); *ablutus* nepřeloženo, ale smysl věty celkem vystižen; ¹⁰ oba rkp-y čtou chybně чюднѣшася; ¹¹ K *кѡмѣнаго*; ¹² P ѡкропленіѣ; ¹³ P *чѣтно*, K *опылемъ* чѣстнѣ.

XXII. ¹ *relatu* vyjádřeno dvěma slovy: повѣстѣми — повѣданіемъ; předtím *nobis* nepřeloženo; ² v K *ѡко* vynecháno; toto *ѡко* bylo původně postranní korekturou patřící k *но* na počátku věty (lat. *Ut*), v opise pak se octlo na nepravém místě; podle G *post... triumphum* třeba dále opravit místo *но... повѣданѡго* — *но... повѣдѣ*, potom ještě místo *кроуны пролѣтила* nom. plur. *кроуны пролѣтиа*; ³ v P *сѣктѣ посемъ* vynecháno; ⁴ P *ѡзмѣнѣше*; ⁵ P *грызѣніѣ* *пескѣи*, také před tím píše P *пескѣи*; ⁶ K chybně *оушнѣмъ*; ⁷ P *скончаша*; následující věta (*а дрѡ-*
зѣи... злѣ ѡкончаша) jest v K vynechána;

частво нападаюцим нанъ вѣсомъ, ѿ
роуками держимъ своихъ⁸ моужъ
ѿ слоугъ своихъ, ѿ помануѣхъ⁹
глаголаше: то вы мнѣ сътвористе,
ѣже васъ слышаа по златѣ сѧ главоу
мѧхъ, ѿ се на мнѣ сѧ ѡблѣтитъ. но
ѡбаче ѡни вси, ѡкож(е) рекоуомъ, пре-
ж(е) князѧ своего житиіе свое злѣ
скончаша.

XXIII

почиваюмоуж(е) тоу¹ тѣлоу честномуу.
ѿ дѣже оубѣиѣнъ вѣ, тремъ лѣтомъ ми-
ноушимъ.² вѣрнымъ ѣтеромъ ноуиѣ проявлено³
выстъ вѣ снѣ, да богоу великоу ѡ тѣлѣ
тѣло сѧ тоѣ принести подѣвало вы кѣ
церкѣ⁴ сѧ того вита мѡученика, ѡже самъ
сѧзда, честнишимъ погребеніемъ положить.
ѣже сномъ⁵ погребени⁶ видѣниѡ вѣроующе,
но по истинѣ князѧ лютоу боишасѧ
оумѣлѣчаша. пакы толи пакы томоу-
ж(е) видѣниѡ ѡбвишоусѧ, зѣло гроз-
нѣ пристрашишоу, не моглоша тайти,
но повѣдаша князю сѣбѣ проявля-
наѧ. ѡнъ же аки ѡ тѣжѣ сѧ спа-
вѣспраноуѣхъ, ѿ оустрашенъ не ко-
жѣимъ⁷ страхомъ, но чловекъ⁸ сѧ
срамѣдъ, повелѣ попомѣйти ноуиѡ
ѿ принести тѣло сѧ того, ни комоу
чловекъ⁹ свѣдоуиѡ. ѿ пришедиѣ
кѣ мѣстоу сѧ того¹⁰ с мѡлтвами,

*blížních. Než i sám bratr jeho, jak vyprávějí
mnozí staří, byl přepadán běsy a musil býti
držen rukama svých dvořanů a svých sluhů,
a když se vzpamatoval, říkával: „To vy jste
mi způsobili, že jsem vás poslechl a chopil se
zlaté jeho hlavy, a teď se to na mně ukazuje.“
Ale oni všichni, jak jsme řekli, dříve než kníže
jejich život svůj zle skončili.*

XXIII

Jeho ctné tělo odpočívalo tam, *kde byl
zabit*; po uplynutí tří let některým z věřících
bylo zjeveno v noci ve spánku, že na rozkaz
boží mělo by se přenéstí *tělo světcovo* odtud
do chrámu svatého Víta mučedníka, jež sám
vystavěl, a tam pochovati slavnějším pohřbem.
Tu oni, procitnuvše ze spánku, věřili sice vi-
dění, *ale*, bojíce se *opravdu* krutosti knížete,
*mlčeli. Když se však totéž vidění zjevovalo
opět a opět, velmi hrozně je děsic, nemohli
to utajiti a pověděli knížeti, co jim bylo zje-
veno. A on, jako by se probral z těžkého sna,
a poděšen jsa nikoli strachem božím, nýbrž
ze studu před lidmi kázal kněžím, aby šli
v noci a přenesli tělo světcovo, aby však nikdo
z lidí se o tom nedověděl. I přišedše k místu*

⁸ в К омылем своихъ; ⁹ К омылем помануѣхъ сѧ.

XXIII. ¹ в Р тоу вынечано; ² Р минѣши^М; ³ К проявленоу; ⁴ Р къ цѣркви; ⁵ К сономъ; ⁶ G somno
cmeris (= procitnuvše ze spánku), též chyba в кап. XXX, srov. pozn. 9; ⁷ Р ежи^М; ⁸ К чловекъ чѣчк; ⁹ в К чхыи
чѣчк, jež se čte в Р; ¹⁰ Р сѣго;

честноѣ тѣло мученика в рацѣ на
кола востаѣша ѿ поутѣм, ѿмѣже
принедеше воспашиса, хоташе
кнѣже повелѣниѣ ношнѣ ѿсполнити.
ѿ ѿгда приидоша къ ѣтерѣ рецѣ малѣ
парницаѣмъ ѿ рокитниці,¹¹ такоу
богъ силоу сътворѣвъ наводненію¹²
реки,¹³ да ѿ мостѣ къ разроушила
ѿ древа покинула. стаѣша противоу
ѿкрѣстѣ смотраше, кдѣ¹⁴ быша дре-
во налѣзли плотѣ оустроити. ѿ не
ѿкрѣтѣша¹⁵ помыслахоу, что съ-
творили быша. ѿ ѿгда въ семь раз-
мышленіи¹⁶ ѿ печалію ѿдръжми бѣху.
ѿ внезапоу възрѣше видѣша чюдѣ.
кожию силоу нашедшоу, конѣ с колом¹⁷
ѿ дрѣвѣи полѣ стоѣща ѿ воды ни
ѣдиною каплею ѿкроплена. глаголи
чюдѣни подокни петроу апостолау:
петръ хѣди по морю повелѣниѣмъ
кожиѣмъ.¹⁸ а тѣло свѣтаго в мѣ-
новеніи¹⁹ ѿка пренесено быст. кто
ли ѿ семѣ размыслиаѣ естъ, како
пренесено²⁰, разкѣ кожѣа сила пре-
несѣ ѣ?²¹ емоуж(е) чюдеси сами нѣколи²²
поднѣвѣша, преплоуѣше на коннѣ рѣкоу,²³
по свѣтомъ²⁴ телеси ѿ воскорѣ придо-
ша к' мѣстоу преж(е) новѣданомъ, ѿ в' цѣр-
коу видѣша бога хвалаши, ношнѣю тайно
повелѣниѣмъ брата ѿго, но кожѣю

*svatému za modliteb, naložili ctné tělo mučed-
níkovo v rakvi na vůz a vrátili se cestou, kterou
přišli, chlíve za noci vyplnití rozkaz knížete.
Když však dospěli k jedné malé říčce, zvané
Rokytnice, tu moci boží řeka tak se rozvodnila,
že i most pobořila a drva odnesla, i stáli na-
proti a pátrali vůkol, kde by našli drva k se-
strojení voru. A nenalezše uvažovali, co by
měli činiti. Zatím co se zaměstnávali tímto
přemýšlením a touto starostí, najednou za-
sáhla síla boží, a když popatřili, viděli zázrak,
že koně s vozem stojí na druhé straně, nejsouce
ni jedinou kapkou vody zkapeni. Zvěst po-
divuhodná, podobná tomu, co se stalo apoštolu
Petrovi: Petr chodil po moři z rozkazu bo-
žího, tělo pak světcovo v okamžiku bylo pře-
neseno. Kdož o tom rozmýšlí, kterák bylo pře-
neseno? Zdaž moc boží je nepřenesla? Tímto
zázrakem sami poněkud jsouce udiveni, pře-
pluli na koních řeku za svatým tělem a brzy
dorazili na místo dříve řečené a vešli do chrámu,
chválice Boha, sice tajně v noci, jak velel jeho
bratr, avšak moc boží ji ozářila, takže všichni
lidé to viděli a oslavovali Boha. Potom uzamkli*

¹¹ Р нарицаѣши (?) рокитница; ¹² Р наводниѣ; ¹³ Р рѣкѣ, stejně dříve рѣцѣ; ¹⁴ Р гдѣ; ¹⁵ так исправuji místo К ѿкрѣтоша, Р ѿкрѣтоша; ¹⁶ так исправuji místo кѣ^м размышлениѣмъ (-нѣмъ), jak čtou chybně oba rkp-y, G *in hac angustia*, ѿ печалію je přidáno; ¹⁷ Р кола с конѣ^м G jen *plaustrum*; ¹⁸ Р бѣжѣ; ¹⁹ Р въ мѣновеніи; ²⁰ К двакратъ пренесено místo при.; ²¹ К jen принесе; ²² К chybně николи, G *aliquantum*; ²³ oba rkp-y chybně К ракоу, Р ракоу, G *rivulo*; ²⁴ Р свѣтѣ.

снлою ѿсвѣщеню²⁵ всѣм людемъ
видѣшимъ ѿ прославленію²⁶ имъ бога.
дверемъ твердо замѣченомъ и молитвенни чин-
станіи²⁶ излѣченіи, святою²⁷ ракоу ѿворшиа,
свѣта же вѣже²⁸ ѿ не смотриша. ѿ се тѣло
плотію ѿ ѿре²⁹ цѣло ѿвѣсѣ ѿ ѿ крѣхъ ѿз³⁰
кышнѣхъ на немъ ѿцѣлено, разрѣ³¹ ѣдиша ѿз³²
вы, ѿж(е) ѿ кратна меча, ѿз нежаж(е) ѿ ѿре
кровѣ тѣла видѣшасѣ³³ текѣши. спохва-
лимо³⁴ достоѣніе³⁵ мѹжа вожиа, ѿ
чюдное³⁶ властнѣ³⁷ владѣніе, тоу оу-
тагѣша ѿ мѣстн владѣніа ваче-
слава, ѣже оутѣ³⁸ гѣноу³⁹ ѿ мѣстн, ѿ ко-
ж(е) древле⁴⁰ ѿ ѿна китомъ пожреть⁴¹
по трѣхъ дѣнехъ цѣла⁴² на ссѣхъ⁴³ ѿз⁴⁴
верженъ⁴⁵ бысть: тако ѿ сего тѣла, ѣже
есть дивнѣ⁴⁶, не сгнѣнѣ⁴⁷ше⁴⁸ ни сѣла⁴⁹кѣ-
ше, но ѿцѣленіи ѿз⁵⁰ камнъ за три
лѣта по вѣлѣніи⁵¹ мѣ⁵² вожиа мѣ⁵³ земли
въздасть. затвори⁵⁴ же на нѣ тѣлоу
снла⁵⁵ того под самыи⁵⁶ ѿтаремъ ко⁵⁷сѹженіа
на полоуднѣ, про⁵⁸корми⁵⁹ ѿ крѣхъ⁶⁰ и ѿ
клиркѣ⁶¹ с по⁶²чаламъ⁶³ и⁶⁴ прѣснѣмъ⁶⁵ честное⁶⁶
тѣло святою⁶⁷ маматію⁶⁸ по⁶⁹ чести положиша.
тамъ⁷⁰ же⁷¹ по⁷²жѣмъ⁷³ всѣдръжителѣ⁷⁴стѣмъ⁷⁵ ча-
сто свѣта⁷⁶ имъ⁷⁷сѣ, вѣснѣ⁷⁸нѣмъ⁷⁹ ѿго чюдесы
ѿ знаменій всѣмъ⁸⁰ вѣрнымъ собираннѣ⁸¹ бы-
ваѣтъ, невѣрнымъ же страхъ ѿ о⁸²ужасть,⁸³
такого мѹжа достоѣна⁸⁴ дѣла найчаи⁸⁵ сѣ⁸⁶
та⁸⁷тъсѣ. сего⁸⁸ же⁸⁹ прине⁹⁰сеніа⁹¹ вѣмъ⁹² чѣткѣ⁹³
та⁹⁴го ѿ ѿ днѣ⁹⁵ тѣ⁹⁶ мѣсѣца⁹⁷ марта к⁹⁸ дѣнь

певнѣ⁹⁹ двѣре, а в¹⁰⁰ручнѣ¹⁰¹ се помолви¹⁰²ше, otevřeli
svatou rakev, a zapálivše svíce, divali se.
A hle, objevilo se tělo ještě s neporušeným
masem, a všechny dřívější rány na něm byly
zaceleny, kromě jediné rány od meče bratrova,
z níž bylo viděti ještě vytékatí teplou krev.
*Ó chvalná zásluho muže božího a upravdě
úžasné oslavení, že blažený Václav si zasloužil
téhož, čeho si zasloužil kdysi prorok Jonáš,
který, pozřen by velrybou, po třech dnech
zdráv na souš byl vyvržen; tak i tělo tohoto
rydala země na rozkaz boží po třech letech,
a což jest ještě divnější, nikoli shnilé, ani
rozpadlé, nýbrž se zacelenými jízvami. Když
tělo světcovo bylo zase uzavřeno, položili drahé
to tělo, svatou paměti uctíváné, za doprovodu
věřících a kněží, s chvalozpěvy a písněmi na
jižní stranu pod samý přístup k oltáři. A po-
něvadž se tam často zastkvěla boží vše-
homoucnost nesčíslnými jeho znameními a
zázraky, scházejí se tu všichni věřící s plesáním,
nevěřící však pocítují strach a děs, neb velmi
často se tu stkvějí důstojné skutky tohoto veli-
kého muže. Doba tohoto přenesení spadá na
čtvrto*) indikci, čtvrtého dne měsíce března,
a slavívá se každoročně, jako jeho skon. Zdá*

²⁵ P ѿсвѣщеніи; ²⁶ tak opravuji podle G *precibus sinceriter effusis*, oba rkp-y piší chybně *честами*; ²⁷ P *омы-
лемъ видѣшасѣ*; ²⁸ P *оутѣгѣ*; ²⁹ P *ссѣхъ*; ³⁰ K *ш гнѣшнѣ*; ³¹ v K *и вынечано*; ³² tak opravuji podle G *Ibi*, oba
rkp-y piší chybně *тѣ* (= тажа); ³³ G *terror* přeloženo dvěma slovy: *страхъ ѿ оужасть*; ³⁴ K *наша*; ³⁵ *чи*;

*) Místo „na pátoú“, srov. Úvod, str. 5—6.

четвертый³⁵ оуспениа ѿго мимоходаци
нимини лѣты творитсѧ. ѿ слахъ же,³⁶
ѿже милость божиа по достоѣннѹ ѿго ксѣи
вселеннѣи проѣклаюшѣ слахъ сѧ таго по
сем, ѿже ѿ до селе творѧтсѧ. словесе
да нашего³⁷ претчениемъ печалнаа памѧт
прот'ахъѣтсѧ,³⁸ ѿ достоѣно похъдаѣт.³⁹

XXIV

ѿтери ѿти ѿ кѣ сѣдин ѿклевѣтани ѿ х'ва-
зани¹ ѿ на полатѣ возведени быша, книжницъ²
похъл'кнѣмъ в' темницу к'вергопаса, рѣкани
же ѿ ногамни ѿковани люте³ же во страже.⁴
посреди нощи⁵ же оу⁶ бѣхъ едѣице,⁷ стѣжено
бѣхъ⁸ ѿкованымъ⁹ мѣчмни, воздыханіемъ
гор'кымъ¹⁰ сердца поражаюше, в' ксѣи к' молитвѣ
возопиша, рѣкоуше: боже вышній печалнымъ
оу¹¹тѣшителю, неже ѿ земли чюдный творче,
призри на ны на смерть ѿсужены, ѿ молит-
вами возлюбленнаго твоего моу¹²ченика вѣ-
чеслава, ѿже ѿгда к' мирѣ семъ сынъ,⁹ ѿка-
ланымъ милостивъ к'к'¹⁰ заимити¹¹тсѧ, ѿ в'сѣ-
го^{10a} настоѣи¹²аго ѿсуженна рачи ны ѿвести
ѿкааны.¹¹ сътворенъ же бы¹³вни молитвѣ
ѿ нихъ, половина тем'ниці, к' немъ(е) стражи¹⁴
стоѣице в' дѣхъ, ѿмрачнѧ ѿ ѿз'гасиша вноу¹⁵тъ
оу¹⁶ стражи¹² свѣци, а прочаѧ половина, ѿ дѣ-

se spravedlivo, aby do průběhu našeho vypra-
vování byla vložena pečlivá zmínka o dívech,
které milosrdenství boží potom činilo a *posavad*
činí, po zásluze jeho zjevující celému okrsku
země *světovou* slávu.

XXIV

Nějací mužové, zatčení a na soudě ob-
žalování, byli v poutech přivedeni do paláce
a na rozkaz knížete uvrženi do žaláře, kde
byli pod krutou stráží ukováni na rukou i na
nohou. Uprostřed noci bdíce z nezbytí, ježto je
mučila těsná pouta a okovy, hořkými srdce-
rvoucimi vzdechy všichni v modlitbě úpěli
řkouce: „Bože, svrchovaný těšiteli zarmou-
cených, podivuhodný tvůrce nebes i země,
vzhleďni na nás, odsouzené k smrti, a pří-
mluvami milovaného svého *mučedníka* Vác-
lava, který, pokud žil na tomto světě, býval
milostivým ochráncem bídných, rač nás ubohé
vyvésti z *tohoto* hrozičího odsouzení.“ Když
vykonali tuto modlitbu, polovina žaláře, v níž
stráž stojící bděla, se zatměla a pochodně

³⁵ Р к' днъ л.; ³⁶ К chybně ѿ снхъ же, G de virtutibus; ³⁷ G nostri, v obou rkp-ech днѣниаго (= доу-
шениаго), patrně místo да нашего; ³⁸ Р протоахъѣт (bez сѧ), G interseratur, překladatel snad četl omylem *interpretatur*; ³⁹ G condignum videtur, ѿ пѣдиано, videtur nepřeloženo, похъдаѣт pokládám za variantu k' прот'ахъѣтсѧ,
přvodně napsanou po straně neb mezi řádky. Konec věty zněl tedy v prvotním překladě: словесе да нашего прет-
чениемъ печалнаа памѧт достоѣно похъдаѣт(сѧ) nebo прот'ахъѣтсѧ.

XXIV. ¹ Р ѿ ѿказани; ² Р ѿ книжнѣ; ³ Р въ стражи; ⁴ К п. н. оу¹²хъ едѣице, Р посрѣдъ нощи⁵ оу⁶ бѣхъ едѣице,
G Qui media nocte, ut erat necesse, pervigiles; místo zdá se porušeno: по срѣдѣ н. посрѣдъ нощи нѣуждию(přvodně
snad ноу¹²но) едѣице?; ⁵ К zde má ѿ; ⁶ К ѿковани; ⁷ Р chybně горки; ⁸ v obou rkp-ech поражаюци; ⁹ Р omylem
сѧ; ¹⁰ v Р сѧ chybi; ^{10a} ксѣи zdá se býti místo сѣго; ¹¹ К ѿканы; ¹² Р стражи;

ж(е) дер'жими лежаѹ, аки солнца скѣтъ'кѣ-
шимъ свѣтомъ просвѣтиса. ѿ се, гласъ князѣа-
поу с небеси¹³ оѹжникомъ¹⁴ въ оѹши слышанъ
быстъ: во с т а в ѣ н ѣ ѣ з ы д ѣ т ѣ¹⁵ ѿ с ю д ѣ !
ѿже оѹбо такимъ страхомъ ѿ веселѣмъ оѹжасни,
ѣды¹⁶ мол'чаніе подвижаѹ. тогда князѣаиѣ
веригы ѿ жел'ѣза¹⁷ сокрѣпленна спадоста. рѣки
ѿ ногы ихъ разрѣкшиса, ѿ ѿвер'стали¹⁸
двер'амъ темница весели искочиша,¹⁹ божию
показаніемъ разрѣкшени хвалы христовѣ и пре-
святости мученикоу еѣго вачеславъ людемъ
похваляюще.²⁰

XXV

к нимъже кѣмъ нѣкто поганъ, не оѹ ѿ ѿ ѿ
благодатию крещеніа² ѿчисти, егда оѹже
сѣ ѿчисти³ блаженнаго вачеслава молитвами
ѿ смерти избавленъ,⁴ въ кѣр'к сокрѣплен
ѿвратиса ѿ спасеныи ѿм'веніемъ крещеніа
ѿчистиса, ѿ всюю любовію к' кѣр'к кожій оѹ-
твер'диса, и сынъ свой единаочадный, еѣгоже
аки ѿ доушъ своѣхъ любаше,⁵ на слоужбоу бо-
жій въ клирики⁶ церкви блаженнаго муче-
ника ѿвѣр'иса вдати. ѿ силъ по чиноу ѿс-
полненомъ,⁷ кѣроуѣ самъ богоу ѿ слоужба, сѣкло
много лѣта поживъ починъ ѿ господа.⁸

XXVI

семоу же чюдеснъ быхъ¹ дроу-
гоу чюдю въ слава дѣствоуетъ ѿ оѹноши итерн²

¹³ Р с ѿсе; ¹⁴ К чхыбнѣ оѹжасникоу; ¹⁵ Р ѿзидати; ¹⁶ так исправлю по G *membra*, К ѣмъ, Р оѹзмъ;

¹⁷ G *vincula* přeloženo dvěma slovy: веригы ѿ жел'ѣза; ¹⁸ Р ѿвер'стали; ¹⁹ К чхыбнѣ скончана; ²⁰ К чхыбнѣ похваляюще.

XXV. ¹ в Р ѿ пені; ² Р бл'гтн крѣпнѣ; ³ К чхыбнѣ ѿчѣти; ⁴ К чхыбнѣ избавленъ; ⁵ Р любаше; ⁶ К къ клирику, Р къ клирику къ цркви; ⁷ G *Hoc postmodum impleto*, сров. кап. II, позн. 11; ⁸ Р ѿ гѣ

XXVI. ¹ Р ми (= мкии); ² Р юноши итерн;

strážců vnitř pohasly, druhá pak polovina, kde leželi vězňové, zaplála jakoby nejzářivějším svitem slunce. A hle, pojednou zazněl v uši vězňům hlas z nebe: „*Vstáňte a vyjděte odsud!*“ Oni tedy, jak strachem, tak radostí ustrnulí, mlčky pohnuli údy. Tehdy rázem se zlomily a spadly železné okovy, ruce a nohy jejich se uvolnily, a oni otevřenými dveřmi žaláře vesele vyběhli, osvobození jsouce na pokyn boží, a zvěstovali lidem chválu Krista a jeho přesvatého mučedníka Václava.

XXV

Mezi nimi byl jeden pohan, ještě neočištěný milostí křtu, a ten, když poznal, že byl také přimluvami blahoslaveného Václava zbaven od smrti, obrátil se na víru katolickou a očistil se spasitelnou lázní *křtu* a s veškerou láskou se utvrdil ve víře boží a syna svého jedno-rozeného, jehož miloval jako vlastní život, zaslíbil dáti na kněžství, aby sloužil Bohu to v chrámě blahoslaveného mučedníka. A když potom splnil, sám důvěřuje v Boha a slouže jemu, *prožil mnohá léta, zesnul v Pánu*.

XXVI

Po tomto *zázraku* následuje jiný, nemenší zázrak o jednom hochu z jeho panošů; ten

ѿ пор'тннкѣ ѿго, иж(ѣ) всѣхъ рабѣ ѿго тай-
нымъ дѣломъ ѿго вѣр'нѣи кѣ, евож(ѣ) свѣтый
самѣ³ в' житїи своѣмъ сынъ сѣло любавше,
ѿгож(ѣ) по истиннѣи ѿ преже починаетъ пи-
санїе.⁴ возлюбавшаго господина⁵ своѿго ѿлоу-
ченъ, плаченъ печаленъ по всѣмъ дѣни часто
жалоуа, многа дѣла ѿго благаа всѣмъ про-
повѣдаше, имъ же ѿ самѣ⁶ мнози⁷ смѣхъ дѣла
баше. ѿгож(ѣ) князь неистовымъ⁸ ѿ скорымъ
вож'женъ гнѣвомъ, повелѣ⁹ повѣсїти ѿ. по-
вѣшенъ ж(ѣ), ꙗко истинныхъ¹⁰ свѣдѣтелемъ роу-
ють повѣсти, двоѣ¹¹ лѣтъ мимопроидиоу, не
ѿнако по ꙗкож(ѣ) ѿ живымъ и цѣлымъ чло-
вѣкомъ власъ сѣдинъ телесныхъ ѿ ногъ ти
растоуци¹² свѣтацѣмъ видѣнъ¹³ кыст. и
ѿрелъ на соболюденїѣ телеси ѿго на
немъ сѣдѣши видѣнъ кыст, ѿ кога
посланъ всѣмъ дѣни, донде ж(ѣ) кнѣ,
да п'тици не начали ѿго быти.¹⁴ но
ѿ древо соухъ, на немъ же кѣ покѣ-
шенъ, прозѣбе ѿ кѣтви распоустн.

XXVII

посел¹ ѿтеръ ѿтъмъ лютымъ соуднѣю ѿ в тем-
ницоу ввер'женъ бысть, ѿ на дроуғыи дѣнь
на посѣченїѣ ѿсоуженъ, ѿ кр'к'ицѣ² ѿзлами
вѣл'ни ѿвѣзанъ. ѿже кѣ истинноу горцѣ³
плача свѣтаго кожѣ вѣчслова вноутренини
молитвами на полюи⁴ сѣкѣ вѣзвѣ, глагола:
свѣтый кожїи мучениче, ꙗже тако естъ, ꙗко-
ж(ѣ) глаголютъ чловеци, выш'наго кога оу-

былъ ze všech jeho služebníků nejspolehlivější
při tajných skutcích, a světec sám ho za svého
života velmi miloval, a náš spis se o něm
také již dříve zmiňuje. Ten, pozbyv svého
milovaného pána, smuten nařikal často *každého*
dne s pláčem a zvěstoval všem mnohé jeho
dobré skutky, jichž innohých sám byl svědkem.
Toho kníže, rozpálen jsa náhlým hněvem,
velel oběsiti. Jak svědčí výpovědi pravdivých
osob, po uplynutí dvou let byl viděn tento
oběšenec, jak mu rostou vlasy a *nehty*
jinak než jako živým a zdravým lidem, a jak
se stkví bělostí jeho *tělesné* šediny. A *orel*
sedící nad ním, aby hlídal jeho tělo, poslaný
od Boha, byl viděn po všechny dni, dokavad
visel, aby ho ptáci nenačali. Též i suchý
strom, na kterém byl pověšen, rozpučel a
 vypustil větve.

XXVII

Potom kdosi, jat byv krutým soudcem, uvr-
žen byl do žaláře a odsouzen k tomu, aby
následujícího dne byl popraven; i byl velmi
silně pouty svázán. Tu on, opravdu hořce
pláče, vzýval vroucími modlitbami světce bo-
žího Václava o pomoc řka: „Svatý boží mu-
čedníče, je-li tomu tak, jak se vypráví, že
můžeš uprositi nejvyššího Boha, pros za mne

³ Р сѣ^м стын; ⁴ К chybně insana; ⁵ Р omylem снѣ (= сына) G domino; ⁶ так исправїи, в обору rkp-ech самѣ, G ipse; ⁷ G dux vesanus..rapidissima ira, zde pozmeněno v vesana..et rap. ira; ⁸ К chybně истиннѣи;

⁹ Р по дею; ¹⁰ растѣи; ¹¹ К свѣт'ица (= свѣт'ица) видѣно; ¹² Р лѣтъ п'тици не началъ ѿго.

XXVII. ¹ Р посел; ² К кр'к'ици; ³ К горци;

XXIX

По сѣмѣ нѣкаторыи¹ ѿтъ выст в' нѣ-
колнцѣ порѣченій скота чужаго,² ѿгдаж(е)
в' томѣ свѣзанъ выст великии ѿ люте³, да
вы долѣгѣ сѣ ѿзрѣкишнѣ. нѣ⁴ прочинаѣ кроу⁵
хѣдѣиши. а дрѣгымъ кѣли⁶ по градѣ дѣ-
юиши, свѣзанѣго на поутѣ блнзъ церкве ко
стражи лежѣиѣ ѿставиши. ѿнѣ же нача⁷ио
тѣгымъ рѣцѣ⁸ воздежа ѿпѣтъ⁹ протнхъ дѣрѣ-
цаи церковнымъ, сѣио молитвоио помолнса:
ѿ коѣеѣдо тихи¹⁰, моучениче прнѣдѣиши, ѿко
ѿже мнѣиго тѣкоѣ свѣтныи ѿ рѣкѣ нечестн-
выхъ¹¹ к великомѣ богоу повелѣннѣмъ ѿзѣвала
есть, помолса ѿкаѣиши, да мене не хѣдѣиши
свѣзана, но мнѣишнѣио своѣио нынѣ разрѣ-
ишиши. прннѣиши же в' скорѣ мнѣишнѣио божнѣи,
ѿ блаженѣго моученика молитвѣ, акн жѣлѣхъ
ныи ѿрѣжнѣмъ прѣскѣновены, вернги расѣ-
доиаса, ѿ самѣи в' церквѣ в' кожнѣи в'тѣкѣ,
хѣвалъ богоу ѿ свѣтлымъ ѿго воздѣиши в' мо-
литвахъ, ѿ тако своѣио возвратнса.

XXX

Нѣ фрѣчѣстѣи¹ зѣмни бѣ нѣкто моуж
падаѣи² ѿ самого дѣтѣства, на ѿкажѣ ро-
женнѣи ѿже не хѣженнѣмъ,³ но положа по зѣмни
лажани⁴, в' ноиѣ нѣкоуѣи по ѣиовѣиѣи сна
кострѣишнѣ, ѿко днѣиное красѣиоты моужъ крн-
латъ,⁵ ѿ ложа стоѣ, сѣдкаго возвѣднѣи, ѿ целѣс

XXIX

Potom byl někdo jat pro jakési svěření
cizí peníze a dlouho velmi krutě byl pro to
držán v poutech, aby se z dluhu vyplatil. Ale
věřitelé sami odešli do města, vyříditi si ostatní
své obchody, a svázaného nechali ležeti pod
stráží na cestě u kostela. On v úzkosti své
tísně pozdvihl ruce naproti dveřím chrámovým
a takto se modlil: „O vévodo tichý, mučed-
níče svatý, jako již tvá svatost mnohé vy-
svobodila z ruk bezbožných svou přmluvou
u velikého Boha, prosím já bídny, abys neza-
pomínal na mne spoutaného, ale vyprostil mě
nyní svým slitováním.“ A milosrdenství boží
rychle přikvapilo, a na prosbu blahoslaveného
mučedníka rozpadly se okovy, jakoby pře-
seknuty železným nástrojem, a on vběhl do
chrámu božího a vzdával chválu Bohu a jeho
svatým a tak svoboděn se navrátil.

XXX

V zemi Franků byl nějaký muž mrzák od
samého dětství, jenž pro přirozenou vadu ne-
mohl choditi, nýbrž plazením vlekl se po zemi.
Jednu noc vyděsil se ze spánku, neboť okří-
dlený muž divuplně krásy stanul u jeho lože,
vzbudil zchromlého a zjevil mu způsob uzdra-

XXIX. ¹ P ѿгѣрѣ; ² P чужаго; následující ѿгдажн, zdá se, vzniklo chybným čtením latinského *diuque* (a dlouho) jako *dumque*; ³ tak opravuji podle G *Sed*, oba rkp-y mají *ка*; násl. slova v G: *ceteris imminetibus negociis aliquo per urbem ipsi vagantes*...; ⁴ P кѣлаи; ⁵ K рѣцѣи; ⁶ P ѿпѣтъ nepatří sem; vzniklo nej-
spíše z varianty (glosy) k воздежа (*levavit*), jež zněla *въспѣтъ* (srov. české „vzpítí, vzpínatí ruce“); ⁷ P нечѣиши.

XXX. ¹ P фрѣчѣстѣи; ² падаица = G *pedum incessu...carens*, srov. české „napadatí“; ³ P ѿже не хѣжн
нехѣженнѣмъ!; ⁴ K chybně лажани, G *incedens* (od лѣзѣти); ⁵ крнлат = G *albis indutus*, okřídlený, t. j. anděl;

ѣмѣ ѣки глагола: како можешъ, ѿ⁶ оуѣрѣи. воставъ ѣди во градъ боемскій, и а рѣцѣ мѣи ѿ⁷ прагъ, ѣди ѣ всѣ ѣмѣниѣ да въ на носилѣ, на немѣже тамо⁸ принесѣтъ тѣло, ѣ тѣхъ прииде, вниди въ церковь свѣтаго мученика вита,⁹ ѣ дѣж(ѣ) тѣло свѣтаго мученика вѣчеслава починаѣтъ, сотвори мѣмѣ тѣхъ, цѣлѣхъ хожѣнѣя прѣимѣни. ѿн же снѣмъ погрѣжѣтъ⁹ поклѣниѣ соннаго не трѣбѣа. и ѿ акнѣ блѣзнь¹⁰ вѣрѣа, и ѿтѣхъ сказаннаго ѿнѣмѣ¹¹ оуѣклона. ѣ к нѣмѣ дѣрѣиѣ носѣи на лѣжѣи своѣмѣ починаѣа, того же такою же сѣкѣ лѣстѣи старѣа оуѣрѣи ѣки оуѣ лѣжѣи стоѣиѣ, ѣже ѣго снѣ ѿвѣрѣмѣ ѿвѣнѣа рече: ѿ не смѣлѣни ѣмѣмѣи,¹² вознѣи ѿ сна, кѣдѣниѣ сѣгѣ ѣстинноу оуѣрѣжѣа¹³ прѣди поклѣниѣи, ѣю же тѣвѣ ѿ кѣлѣниѣмѣ тѣло тѣкоѣ кѣдѣтъ ѣ сѣцѣлѣно. почто тако¹⁴ ѿ цѣлѣи оуѣклѣниѣи, поклѣ¹⁴ тѣмѣи мѣмѣи сказаннѣи проѣвѣниѣа? ѿ него же лѣбѣаго свѣа коснѣа нѣвѣа, ѣ не размыслиѣа ѿ ѣстиннѣи, ѿвѣнѣа: не мѣдѣа¹⁵ тамо ѣтиѣ, милѣстѣи ѣи чѣстѣи старѣе. оуѣтрѣ же кѣвѣиѣ, оуѣготѣи рѣзѣа, вѣдѣвѣ кѣнѣиѣ мѣдѣ, тѣмѣи нѣтѣмѣи ѣдѣиѣи, ѣ вѣсѣрѣ кѣ мѣтѣи прѣвѣзѣи кѣстѣ, ѣ по нѣрѣ вѣмѣи сказанѣи внѣсѣнѣ¹⁶ въ церковь свѣтаго мученика вита. ѣ прѣдѣ ѿлѣарѣи лѣжѣа на зѣмѣи, на мѣмѣтѣмѣи мѣлѣа пога ѣ свѣтѣиѣ. не долѣа же мѣдѣлѣиѣи ѣмѣ на мѣмѣтѣмѣи, сѣи

vení řka: „Jak jen můžeš, ó nebožáku, vstaň a jdi do města českého, zvaného Praha, i kdybys měl všechno jmění dáti za nosidla, na kterých tě tam přinesou, a přijďa tam, vejď do chrámu svatého mučedníka Víta, kde odpočívá tělo svatého mučedníka Václava, a tam vykoněj modlitbu, a přijmeš uzdravení chůze.“ Tu on, procitnuv ze sna, nedbal, co mu bylo přikázáno ve snu, ale domnívaje se, že je to nějaké mámení, docela se vzdal uložené cesty. Druhou noc potom, odpočívaje na svém loži, užírl opět starce stejně skvoucího, an stojí u lože a tímto způsobem mu činí výčitky řka: „Ó milovaný zaslepenče, probuď se ze sna a uznej pravdivost toho, co ti předpověděno v tomto vidění, čímž tobě nešťastnému bude tvé tělo uzdraveno. Proč jsi odložil cestu k svému uzdravení, ukázanou ti nedávno mým pokynem?“ Probudiv se touto přísnou důtkou a nepochybuje již o pravdě, odpověděl: „Bez průtahu se tam vydám, dobrotivý a ctihodný starče!“ Když nastalo jitro, připravil vůz, dal kupcům, ubírajícím se touž cestou, odměnu a brzy byl dovezen k místu, a jak mu bylo po prvé nařízeno, vnesen byl do chrámu svatého mučedníka Víta. Leže před oltářem na

⁶ в Р ѿ neni; ⁷ Р нарицѣмѣи; ⁸ в К за тамо ještě omylem přidáno при нѣжѣ; ⁹ Р вѣта мѣнѣа; ¹⁰ G somno emersus, srov. kap. XXIII, pozn. 6; ¹¹ Р сѣлѣи; překladatel změnil text G takto: iussa negligens somni, sed (misto se) delusum credens!; ¹² Р ѿтѣнѣ; ¹³ в К ѿ vynesčano, potom chybně: не смѣлѣниѣи ѣмѣмѣи, G pauper amande; ¹⁴ Р оуѣрѣ; ¹⁵ G Cur iter, překladatel četl místo iter patrně ita; ¹⁶ в К по ѣ, Р по во, G nuper; ¹⁷ nebo не мѣдѣа, G Proficisci non moror (= neprodleně odestuji), oba rkp-y čtou chybně не морѣ, srov. o něco níže v téže kapitole мѣдѣлѣиѣи = morante, k tomu výklad v Úvodě, s r. 5; ¹⁸ Р внѣсѣа;

лою божіа помощи і чюдными молитвами
 блаженнаго вачеслава, почаша жылы ножныя¹⁷
 троскотати¹⁸ аки лопины, іервое¹⁹ нсѣша,²⁰
 ѿ іспрострошася²¹ і пѣты ѿго оѣтвержены
 быша. ѿ востѣа благодарію божію цѣлѣ, ни
 ѿ когоже поѣлѣтъ, ѿ козвератиса в дѣмѣ
 свѣи слава бога, и проповѣдаа свѣтныю
 свѣтаго вачеслава по всѣи земли
 фравствѣ²². ѿ²³ многа же ѿна знѣ-
 мѣна, іже ѿ до нынѣшнихъ²⁴ дѣне
 бывають оѣ свѣтаго мученика,
 іже богъ творитъ по мнозості своѣи.
 ѿмѣже ѣста²⁵ слава ѿ держѣва съ²⁶
 сыномѣ і доухомѣ свѣтымѣ нынѣ
 і пречено ѿ во вѣки вѣкомѣ. аминь.

zemí, v modlitbě prosil Boha a svaté. Ještě
 netrval dlouho na modlitbách, když silou božské
 ské pomoci a zázračnými přimluvami blahosla-
 veného Václava počaly žíly na jeho nohou, dříve
 seschlé, jakoby lámány praskati a natáhly se,
 a paty jeho byly upevněny. I vstal milostí boží
 zdrav, nikým nepodpírán, a vrátil se do domu
 svého, chvále Boha a zvěstuje *svatost svatého*
Václava po veškeré zemi franské. A mnohá
jiná znamení stávají se u svatého mučedníka,
jež Bůh činí podle svého milosrdenství. Jemu
jest sláva a moc se Synem i Duchem svatým
 nyní i vždycky i na věky věkův. Amen.

(Mense Septembri die 28.)

(Incipit prologus de sancto Venceslao, martyre Christi. Benedic,
 pater!)

Studiorum igitur genera multiformia varias cuique mortalium ingerere solent ingeniorum curas, quibus id
 genus ratione prestantissimum imaginationis potentia interioris, tum natura, tum etiam industria, res quoquo modo
 sensibus subiectas intellectui discernere, et ad vota humana in usus iucundos gaudet diffingere. Hic namque mente
 moderatus, spreto caducorum ludicio, superna intendit, ille extractos in altum honores ardenti rerum fugacium
 siti exaestuans desiderat; hunc aetas iuvenula contra fas plerumque illicit, illum frigidae senectutis matura longae-
 vitas in mores severos ac salubres coapat; huic artis bellicae audax prudentia appetibilem laudis gloriam pro-
 meretur, illi operum diversorum labor artificiosus desidia eximit, mentisque naturalem subtilitatem extorquet.
 Quidam vero litteralis speculationi profunditatis infixi, necnon liberali ocio per miras eloquiorum venustates per-
 spicatus dediti, frequentissima reputatione. quo ordine siderum motus ac fixione non mutabili disponantur, quae
 aut qualis mensura terrenae magnitudinis ambitum, quadam quasi latenti ratione, per formulas geometricales ad
 certam metiendi comprehensionem asstringat, quoque dictu tota per numerum decurrat summa quantitatis solidi-
 tatisque, aut per quas consonantiarum proportionibus cantilena temperetur naturalis, vel qua opinionum imagine sub
 veri falsique proposito eorumque difficili commixtione tam profunda eloquentium subrepat disputatio, per artium
 scrupulositates investigare desudant. Alii autem studiis incitati carminum ludo insistentes poetico, *[alter alterum altius*
et sublimius constituere volentes].)* Famam autem veritatis erga Dei sanctorum memoranda gesta, coelesti benig-
 nitate mortalium obtutibus toties designatam, incuriae quam exicali negligentia, fabulis delectati, non pavent sub-

¹⁷ в К ножныя выпечѣно, G *pedum nervi*; ¹⁸ К *omylem троскотати*; ¹⁹ К *іеріе*; ²⁰ К *нсѣша* (= *нсоѣша*)

²¹ Р *іспрострошася*!; ²² К *враѣсти*; ²³ в Р *ѿ* *neni*; ²⁴ Р *дѣниаго*; ²⁵ в Р *ѣста* *neni*; ²⁶ в Р *съ* *neni*.

*) G habet: ad naeniarum garrulitates alta (var. alia) divertunt ingenia.

cludere. Nec mirum, si grandia ac philosophica quaestiones moventia huiusmodi sapientes a simplicis compositionum serie transdixerint, cum plures eorum, ardentius inhaerendo gentiliū scriptis, non tantum quid in sacris gestis laudi divinae proferendum ac litterarum indicis in posteros divulgandum postposuerint, verum quidquid divinum ac menti devotae mitissimum simpliciter ac sine difficultatis perplexione videtur, penitus id quasi utilitate carens abiecerint. Hac denique fortuna, uti plures existimant, res hominum volente ac sublimium sagacitate rhetorum magis altiora spectante, nobis a tanta sapientum ac docta loquacitate admodum seiunctis, brevis tamen seriola subnotacionis, quamvis corrupte prolata, victoriosissimi imperatoris Augusti Ottonis secundi sacro iussu rusticitati nostrae imposita, memorabilis viri nomen gestorūque insignes mentiones paulo post declaratura, sequentis praecedat textus raritatem; quem vero quantum attenuat culpa viciose scribentis, tantum exornat sancti excelsa dignitas, materiae causam operum sacra auctoritate designantis.

(Incipit liber de generatione et passione sancti principis Venceslai.)

I.

[*A prima omnium fidelium doctrinali institutione, pestifera iam haeresi cessante*] vitalis splendor dogmatis irradianti diffusionem orbem atra errorum caligine obfuscatum divinitus serenavit. Sed quia fidei salubris incrementa quo primum roboris sumpsissent exordium aecclesiastici, priore theologorum sollertia salutarium studiis textuum latius coruscante, libris inscriptum ac credulae posteritati certius praesignatum satis constare pernovimus: gentibus tamen quibusdam longo post errabundo anfractu diverticulo ad normalis rectitudinem trahitis sacra illustracione redactis, nondum cunctae mundi nationes, quamvis praedestinatae, huius gratiae donum simul sunt sortitae, sed ordinante coelesti maiestate, quasi paulatim surgentibus diaboli detrimentis, feliciter in partes processit. Quorum quidem partium unam stili simplicitate praesentis exprimendam, incolis inhabitatam Slavanicis, aggredimur. Plaga . . . ceteris immitior ac fide tardior, nostrae prostratur intentioni; quam ipsa [*terra*] sacri pneumatis charistia ad christianae cultum professionis, quamvis sera, tamen beata conversione dignata est instituere.

II.

Quoniam quidem ab ipsis terrae incolis Bohemia regioni vocabulum sonat impositum, cui iam regnante felicis memoriae praeclarissimo rege [*Francorum et Romanorum*] Heinricho, quidam gentis illius progenie clarior ac potentia, in cives eminentior, Zpytigneŭ nomine, [*filii Borivoi*] principatus regimen sub regis dominatu impendens, divini cultus doli voto attactus, sacri fontis mysterio regenerari non parum anhelans, baptismo munitur, et novo studio fervens, domos Dei ad beatissimae eius genitricis Mariae sanctique apostolorum principis [*Petri*] memorandam veneracionem construxit, in quibus postmodum innumera annuatim miracula ope divina cooperante fulserunt.

III.

Huius interim laudabilis vitae diebus, honestorum actuum exemplo, per naturae legem obclusis, frater eius aetate minor Wratislav in principatum, se publico assensu eligente, successit, fraternamque ipse assecutus religionem, victorioso Dei athletae beato martiri Georgio basilicam deo dicandam, christianae credulus veritati, erexit. Quo etiam post tardos temporum tractus naturaliter hominem exeunte, sobolem alta ammiracione mortalibus per laudes frequentandam, filiorum scilicet tam natu quam etiam actu maiorem, deo dilectum Vencezlau, [*vivente se**)] ac multo coelestium ardentiorum [*elegit sibi successorem*].

IV.

Qui vero mirae claritatis ac amandae indolis [*puer*], dum floridam iuventutis aetatem primum attigisset, patre adhuc vivo, ad litterarum disponi exercitia desiderans, paternumque crebro flagitamine deflectens animum

*) Laurentius (FRB I, 172): hunc (Venceslau) *patre vivente* eoque similiter exoptante ad . . . regendum . . . postularent, quod ita factum est.

[*et ingenium et mentem*], eius transmissu in civitate Budec, [*ad sacerdotem nomine Učen*]* litteris addiscendis est positus. Cuius itaque ingenio celeri capacitate divinitus instructo, brevi studio librum psalmodyalem ceteraque compluria perdidit, et solidius interiori memoriae conexuit. Patre interim, ut iam dictum est, universae carnis viam ingressus, iuvenis ipse senu exemplis actibus declarans, sub regis serenissimi Ottonis fulgente potentia, favorabili populorum assensu in paterni ducatus successionem, se nimium refutante, delectus, et in principalis sedem dignitatis est elevatus.

V.

Quam gravibus tunc perturbantis molestiae diversitatibus principis novelli benignitas, terreno iure suscepto, intrinsecus angeretur, non est admirandum, quoniam coelestia prae ceteris intuendo mente devota proposuit, ut quamvis publicae utilitati providendae debitor exitisset, dei tamen praedulci obsequio [*et*] a primis annis [*pueritiae caritate animatus fuit*]. Plebis autem commissae crimen luendum veritus, si dignam civilis distractionis legem non inpendisset; sed hoc ambiguum non diu mediastinum tractatus, quam sagaciter arripiens callem, ut neque hoc seculariter agendum omisisset, vel istud ob coelestia tendendum a se negligi in futurum non expavisset. [*Et postea in hominibus reclam legem ordinavit ita pauperibus ut et divitibus ac in throno principali residens nutu omnia moderavit*]. In decernendo providus, et misereri cuiquam promptus, in misera reorum noxas facilius cessanda punitate exorabilis, omnigenarum qualitate poenarum in iudicii alienus; domestica habitatione simplex, morum castitate perspicuus, bonorum promissione erga potentiores haud tardus, hisque adimplendis aequo devotus; incolarum quoque inopiam iam rusticitatem maioribus saepe in diligendo praefrens; viduatibus parentum vel rerum adminiculo, necnon patria exulantibus consolator ac paternus fautor miro semper caritatis splendore effulsit. Modestus in omnes actus, memorabilisque amator patientiae, et inter cunctas casuum adversitates prudens moderator, substantiarum largissimus in pauperum flebiles indigentias dispensator, humilitatis mansuetissimae placidus exsecutor, in se plerumque severior, in ceteros ubique clementior, omnibus in aeternitatis exemplum largiendo, miserando, inscios reformando, edoctos roborando perluxit.

VI.

His ergo virtutum fulgentibus gemmis beatissimi iuvenis decorata conversatio, in tantum ad haec pietatis studium adamavit, [*quandoquidem cum principibus et iudicibus suis in iudiciis sedebat*], si forsán quis noxa detentus, mortali sententia quamvis debita proscriptus, eius praesentiae . . . fuisset adductus, si vero princeps ille misericors [*nullo modo eum potuit a morte defendendo liberare, occasionem aliquam a se conflictam proponens foras fugiebat*,**) ne sanguinis effusionis facinus in se admitteret neve condemnationis exitum audiret. Tale enim consilium in illi cum dilecto servo suo: si audieris meos principes capitis hominem damnantes, foras ab eis me evoca, causa aliqua confecta, ne in huius sanguinis effusione partem habeam. Meminit enim illius verbi evangelici, Domino dicente:] Nolite iudicare, et non iudicemini, nolite condemnare, et non condemnabimini (Luc. VI, 37).

VII.

Hoc ipse deo plenus iuvenis mandatum perfectius amando, ac periculose a quoquam mortalium presentiens non sequendum, notatis reis criminosa dampnatione preundis benignissime [*parcens liberabat ad meliora inducens*].***) *Carceres omnes per omnes civitates destruxit et omnia patibula,*†) quae per totam terram suam erant multa, succidi iussit, ipse incipiens. Fellicibus autem eius actibus auditis in terris alienis, multi clerici et servi dei ad eius misericordiam adveniebant et ipse eos] alacri munificentia . . . ad se recepit, divinoque amore erga proximos servando sub oculis eius adfixo, reverenda caritate secum eos libentius commanentes curiosae benignitque tractavit, eorumque crebris sacrisque informationibus mens casta coelitus edocta, frequentius in discendo exulta, in miram scripturarum capacitatem prodixit [*tam latinorum quam graecorum*]. Quidquid namque docentium studia in eo praesignaverant, honestis actibus ipse complevit, quia omnium angustiae compassus

*) Cfr. FRB I, 183 (Crescente fide): a quodam presbytero nomine Uenno (var. Uceno); J. Pekář, WLL, 32, 37, n. 1.

**) Cfr. Úvod, p. 11, n. 3.

**) Cfr. Úvod, p. 9.

†) Cfr. FRB I (Crescente fide): Carceres destruxit et omnia patibula succidit; Christianus (WLL, 109), Oriente iam sole (WLL, 412).

inbecillitate quosdam lassantes caritativo visitavit solacio, [sed mortuos miseros et pauperes] . . . neglecta [a vicinis] . . . sepultura, [ipse] funebri obsequii tumulavit officio.") [Sed et gentibus adhuc secundum consuetudinem paganorum vetustam viventibus novae fidei doctrinam bonam exhibebat, imperitos vero et in delubra gentilium venientes] (dum) diis libandum alienis [ignotis] frequentius in anno concursantes beatae indolis iuventus conspexisset, ad hanc scelerosam edendis sacrificiorum victimis communionem, quamvis saepe rogatus, mensae coelestis convivia prae omnibus esuriens, non tantum epulas refutavit illicitas, verum etiam profana convivarum sordibus daemoniacis inquinatum quam strenue aufugit [accursus et] consortia. Super his tamen errore pestifero depressis non parum sollicitus, voluta saepius scriptura, qua per apostoli dicta praecipitur: „Alter alterius honora portate“ (Gal. VI., 2), quosdam, aliquo modo ad verum summi boni tramitem flexibiliores, suavis alloquio persuasionis, [adhortans, supernae mercedis dona promittendo reducebat, ut spretils quibus decepti fuissent idolorum imaginibus, ad veram divinae mentis confessionem cum fide se inclinarent].“) Quosdam vero minus peritiae huius salutiferae capaces, corde diuiores, sensusque vera intelligendi desiderios, iuxta monitum apostolicum „oportune cathhezans atque importune obiurgatus“,“) utriusque modi designans premium, pro viribus conando, quoscumque potuit, tam ultronea quam coacta etiam invitatione, ad patrisfamilias coenam, omnibus sumptibus habundantem [ad aeterni gaudii consortium perducebat].

VIII.

Inter mira igitur [ieiunia] . . . redeunte per annuas vices [magno Quadragesimali tempore, fame et oratione] sacer ipse iuvenis, saecularibus quamvis ob regimen negotiis haud raro fuerit interceptus, indefessis tamen orationum large inter pauperes dispensatione volantium, operibus singulos . . . produxit dies. Noctibus autem serenissimo instans pervigilio, lenis inmemor soporis, primo quietis nocturnae conticinio, spreto fulgentis stratu cubilis, clam ceteris de thoro surgit, puerum cubicularum tacitus excitat, codicellum [manibus] eripit, palatium nescitis custodibus egressus, comite solum clientulo, aspera montium acumina, vallium exitalia praecipitia, diverticulorum ac semitarum lappillosa vel glacie horrentia inter civitates itinera, continua psalmodum ceterarumque precum recitatione nudipes [et pedester] singulatis ecclesiis quaeritando perlustrabat, in tantum itaque carnis afflictionem sufferens, ut scissis teneris plantis cruor defluus sparsim notasset vestigia. Domum autem reversus [et in cubile suum secreto], quae mens interior gessit ipse [sanctus] dissimulando, principalium item vestibus ornamentorum solio residens induitur, sed caro mundissima [cilicio subtile vestibus principalibus vestiebatur].) Messis etiam imminente aestu, [media nocte clam omnibus surgens cum servo iam dicto, nudipes et pedester in agros suos exibat et manibus propriis triticum metebat, et in manipulos colligans, ipse propriis humeris servique sui imponebat] in secretiore domus angulo abscondit, ibidemque tritratatis, et inter saxa tritico fracto ac . . . a sanctis manibus ipsius diligenter cribrato, cum fontis aspersione, quem ipse solus praesente tantum puerulo cum ydria producus verae Trinitatis invocatione signavit hanc farinulam massa naturali congestam, [miscebat proprio manuum labore panesque cotos sacerdotibus ecclesiarum mittebat] in libas sacrificales [Domino nostro Jesu Christo. Tempore anni autumnali servo] accito nimiae fidelitatis iam dicto sequaci, vinearum, septa [ipse cum eo] noctu transiliens [clam omnibus] fiscellulas utriusque . . . implens racemis [suis et dorso suo imponens, cum servo suo domum reversus, manibus suis exprimebat, et cum eos ad sacrificium divinum optime praeparasset, nullo sciente alio nisi solo puero iam pridem saepe dicto] sicque diotae, conscio solum clientulo, infusum, secretiusque repositum, considerata opportunitate, inter clericos conprovinciales [et sacerdotes] cum oblati, quas missali celebritati providendo ipse coquebat, [et ipse aequaliter omnibus] distribuit. O indissolubile circa pectus castissimum fidei inviolabilis vinculum! O laudabilis obediens sectatorem devotissimum! O principis miram humilitatem, servulorum officia divini amoris instinctu subire non pudentem! Qui mentis ardua contemplatione coelestia, quae corde tenuit, intuitus archana, reverendam ac salutiferam dominici corporis et sanguinis collationem tanto veneratus est ac dilexit obsequio, ut libaminis cultui coelestis, criminum contagia mundantis, non fidei solummodo militasset constantia, verum etiam fontis purgatissimi exteriore instar servuli agrestis labore ac pia largitione sacerdotum religioni sortitus ipse fuisset.

*) Cfr. Úvod, p. 9.

**) G habet: *ut spretils quibus decepti fuissent idolorum imaginibus, ad verae et immutabilis, crescere vel minui nescientis, semper manentis, essentiam deitatis, mentes et vota cum fide inclinassent, supernae mercedis dona promittendo inaeestimabilia, constantissime adortari non destitit.*

***) Cfr. II, Tim. 4, 2: Praedica verbum, insta oportune, importune, argue —.

†) G habet: cilicio subtile acumine dissulcabatur.

IX.

[*Nec celari oportet visionem eius propheticam, scilicet de Paulo presbytero deque eius domo, quam ipse expergefactus prius sic narravit, omnibus dicens:*]

X.

Thoro me accubantem, dulces amici vosque o familiares clientuli, noctis silentio [*terribilis*] sustulit visio; quoniam Pauli presbyteri porticum tota aedificiorum sublimitate ac hominum cultu videbam penitus desolatam. Quo viso moestus deicior, ac internae pro dei fidelibus sollicitudinis molestia consternor. Sed tamen [*visionem hanc ad creatoris, qui omnia scit, misericordiam dirigam, in quem et credo, et veritatem rei huius somnii solvam*].

XI.

Domorum namque visa destructio felicem [aviae] meae Liudmilae, . . . ac venerabilis matronae, portendit obitum. [*Et domus deserta Pauli clericorum nostrorum et sacerdotum expulsiōnem e terra eorumque substantiae direptionem praefingit. Vidi enim genitricem meam*], tam genere quam operum etiam inquinacione gentilem, [*nec dignam nominari, alios consultores suos pessimos, deum ignorantes caritate amplectentem extinctionem socrus suae meditari*].

XII.

[*Quae verba eius sole lucidiora impleta sunt, nam mater eius mala, nescio quo pacto Dorogomir nominata, consilio inito cum impiis viris dixit: Quid hac re faciamus, quia qui princeps debet esse, perversus est a clericis et a socru mea, et est sicut monachus?**) *Perdam eam illosque propellam e terra.***) *Statimque missis consiliariis suis strangulavit socrum suam Ludmilam. Exinde persecutio magna facta est clericorum et sacerdotum per universam terram Bohemorum et ecclesiarum destructio. Et custodes in plateis posuit, dicens haec: Ubicumque videritis quempiam clericum euntem ad filium meum, ibidem eum trucidate neve ei vitam concedatis.****) *Et exstructis per totam regionem idolorum fanis, omnem regionem ad ea convertit, sacrificia eis offerens suumque filium ad ea cogens. Ipse vero sanctus iuvenis, cum adhuc puerulus esset, matri suae resistere non valens, fana quidem invisibat, neque tamen animam suam idolorum sordibus maculavit.*†) *Fuit enim*] coelestis armaturae roboratus tutamine, [*et principibus delubra visentibus quidem assistebat*], cordis autem interna consideratione assensum in actibus denegat. [*Observabatur enim ab omnibus hominibus ut a parvis ita etiam a fortibus, oportebat enim. Nam gratia Dei erat in ipso et ab omnibus diligebatur. Fuit enim in sermonibus suis verax, in iudicio iustus, in consiliis prudens, in gratia providus, in universa morum honestate clarissimus,*††) *in orationem divinarum institutionum saepe provolvebatur, quam*] parvo inscriptam libellulo diligentius occultisque secum servando [*sub veste*] retinuit, depositis interim secularis negotii curis, duodecies vel plus eo, . . . sub secretiore cubiculi vel ipsius thalami silentio [*orationibus secretis vacabat*], inter noctis vel diei certas vicissitudines casta intentione Christum laudando ad finem usque perlegerat.

*) Cfr. Christianum (WLL, 103): Heu, quid agimus quoque nosmet vertemus? Princeps siquidem noster . . . perversus est a clericis et ceu monachus factus . . .

**) Cfr. J. Pekař, WLL, 48, n. 3.

***) Cfr. J. Pekař, WLL, 36, n. 1.

†) Cfr. Cresc. fide, FRB I, 185: Interea vero mater eius ipsa, quae incredula dei, cum crudelissimis viris inito consilio dixerat: quid facimus, quia princeps debebat esse, perversus est a clericis, et est monachus? Misitque infelices viros per invidiam ad socrum . . . nomine Ludmilla, ut eam interficerent, qui et fecerunt, sicut illis iussum fuerat . . . et presbyteros multos cum clero privantes substantia eiecerunt de terra. Tunc impleta est eius (sc. Venceslai) prophetia, quam nuper praedixerat . . . Denique cum hi omnes praedicti malivoli irent ad immolandum demoniis agnos atque porcellos, ut ederent ex his nefandissimis hostiis, ipse autem oportunitatem quaerens subtraxit se ab eis, et nunquam contaminatus fuit in escis eorum. Itaque et potum, quod (!) eis propinabant, nunquam gustavit.

††) Cfr. Ut annuntietur (ed. A. Podlaha, p. 13) I. recensio: verax in sermone, in iudicio iustus, in consilio providus, in bonitate conspicuus, in universa morum honestate clarissimus . . ., in II. recensione similiter; cfr. etiam Christianum (WLL, 108): verax fuit in sermone, iustus in iudicio, fidelis in commisso —.

XIII.

Transcursa interim annorum iuvenilium tam felici aetate, in virilis animi robur dux ipse altius conscenderat; paulatimque suorum vana sectantium consilia viriliter abiciens, eorumque errabundam a vero [*deo*] ignorantiam non modicum abhominatus, die quadam [*omnium*] militum et amicorum contione in palatio facta, huiusmodi ipsos effamine increpationis alloquitur: O amici et fideles, utinam Christi! [*Cum ego a parentibus meis traditus essem, ut libros addiscerem, in eis doctrinam Pauli repperi,*] quo ait: Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus . . . quando autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli (I. Cor. 13, 11). Hac quippe sententia, modo me ipsum intuendo, quoniam primo [*propter omnia verba haec*] vilis ego . . . [*ad virilem animum pervenire*] ardentius desidero, sed puer ego in principatum vestra censura patri mortuo natu fratribus maior succedens, per legum frena moderata et rem publicam deo praestante et patriam contra infestantium molem pro viribus tutavi [*vo loque implere sermonem, quem dixit propheta David: Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi (Ps. 118, 100) **]: vos autem, quia cordibus erga summam veritatem speculandam desides fideque mihi manetis dispares, quam plurimum in consiliis vestrae perversitati amabilibus . . . hactenus iam patior [*ulterius iam nolo pati*], iuxta scriptum retromissa iuventute vir effectus, quae sunt parvuli evacuabo; praecepti actibus dominici, vestrae ulterius non obaudiens nequitiae, superna roboratus clementia insistam. Quocirca vaneſcat surſurationis vestrae adversum me conspiratio; cessent saeva [*malorum*] publicis conventibus inter vos consilia. Pacis amor domi forisque in regno ferveat. Negocia cuiuslibet utilitatis iudicum eversione non damnentur. Parricidiorum scelera, quibus pollui soletis, a quoquam ultra non praesumantur. Haec legis [*mandata*] si summi regis metu [*non metueritis*], nostra ira in scelerosos dei zelo accensa, quemcumque huiusmodi reum capite truncabit. [*Quibus dictis, matrem suam, impietatis parentem e terra expulit a se.*"] Finito excellentis alloquio iussionis [*principes regionis et coniurati et consilarii*] domum pavidi redeunt, superba mentium fastigia . . . deponunt . . . ad tempus modicum moliri (desinunt). Iam tunc deo serenante comprimunt aliquantum sub eius manu barbarae motiones; surgunt autem catholicae religionis leta incrementa; quoniam divino cultui templa dicata, paulo ante infidelium neglectu cadentia, stabili reparatione fundantur, clerici patria bonisque privati, benigna largitate revocantur; statimque non tantum restituta, verum sancti viri plurimis adaucta muneribus substantia locupletantur, et tota per has partes tali sub principe . . . congaudet aecclesia.

XIV.

[*Et audientes hanc famam de sancti principis largitate multi confluebant ex Bavaria et ex Francia et ex Suevia, et ex ceteris provinciis adveniebant portantes ei reliquias et libros varios, quae ipse auro suo et argento et vestimentis pretiosis et crusinis emebat, et fidem rectam per totam regionem christianam restituit . . .*"]

XV.

[*Tunc*] frater eius Bolezlav aetate minor, mentis perversitate et actuum qualitate execrandus, diabolico tactu instinctus, furoris nequitia contra virum dei saevienter armatus, regni fraterna manu rapiendi cupidus, cum [*nefariis viris diabolis et mortem per scelus inferre volebat*]. Sed divinitus praedestinatione rem, postmodum tamen futurum tunc [*de se veraciter paterfactam compertit sacerdos. Eodem tempore*] vir deo carus voto [*proposito cogitavit in corde suo templum aedificare deo et victorioso athletae et martyri eius Vito. Et missis*

*) Cfr. in M. S. Monac., Mon. Germ. Hist. S. S. IV, p. 218, n. w); FRB I, p. 156, n. 2, in fine cap. XIII leg. Gumpoldi additamentum, sumptum e leg. Cresc. fide (cfr. FRB I, 185), ubi etiam legitur: . . . Poterat enim (Venceslaus) imitator fore psalmistae, qui in spiritu dixit: Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est (Ps. 118, 99) . . .; Ut annuntietur (ed. A. Podlaha, p. 5): . . . versiculum in eo impletum affirmabant, quo dicitur: Super senes etc.

**) Cfr. I. leg. veteroslavicam de S. Venc. (p. 14), Christianum (WLL, 104); utraque tamen Vita mentionem facit etiam de revocatione matris; Ut annuntietur (ed. Podlaha, p. 11) prouti haec Vita Nikolskiana non meminit eiusdem revocationis.

***) Cfr. in M. S. Monac., Mon. Germ. Hist. S. S. IV, p. 218 n. w); FRB I, p. 156, n. 2, et ib. (Cresc. fide), p. 185: In tempore autem illo multi sacerdotes de provincia Bavariorum et de Svevia audientes famam de eo confluebant cum reliquiis sanctorum et libris ad eum. Quibus omnibus habunde aurum et argentum, crusinas et mancia, atque vestimenta hilariter, prout unicuique opus erat, praestabat. Hi quoque omnes magistri mirabantur in doctrina eius.

ad episcopum Ratisbonensem nuntiis dixit: Pater meus aedificavit templum sancto Georgio, ego autem cum tua licentia opto condere ecclesiam sancto Vito martyri Christi. Quibus auditis episcopus Tuton, expansis manibus suis in coelum ad deum, gratias agens Christo dixit: Ille et dicite filio meo felici Venceslao: Sicuti animo cogitasti, ita iam ecclesia tua constat ante deum in coelis constructa./"

XVI.

*[Quo responso episcopi audito Venceslaus constitutis opificibus ipse coepit portare in humeris suis calcem et manibus suis fundamentum posuit et finivit./**] Invitato iam dicto episcopo in honorem sancti Viti . . . consecratur; ibidemque plurima /miracula et signa fiebant usque ad hodiernam diem, diabolo vero multa damna. Ipse vero sanctus voluit ire Romam ad sanctum apostolum Petrum, tradito principatu fratri suo, ibique mundo renuntiare, sed propter ecclesiam hanc, quia nondum ad finem perducta erat, idcirco moram faciebat. Sed sicut qui magno aestu fenum demetit siliique aquam, ita et sanctus desiderabat martyrium et sanguinis effusionem, sed non de manu fratris sui./***] Sed /dei/ largissimi remuneratoris providentia /et meritorum fidelium recompensatoris, convenienter hanc et dedit mercedem in sua patria, quam in alienis terris expetiverat. Neque hoc eius facinus possumus silentio praeterire, insigne mortalibus Deique angelis iucundum ac timentibus Deum admirandum nec unquam inter homines auditum, quod pectora sancti saxis duriora portabant in corde. Coactus enim aliquando a fratre suo et a principibus suis, filiorum procreandorum causa, cum muliere concubuit, et ex ea procreavit filium Izbrjaslav nomine. Et dixit ad eam: Ecce iam multum peccavimus et iniquitatem fecimus, iam ab hac re desistamus, germine secundum naturam humanam suscepto. Nos duo inter nos: tu me fratris loco habe, et ego te loco sororis. Cui sermoni illa cum assensisset et coram Deo ipso eam suscepisset, aliquando peccavit cum dilecto servo eius. Quod sanctus ipse cum vidisset, dixit: Cur mentita es coram Deo? Tibi licuit nubere aut non nubere. Sed ne ausi sitis cuiquam hoc proferre, donec ego de hac re tecum considerabo. Et facto convivio magno, nullo sciente consilium hoc, nuptum eam dedit sororem faciens eidem/.*

XVII.

[Frater autem eius natus minor Boleslav iam nominatus, cum comperisset eum Romam proficisci velle, coepit multa mala contra eum occulte moliri multasque insidias parare. Consilia in domibus eorum inibat deliberationes habens cum pravis consiliariis in virum sanctum. Quorum cuncta consilia non latuere sanctum, sed tacitus rei huius exitum spectabat./†]

XVIII.

[Alio autem tempore convocatis consiliariis suis frater eius: Perpendite, inquit, quomodo eum interficiamus. Qui ei haec responderunt: Nequaquam eum aliter potes interficere, degens sub eius potestate, sed roga eum, ut veniat domum tuam in civitatem Boleslav, et hic eum potes interficere, vocans ad se. Qui precibus ventam impetrans a fratre cum consiliariis suis, convivium magnum splendidum paravit in memoriam, ut alebat, sanctorum Cosmae et Damiani, et missis nuntiis ad fratrem suum dixit: Frater, sollemne

*) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Eo namque tempore cogitavit templum aedificare domino, et per nuncios sciscitavit urbis Radesbonae episcopum religiosum, nomine Tutum, dicens: pater meus aedificavit templum domino deo, ego autem cum tua licentia similiter opto condere ecclesiam domino deo in honorem sancti Viti martyris Christi. Episcopus autem Tutus expandit manus suas cum gratiarum actione ad dominum ovans et dicens: haec narrate filio meo felici Venzeslavo dicentes: iam ecclesia tua constat ante dominum deum venustissime constructa.

**) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Cumque narrasset secundum iussionem episcopi, valde gavisus fuit, et convocatis omnibus deo opitulante ipse incipiens miro ordine fundavit ecclesiam in nomine sancti Viti.

***) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Ipse vero sciebat, et sicut homo in aestu diei foenilem metens sitiet aquam, ita ipse procul dubio desiderabat martyrium percipere: sed non de manu fratris sui . . . In tempore autem illo voluit ire Romam, ut papa eum inderet vestibibus monasticis, et pro dei amore relinquere voluit principatum, e dare illud fratri suo; sed non potuit propter ecclesiam praenominatam, quia nondum perfecta esset.

†) Cfr. Cresc. fide (FRB I, 186): Tunc autem frater eius iunior et peior nomine Boleslav diabolica fraude deceptus, cum impiis malignum inierunt consilium contra praedictum virum beatum, ut eum perderent. Ipse vero sciebat . . .

*magnum in memoriam sanctorum paravi. Itaque rogo maiestatem tuam, ne deneges venire ad nos. Sanctus vero nuntio eius respondit: Sollemne fratris sollemne dei est, et ego me ad nulum eius praeparabo. Quae omnia eorum flagitia et consilia sanctum non fugerunt, sed omnia novit. Statimque se armis ornans cum delectis suis, consensu equo coepit ludere, currens coram eis in aula sua et dicens ad eos: Nonne egomet cum vobis Bohemis (= Cechi) equo insidens reperire possem adversarios nostros? Sed nolo. Quibus dictis, ad fratrem profectus est. Frater autem eius cum omnibus officiis et honoribus ei obviam progressus est summa cum lenitate.**) Cuius mansuetudini quamvis falsae deo dignus Vencezlaus multum congaudens, /cum inter se laeti exosculati essent/ atque consertis invicem manibus, domum gaudio introeunt. Epulis discumbunt. Vinoque post longum quibusdam . . . saturatis, fraus conflata /non potuit celari a mollementibus sancti viri necem/. Qui malivoli, mucronibus veste iam tectis, ter surgentes, terque iterum quasi quodammodo lassi sedibus se inclinantes, viribus saltim et audatia omnino emolliti, eo quod nondum divinitus iussa venerit passionis hora, inlaesum eum dimiserunt. Huius rei ipse haud inscius, periculo non pavidus, divini tutaminis securitate animatus, quamvis cuiusdam clientuli /fratris sui/ in aurem susurrantis cautela, quomodo contra eum moliti fuerint, praestrueretur, sed eo tamen non motus, fratrem ceterosque considerantes ex hilarari, quasi hospitii grata vice, amabiliter rogavit. Et paulo post amota mensa surgit, impletaque vino patera, modestae salutationis dicto, omnes dulciter huiusmodi alloquitur: Salutet vos salus omnium Christus! Calicem, quem manu teneo, in sancti archangelii /nomen/**/ ebibere, unumquemque nostrum ne pigeat, /ad cuius festivum diem commemorandum cras nobis ieiunium incidit/, hoc amore spiritalitatis eius altitudinem . . . venerantes, ut quacumque hora lex naturae ad extrema nos deduxerit, /in paradisum aeternum dignetur nos in pace suscipere. Amen/. Statimque post verbum laetus ebibit, singillatim omnibus eodem amore singulos scyphos ebibendos blandissimo propinat osculo. Intrepidus autem /in cubile suum dormitum abiit/.*

XIX.

Noctis autem sequentis cursu, orationum ac elemosinarum curiosissima desudans instantia, futurae consensu mortis, pro Christo /ultra/**/ pati devotus pernoctavit. /Frater tamen eius dixit ad suos: Non possumus eum ullo modo interficere, cum comites eius sint cum eo sobrii, sed scimus consuetudinem eius hanc, quod ut primum sonum campanae templi audierit, solus thoro prosiliet et in templum curret, neminem expectans. Dicamus ergo sacerdoti, ut maturius campanam pulslet. Quod et factum est ita. Audito namque signaculo campanae sanctus vir/ non segnibus thoro, ut iam est solitus, prosiliens, aecclesiamque properando ingressus, cantum nocturnalem laudesque matutinales modesta intentans auscultatione, post plurimas oraciones domum lassis membris aliquid somno reficiendis divertitur. Rubente iam primum aurora, execrabili memoria scribendus Bolezlaus, viri sancti germanus, . . . specu quo latuit, more lupino, cum ex adverso agnum furtive lacerandum irruit, ipse cum aliquot sequacibus huic sceleri comparibus furibunde progressus, et mucrone succinctus, . . . media via obvius restitit. Quem sanctus ipse mississima inter salutando benignitate ita alloquitur: Ave, frater dilecte! grates immensae dilectionis tuae a nobis sint relatae, quia honorifice disposito heri convivio bene nobis et satis iucunde (/var. abunde/) ministrasti. Tam dulci pessimus ille non respondens allocutioni, sed extracto cicius ense, in sancti capitis verticem, ut fortius valet, percutiens ait: Melius hodie tibi prae-paravero convivium! Sed ferro resiliente et nec vulneris tandem signum annotante, geminatur ictus. Quo nihilo magis laedente, tercio ferire cum velit, . . . ensis manu terribi /servi diaboli/ excidit. Quem /ensem/ statim

*) Cfr. apud Laurentium (FRB I, 175—176): Quibus (proceribus) ille (Boleslaus): Quomodo, inquit, uti consuliis, eum interficere possumus, cum ille in munitissima, ut nostis, degens urbe totius regni gubernacula possideat: nos vero pauciores numero existentes, tantae potestatis prorsus impares iudicemur? Tunc illi: ecce, aiunt, sanctorum imminet festivitas martyrum, Cosmae scilicet ac Damiani, quibus annum solitus es praebere obsequium. Fucato itaque utens consilio regem suppliciter adire ne pigriteris . . . Initis igitur talibus iniquitatis consiliis aliquo elaventi tempore idem execrandae germanus memoriae regiam adiit urbem . . . Rex tantum sui dignetur servi postulationem audire fratrisque sui non dignetur tecta subire (— dicit Boleslaus ad Vence-slaum —), sanctorum quippe imminet sollemnia martyrum, Cosmae videlicet et Damiani, quos annuatim solitus sum debito recolere festo . . . Cumque a sagaciioribus quibusdam notae sibi ex parte insidiae fierent, ille (= Vence-slaus) continuo tale dedit responsum: . . . militari stipati manu studeamus adimplere pollicita muniaque solem-nia tantis exhibeamus martyribus.

**) G: in sancti archangelii Michaelis amore; cfr. Cresc. fide (FRB I, 187): in nomine beati arch. Michaelis; similiter Christianus (WLL, 112).

**) G: habet iura!

sanctus Vencezlau per capulum surripienti et supra scelerorum fratris iam inermis */capillos eius prehensens/**) verticem . . . librans: Videsne, inquit, */frater meus/?* Verti in te posset tuae crudelitatis exitum. En, unde prohibeor fraterni sanguinis fieri effusus? Sed nolo, de manu mea ultimo examine sanguis, o frater, tuus quae-rant in me. Recipe gladium, */tibi que/ supplicium;* quae sunt agenda ne differas in longum */eosque voca, qui te docuerunt, nec ipse in fratris sanguine peccaveris/*. Resumpto iterum frater impius ferro, altum quasi vinci metuens clamat, in auxilium sui socios vocat */dicens: O coniurati, qui me docuistis, mihi non subuenietis?/**) se quasi coactum et a fratris impetu prius laesum repugnare simulat. Mox socii magno clamore vocati accurrunt, causam quasi sceleris inscii de tumultu quaerunt, domini sui fervidam sentiunt iram. Eoque iam tunc sceleris auctore quarta vice sacrum caput per ictum saltim confringente, omnes simul armis irruunt, certatim membra lanceis gladiisque perfodiunt, */et tamquam a lupis discerptum (corpus)/* humi prosternitur semivivum. Crescunt iterum iterumque saevae gladiatorum percussiones; sanguis innocuus effunditur, corpus labe vacuum minutatim quasi a canibus laceratur. Anima sacratissima carni clausura domicilii sub tot vulnerum exuta tormentis, nobili triumpho angelicis subvecta manibus, summi remuneratoris aspectum gaudio visura, et inter gloriosos martirum ordines per aevum consessura, sub 4 Kalendarum Octobrium perpetuo laetantia regni coelestis ingreditur consortia.

XX.

Sacrum autem corpus credulorum pauci, qui aderant, venerabiliter sarcophago includentes, celebrato a clericis funebri obsequio, extra aecclesiam, certaminis loco vicinam, condiderunt. Succedente post hinc in regnum nimiae perversitatis duce Bolezlao, saevitiaque eius in catervas fidelium furente, non multo post beati viri necem */mittens Pragam Interfecit omnes eius amicos et clericos et servos eius intercipientes omnes percussit et liberos eorum in flumen protexit/**)

XXI.

Peracta fortissimi dei athletae venerabili passione, ministri quidam sanguinem, qui per tabulas aecclesiae ipsa martirii hora aspersus appareret, iussi aqua lavantes, penitus absternerunt. Posteraque die illuc venientes, non minus quam cum primum parieti adhaesit cruorem ipsum eodem loco dilatatum conspiciunt. Non parum ipsi hoc viso territi, aqua iterum allata, multo studiosius abluere decertant. Crastino autem probandi causa, si etiam adhuc frustrati sint, redeunt, non minus tinctum sanguine parietem, quamvis ter ablutus videatur, agnoscunt. Quibus multum super hoc mirantibus, eoque abluendi labore post inde cessantibus, usque hodie sanguinis eiusdem intinctione paries ipse pro signo venerando nitescit.

XXII.

Ut veracium saepe nobis relatu patefactum est, post constantissimi triumphum athletae *[Christi]* omnes sanguinis effusores . . . superno incussi furore, aut demonum potestate rapti inter homines postea non compaeruerunt, aut versa */humana/* natura, canum latratu vice loquendi utentes, dentium stridore morsus imitantur caninos, aut misera corporum ariditate siccati */vitam suam male finierunt/*, necnon */alii/* auditus */et loquendi facultate/* . . . privatione, vitam . . . odiosam */omnibus proximis suis male/* finierunt. *[Sed et ipse frater eius, sicut narrat multi antiquiores, saepe a daemonibus oppressus, et manibus virorum suorum et famulorum suorum detentus, cum animum recepisset, ait: Haec vos mihi fecistis, quia vobis obsequens aureum caput eius apprehendi, et hoc in me apparet. Attamen hi omnes, sicuti diximus, priores quam princeps eorum, vitam suam male finierunt].*

XXIII.

Quiescente ibidem, */ubi necatum est/*, per trium spacia annorum venerando corpore, fidelibus quibusdam nocte visum est, ut, deo rem insinuante */corpus sancti/* ad aecclesiam sancti Viti martiris, quam ipse iam construxerat, religiosiore condendum sepultura transferri debeat. Qui somno emersi viso credentes, */sed revera/*

*) Cfr. Ut annuntietur, Úvod p. 10.

**) Cfr. Cresc. fide (FRBI, 187): eia, ubi estis? adiuvate me; Christianus (WLL, 114): Mei inquit ubi estis? Domino vestro quam pessime succurritis . . .

***) Cfr. Christianum (WLL, 115): . . . civitatem Pragensem adeunt et omnes amicos eius . . . morte perimunt et infantes eorum vivos in profundo fluvii Wltavie dimiserunt; etiam in I. leg. veterosl. (p. 15), et in bohemia recensione Cresc. fide (WLL, 36 n. 2).

principis tyrannidem metuentes [*tacuerunt. Iterum atque iterum eadem visione apparente et nimis horribiliter eos perterrente, non poterunt dissimulare, sed narraverunt principi, quae sibi fuerant ostensa.**] Qui tamquam e gravi somno expefactus, nec tamen timore dei perterritus, sed homines veritus, praecepit sacerdotibus, ut irent nocte et corpus sancti inscientibus cunctis afferrent. Profecti igitur ad locum sanctum cum orationibus, venerabile corpus martyris in arca super plaustrum posuerunt eademque via, qua venerant, redierunt, volentes mandatum principis noctu exsequi. Cumque pervenissent ad rivulum quandam, cui vocabulum Rokytnice,**) tam vehementi a deo facta inundatione rivi, ut et pontem dissiparet et ligna abriperet, stabant ex adverso circumspicientes, ubi ligna ad ratem construendam reperirent. Et non inveniendes deliberabant/, quid facerent. Dum in hac versantur angustia [et cura], subito erectis obtutibus, [miraculum viderunt] dei praesente virtute, [equos cum plastro altera stantes ripa nec una quidem aquae gutta conspersos.***] Verba mira similia his, quae de Petro apostolo: Petrus super mare ambulavit iussus a Deo, corpus vero sancti in momento temporis translatus est. Quis de hoc meditatur, quoniam modo sit translatus? Nonne divina virtus transtulit? Quo miraculo ipsi aliquantum haesitantes, transnato supra caballos rivulo [secuti sanctum corpus] ad locum praedestinatum citius applicant, aecclesiam . . . deum laudando introeunt [nocte clam iubente fratre eius, sed divina virtute collustrati, omnibus hominibus videntibus et glorificantibus Deum]. Foribusque diligentius obseratis precibusque sinceriter effusis, sarcophagum aperiunt [candelisque accensis intuebantur/].†) Et ecce corpus carnea adhuc mole integrum et per cuncta vulnera sanum, . . . nisi solum vulnus fraterno ense factum, quod se dehiscens sanguine visum est [tepido] madere. [Laudabile viri dei meritum, et iure stupendum preconium, idem meruisse beatum Wenceslaum, quod sicuti quondam propheta Jonas promeruit, qui absorptus a celo post tres dies sanus in aridam evomitus est: ita et huius corpus, quod magis mirandum, non putridum nec corruptum, sed sanatis vulneribus tribus annis post iussu divino terra restituit/].††) Incluso iterum [corpore sancti] sub ipso altaris aditu [in meridie], comitante fidelium turba, interque sonantibus clericorum ymnis, preciosum corpus celebri memoria venerandum condecorant. Ibi vero divina saepius corruscante omnipotentia, innumerabilibus miraculorum signis felix exultatio [omnibus] fidelibus [fit] terrorque incredulus, tanti viri meritis, frequentissime clarescit. Cuius autem translationis tempus [indictione quarta] sub 4. Non. Marci [cum dormitione eius redeuntibus annis celebratur]. De virtutibus autem, quae pietas divina, per meritum eius orbi clarescentem gloriam [sancti] post [quae usque adhuc operantur/],†††) sermo-nis nostri transcursu curiosa interseratur mentio, condignum videtur.

XXIV.

Quidam crimine iudiciario capti, palatium sub vinculis ingressi, principis iussu carceri includuntur, tenacioribus infra ligaminibus per manus ac pedes sub crudeli custodia implicantur. Qui media nocte, ut erat necesse, pervigiles, strictura compedum et manicarum miserabiliter contriti gemitu amaro corda pulsantes, in huiusmodi verba orationis . . . omnes simul flendo proruperunt: O summe gementium consolator deus, coeli terraeque mirabilis creator, aspice nos mortis iuri destinatos, et per suffragia dilecti tui Wenceslai [martyris], qui semper iam in mundo vivus, miseris . . . benignus exstitit defensor, ab [hac] instanti damnatione educere nos miseris dignare. Facta oratione, media pars carceris, qua custodes stantes vigilabant, . . . obnubilatur, extinctioque intus . . . vigillum lucernis, cetera pars, qua vineti iacent, quasi sole clarissimo serenatur. Et ecce, vox repentina. coelitus . . . emissa, vinetis in aures tonat: [Surgentes exite hinc/].*) Qui ergo tam pavore quam

*) Cfr. Ut annuntietur, II. recensio (ed. Podlaha, p. 45): que reuelacio cum tempore aliquanto propter metum impiissimi Bolesslai a fidelibus fuisset cela a, tandem ex assiduitate nimia amplius latere non valens, in medium est prolata . . .

**) Cfr. Christianum (WLL, 117): ad rivulum quemdam, cui vocabulum Rokytnyce est —.

***) G: plaustrum altera stat ripa, undique secus aquae humiditate intactum.

†) Cfr. Christianum (WLL, 117): Tunc quoque accenso lumine intuentes . . .

††) Cfr. sermonem „Licet plura“, WLL, 385: O laudabile viri dei meritum, et o iure stupendum preconium, idem meruisse beatum Wenceslaum, quod quondam propheta Jonas immensi ceti conclusus alvo promeruit. Quem uti more insolito, sed et alias inaudito absorptum enormis piscis sanum evomuit: ita huius corpus et incorruptum et obductis cicatricibus iussu divino terra restituit.

†††) G habet: dignata est operari; cfr. Cresc. fide (FRB I, 188): et sepelierunt iuxta altare, ubi opitulante domino per intercessionem eius multa operantur miracula usque in praesentem diem.

*) G: ut surgant, indixit —.

laetitia stupefacti, membra silenter movent. Statimque vincula in partes disrupta decidunt, manus solvuntur ac pedes, apertoque . . . carceris hostio, laeti exiliunt. Ita dei nutu expediti laudes Christo sanctoque eius martiri Vencezlao inter populos referunt . . .

XXV.

Inter quos gentilis quidam, baptismi gratia nondum mundatus, cum se iam per beati merita Vencezlai morte liberatum senserit, ad fidem catholicam . . . convertitur, salubri lavacro [*baptismi*] purgatur, firmataque fide, ac dei . . . amore, natum unicum, quam aequae propria vita dilexit, in clericatus officium dei servitio ad beati martiris aeccliesiam se daturum promisit. Hoc postmodum impleto, credens ipse deoque serviens [*cum multis annos vixisset, requievit in Domino*].

XXVI.

Huic [*miraculo*] quid aliud non minus succedit miraculum. Iuveneculum quandam cubicularium, . . .) ceteris fideliorum servulis eiusque secretis aptiorem, vir sanctus iam saeculo vivens admodum amavit; cuius etiam superius meminit scriptum. Qui carissimo privatus domino, lamenta tristis per [*omnes*] dies frequentavit, et non minus plura factorum eius exempla, quorum ipse conscius est, inter multos laudando dilatavit. Dux vesanus . . . rapidissima succensus ira, suspensio . . . eum interire iubet. Suspensus namque, ut vera bonorum testantur dicta, post biennium non aliter quam viva et sana solent hominum capita, florenti canicie per pilos [*corporeos et ungues*] crescere atque candescere visus est. [*Et aquila ad custodiendum corpus eius super eo sedens visa est, a Deo missa omnibus diebus, dum pendebat, ne volucres eum attrerent. Sed et lignum aridum, in quo suspensus est, frondescere coepit ramosque protulit*].

XXVII.

Interea captus quidam severa iudicis sententia, in similem carceralis custodiae poenam, altera die perimendus intruditur et . . . multo strictius vincitur. Qui etiam amarissime flendo sanctum dei Vencezlaum intimis ad sui auxilium precibus vocavit dicens: Sancte dei martyr, si tantum, ut homines dicunt, apud altissimum deum obtinere vales, interveni pro me morituro, ut tuis liberatus meritis, ac criminum purganda commissio miser ego praesente aliquantulum diutius vita subsistam. Statimque, ut oratum est, ruptis quam fortiter vinculis, dei gratia necis custodibus carcere est exsolutus; sed extra astantibus [*quibusdam*] paganis iterum captus, nimium constringitur, . . . priorem repetit orationem; ac mansuefactis gentiliū cordibus, sponte eum solvunt ac dimittunt. At ita denuo liberatus, laudes deo et beato duci per terras [*omnes*] eundo magnificavit.

XXVIII.

Mansisse fertur eadem civitate, qua sanctum requiescit corpus, mulier quaedam visu orbata, manuum recurva inflexione ab ipso iam ortu contracta . . . Quae . . . die festivo, aeccliesiam sancti Viti martiris ingressa et ante sepulcrum beati Vencezlavi, quo desideravit ducta, orans prostrata, tamdiu precibus lugendo perseverat, quoad cunctis cernentibus sancti viri [*sanatlone*] visu inluminatur et manuum salva restitutione [*domum, suam revertit*].

XXIX.

Postea quoque captus quidam ab his, quibus aliquantum pecuniae sub accomodacionis pacto debuit, diuque sub vinculorum districtione, quo debitum solvat, contritus est. Sed ceteris imminutibus negociis, aliquo per urbem ipsi vagantes, vinctum interim eum inter viam publicam et aeccliesiam deforis sub custodia iacentem dimiserunt. Ille media versatus angustia, manus contra portam aeccliesiae levavit, hoc modo precatus: O dux mitissime martirque sanctissime, cum iam multos ab impiorum manibus sanctitas tua ad magnum deum intercedendo eripuerit, exoro miser, ne me obliviscaris ligatum, sed . . . pietate hinc me facias exsolutum. Praesente cicius dei clementia, beati martiris precibus quasi ferrea acie concisa, subito dissociantur vincula, ipseque dei templum grates rependendo ingressus, prolatusque ad deum et sanctos martires orationibus, liber domum remeavit.

*) G: nomine Podhiven; cfr. Pekaf, W.L., 432.

XXX.

Francorum igitur provincia vir quidam pedum incessu ab ipsa iam infantia carens, et viciata natura non gressibilis, sed reptilis per terram se contrahendo incedens, nocte quadam per soporem visione intremuit, quoniam mirae pulchritudinis vir, albis indutus, lectulo assistens, claudum excitat, ac salutem monstrat dicens: Quoquo modo valeas, o pauper, surge, ac Pragam, Boemiae civitatem [*nuncupatam*], quamvis omni data pro vehiculo, quo feraris, substantia, proficiscere, eoque perventus, aecclesiam sancti Viti martyris, qua sanctum Vencezlavi martiris corpus requiescit, ingreditur; factaque oratione ibidem, gressus . . . recipies sanitatem. Qui somno emersus, iussa neglegens somni, se delusum credens, iter impositum omnino differt. Nocte autem insecuta cubili . . . quiescens, eundem tantae claritatis seniore lectulo iterum cernit adstantem, qui eum hoc modo redarguens ait: Pauper amande, somno excitare, visionis huius verum agnosce praesagium, [*quo tibi misero corpus tuum sanabitur*]. Cur iter ad propriam salutem nuper mea tibi indictum visione distulisti? Qua increpationis asperitate claudus evigilans pulso auditus dubio, veritatis non inscius respondit: Proficisci non moror, o pie ac venerabilis senior! Factoque mane, paratur quantocius vehiculum; ac data mercatoribus per eandem viam tendentibus . . . mercede, festino eorum ductu ad iam destinatum pervenit locum, et iuxta priorem . . . monitionem sancti Viti martiris aecclesiae . . . infertur. Solo ante aram prostratus, intime deum sanctosque precatur. Non diutius morante virtutis divinae subsidio, sed per miranda beati Vencezlavi martiris merita, pedum nervi prius contracti quasi fragore extenduntur, bases et plantae consolidantur. Surgit dei gratia sanus, . . . sine alicuius sustentaculo egressus, patriam [*suam revisit glorificando deum, ac praedicando sanctitatem sancti Venceslavi per universam regionem Francorum. Et multa alia signa, quae usque ad hodiernam diem fiunt apud sanctum martyrem, quae Deus operatur secundum gratiam suam. Cui gloria et imperium cum Filio et Spiritu sancto nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.*]

KANON KE CTI SV. VÁCLAVA.

Srov. V. Jagić, Служебныя мнѣи за Сентябрь, Октябрь и Ноябрь въ церковно-славянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ 1095—1097 г. (Памятники древне-русскаго языка, Томъ I, СПб., 1886); стр. 0213—0222.

V obojí církvi, východní i západní, brzo vešlo v obyčej, při církevních modlitbách (hodinkách) kromě čtení, žalmů a kantik vzatých z Pisma užívat umělých skládání lyrických, jimiž opěvovali památné dni v roce a oslavovali činy svatých. Tak vznikly rozmanité hymny a písně, které byly časem pojaty do sbírky řečené na východě „Mineje“ (τὰ Μηναῖα); sbírka ta se shoduje asi s tím, čemu se říká „Proprium sanctorum“ v breviáři církve západní. To obsahuje služby (officia, ἀκολουθίας) ke cti svatých pořádkem dní v měsíci, odkud i jméno Μηναῖον.

Hlavní částí těchto zpěvů jest „kanon“ (κανών), t. j. vlastně soustava písní neboli ód (ὁδὴ), obyčejně osmi nebo devíti, které se zpívaly jistým nápěvem, složeným v určité tonině (tonus, ἵχος, гласъ). V čele jednotlivých písní kanonu je známá píseň „irmos“ (εἰρμός), ne celá, naznačená jen několika začátečními slovy, která udává nápěv, podle něhož se zpívaly písně v kanonu.* Nám by bylo jasnější, kdyby místo slova „irmos“ tam bylo: „Zpívá se jako . . .“. Nyní následují jednotlivé verše (στίχος), v každé písní tři nebo více; poslední z nich opěvuje Pannu Marii, odtud jméno βογορομиченъ (βεροτοχίον), v rukopisech obyčejně označený začátečním písmenem Ιῖ nebo Θ. Kanon předchází a po něm následují, někdy také jej přerývají, stichíry (τὰ στιχηρά), t. j. verše s rozmanitými názvy. Běžnější jména stichír jsou: *kaftmy* (τὰ καθίσματα) neboli *sědalny* (zkráceně ^ѣк), *kondaky* (τὰ κοντάκια), *ikosy* (ὁ ὀκτος) a pod. Ty, které mají vlastní nápěv, jmenují se *samoglasny* (αὐτόμηλα), stichíry s nápěvy společnými zovou se *podobny* (ὁμοία). Toto bylo nutno předeslat, abychom rozuměli některým slovům a názvům, které se čtou v kanoně o sv. Václavu.

Staroslov. překlad služebných Minejí byl pořízen někdy koncem X. nebo počátkem XI. století u jižních Slovanů v Bulharsku, snad na Athosu; odtud se brzy dostal na Rus. Proto se srovnává starší redakce ruských Minejí se starým překladem v rukopisech původu bulharského. Mladší redakce z konce XIV. století vyznačuje se změnami nejen v překladě, ale i v obřadu; stará redakce se držela typiku studijského, pozdější pak typiku jerusalemského.

Obecně se má za to, že kanon ke cti sv. Václava, složený podle původní staroslověnské legendy svatováclavské, byl sestaven a vložen do Minejí již v Bulharsku někdy koncem X. století. Tomu nasvědčují některé narážky v textu** a některé bulharismy.*** Ovšem my

*) Dnes se zpívá obyčejně jen *irmos*, a ódy neboli písně se toliko recituji.

**) „Дѣньсѣ анѣанъ съ члвкъмъ радощюмъ см“; Тѣло твоѣмъ стои бѣжнѣ приимаѣ Пращѣ дѣнсѣ.

***) Prof. Vondrák upozorňuje, že se tu Praha jmenuje Пращѣ, jako u Jihoslovanů (viz úvod v jeho Chrestomatii, 169); také litera α (sic) by tomu spíše nasvědčovala.

známe kanon jen z přepisu v Minejích ruských, takže mohl být ráz jazyka po mnohé stránce setřen. Prof. Serebrjanskij* upozorňuje na okolnost, že se kanon o sv. Václavu nechte ve všech rukopisech ruských Minejí, a soudí z toho, že není jisté, že by sem byl přišel již s bulharským překladem Minejí. Zmínky zasluhuje, že se jméno sv. Václava nechte v měsja-ceslovu kodexu Assemanova, který pochází právě z doby, do níž se klade původ kanonu.

V původním textě slovanských Minejí kanonu sv. Václava snad vůbec nebylo; do ruského textu mohl jej vložit někdo z jihoruských opisovačů legend. Jak vidíme, není tedy otázka o původu kanonu svatováclavského dosti jasná. Rovnoběžně s kanonem byly skládány i proložní legendy (zkrácené), vhodnější pro potřebu liturgickou než obsažnější legendy původní.

Kanon o sv. Václavu byl vydán několikrát:

1. od *J. J. Sreznevského*, Древние памятники русск. письма и языка (X—XIV вв.), Дополнения, СПб., 1861—1863, 189—191; text rukopisu Sofijského soboru ze století XII.;
2. od *J. Koláře* v Pramenech dějin českých I, 136—139; neúplný text podle pergaménového rukopisu Synodální knihovny č. 159 (l. 242—247) s českým překladem;
3. od *V. Jagiče* (l. c.) podle rukopisu Synodální knihovny č. 294 s různocněními rukopisu Sofijského z XII. století (Служебная минея софійскаго собора въ Новгородѣ), který se chová v bývalé knihovně petrohradské Duchovní akademie. Český překlad tohoto textu pořídil prof. J. Vašica v měsíčníku „Na hlubinu“, III, 337; následující kondak, kterého není v rukopise Synodálním, doplnil Jagič z rukopisu Sofijského.

*) Srov. jeho úvod k „proložním“ legendám o sv. Václavu a sv. Lidmile.

Мѣа ѿ вѣ ки.

прѣго отца нашего исповѣдника харитона. и сѣго мѣна вѣслава¹

Měsíce toho (září) 28. den

svatého otce našeho vyznavače Charitona a svatého mučedníka Václava.

сѣ^а. вѣсѣла. глѣ. д. по. скоро вари

Sědalna o sv. Václavu, tón IV, Podoben:
скоро вари.

Дѣи ангѣли сѣ чавкы радуютъ сѣ вѣ-
коуѣ бычѣмъ² веселимъ. не ѡ землѣ
свѣтло анкѣтъ³ вѣ памѣ ти, сѣ. и мѣ
грѣшнии прилѣжно ти вѣнимъ помози
сѣ к(ѣ) вѣдѣ⁴ ѡ насъ, избавити ны ѿ
напастѣ⁵ вѣдѣмъ⁶ и не вѣдѣмъ⁷ врагъ,
чѣтѣмъ прѣсвѣтлоу ти памѣть.

Dnes andělé s lidmi se radují v společném
veselí. Nebe i země jásavě plesají v památný
tvůj den, svatý! I my hříšní prosebně k tobě
voláme: Pros za nás u Pána, ať nás zbaví
nástrah viditelných i neviditelných nepřátel,
uctívající tvou přesvětlou památku.

кон.⁸ глѣ. д. по. анкѣ ангѣльскыи.

Kondak, tón I, Podoben: анкѣ ангѣльскыи.

Сѣ анкы ангѣльскы престола, вѣжне,
наслаждаши сѣ вѣжствѣныи и неизречѣ-
ныи. доброты и ѿтѣдоу¹ вѣдѣтъныи
дары почерпѣ чюдеса вѣсѣмъ прѣтѣкаю-
щѣмъ вѣрою подѣ твою стѣню² нѣста-
чаши цельбамъ рокамѣмъ.

S kúry andělskými přebýváje, ó blaho-
slavený, kocháš se z nevýslovné boží dobroty,
a načerpav odtud milostné dary zázraků, vy-
léváš na všechny, kdo se s vírou utíkají k tvé
svatosti, milost uzdravování.

сѣ. вѣла. глѣ. и. по. ѡ прѣславномъ.

Stichera, tón VIII, Podoben: ѡ прѣславномъ.

Трѣсвѣтлами зарани прѣсвѣтло оукра-
шенъ начѣ сѣнца³ соущимъ вѣ вѣдахъ
вѣсѣмъ, вѣсѣла прѣдѣмъ, раздрѣшамъ

Září třikrát jasnou jsa překrásně ozdoben,
stíženým bédami nad slunce jsí se zastkvěl,
předivný Václave, zprošťuje spoutané bez viny,

¹) V rukopis Mineji z XII.—XIII. stol., chovaném v knihovně Typogr., synodální kanon sv. Václava není; v rukop. Sofijském (S.) celá jeho služba, sědalna i stichiry, se čtou za službou ke cti sv. Charitona. — ²) оу-
щѣмъ з. — ³) ѣ je na konci řádky. — ⁴) вѣдѣмъ з. — ⁵) ѿ вѣсѣмъ напастѣ S. — ⁶) Tento kondak je doplněn z S.,
v Minejich synod. XI. a XII. stol. ho není. — ⁷) pfi ж конѣ řádky. — ⁸) ѡ je předěláno z S. — ⁹) сѣнца соущѣ-
мъ з. вѣдахъ S.

сѣвѣзанѣмъ ꙗко правды. и волѣзми всѣмъ
ѿгонимъ зовоушимъ вѣрно тѣмъ на помощи
и любѣвю поючимъ вѣсѣчѣстномъ ти
оуспѣніи.

Грѣдите вы вѣрнии, памѣ пречудноу
доуховно празднуимъ хѣмъ служителѣмъ
качествъ дѣмъ. оставѣмъ во земьно служителство
тылѣнно, нѣмъ црство приимѣ
ѣсть и въ роуцѣмъ владѣни престоу сѣмъ
дѣмъ дѣмъ предаѣмъ ѣсть, прославѣмъ бѣмъ.
оудивѣнаго памѣмъ ѣго.

ино. по. иже въ едомѣмъ рани.

Любѣвнѣмъ вѣдомъ вѣмъ зѣмъ
къ цркѣмъ хѣмъ идѣмъ, прѣмъ оу нѣмъ
приимѣмъ вѣмъ цркѣмъ¹ и нѣмъ² и
нѣмъ прѣмъ доуцѣмъ. нѣмъ озари сѣмъ ѣко сѣмъ,
западоу и сѣмъ странама сѣмъ³
зарѣмъ испѣмъ чюдѣмъ, поючимъ памѣмъ
ти прѣмъ, сѣмъ, нѣмъ, нѣмъ.

Пролитиѣмъ прѣмъ крѣмъ ти, вѣмъ
славѣ прѣмъ, цркѣмъ хѣмъ оу краси ѣко
цркѣмъ баграницѣмъ. ѣко оу краси сѣмъ, всѣмъ
странѣмъ сѣмъ⁴ на ликѣмъ, прѣмъ ти
памѣмъ сѣмъ праздновати и вѣмъ бѣмъ
дѣмъ и творѣмъ вѣмъ сѣмъ ти,
хѣмъ, оудивѣмъ⁵ памѣмъ сѣмъ.

ино. глѣ. д. по. ѣко добѣмъ вѣмъ.

ѣко великаго помощника соючимъ вѣмъ
дарѣмъ, сѣмъ сѣмъ, вѣмъ, ѣко
приимѣмъ дарѣмъ бѣмъ ѣко, вѣмъ

a všeliké nemoci zaháníš od těch, kdo tě důvěrně volají o pomoc a s láskou opěvují tvou přeblaženou smrt.

Pojďte všickni věřící, duchovně slavme dnes předivnou památku Kristova služebníka Václava; neboť, opustiv pomíjející službu pozemskou, přijal království nebeské a do rukou Páně odevzdal přesvatou duši svou dnes, oslavuje Boha, jenž tolik zvelebil jeho památku.

Jiná stichera, Podoben: иже въ едомѣмъ рани.

Veden jsa láskou k nejvyššímu povolání, šel jsi, přeblahoslavený, do chrámu Kristova, u něhož jsi přijal korunu královskou, neporušitelnou a nehynoucí, kterouž jsi se zastavěl jako slunce, na západě i v krajinách severních skvoucím jsem svých zázraků záleňuje ty, kdo opěvují tvou slavnou památku, svatý Václave, nepřemožený!

Prolitím své přecisté krve, Václave přeslavný, okrášlil jsi církev Kristovu jako královským nachem, jímžto jsouc okrášlena svou všechny kraje na ples, aby skvěle slavily tvou přesvatou památku a důvěrně volaly k Dárci a Tvůrci všech: Sláva ti, Kriste, jenž jsi tak zvelebil svého světce.

Jiná stichera, tón IV, Podoben: ѣко добѣмъ вѣмъ (моученицѣмъ).

Jako velikého pomocníka těm, kdo jsou v bídách, chvalme všichni shromáždění; neboť přijal od Krista Spasitele dar milosti,

¹) цркѣмъ S.; v slově нѣмъ z předešlého z o. — ²) сѣмъ S.; v synodálních rukop. z XL a XII. stol. je v tomto slově předešlého z o! — ³) нѣмъ S. — ⁴) сѣмъ S. — ⁵) оудивѣмъ S.

избавлѣти и печальныѣ оутѣшати и ко-
лѣни всаку ицѣлѣти зовоущимъ върою
на по́моиѣ и лю́бвию творѣщимъ пре-
чудноѣ юго праздни́ство.

ubohé zachraňovati, zarmoucené těšiti a ho-
jiti všechny bolesti těch, kdo jej s důvěrou
vzývají o pomoc a s láskou světi jeho divu-
plný svátek.

Канѣ стго вѣслава. Kanon svatého Václava.

г҃ла. з. ѿк. а ѿр҃мо: іако по соу҃хоу.

Анкоуимъ¹ върнии радостно, свѣтълаши
доушани² въспоюи҃е с҃са, на памѣ³ прече-
дноу х҃ва слоужителѣ вѣслава днѣхъ.

Над҃чимъ⁴ с҃трамъ, славыи, оуподои҃и сѣ,
іако аг҃на непорочно, кс҃ правды оу҃бѣжамъ,⁵
тѣмъ съ анкы личи҃хъ, кобжеи, н҃ынѣ вѣ-
селении сѣ.

С҃мьрть⁶ х҃одатѣи҃хоу жизни приимъ,
всѣхъскыи҃хъ вѣдѣк н҃ынѣ въ славѣ пре-
стойни҃и: іаже и намъ оу҃лоу҃чити оу҃мои,
с҃те, творѣнимъ ти памѣ³ пречудноу҃ю.

Кто исповѣста твоѣ чудеса, славыи:
іаже творѣши въ мирѣ вѣр҃сѣла. в҃иноу ко
всѣмъ вър҃ниымъ овиѣо да҃иши исцѣле-
ниѣ.⁶

К҃надына а҃и въ разкоѣ днѣгоу҃бкыи҃хъ
дѣкы и с҃мьртноу҃ потопана вѣздр҃г҃ни.
молю ти сѣ, г҃же, с҃на си и ва за мене
помоли⁷ сѣ.

ѿк. г. ѿр҃мо. н҃кеть с҃та іако.

Любвию х҃вою пришо раждѣи҃емъ къ
цр҃кви² с҃тѣи, идеже, преблажене, вѣзирѣи҃а,

Píseň I, tón VI, Irmos: іако по соу҃хоу...

Radostně plesejme, věřící, jasnou duši opě-
vující Spasitele, v dnešní předivnou památku
Kristova sluhy Václava.

Mukám Páně, ó slavný, podobným jsi se
stal, jako beránek nevinný, zabitý nespra-
vedlivě; proto se nyní veselíš se sbory mu-
čedníků.

Smrt, prostřednicí života, přijav, u Vládce
veškerenstva nyní přebýváš v slávě, které
abychom došli i my, jižto slavíme tvou pře-
divnou památku, vypros nám, ó svatý!

Kdo vypoví, ó slavný, tvé nescíslné zá-
zraky, které činiš na světě? Neboť dáváš
ustavičně všem věřícím hojná uzdravování.

B. Pozdvihni mne zákeřnými skutky upad-
lého mezi vrahy a tonoucího v smrti, prosím
tě, Paní, oroduj za mne u svého Syna a Boha.

Píseň III, Irmos: н҃кеть с҃та іако...

Láskou Kristovou k církvi svaté stále jsa
rozněcován, v níž jsi, přeblahoslavený, hleděl

¹) анкоуимъ S. — ²) с, і на konci řádky. — ³) вѣдѣи҃хъ S. — ⁴) оу҃бѣжамъ S. — ⁵) с҃мьрть S. — ⁶) исцѣ-
лениѣ S. — ⁷) помолѣи҃и S.

яко агньцѣ незлѡбивѣ неправѣднаго ти оубиивнѣа.⁸

Крѣкию ти пресвѣтлою цркви твоѣи оукрашши сѧ, свѣтълы лоуца испоушрають чюдесѣ, поюиции нѧ памѧ ти, достославни.

Зарѣи троицными из млада пресвѣкиа сѧ и хрѣстѣмъ пасѣдникѣмъ прѣи кѣмъ. ѿгоже моли посѣлати мирѣ душамъ нашимъ.

Пѣкию рождествоу ти, чѣтаѧ, всѧка соуцѣства чинѣ прихѡдитѣ⁹ чюдесѣ. ка по пресоушри¹⁰ зачатѣ кѣмъ чрѣкѣ, и рождени прихѣваени прѣсно дѡю.

ѿк. д. ѿрѣо, хсѣмъ миѣ силѣ кѣмъ гѣ.

Нагдѣно из м(а)ада кѣмъ вѣркѣ чѣтѣмъ вѣспитѣнѣ, чѣтѣми си трѡудѣмъ люѣвѣмъ вѣдѣмъ посѣдѡва и надежю¹¹ ѿго лѣстниаго врага посрамѣ.¹²

Свѣтѣлостно снѣи, стѣмъ лѣчелавѣ, грѣхѣмъ ѡмраченѣмъ¹³ соуца пресвѣкти трѡици м(а)теми сѣмъ анкѣмъ (м)чкѣмъ нѣмъ дръзновеи за насѣмъ молити сѧ.

Мечѣмъ сѣсѣкаемъ, стѣмъ нѡсѣкѣдимѣ¹⁴ врага лоукаваго¹⁵ мечѣмъ тѣмъ кѣмъ сѣсѣкаемъ мѣи. тѣмъ и вѣмъ(чѣ)¹⁶ прииѣтѣ изъ дѡроукѣмъ кѣсѣмъ дѣрѣжитѣмъ.

Неизгѣи и неѡстижимѣмъ¹⁷ твоѣмъ, кѣмъ, поѡдѡвно кѣмъ истиноу соуѣмъ рождѣтѣмъ¹⁸ зѣмъмъ нѣмъ¹⁹ и неѡстижимѣмъ прѣснодѣмъ тѣмъ.

ѿк. е. ѿрѣо вѣмъмъ свѣтѣмъ.

Трѡици стѣмъ, прѣвѣмъ, неѡлѣзѣнѣноу южѣмъ вѣспитѣмъ, стѣмъ лѣчелавѣ, стражѡмъ

vstříc, jako beránek nevinný, svému nespravedlivému zabítí.

Skvoucí tvou krví ozdobený tvůj chrám vysílá jasné paprsky zázraků na ty, kdo opěvují tvou památku, chvályhodný!

Od mládí jsi osvěcen jasně svatě Trojice, stal jsi se následovníkem Kristovým, blahoslavený, pros ho, ať pošle pokoj našim duším.

B. Div tvého božského porodu, ó čistá, přesahuje všecek přirozený řád; neboť Boha nadpřirozeně jsi počala, a zrodíš jej, zůstáváš vždy pannou.

Píseň IV, Irmos: Хсѣмъ миѣ силѣ кѣмъ гѣ.

Blaze od malička v čistě víře jsi vychován, čistými svými pracemi s láskou jsi následoval Pána a naději v něho zahanbil jsi lstivého nepřitele.

Stkvěje se jasnosti, svatý Václave, hříchem zatemnělé osvěcuj svou přímluvou, maje přístup se zástupy mučedníků za nás orodovati.

Mečí rozsekán, světče nepřemožený, zlého nepřitele mečem trpělivostí jsi přemohl; proto jsi přijal korunu z ruky Všemohoucího.

B. Vpravdě nevýslovná a nepostizná, jako Bůh, jsou, ó boží Rodičko, pozemšťanům i nebešťanům tvého porodu tajemství.

Píseň V, Irmos: Пожнемъ свѣтѣмъ...

Za tvé utrpení, ó přeslavný, dostalo se ti života bezbolestného, svatý Václave, ukaž se

⁸) оубиивнѣ S. — ⁹) прихѡдитѣ S (βλεπείν); místo чюдесѣ čekali bychom čudo! — ¹⁰) пресоушри S. — ¹¹) надежю S. — ¹²) Konec řádky. — ¹³) ѡмраченѣ S. — ¹⁴) нѡсѣкѣдимѣ S. — ¹⁵) вѣсѣкаваго S. — ¹⁶) вѣмъ(чѣ) S. — ¹⁷) неѡстижимѣмъ трѡицѡу S. — ¹⁸) рождѣтѣ S. — ¹⁹) зѣмъмъ S. —

примѣ въсѣмъ ѿвѣи сѣ застоупленіи, на по-
моицѣ вѣрѣно тѣ зоуочении.

Наче сѣнца, вѣжне, просвѣти сѣвѣра и
оуга и запада пресвѣтлѣнии¹ зарѣни чю-
дѣсъ² ти. тѣмъ насъ озари, сѣ, намѣ прѣ-
дпоуочи ти.

Соуочниѣ въ вѣдѣхъ помощникѣ тѣмъ ѿ,
нищниѣ кѣрѣмленіи, печалныѣмъ оутѣхѣ.
тѣмъ и по сѣмьрѣти, сѣ, всѣмъ избавленіи,
вѣрѣно тѣ зоуочѣна на помоицѣ.

Ѧ. Ниоу тѣ ѿ дѣна, вѣдѣце³ мироу
вѣгаи, исповѣдаюиѣ тѣ сѣсан тѣ ко за-
стоупленіи, нищорочѣна, имамъ соуочѣу въ
истиноу вѣоу.

Ѧк. Ѧ. ѿрѣо житинскаго.

Житиѣ чѣсто пощениѣмъ сѣтазѣмъ, вѣ-
чѣславе придѣвиѣ,⁴ и ангѣмъ соугражениѣ⁵
ѿвѣи сѣ. сѣ нимѣже моли о сѣспасѣни дѣна
нашѣхъ.

Княжиѣ⁶ земноѣ оставѣнѣмъ вѣрѣмѣнно
и цѣрѣско оукрашѣниѣ приѣтѣ из дѣсѣниѣ
вѣдѣнѣа. тѣмънѣмъниѣмъ вѣнѣчаѣ,⁷ ѿко
мѣдрѣ, сѣтажа.

Прѣими похвалѣниѣ изъ окѣанѣноу оустѣноу,
сѣ, не могуѣиѣа похвалѣниѣ ти достѣйна
исплѣсти и моли милѣстѣиваго вѣ дарѣвати
намѣ вѣанію мѣтѣ.

Ѧ. Пѣстаѣ вѣдѣце, рѣжжѣниѣ⁸ земныѣмъ
кѣрѣмѣчию и гѣ, похѣтѣмъ ми⁹ зѣолюѣтно
оустѣрон сѣмоуѣчениѣ, и тишиноу поѣдажѣ
сѣдѣоу моѣмоу.

охранѣмъ вѣсѣхъ стрѣдаѣиѣхъ, кѣтѣи тѣ дѣвѣрѣнѣ
взѣвѣаѣи о помѣ.

Прѣскѣвѣоуѣмъ јасѣмъ свѣхъ зѣзѣракѣ, Ѧ благо-
слѣвѣнѣ, надъ слѣнце јси оsvѣтилъ сѣвер, јѣи и зѣ-
пад; нуѣе, свѣтѣе, озаѣуј и нѣс, кѣтѣи свѣтѣиѣ
тѣоји памѣтѣку!

V бѣдѣ јсѣоуѣхъ јыл јси помѣоуѣникѣмъ, нѣз-
ныѣхъ кѣрѣтѣиѣмъ, смѣтѣныѣхъ утѣчѣоу; прѣо: і по
смѣрти вѣсѣхъны вѣсѣвѣоѣзѣуѣе, свѣтѣ, кѣтѣи тѣ
дѣвѣрѣнѣ взѣвѣаѣи о помѣ.

B. Spas, Ѧ Ѧбѣоѣтѣивѣ свѣта панѣвѣниѣ, нѣс,
кѣтѣи тѣ Рѣдѣиѣкоу боѣи зъ дѣше вѣзнѣвѣаѣе;
небѣѣ јсѣоуѣ въ прѣвѣдѣ боѣи Рѣдѣиѣкоу, Ѧ не-
пѣскѣвѣрѣнѣнѣа, јси нѣаѣи зѣаѣтитѣоу.

Пѣсѣн VI, Ірѣмос: житинскаго...

Postem si získav čistý život, Václave divu-
plný, stal јsi se spoluobčanem andělů; s nimi
pros za spásu našich duší.

Opustiv dočasné knížetství pozemské, při-
jal јsi z pravice Vládcovy ozdobu královskou;
pomíjejícími věčných moudrý јsi dostihl.

Přijmi, světče, pochvalu z ubohých rtů toho,
jenž není s to důstojně tě chváliti, a pros
milostivého Boha, аf nám udělí své veliké
milosrdenství!

B. Přechistá Panovnice, která јsi zrodila
Vůdce a Pána pozemšťanům, chcičѣu mých
ukrotъ kruté zmitání a srdci mému zjednej
ztíšení.

¹) прѣсвѣтлѣнии S. — ²) чюдѣсъ S. — ³) вѣдѣце S. — ⁴) придѣвиѣ S. — ⁵) соугражениѣ S. — ⁶) княжиѣ
зімѣно S. — ⁷) прѣвѣдѣоѣзнѣ оmyl m. кѣчѣнаѣ; v S. прѣоуѣдѣчиѣ; нѣсл. ѣ на концѣ řádky. — ⁸) V rukopise
chybnѣ рѣжжѣниѣ; зімѣноѣ S. — ⁹) v S. chybnѣ похѣтѣмъ мѣ.

ѣѣ з. ꙗко ꙗко хладодавицоу.

Г(а)рѣмъ зѣло, ꙗко [и] заведе ти си́ноу-
моу житию наоучають на оуби́и́и ти
взроу́мѣнаго ти събора, ты же чстою съѣ-
стѣю немѣлѣчно¹ творцоу си въпи́и́и
благословенъ бѣ оцъ.

Несло ликоуѣтъ прагъ дѣхъ, преславныи
ти градъ, почитаи памѣ ти и чо(де)сѣ
ти озариа свѣтло, вса страны съзываютъ
въпѣти бѣ.

Листию прелоукаваго древа очарклена²
кѣ земли братоуби́истваго роукою ꙗко
же кровью окропъ³ сѣ, благоуханнѣ жрът-
воу хви приношають,⁴ въпи́и́и бѣ.

в Твоею намъ дѣце, свѣтъ въснѣ тѣмъ
нынѣ, ты во роди зжителѣа всѣмъ и бѣ,
с негоже проси, прѣстаи, присно посѣлати
намъ въкръмѣ⁵ вѣно мѣстѣ.

ѣѣ и. ꙗко. ис пламене стѣмъ.

Р(е)селѣи⁶ добротаи, прѣславнѣ, паче
слнца въ земли роукоу⁷ блгдѣныи
зарамѣ съвѣше⁸ оспѣнъ, прѣвѣзнои⁹
ѣа въ вѣ!

Тѣло твоѣ стое, блжнѣ, приимъ прагъ
дѣхъ, прѣвѣмъ¹⁰ ти градъ и приди́вѣна¹¹
чоудеса мирои прѣвѣзѣкѣмъ, прѣвѣзнои.

Кротостию оукрашенъ, приди́вѣнѣ,¹² и
разоумѣнъ благокрѣи просѣкѣи сѣ, трѣи
прѣстѣ(и)¹³ ѣи сѣ въ истиноу проповѣдѣ-
никъ, прѣвѣз.

Piseň VII, Irmos: хладодавицоу...

Starý strůjce zla, závidě ti tvůj svatý život,
nabádá zběsilou sebranku, aby tě zavraž-
dila; a ty s čistým svědomím hlasitě jsi volal
k svému Tvůrci: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

Vesele plesá dnes Praha, přeslavné město
tvé, uctívajíc tvou památku a nádherně záříc
tvými zázraky, všechny kraje svolává volati:
Požehnaný Bůh Otců našich.

Lstí zlostníkovou byla země kdysi rudě
zbarvena rukou bratrovražednou, nyní krví
zbrocená přináší Kristu oběť libovonnou vo-
lajíc: *Požehnaný Bůh Otců našich.*

B. Tebou, ó Panno, vzešlo nám zatem-
nělým světlo, nebo Ty jsi zrodila Tvůrce všeho
a Boha, u něhož, ó přecistá, ustavičně oroduj,
aby nám věřícím seslal svou velikou milost!

Piseň VIII, Irmos: ис пламене стѣмъ...

V kráse veselí, ó přeslavný, zastkvěl jsi
se nad slunce v zemi české záblesky milosti
shůry, *vyvyšuje Krista na věky.*

Svaté tělo tvé, blahoslavený, přijavši dnes
Praha, proslulé město tvé, zvěstuje světu tvé
předivné zázraky, *vyvyšujíc Krista na věky.*

Tichostí jsa ozdoben, ó předivný, a zbožným
poznáním osvícen, stal jsi se vpravdě hla-
satelem přesvaté Trojice, *vyvyšuje Krista na
věky.*

¹) tak správně v S., v naš. rukop. немѣлѣчно. — ²) ичарклена S. — ³) окропѣнъ сѣ S. — ⁴) приношають S.
⁵) поюши S. — ⁶) tak správně v S., v naš. rukop. -ми. — ⁷) і dodáno z S. — ⁸) совѣше S. ⁹) въвѣше S. —
¹⁰) нашіа S. — ¹¹) блжнѣ S. — ¹²) приди́вѣнъ S. — ¹³) приди́вѣнъ S. — ¹⁴) и dodáno z S., kde se čte: прѣстѣи.

к Ѡ свѣта свѣтодакица словесе зачатъ
и неиздреченно роди пресоущаго.¹ дхъ
ко бин, двѣце, къ тѣ вѣселн сѧ. тѣмъ тѣ
поимъ, чиста, вѣ вѣкы вѣсѧ.

Ѳ. Ѡ. ѡ. прѣмѣни.

Келъ² блгдти съподобн сѧ, славыне, и
просвѣти вѣсю вѣселенюю, нспѣленин вѣмъ
обило подаваѧ.

Прѣмѣ,¹ стѣ, радость ангаскѣ и прѣ-
стоѧ зижителю своемѣ, ѡ насъ помолн сѧ,
тебе величающѣхъ.

Прѣмѣ³ нѣмъ блженнѣ покон, не пре-
стан мола сѧ, преславне, стѣмъ блажен-
ствѣ причастити сѧ вѣнѣ тѣ величаю-
щѣхъ.

Ѡ. Нѣ, роженин словѣмъ, наче словесн⁴
зижителю своемѣ, дѣо, того оумолн спсти
сѧ дѣмъ нѣмъ.

сѣ. нѣ. Ѡ. земѣ пристаки сѧ.

Отъ земѣ пристѣ⁵ къ вѣдѣ, прѣ-
кѣсѣ, приди нѣмъ дхѣмъ и прѣкѣти
мѣстѣмъ поимѣхъ дѣхъ чѣстнѣмъ ти праз-
днѣмъ.

B. Ze světla Dárce světla, Slovo, jsi po-
čala a zrodila jsi tajemně Nadpřirozeného.
Duch zajisté boží v tobě se usídlil, Panno,
proto tě opěvujeme, ó čistá, na věky.

Píseň IX, Irmos: прѣмѣни.

Veliké milosti hodným jsi se stal, ó slavný,
a celý okresek zemský jsi osvětlil, skýtaje všem
hojně uzdravení.

Přijav, ó svatý, radost andělskou a pře-
býváje u svého Tvůrce, přimlouvej se za nás,
kteří tebe velebíme.

Přijav nyní pokoj blažených, neustávej pro-
siti za nás, ó přeslavný, abychom i my se
stali navždy účastnými svatého blaženství
tvých velebitelů.

B. Rodičko boží, která jsi zrodila slovem,
nad slovo, svého Stvořitele, vypros, ó Panno,
od něho spásu duší našich.

Světlina, Podobna: Ѡ земѣ пристаки сѧ...

Ze země odešel jsi k Pánu, blahoslavený
Václave, přijď nyní duchovně a navštív svou
milostí ty, kdo dnes opěvují tvůj vzácný svátek.

Jména sv. Václava a sv. Lidmily v menologiích (měsjaeslovech) a kalendářích staroslovanských.

Kromě bohoslužebných knih s legendami o sv. Václavu a sv. Lidmile, s kanonem, s hymnami a j. jsou v obojí církvi, východní i západní, i jiné památky toho druhu, kde se sice neče nic z výše uvedených textů, kde se však o sv. Václavu a o sv. Lidmile činí aspoň zmínka v menologii (měsjaeslovu) nebo v kalendariu.

Vzpomenutý pergam. prolog moskevské Typografské knihovny č. 154, ze XVI. stol., kde není legendy, nýbrž toliko vzpomínka: *каѣѣ дѣла сѣго мѣлика калчскаго*, a tři jiné proložní rukopisy moskevského lstor. musea (č. 562, 679, 128), rovněž ze XVI. stol., dokazují, že ve východní církvi v bohoslužebných knihách, třeba ne ve všech, nebylo-li legend, byla aspoň zmínka o sv. Václavu v menologii. Na sv. Lidmílu je vzpomínek méně; byla asi na východě méně známa. I proložních legend o této svätici je méně.

Podobně je tomu v bohoslužebných knihách hláhoských, obradu západního. I zde, jak jsme viděli, jsou breviáře s textem původní staroslov. legendy o sv. Václavu (LNR), někde jsou kromě toho i zvláštní hymny (L) nebo antifyny (LR) ke cti téhož světce.²² Jsou však též breviáře nebo misály, kde není žádných zvláštních textů o sv. Václavu a sv. Lidmíle, ale kde se jména jednoho neb obou vyskytují aspoň v kalendariu.

Tak na př. v kalendariu nejstaršího misálu (v kod. vatikánském sign. Illir. 4) 28. září se čte: **Варвелага мѣ**; 16. září jen **Августина** (sic) **Смимикина мѣ**, ale jméno sv. Lidmily tu není.

Také v misále sign. Illir. 8 (z r. 1435) téže knihovny na den 28. září čtu: *Княгислава*
лѣх крала чешскаго! — 16. září zase bez jména sv. Lidmily: *Евдофимини и Люцини и*
Евмимиркина (na sic) *лѣх.*

V ročském misálu (Roč v Istrii) ze stol. XIV. nebo z poč. XV., nyní v Národní, bývalé Dvorní, knihovně ve Vídni, se na 28. září uvádí: *Исхвалѣна мѣ; 16. září podobně jako výše: Дочѣна и Свѣтѣна и Свѣта (sic)*, rovněž bez jména sv. Lidmily. V žádném z uvedených kalendářů není 4. března zmínky o přenesení ostatků sv. Václava, tím méně o přenesení sv. Lidmily. Jméno sv. Václava však přešlo z rukopisných misálů i do hlaholských prvotisků, tak zejména se čte 28. září v prvotisku misálu z r. 1483.

Nemusím připomínat, že se jméno sv. Václava vyskytá i v kalendariích hlaholských breviářů, pokud kalendaria mají, zejména v těch, v nichž jsou obsaženy jeho legendy (LNR). Jeden z nejstarších breviářů (Vrbnický IV), který obsahuje *Proprium sanctorum*, nemá le-

*) Prof. N. J. Serebrjanskij připouští, že je možné, že byl nějaký kanon ke cti sv. Lidmily, ale dnes o něm nevíme.

**) Prof. V. Jagić otiskl tyto texty v Archivu f. sl. Philol. XXV, 1903; antifony a modlitbu z brev. Vatikánského vedle legendy uveřejnil jsem ve Sborníku svatováclavském.

genty o sv. Václavu; možná, že se jeho jméno čtlo v kalendariu, ale toho tu není: kodex není úplný. Zajímavý je pro nás zde kodex Národní knihovny v Paříži (sign. slav. 11). Nemá sice legendy o sv. Václavu, ale jeho jméno se čte v kalendariu dvakrát: 28. září *Вѣнчѣ слава мѣч.* a 5. října (na oktáv jeho smrti): *Венчана мѣч.* Na den 16. září je tu toliko *Вспомини дѣи*, a kursivou je připsáno *Возфемни, доуци, Емнишика* (sic); o sv. Lidmily zde není zmínky. O té se čte 10. listopadu: *Людмилѣ дѣи* (sic). Toho dne se u nás slavivala památka přenesení ostatků sv. Lidmily. Písařský omyl *дѣи* (?) místo *вѣнчана* se v hlaholských zkratkách *ѡѡѡѡ* místo *ѡѡѡѡѡѡ* dá snadno vysvětliti. Je zajímavé, jak se dostalo jméno sv. Lidmily, a to na tento den, do řečeného kalendária. Kodex je asi ze stol. XIV., odněkud z Přemířů; jeho kalendariu je pozoruhodné tím, že hlavní osnova je sice podle obřadu západního, jsou však tu i údaje menologií východních. Tak na př. 7. ledna klade *Нича крѣстниѣа*, což jest *ἡ σήμερον τοῦ ἁγίου Ιωάννου*; svátky sv. Tomáše ap. 6. října, sv. Jakuba ap. 23. října a j. v. jsou podle obřadu východního. Není tedy jisto, kterou cestou se sem dostala památka sv. Lidmily, zdali z východu či ze západu.

Kodex Národní knihovny pařížské (sign. slav. 12).

l. 5 v. Октѣрь има дни .ПР.ѿ. лоуна .В.ѿ. поиръ годинъ .ѿѿ. днь .ѿѿ.

- 1 а рѣмиѿи испѣд.
- 2 в кѡприѿна мѣк. и юстини дѣи.
- 3 в лѣдѣогари испѣд.
- 4 г франѿиска испѣдн.
- 5 д вѣциѣ слава мѣк.
- 6 є томи апла.
- 7 ж марѿка испѣд. и прѣихъ.
- 8 а апоулиѿ мѣк.
- 9 в дѣконожиѿ рѡшѣтика и елѣоуѣториѿ мѣк.
- 10 в сопиѣ дѣи.
- 11 г ништарѿда вѣк.
- 12 д тѣрѣони вѣкп.
- 13 є ламѣрта ис.
- 14 ж калишѿта ппи и мѣк.
- 15 а кирина мѣк.
- 16 в галаа испѣд.
- 17 в александра ис.
- 18 г лоуки ѣѿлиста доуѣлѣхъ. х.
- 19 д ѣнора испѣд.
- 20 є капала ис.
- 21 ж .ѿѿѿ. тисѡуѣи дѣв и мѣ.
- 22 а сѣверина ис.
- 23 в ѿкова апла.
- 24 в колоуѣвана ис.
- 25 г крисанѿта и дариѿ мѣк.
- 26 д домитра мѣнк.
- 27 є виѿилиѿ. и макариѣ испѣд.
- 28 ж снѣоуна и июди аплоу доуѣлѣхъ. х.
- 29 а нарѣиша . испѣд.
- 30 в ермана мѣк.
- 31 в виѿилиѿ. ѣвариѣта ппи и мѣк.

I. 6 г.

Новѣрь има дни .ПР. лоуна .ПР. ноцѣ годинѣ .ЭФ. днь .Ѧ.

- 1 г праз'дники ксѣхъ стѣхъ доу х, цесара мчк.
- 2 д всѣмъ оумрѣшимъ. и жѣуста мчка.
- 3 е виктора мчка.
- 4 ж виталиѣ и агрикола мчка.
- 5 а емириѣ крала ис.
- 6 в лѣв'нар'да испвд.
- 7 в ер'коулана испвд.
- 8 г кроу'нихъ .Ѧ. мчка.
- 9 д свѣщеніе цркве спсѣтла в римѣ доу х, т'кодора мчк.
- 10 е лю д м н а е д в т (!)
- 11 ж мар'тина бска испвд. и мѣн'на мчк.
- 12 а мар'тина іппи и мчк.
- 13 в крик'циѣ бска испвд.
- 14 в ивна златооустаго ис.
- 15 г фелициѣ испвд.
- 16 д от'мара опта ис.
- 17 е флорина испв.
- 18 ж крѣщеніе цркве ітра и пѣла в римѣ доу х, и платона мчк.
- 19 а елизавети.
- 20 в сиѣ испвднк.
- 21 в мав'ра мчнк.
- 22 г цецелии дви.
- 23 д климан'та іппи мчнк.
- 24 е кр'швана мчнк.
- 25 ж катарини дви и мчнц.
- 26 а теор'ѣиѣ мчнк. петра бск мчк.
- 27 в виталиѣ мчнк.
- 28 в 'ккова пер'сѣника мчк.
- 29 г виѣилиѣ. сатѣурнина мчк.
- 30 д 'вндрѣѣ апла доу х.

УТВѢСТОЛѢ ГОЛАКѢ
 ВАУЕСЛАВА. ЕБѢНѢБЛ
 ТИСЛАВЛѢКНАЗАУЕШЬСКА
 ГО ИМѢИ ПОДСОБОДѢ
 БРАТА БОЛЕСЛАВА ИСПЫТИ
 ВЪГНѢВА. ПРЕСТАВЛЕШО
 ЖЕ САОЦПНХЪ. ПРИМВАУЕ
 СЛАВѢСТОЛЪОУЪ ТОГДА
 РАДНУЛѢЦНИАШАСВАЖИ
 ВАТНЕРАТЬО. ПЕРВОЕЖЕ
 ПЛОУСТИШАВАУЕСЛАВАДА
 ѿЖЕНЕТЬЛѢТРСВОП. РКЦ
 ШЕХОЩЕТЬТАОУБНТИБРА
 ТОМА ИКОЖЕИПРЕЖЕОУБІ
 ЛАЕСТЬБЛѢЦТВОПЛАДЛИ
 Ц. И ѿГНАЛѢТРСВОПВЕЦ
 ДОУЪ. ИПОМЛАТѢПОКЛАВЪ
 САПРИБЕДЕПЕГОКСЕБѢ. БО
 ЛАРЕЖЕПОСЛАШАБРАТЦЕ
 ГОРІЦУШЕ. АЩЕНАСТЬНЕПОСЛУ
 ШАПШЬНЕОУПЕРЕДИШМОУ
 БИТИБРАТАСВОЕГО. ТОТЕБЕ
 ХОЩЕТЬОУБИТИ. АЛѢТИ
 ПРИМПАДѢИТОБЕЛАУСОНО
 ГОХОЩЕКА. ИСТВОРИЕНИ
 ЛИСВѢТѢБОЛЕСЛАВЪ. ОУ
 МОЛИЖЕБРАТАВАУЕСЛАВА
 ПРИТІКСОУТНАСШНИИЦР
 КВН. ИПРИШЕДЪВАУЕСЛА
 ВАПОБЕЗНОПРЕВЪСТАВНЬ
 СШННІЙ ВЕХОТѢВАУЕСЛА
 ВАѿИТИѿГРАДА. ОУМОЛИ

ЖЕПЕГОБОЛЕСЛАВЪДОУТРИ
 ИПОВЕСИЛТІСА БѢБОИ
 ЗДІКОЛАДСТІВОЛА. ПАЧЕ
 ЖИВОТАСВОГОЛПЕАН А
 НАСЦНЕСВОПЛЬОУБНИ
 СТВѢПОЛЪИШЛАСЕ. ИАКО
 БЛЕЖЕВАУЕСЛАВЪВГРАДѢ
 ТОИНОШНОУТВЕРДИВЪСѢ
 ТАБЛАРЦІЕГОБОЛЕСЛАВЪ
 ОУБНИСТВѢБРАТНѢНОУ
 ТРѢДИЦШПЕЛЦѢЦРКВНН
 ОУТРЕНО. ПОСТИЖЕМОЛЕ
 СЛАВЪСМОТРА. МОУДАРНѢ
 ГЛАВЦІЛЕУЕКА. ИПОБѢЖЕ
 ВАУЕСЛАВЪЦРКВНИПОСТИ
 ГОСТАИ. ТІРА. ИТІСТА. И
 РАСТІКОСТАИИДВОРЕДѢЦРК
 ВНУХЪ. ГНѢВІСАЖЕПРОИ
 ДЕПЛАЦРЕБРАЛЕУЕКА. И
 ПРЕДѢСТЬСТІИВАУЕСЛАВЪ
 БЛЖНЦѢСВОДШОГВН. КР
 ВЕПЕГОМЕЛОГЦШАПОТЕРН
 ГДНІСѢСТѢНЦРКВНН
 И. ВОПНІШЕБОАКНАВЕЛѢ
 КЕУНАБОЛЕСЛАВА ПОПѢКІ
 ЛНЦѢХЖЕЛѢТѢХЪПРИПЕ
 НЫБЫШАЛОШНПЕГОВЕЛА
 ВНЦГРАДѢПРАГЦ. ИПОЛИ
 НЫБЫШАОУСТГОУНТА.
 ВТОУДНІСѢТХЪЛІКЪКАД
 ТІСКУХЪ АЛФѢИ. АЛЕВ
 ПДРА. ДОСИЛАНИКОНА

2
ТЛ
Θ

МѢ. СЕПТАВРАДЪ. КИ. ДНЬ ПОУЧИЛСЯ ПРАВО
ШПМІА В АУГЕЛА ВЪЛЧІЕ РЪТЪ. БАГЪИ, ШЪЕ.
ПѢПАГЪ ПОИСТИННІЕ РОДЫМ ПОГЪШЕРАГЪНЫІ КО
МОУЖЕВ РОДЪ СМРТНЫІ ШЪБЪ ЧАЙМГЮТЬ
УХИПРОСТІИ ПЕЧАЛИ. ИМИЖЕ РОЕПВОИ ПОДЪ
ВЪ ОБРАЗОВАНІИ. СИДОЮ КЪ ГЪНЪПРЪНЪ БО ПОГДА
РОДЪ ОБРАЗЪМЪ ПТИ. ИНИГЪХИПРОСТІИ СЛОВЕСЪ
И ПОВЪСТЕЙ. ІСЪАЛИ КАКО ДМОМЪ ПОДВИНОВЕ
НИ РАДЪМЪ ЧІИ. ДАСМОПТРОПТИ МОГЛИ БЫШАИ
КЪ ЗАВЪТЪ ПОУЧІЕСКО МОУЖИПІИ ВЕСЕЛЫ РАДУ
ЮТЪ СЪ ОУІСОНЧАТИ. СЕИ ПОИСТИННІЕ БОУМОМЪ
СМЫСЛЕНЪ ПОПРАВЪ МИРЪ КААЙГРІ ЦА. КЪ
ШНІИЖЕ ЛАЕТЪ. ШНІИЖЕ КОПАНА БЫСОПТОУ
ТЪ ПІИ. ГОРА ДХОМЪ ОУБЪ ГАА МИРЪ СІИ БЫ
ШНІИЖЕ ЛАЮТЪ НЕГОВА ГЪАКО БНЫМЪ ПРЪВЪ
МНОГА ЖДЫ ОУГЪЗЛАЕТЪ. МНОГО СТЪДЪНЪ
АСТАРОВЕТИ СТАРОВЕТИ МНОГО ЖИВОТНАА.
НА ПРАВЪ СТАРЫА И СПСИПЕЛНЫА ПРИВЛАТИ
СЕМЪРЕМЕСТОУ ХРАБОВЕТИИ. ДРЪЗАА МРЪ
СТЬ. ХОТАЩОУ ПОХВАЛЫ СЛАВЪ ПРІАТИА ДРЪ
ГОМЪ ДЪЛА РАЗЛИЧНЫІ ПРЪВЪХИПРОСТІИ
АКЪ НОВЕТИИЗЪДАЧИТЬ. ОУМЫ РОДИТЕЛНЫІ
ТО НОВЕТИИ, ИЗМОУЧАЕТЪ ЕПЕРИЖЕ СМОПРИ
НІЕМЪ ГЛЪБИНЫ ПИСАНІЕМЪ СЛОВЕСЪ ПОДЪ
НИННІЕ ЛІСЪ ОБОЮ ПРАЗНЫІ ЧЮДНЪ ГЛАХО
ДОЖЕСТИИ А СМОПРИНІИ ВЪДАШЕ СЪ ЧІИШІИ ПРО
ЧИТАНІЕМЪ ПОДВИЖАНІЕ ЗЪТЪЗДА. ПОЛИ
ВЪ ПЧЕПЕНІЕМЪ НЕ ПОДВИЖНЫІ РАСТОЯТЪ.
ІСАИЛИ КАКО ВАМЪ РАДЪ СІА ГОВЕЛІЕ СТВІ
А ПОЧАТОКЪ. ЕПЕРИА СІИ ПІИНЫІ ПРЪИМЪ.

15

31. ли.

